STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02129

TINT UN FEDER

Moishe Nadir

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

די נייסטע ווערק

פון

משה נאַדיר

טינט און פעדער

YIDBURO PUBLISHERS
Thirty-five East Twelfth Street
New York City

Copyright 1936
By
Isaac Moishe Nadir

אידביוראָ פאַרלאַג
פינף־און־דרייסיק איסט 12טע גאַס, ניו־יאָרק

אַסטאָריאַ פּרעס, 61 א. 4טע סט., ניו יאָרק 490

באַמערקונג :

מיט „פּענונביקסלער“ איז געמיינט דער אוטאָר. דאָס קומט דערפון, וואָס אַ געוויסע צאָל פּאָלעמישע נאָטיצן האָבן זיך פון אָנהויב געדרוקט אין דער סעריע פעליעטאָנען מיטן נאָמען „פּ ע נ ו נ ־ ב י ק ס“ (פּען און ביקס).

צו אַ גאַסנפּויקער

אַפֿן טויט פֿון מ. ל. האַלפּערין

ביים לעבן האָסטו זיי גערופֿן וואָס אין קאָרט,
ביים לעבן האָסטו זיי געהאַלטן בײַ דער טיר,
איצט קומען זיי צו לויכטן אין דיין שיין,
איצט שפּאַנען זיי צו דיר אין זאַל אַריין,
איצט רייסן זיי די שלעסער אַף דיין וואָרט —
די לייט, די שכנים דיינע.

ס'איז נישט אַזאַ מין ליד צו שרייען עס אין גאַס,
ס'איז נישט אַזאַ מין צאַאַר צו ווערן אויסגעהערט.
נאָר איך און דו, ווי פֿינגער פֿון איין האַנט,
צעשיידט, צעבראָכענע שוין לאַנג, שוין לאַנג.
אַן אייגן אויג אין קאָפּ האָט שיינען אויפֿגעהערט.
אָ, אויג, אָ, כאַווער מיינער.

דיין יוגנט איז געווען אַ פֿלאַמענדיקער קרעכץ.
און שפּעטער אויך געקעמפֿט מיט "ריצער„ אין
דער לופֿט.
נאָר ווען דער „ריצער" לעבט און שעכט אַף
לינקס און רעכטס
פּריידיקסטו אין גאַס: „באַצאָלן גוטס פֿאַר שלעכטס",
ווי סאַנטשאָ ביזטו אויך צום „נאָבלעם וואָרט"
אַ קנעכט —
דו קינד, דו סאַנטשאָ־פּאַנטשאָ.

ס'איז שפּעט אַצינד. ס'איז שפּעט און העלפֿן
קען מען ניט.
די נאַכט דעקט־צו, פֿאַרדעקט. די זון גייט אויף,
גייט אויף.
דיין אַנהויב האָט גערוישט און שטיל אַזוי דיין
ברעג,
אַ זשמעניע טרויער באַלייט אַ ריז צום לעצטן וועג.

עס טראָגן אַרבל־קרעפּ לויט לעצטן מאָדעשניט —
די פריינט, די סאָנים דיינע.

און אָפּגעזאָגט דאָס „וואָרט", „קדיש" אָפּגעזאָגט.
אַהיימצעצו עס איילן פרעמדע טריט.
דער לייב ליגט שטיל, די קאַניעס רוישן איצט,
נאָר צוויי־דריי—פון דער ווייט—זיי גייען מיט דיר מיט,
זיי ווייסן ס'האָט אַ בליץ דיין נאָמען אויסגעקריצט
אין ווינט, אין ווינט, אָ, ברודער!

דער גאַסנפּויקער טויט; דער פּויקער ליגט אין פּראָך.
די פּויק אַליין פון הארצווייטאָג געפּלאַצט.
און וואָס האָט ער דען ערגער נאָך געהאַסט
ווי „סטרונעס גאָלדענע", דעם פיינעם בלומענשוואַל
דעם גאַנצן פּאַלטשן דיכטערישן טראַסק —
אָ, טויטער פּויקער מיינער!

קיין נאָטן נישט געשפּילט, כאָטש נאָטן גוט געקענט,
נאָר פונם הארץ־אַרוים אַרויסגעשפּילט ס'הארץ.
און יעדער קלאַנג ווי העל! פון אייזערנעם ערץ!
און יעדער שטריך: אַף ווייס אַ דיק שטיק שוואַרץ.
עס האָט דיין אויג דאָך זיך אַליין פאַרברענט —
אָ, פלאַם, אַ ברודער מיינער!

נאָר ס'וועלן דיך אין גאַס געדיינקען פּראָסטע לייט,
פאַר זידלען אָפן קאָל די „זונה־פירערשאַפט";
עס וועלן קינדער נאָך געדענקען ווי דיין ליד
האָט ווי אַ קויל אַף זוינע'ס קאַרק געגליט
און זי—מיט „מאַך־דיר־הארץ"—האָט זיך „צעשטרייט"
מיט דיר, דעם גאַסנפּויקער.

צי איז אַזוי „באַשערט"? דו וואָלסט געלאַכט אַליין
איבער מענטשנס „מזל" אַזוי בלינד און וויסט.
עס וואַקסט איעדער קינד אַרוים דאָך פון זיין וויג,
און דו האָסט אין דיין ווינגלבעט געוואַקסן קריק,
פון גאַסנפּויקער געוואָרן אַ פּליטיסט —
אַ קאַמערשפּילער, גאַסנפּויקער.

צי איז די זון שוין הינטערן בארג אוועק?
און וואו איז „גאָלדענע פאווע"? מ'זעט זי ניט!
א בערגל שטויב ליגט שטום און פאשע וואקסט
פאר פערד,
און גלייך ווי אַלעמאָל, עס דרייט זיך היינט די ערד,

נאָר וואָס אויף זוינע'ס בעט עס ליגט פארשעמט דיין
שווערט —
איז ביטערער פון טויט, אָ, כאַווער מיינער.

מיט מ. ל. האַלפּערין

(עפּיזאָד)

עס איז געווען אין אַ ביליקן טיי־הויז אױף דער בויערי. דאָס ערשטע געפּיל מיינס, ביים ווידערבאַגעגענען זיך (נאָך עטלעכע יאָר) מיט מיין ליבסטן יוגנטפריינט איז געווען ארויסצוזאָגן עפּעס אזוינס, וואָס זאָל שטעכן ביז דער זיבעטער ריפּ, נאָר קוקנדיק אױף האַלפּערינס שטאָל־בלאָע, ליכטיקע, קינדערשע אויגן, אױף די אומבאַ־האָלפענע טראָפּנס שוויס אױף זיין נאָז, האָב איך געשוויגן און מיר האָבן ביידע אָן ווערטער געמישט ד טיי — געמישט, געמישט, גע־מישט, ווי קלאָלעס מיט בראָכעס, ווי פּראָשיקלעך זון אין אַ קויטיקער שאָל וואַסער, ביז ענדלעך האָט זיך משה לייב אָנגערופן, האַלב שפּאַ־סיק, האַלב ערנסט:

— נו, זאָג שוין, אַז איך בין אַזוי־און־אַזוי און ס׳זאָל מיר אַ רואך אין טאַטן אַריין . . .

די שטאָל־בלאָע אויגן זענען געווען אָנגעשטעלט אױף מיר ווי פאַרשולדיקטע קינדער.

און ווען איך האָב נאָך אַלץ שווייגנדיק געמישט די טיי, אָנגע־לענט מיט דער אַנדערער האַנט אין דער קאַלטער מירמלפּאַך פון אַ טישעל, וואָס איז געווען ווי דער נואַנס פון אונדזער אָפּגעקילטער פריינטשאַפט האָט משה לייב געזאָגט:

— דיר איז גוט. דו ביזט געגאַנגען פּאַוואָלי, געטאַפּט מיטן שטעקן, זיך אָנגעשלאָגן, געפאַלן. אויפגעשטאַנען, ווייטער געגאַנגען. דו האָסט דיך געלערנט גיין ווי אַ קינד — דורכן פאַלן און צעקלאַפּן זיך די נאָז. איך, אָבער, בין אריין מיט אַזאַ זאַמעך דורך דער טיר, אַז איך בין באַלד ארויס דורכן פענצטער . . .

אַ פּראַכטפולער פּיעדעסטאַל — אַ ליידיקער

(אַ פּאָר שטריכן צו מוישע לייב האַלפּערנס שאַפונג־מעטאָד)

די טראַגעדיע פון מוישע לייב האַלפּערן: געבויעט, געבויעט אַזאַ הויכן, קאָפּשווינדלדיקן פּיעדעסטאַל פאַר עפּעס. טרעפּ־אַף־טרעפּ אָנגעבויעט. אַ געוואַלדאָוונע באַזע אָנגעבויעט פאַר דער פאַרהערלעכונג פון עפּעס גאָר אַ גרויסער, גאָר אַן אומצעשטערבאַר זאַך, וואָס איר האַשפּאָע וועט זיין איבער אַלע גרעניצן פון דער נודנער־נודנער־נודנער־נודנער איביקייט.

מיט פען און בלייפעדער און טינט־טראָפּנס, האָט ער פּיראַמידן געבויעט עפּעס־דאָרטן צו אַ גלאָרי־גלאָרי, עפּעס־דאָרטן צו אַ נאָגנדיקער טיפער בענקשאַפט וואָס דרייט זיך אַרום זיך אַליין, צעקייענדיק דאָס לעבן ווי אַ מעשוגענער הונט צעקייעט דעם אייגענעם עק. עפּעס האָט ער דאָרטן אָנגעהויפט אַ באַרג מיט קאָלירטן רויך, עפּעס האָט ער געשלעפּט פון אַלע ווינקלען וועלט שמאַיד און צירונג און גאָלד־פליטער און קאַראַרער שטיינער און נאָכדעם ווי אָט די אַלע ניט־צענויפגערעדטע שטאָפן האָבן זיך גענומען קריגן צישן זיך, האָט ער זיי — מיט זיין אָלימפּישן קויך — פאַראינטערטעניקט צום געבאָט פון האַרמאָניע, צום געבאָט פון אָרדענונג.

פון וואַנט צו וואַנט האָט זיך געשלאָגן דער גרויער, עלנטער קאָפּ, וואָס זינט איך געדענק אים קימאַט איז ער גרוי און עלנט געווען. ווי אַ פענדלשטיק פון אַ זייגער האָט זיך מוישע לייבס קאָפּ געוואָרפן אַרויף און אַראָפּ מעסטנדיק מיט דעם זיין אייגן־געשאַפענע צייט, זיין אייגענע מענטשלעכע איביקייט.

:: :: ::

האַלפּערן בא דער אַרבעט:

מיט כאַלאַט און שטעקשיך — שפּעט אינעם טאָג אַריין, — בא אַ טישל אַף וועלכן מי עסט, אין דער קיך — אויב מעגלעך צישן 2 טעצלעך, איינס: מיט אָנגעוואָרפענע אויסגעברענטע שוועבעלעך. דאָס צווייטע: מיט קליינגעלט, פענים, ניקלס, דיימס, זעלטן אַ קוואָדער. אַמאָל אַן אַסיגנאַציע פריינטלעך צונויפגעלייגט (פאַר רויזעלען) אונטערן טעצעלע.

אז ער שרייבט — שרייבט ער מיט א קליין גאָלדשמיד־העמערל, ווי א פיליגראַן־קינסטלער, ווי דער קאַווקאַזער זילבער־איינלעגער אינעם האַלץ פון שפּאַצירשטעקן.

פּאַוואָלי־פּאַוואָלי־פּאַוואָלי.

דריבנע. אויסגעצייכנטע בוכשטאַבלעך, פּאַטשערקעלעך אין מערקווירדיק־גלייכע (כאָטש ניט געווירעטע) שורעס אף קליינע שמאָל־לאַנגע שטיקלעך פּאַפּיר.

ווי א פויגל קלייבט שפּייז: ניט דאָ, און ניט דאָרטן. עפּשער דאָרט־אָ!... אַזויפיל ווערטער פאַראַנען אין דער וועלט, אַזאַ פלאַם און מיראַזש און זומפּ פון ווערטער! אַזאַ בלוטפּאַרפלייצונג און לאַקריצנאַם און דונערקראַך און לאַווא־שפּיי פון ווערטער! און וואו דו רירסט זיך צו איז עפּעס ווי אַן אָפּנאַרעכץ. אביסעלע ווייטער, אביסעלע ווייטער. — דאָרטן, ווייזט אויס ס׳גראָז צו זיין ווייכער, געדיכטער... אָט אקוראַט יענעם־און־יענעם טראָפּן אין צעשפּילטן שווענק־שטראָם פון צייט און רוים, אקוראַט אָט יענעם וואָרט־טראָפּן, וואָס ווייל אין א געוויסער פּאָזיציע צום אויסשטראַל פון א געוויסן ליכט, איז עס דאָס אויסגעטיילטע, דאָס געגאַרטסטע.

:: :: ::

קומסט אריין שטיל. ער זעט דיך ניט. דו ווילסט אים ניט שטערן. א כוצפּעדיקע פלייצע מיט א גרוים אויער זיינען איינגעבויגן צום טיש, ווי זיי וואָלטן זיך געוואָלט מיטן טיש צונויפערדן ביז סאַמע־אראָפּ, צום קאַלטן פוס־רעדעלע, אָדער עפּעס ארויסהאָרכן פון אים, ווי פון די פראַגעצייכן־שניטן פון א פּאַרקישעפטן פידל...

דער שטאָל־גרויער קאָפּ, נויגט זיך 1 מאָל, און צוויי מאָל.

ער פּאַטאַקעוועט אַז עס איז עפּשער־קען־געזיין גוט.

נאָר פלוצים בלייבט ער שטיין. פאַרגליווערט. פאַרצווייפלט. נאָכאַמאָל א קוק טאָן...

די פלייצע ווערט נידעריקער. פון דער שווערער בריל גיט עפּעס א פינקל. מוישע לייב פּויקט מיט א פינגער אין מאַנוסקריפּט און רעדט זייער ערנסט:

— דו! דו!...

אַז ער דערזעט מיך, צעלאַכט ער זיך. געדענקט ניט וואָס ער דאַרף טאָן מיט דער פען: זי אַוועקלייגן, צי זי האַלטן מיט זיך.

ווי א פאַרשעמט קינד וואָס מ׳האָט עס געכאַפּט אָפּטוענדיק עפּעס א שפּיצל, גיט ער א מאַך, דרייענדיק 1 האַנט איבער דער אַנ־דערער:

— מי מאָלט...

— אז מי מאַלט איז גוט...

— כ'האָב צעמאָלן דעם באַרג סיניי, וועלן מיר האָבן קאַשערע טאַביקע אַף שאַבעס־האַגאָדל...

:: :: ::

קינסטלער שטייען איינעם שטענדיק פאַר די אויגן: ענטוועדער מיט דער פּלייצע צו אייך, אָדער מיטן פּאָנים צו אייך. פון אַ טייל קינסטלער האָט איר ס'געפיל אַז זיי האַלטן אין אוועקגיין, אין אוועקגיין . . .

זייער ווייטערגאַנג דאָס איז אַ — ווייטעראָוועקגיין.

זייער ציטיק־ווערן איז דאָס אויסטערלישע רייף־ווערן פון אַ זאַקן וואָס געבוירט זיך ביסלעכווייז צוריק אַריין אין דער מוטערס בויך.

פון אַ בוים, וואָס די צווייגן זיינען שוין צופיל מיט עפּל איבערגעלאָדן, הויבן די זעלביקע הענגענדיקע עפּל אָן צו וואַקסן צוריק אין דר'ערד אַריין — מיטשלעפּנדיק צווייג און שטאַם...

אויסגאַנגלאָזע רעטעניש.

אָן אַן אָפּשליסונג, אָן אַן ענטפער. דו ביזט הונגעריק זעצסטו דיך אַנידער אַף דר'ערד, באַזאַלצסט דיר אַ פּוס, און הויבסט אָן — עסן.

אַנדערע שרייבער ווידער שטייען פאַר די אויגן, שטענדיק־אָנקומענדיקע, שטענדיק נענטערע, נענטערע.

ניין ניט נאָר זיי אַליין קומען נענטער איבער דער גרויסער ווילדעניש־שטרעקע פון עמאַציע, איבער וועלכער עס שלענגלט בלויז אַ שמאָלער געדרייטער פּאַס פון פּאַרנונפּט, נאָר אויך דו, דער לייענער, גייסט אים אַנטקעגן אין גלייכן ריטם, אין גלייכן טעמפּאָ. אָט־אָט־אָט און ער וועט דיך דערקענען. אָט־אָט־אָט און דו וועסט אים דערוויסן.

פאַרשטייט זיך, אַז די אַבסאָלוטע באַגעגעניש קומט פונדעסטוועגן קיינמאָל ניט פאָר. די פורכטבאַרע שטרעקע וואָס ליגט צווישן פערזענלעכקייט און פּערזענלעכקייט איז ניט אַזאַ וואָס מי קען אין אַ לעבנסצייט באַזיגן...

האַלפּערנען האָט איר געזען: גיין און קומען. קומען און גיין.

אָט דאָס פּאָנים, אָט די הייס־אָפּגעניקלטע אויגן אין וועלכע עס גליען הערנער! עס גייט אייך אַנטקעגן, אַנטקעגן — שנעל, שנעל, שנעלער. איבערגייענדיק פון שפּאַציר־טעמפּאָ אַף מאַרש־טעמפּאָ, אַף לויף־טעמפּאָ. ער לויפט מיט פאַרשאַפּטע, וואונדערלעך־ גליענדי־

קע אויגנהערנער אייך דווירעס-זיין; זיך דורכרייסן דורך אייך, ווי א מעסער אַן אַ הענטל, פאַרפאַלן-ווערן אין אייך, אייך צעבלוטיקן, מיט אייך מיט-בלוטיקן, קווילערן-זיך אין זאמד מיט אייך קעדייי די בריענ־דיקע וואונד אָפצוקילן, אָפצוקילן... נאָר אין סאמע געשפּאַנטסטן אַנלויף, דערמאָנט ער זיך עפּעס — ניין, עמיצער עפּעס א ווילדס, אַן אורמענטשיש — דערמאָנט זיך פאַר אים, גיט א צי בא א שטריקל, שניידט אים אָפּ דעם גאַנג אַזוי פּלוצים, אַז האַלפערנס גאַנצער גוף־און-גייסט גיט א מעכאַנישן דראַזשע. א הערעף-אייען איז ער פאַר־טאַיעט אין א טויטן פּלעף. באַלד אָבער צעשמייכלען זיך די געבוי־גענע (געבראָכענע) הערנער אין די אָפּגעניקלטע אויגן, וועלכע זיינען איצט אַגרעס-ווייך און פון מיט אומזיכטבאַר־גרינע הערלעך. ער וואַרפט אייך צו א בורלעסקישן טאַ-טאַ, דורך אויפהויבן א האַנט ביז צום אַקסל, ווי אין א פויסט, וועלכע ער מאַכט אָבער עטלעכע מאָל אויף און צו, ווי אין א מעכאַניש שפּילכל און שוין זעט איר אים אוועקגיין אַן אַנגעבויגענעם.

אַן אויער פלאַמט עלנט אין דער זון, ווי א מיצרייעמדיקער קרוג, וואָס מ׳ גייט מיט אים צוריק פון דער ברונע — א לייִדיקער...

די רינגעלעך אין זיין רוקנביין, ווען איר וואָלט זיי געקענט אַנ־טאַפּן, וואָלט איר געפילט ווי איבער זיי דערפעשירט זיך עפּעס אַזוינס וואָס איז טיף-ביטער, הילפלאָז, פאַרפאַלן.

האַלפערן גייט אוועק, אוועק, פאַוואָליע, פאַוואָליע, פאַוואָליע, בייטנדיק ביסלעכווייז דעם ריטם: פון שפּאַציר, אָף מאַרש, אָף לויף־טעמפּאָ, אַזוילאַנג ביזוואַנעט עפּעס־אַזוינס גיט אים א כאַפּ אַן באַם שפּיץ קאָפּ, א שטעל אָפּ אַזוי פלינק, אַז ער גיט זיך א דרענע. אַלע זיינע ביינער גיבן א קנאַק און א געשריי.

:: :: ::

. . . און אויפגעבויעט און אויפגעבויעט און אויפגעבויעט.

געמאַכט עטלעכע טריט צוריק. צומערשט קלוימערשט אָף צושטעלן א פויסט-שפּאַקטיוו צום אויג — א קוק צו טאָן ווי זעט דער ביניען אויס פון דער ווייטן, און ביסלעכווייז אַזוי אַלץ ווייטער און ווייטער אין רעגרעס.

ביז זיך דערמאָנט אַז ער האַלט אַן אויסגעוואַרעמטן ציגל אין דער האַנט.

א קוק אין דער אַנדערער האַנט אַריין: דאָרטן איז די וואַסער־וואָג, אַן וועלכער עס פינטלט דאָס אייביקע אומגלייכווויכט־אויג...

האַלפערן קערט זיך אום. לייגט צו נאָך א ציגל און נאָך א

ציגל. נאָך אַ וואָרט, נאָך אַ געדאַנק, נאָך אַ בילד פון קימאַט-אור־אַריגענעלען ליים געמאַכט, אין די אייגענע בלוטן אויסגעברענט און מיט אַזאַ קויעך צונויפגעוואָרפן, צונויפגעטראַסקעט, אַז עס האַלט זיך — אָן צעמענט, אָן עפּעס וואָסער־ס'איז באַוואוסטזיניק סאָציאַלע צו־נויפבאַהעפטונג, אַפילו אָן דעם דינעם פּאַפּ פון זיטן־אַרט.

:: :: ::

ווערט מוישע לייב צעקאָכט אינעם אינערלעכן ווילד־געפּרעגל שילט ער די אידישע מיידלעך „וואָס שלאָפן מיט גויעשע הינט", מיט דער זעלביקער מינע ווי זיין פּאַראַכטעטער נאָווי ביאַליק ווען ער וואַרפט דעם רעקוויזיטן־טאָפּ צו דר'ערד און רופט אויס „אָט אַזוי זאָלט איר צעבראָכן ווערן"...

:: :: ::

שטייען ליידיק די טויזנטער טרעפּ פונעם גוואַלדיקן פּיעדעסטאַל וואָס האַלפּערן האָט געבויעט אַף אַרויפצושטעלן — אַ גאַניץ?

שטייט ליידיק דער גלימער און גלאַנץ, די גלאָרי און דער כאָ־לעם פון דער ריזיקער רישטעוואַניע, הינטער וועלכער עס האָבן זיך געבויעט — נאָך אַ מאַסע אַנדערע רישטעוואַניעס...

אַמאָל מיט אידעלע גאָטישע שפּיצן. אַמאָל מיט שווערער באַ־ראָק און ראָקאָקאָ צירעריי, זעלטן מיט מאָדערנער נוצלעכקייט־שיינקייט, זעלטן מיט דער גראַנדיעזיטעט פון גוירל־באַשטימונג.

גיי איך אָפט פאַרביי מוישע לייבס אַמאָליקע וואוינונג אין דער באַשיידענער „טייווע אַפּן זאַמד" אין קוני-איילאַנד. זע איך אים גייענדיק פון גראָסערי מיט אַ שקאַרמיץ מיט זעמל אין דער האַנט. ער זעט מיך ניט. אַז ער קומט צו דער ערשטער טרעפּ דערמאָנט ער זיך עפּעס, גיט אַ נעם ס'לינקע שפּיזל פון זיין בריל און גיט עס אַ באַוועג ווי ער וואָלט וועלן זען צי ס'וועט זיך האַלטן (נאָך אַזוי פיל יאָרן!), לאָזט אַרויס אַ געניץ אין שאַרפן פּראָפיל, שטייט אַ ווײַלע פאַרלוירן מיט אַ פוס אַף דער ערשטער טרעפּ, נעמט דעם פוס פּאַוואָליע אוועק, כאַטשע דעם פוס, זעט אויס, גלוסט זיך ניט אַוועק־צוגיין — ער איז שוין דאָ וויל ער שוין זיין! — האַלפּערן גייט אָפּ עטלעכע טריט, גיט ווידער אַ געניץ. קערט זיך ווידער אום. נעמט פּאַנאַנדער דעם שקאַרמיץ, קוקט אַריין אינעווייניק ווי אין אַן אָפּ־

גרונט, נעמט ארויס א זעמעלע, ברעכט עס אויף, וויל עס פאוואליע נעמען אין מויל אריין, פארט פארביי אן אטאמאביל און גיט א פייף.
צעלאכט ער זיך און מאכט: הא־פא...

:: :: ::

. . . און באנאכט — אין כאלעם — זע איך אים אפט. איך נעם אים ארום. ער קלאפט מיר אף דער פלייצע:
— סעי, מיר די לעצטע צוויי נאבל־לייט...
און ער שטעקט זיך איין א גרינע רויז אין דער האנט־געשלייפ־טער פיטעלקע פון זיין עלעגאנטן איבער־ציער.
איך ווייז אים מיט א פינגער ארויף צום שפיץ פונעם פילטרע־פיקן, לידיקן פיעדעסטאל:
— מוישע־ליב, זע נאר. האסט פארגעסן עמיצן ארויפצו־שטעלן — — —
איך כאפ מיך אויף אין שוויים.
א פאראנגסטיקער...

סענטימענטוואַרג.

איך רוף זיי ארויס אין מיר — די מעלאָ־פאַרביקע פיגורן. פונם פאַרגאַנגענעם לעבן, פון אַ פאַרגאַנגענער וועלט. ווי פון אַ מאַיסע־ביכל ארויס, קומען זיי צוגיין. גרויסע קלומפּנס שאָטנס, אָנגעזוננענע בערג. צערונענע שטיינער, פאַרפרוירענע ווינטן.

ס'איז נעכטן, ס'איז מאַי־צייט אין מיין היימלאַנד. די גרויסע מאַי־בלעטער פון די ביימער אין גאַלעכס גאָרטן שעלעשטשן און גלעטן די אויגן, ווי אַ גרינגע, געטרייע האַנט וואָס מ'קאָן געטרויען.

דאָס שטעטל איז מיט לאַנגע זון־ליניעס פאַרוואָרפן. די לאַנגע ליכטיגקייט נאָגוועט זיך אַריין אומעטום, וואו אַ שפּאַרע איז אָפן, די שאָטנס זענען קיל און דופטיק, און עפּעס אויך פון אַן אַנדערער פאַרב — זומערדיק־טונקל, בלאָלעך־שוואַרץ. אַנדערע שאָטנס זענען ווי פעטע פינצטערנישן, אָבער די איצטיקע שאָטנס זענען בלויז אָי־בערגאַנגן, מיטנדרינענס.

:: :: ::

די ליים־בערג אַרום שטעטל זענען פאַרכידעשט פון זיך אַליין, דערקענען זיך נישט. אַן אַנדערס מאָל דאַכט זיך, אַז די בערג זענען אַזוי שווער, אַז ס'האַרץ ווערט דאַפון צעשראָקן, אָבער איצט דאַכט זיך אויס, אַז די ליים־בערג זענען פון גלימצערדיקער, האַרטער זויער־מילך, עפּעס אַזוינס, וואָס איז גרינג און שיין און — מ'קען עס אַף רינגלעך צענעמען, אַף פּלאַסטן צערוקן, ווי גרויסע צוקער־ווערפלעך, וואָס מ'האָט דאַפון אַ צוקער־כאַלעם אויפגעבויט פאַר קינדער.

...זאָל דורכגיין די פּראָצעסיע פון יענע מעלאָפאַרביקע מענטשן, וואָס האָבן אין מיין שטעטל געלעבט! — די פּויערימלעך מיט די ברייטע קאַפּעליושן, וואָס פאָרן אין פעלד אַריין אַף דעם לאַנגן וואָגן פון דראַבינעליטערס, אַ געזאַנג פאָרט־נאָך מיטן שטויב, אַ טרויריק־זיסע פייפל־מוזיק בלייבט הייגנען איבערן מאַרק נאָך זייער אָוועקפאָרן. דאָס פייפל־שפּיל קייטלט זיך אַף די דעכער ארויף, אַף די פענצטער־געזימסן, לאָזט זיך צום טאָל אַראָפּ, וואו דאָס גרינלעכע וואַסער רינט ארויס פון אַ געשפּאָלטענעם פעלז און רינט אַריין אין פרישן טייך—. ס'איז ווי עמיצער וואָלט מיט אַ מעסער עפּעס גאָר אַ טייערע זאַך אויסגעשניצט פון הוילער לופט, און עס ציִשן הימל־שטיבער אויפגעהאַנגען. די ליקן פאַרפילט, די גערטנער באַוואָרפן.

יונגע וויגטלעך קומען פון דער גרינער פאשע שווער און זאט און פויל. זיי לייגן זיך אינאייגעם מיט די סאמעטענע ביקלעך און לאשעקעס אף דעם נידריקן בארג־צעפוסנס, וואס קלינגט שטיל אין זיך אריין א טיפע האנאע פון דער וועלט, פון די גאלדענע מינוטלעך, וואס היפן ארום אף די רענדלדיקע בלעטער־פלעקן.

אין מיטן־מארק, וואס איז איצט לידיק, און שמעקט ווי א וואלד, שטייט א „קארפאטניק", (א באוואוינער פון די קארפאטנ־בערג). ער איז א האלץ־טאקער, גייט ער אנגעטאן אין זיין בארג־קאסטיום — לעדערנע האלבע הויזן, א געשנירלטן קאמיזויל, א הוט מיט א פעדער. ער טראגט אף זיך די אלע שיינע האלצזאכן: ליול־קעס, שטעקנס, ציגארשפיצן, נאדל־טעשלעך, בייטשן, ציגארנדאזעס. אידישע אינגלעך רינגלען ארום דעם „קארפאטניק", פרעגן וויפיל ס'קאסט. טאפן־אן ס'געשניצטע האלץ, וואס איז אויסגעהאנגען אף דעם „גייענדיקן געוועלב", שטעלן הונדערטער פראגעס; א פיצוויניקל מיט לאכעדיקע אויגן, ווי צעעפנטע האזענע־ניס, הייסט זיך גיבן די לייננסטע ליולקע, שטעלט זיך ארויף אף א שטיין, נעמט דעם ציבוק אין מויל אריין, מאכט „טקיא" און וואַרפט אוועק די ליולקע און אנטלויפט. דער קארפאטניק לויפט אים נאך, אבער ער קען אים נישט כאפן, ווייל ער קען זיך נישט איינבויגן. די האלצזאכן זענען אף אים ווי א פאנצער, מיט ווייניק גלידער־קייטלעך.—

די קינדער צעלויפן זיך מיט א געקוויטש, שטייען פון דער ווייטן און קוקן ווי דער קארפאטניק מוטשעט זיך אויפצוהויבן פון דר'ערד די ליולקע און לאכן, און ווארפן אף אים גרינע הארטע פלוימען, וואס זענען נאך דערווייל נישט גרעסער ווי קארשן.—

ערגעץ עפנט זיך א רונד „קוקערל" פון א לאנג פענצטער — דער שטאטישער גוויר געניצט ארוים זיין פארשפעטיקטן גוטמארגן. אי־בער א שווארצער באק אריבער. זון זאגט „א גוטער אויפשטאנד אף אייך ר' גוויר לעבן"! און א שוואלב מאלט שווארצע פיילן אין דער לופטן, צעברעכט זיי, פליט העכער און נידריקער פון אירע אנ־געצייכנטע ציקלען, שטעלט זיך אפן ברעג קלויז־דאך, דערלאנגט א שטיקל בלאטע אין א יונג שוואלבן־פיסקל, וואס שטעקט זיך פון א נעסט ארויס. פליט ווייטער — ארום זיך אליין, ווי זי וואלט זיך וועלן ארומבויען פון אלע זייטן, מיט איר אייגענער לופט־שינע, ווי זי וואלט וועלן ארומוויקלען ארום זיך די גאנצע ציטערדיקע לופט, דעם גאנצן גאלד־ציטערהדיקן איצטער.

אין דער ניט־אידישער הינטערגאס איז גרין און טונקלעך און עפעס ווי פייכט און פעלדיש. די גאס איז הינטערן בארג — שמעקט

דאָרט שטענדיק רעגן און בלי־פּאַסאַליעס, און פּונגען און קאָרנשטרוי. א ברייטע, שאָקלדיקע ליאַבע, מיט אַסאַך ציצל־שפּיצלעך אונטער זיך, גייט אַרום און ברומט עפּעס פון גרויס טאַנעג, צו זיך אין האַלז אַריין. די נאָזלעכער זענען ווי די אויגן, סע דאַכט זיך אויס: די באַזירטע האָט פיר קליינע אויגעלעך: דורך צוויי זעט זי. דורך צוויי מאַכט זי „קרי־קרי".

א געפלאָכטן טירל פון א פּלויט איז צוגעבונדן מיט א קאָרע־שטריקל. סע וויל אומפאַלן, אז סע שטאַרבט, נאָר דאָס קאָרע־שטריקל דערלאָזט נישט. דאָס טירל איז אין קאַס. ציט זיך אויס, ווי ווייט סע קען, בויגט זיך נידריקער, נידריקער — עס רוט נישט. היינט־מאָרגן, וועט עס אויספירן זיינס, און גיבן א פאַל, און זיך אָפּרוען.—

אינווייניק אין דעם ליים־געקלעפּטן שטיבל פונם רייכן באַזיר־הענדלער פעדקע איז א געשמאַקע דושנעקייט, א זיסער טשאַד פון פאַרגאָסן פעטס. א כעוורע באַזירשלעגער מיט וואָנצעס ווי באַרשטן טרינקען טיי, שוויצן, ווישן זיך מיט שטיקער רויטן לייוונט, וואָס זיי האַלטן אַף די אַקסלען, ווי האַנטיכער. איינער אַן אַלטענקער, מיט געפּויגלטע צוויי האַלבע, בלאָנד־ווייסע בערד, האָט שוין אָפּגע־טרונקען. האָט ער איבערגעקערט ס'גלאָז מיטן דנאָי אַרויף, אַרויפ־געלייגט פון אויבן א שטיקל צוקער, פאַר א סימען, אז ער וויל שוין מער נישט. סע שלאָגט אים צום האַרצן אַן אַנגענעמע נודנעקייט. ער וויל אויסשפּייען. זוכט ער אַן אָרט. ציילט אַריבער איבערן טיש. איבער אַלע „געסט" — טרעפט אָפּן האָן, וואָס שטייט צוגעבונדן, יענער וויל גיבן א קריי, און איז זיך מעיאַשעוו אינמיטנדרינען און גיט א גאָגר, ווי א הינדל. די פּויערימלעך לאַכן, פּאַטשן זיך איינס ס'אַנדערע איבער די אָפּגעזענגטע לאַנג־האָריקע קעפּ, ווי מיט פּראַלניקעס, דערנאָך הערט זיך עפּעס א מענטשלעכע מוזיק, וואָס ס'איז נישט שיין צו באַשרייבן.—

:: :: ::

ס'איז אָנהויב יוני.

דער טאָג איז ווי א גאָלדענער פּלאַסטער אַף א „גרינט" (אום־ריינעם קאָפּ). דער פאַרנאַכט קומט מיט גרויסע טונקעלע גרין־בלע־טער און וויקלט איין דאָס שטעטל, ווי א וואַקסנדיק קעפּל קרויט וויקלט איין א וואָרים, דערציט אים פאַר זיך — א סוינע אין איינגענעם האַרץ.

די אָרימקייט האָט נישט ליב די גרינקייט, די גרינקייט לאַנג־ווײַלט זיך פון דער אָרעמקייט.

אין רעגנדיקע טעג לעבן־אויף אַלע שטעטלדיקע מענטשן, ס'איז

די אָרימקייט האָט נישט ליב די גרינקייט, די גרינקייט—. עפּעס, ווי אַ קראַנקער דערזעט אַ קראַנקן, דער מיסער אָפּגעשליסע־נער דרויסן איז מער „היימישער־מענטש”, ווי דער שיינער פּראַנט אין אויסגעפּוצטן גרינס— —.

לעבן שאַיע־שוסטערס שטיבל בליען זונבלומען, מיט שוואַרצע אייגעלעך. דרייען זיך אַף די אייגעלעך בינען. דינע, זיידענע בינען־פליגלען וואַיעווען אַרום די שוואַרצע בלומען־אייגעלעך, ווילן דעם האָניק אַרויסנאַשן, אָדער — עפּשער ווילן זיי אין די האַלב־צייטיקע בלומענאַייגעלעך זייער ליבע־געזאַנג אַריינזינגען?

ס'איז אָנהויב יוני.

אַ גרינע זאַטקייט פאַרמאַטערט די אָרימע מענטשן, עך, ווען סע זאָל זיין שוויס! ווען סע זאָל זיין היץ! ווען ס'זאָל זיין טשאַד!

ניבטערקייט: אין מיטנדרינען עפּעס אַ טאָג, וואָס איז ווי יאָנטעוו און זינגען האָט מען נישט וואָס און שמייכלען שעמט מען זיך און אַרויסגיין שפּאַצירן פאַלט נישט איין, ווי סע פאַלט נישט איין אַ בלינדן פויגל אַרויסצופליען פון זיין טעמנער נעסט. פון שניידער־געסל קומט אַרום עליע דער קייזערלעכער שניידער מייסטער. (דער „קייזערלעכער” רופט מ'אים דאַפאַר, ווייל ער האָט אַמאָל גענייט אַ ראָק פאַרן... זשאַנדאַר) ער איז אַ דין מענטשל, מיט אַ בערדל ווי פון ווייסן שוים, און אַ פּאָנעם־הויט פון אַ פיש, און אויגן — ווי קנעפּלעך — אַן אויסטערליש מענטשל, וואָס היפּערט באַם גיין, ווייל ער איז צו גרינג, און ער האָט נישט אין זיך קיין געוויכט. ער שמייכלט שטענדיק מיט גרויע אַרבעסדיקע ציין. דער „קייזערלע־כער שניידער מייסטער” איז נעבעך שוואַך אַף איווירי, און אַף צי־פערן, איז ער שטענדיק אין אַ פאַרלעגנהייט. אָבער ער שעמט זיך אויסזאָגן דעם עמעס. דאַפאַר פרעגט ער קיינמאָל נישט: „וויפיל האַלט באַ מיר דער זייגער?” (ער האָט אַן אייגענעם טעשל־זייגער, מיט אַ שליסעלע, וואָס הייענגט אַפן קייטל) נאָר ער נעמט אַרויס דעם זייגער, גיט אַ קנאַק־אויף די קופּערטע און זאָגט:

— אַ נו, גייט נאָר אַ קוק, איך בעט אייך, ווי גוט מיין זייגער גייט... אַ יאָ ער גייט גוט, האַ? וויפיל האַלט ער?

אַן אַנדערש מאָל דאַרף דער „קייזערלעכער שניידער־מייסטער” עפּעס צונויפרעכענען און ער קען נישט, אָבער ער שעמט זיך אויס־צוזאָגן, פרעגט ער נישט „וויפיל איז 7 מאָל 8?” נאָר:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, איר זאָלט מיר לאַנג לעבן, וויפיל איז די לעצטע צייט זיבן מאָל אַכט? כ'האָב שוין לאַנג נישט אַריינגעקוקט אין דאָס...” — און די קנעפּל־אויגן לאַכן

און דאָס שוים־ווייס בערדל ציטערט ווי סע וואָלט געוואָלט צערונען ווערן, און די קנייטשן אויף דער פיש־הויט פון צעטריקענטן, קליינעם פּעניטל, זענען ווי א באהאלטעניש פאר די אַלע זוניקע, הארציקע דריבנע געלעכטערלעך זיינע, וואָס זענען אזוי קליין און שיין און אומזיניק ווי דאָס לעבן אין אונדזער שטעטל:

ווּאו די לייםוואַסערן רינען,
וואו די האָפּן וואַקסן,
וואו מיינע כאַלוימעס האָבן אָפּגעבליט.

ווי אַזוי איך שרייב

עטלעכע גרונט־שטריכן פון מיין ליטע־
ראַרישן באַנעם, אויפנעם און אויסדרוק

דער ציל פון אָט־דעם אויפזאַץ איז אויסצופאָרשן די אַלערליי מעכאַניזמען פון „שאַפן" און דאַדורך עפּשער קומען נענטער צו אַן אַנטפּלעקונג פון די קונסט־„מיסטעריעס", וועלכע זענען אייגנטלעך בלויז די זייער פאַרשפּיצטע, קאָמפּליצירטע „טריקס אָוו דהי טרעיד" (פאַך־טריקס). דאָס קען באַהילפיק זיין סיי די יונגע שרייבער אונ־דזערע, און קען אויך — אין געוויסע פאַלן — גיבן אַ שליסל צום אַנאַליז פונם שרייבערס טאַלאַנט.

לאָמיר זיך, קאָלעגן, איינס ס'אַנדערע „אויסהאָרכן ס'האַרץ" מיט אָט דעם איינפאַכן ליט־סטעטאָסקאָפּ ווי אַ מיטל צו דער ערשטער דערקענטניש פון טעמפּעראַמענט, געוואוינהייט, שולונג, עטצ.

:: :: ::

אָנגעהויבן האָב איך שרייבן — לויפנדיק, דערנאָך האָב איך געשריבן פאָרנדיק, שפּעטער — שטייענדיק און איצט שרייב איך זי־צנדיק.

איך מיין דאָס,פאַרשטייט זיך, ניט בוכשטעבלעך. איך וויל דאַ־מיט בלויז זאָגן, אַז מיין שרייב־טעמפּאָ, כאָטש עס ווערט, דאַכט זיך, ניט פאַרלאַנגזאַמט, ווערט אָבער פאַררואיקט, פאַר־געדולדיקט.

מיינע ערשטע (בעסערע אַרבעטן, צווישן פיל זייער שלעכטע) זיינען געוועזן פּראָדוקטן פון פאַרסאָפּעטער אומגעדולד; אַביסל שפּעטער (אינעם עלטער פון 30—38) האָב איך די בעסטע זאַכן (צווישן זיי אַ טייל גוטע, אַ טייל זייער שלעכטע, זעלטן מיטלמעסיקע) אויסגעאָטעמט אין איילעניש, און שוין דער פולס אַליין, די שטראָמיקייט פלעגט מיך דערפרייען צו אַזאַ גראַד, אַז איך האָב שוין קיין פיש אין שטראָם ניט געקענט און ניט געוואָלט זוכן...

:: :: ::

ערשט אַז איך בין די איבעראַשונג פון „טראָגן אַזוינע פיינע ברילן" איבערגעקומען, האָב איך די ברילן אויפגעהערט צו זען און אָנגעהויבן זען — צומערשטן זיך אַליין, אין דער גאַנצער באַלגאַוועט־

דיקער ניט־שיינקייט, אין דער גאַנצער פּאָזע, וואָס איך האָב אינערלעך טיף פיינט געהאַט פון אַלע יאָרן, נאָר וועלכע מיין נייגונג צו טע־אַטראַליסקייט האָט אריבערגעוואויגן.

איצט שרייב איך קאַלטער, שווערער, פּראָסטער און—איך ווייס ניט, אַף ווי פיל בעסער, ניט ווייל איך בין אַף מיין אייגענער ארבעט קיין מייווין ניט, ווייל שטייענדיק מיט דער נאָז אפן שפיגל, קאָן איך זיך אַליין ניט זען אינם נויטיקן פּערספּעקטיוו.

אין אַ שפּעטערדיקן פּעריאָד (אויב עס וועט זיין אַזאַ) ווע֞ל איך, גאָרנישט ווי קיין אָנעוו, נאָר מיט קילער פּראָסטקייט קענען זאָגן: מיין ארבעט פון יאָר... איז געווען גוט... שלעכט... מיטלמעסיק.

ציִשן מיינע געוואוינהייטן (שלעכטע) איז צו שטעלן פּינטעלעך קימאַט באַ אַלע סאָף־פּאַראַגראַפן, כאָטש איך האָב בעטעווע פיינט פּינטעלעך.

איך שרייב אַף יעדן סאָרט פּאַפּיר, אַמאָל געווירעט, אַמאָל ניט געווירעט, שטענדיק קרום, מייסטנס מיט אַ שלעכטער איילנדיקער האַנט־שריפט. אָפט איז מיין היינטיקע שריפט ניט ענלעך צו דער נעכטיקער און באַ מיר ליגן מאַנוסקריפּטן אַלטע, וועלכע איך קען קוים דערקאָנען צי זיי זיינען מיט מיין האַנט געשריבן.

:: :: ::

סטיליסטיש בין איך איצט ווייניקער „מפונעק" ווי אַמאָל—כאָטש מיין וואָקאַבולאַר, מיין שפּראַך־אינווענטאַר, איז איצט, מיין איך, רייכער און קאָלירפולער.

זעצערס האָבן מיין האַנטשריפט ניט ליב און די וואָס זעצן בי־כער דערשרעקן זיך, אַז זיי הערן, אַז דאָס בוך איז מיינס. אַפּילע ווען עס באַשטייט פון אַלטע אויסשניטן, האָב איך די פאַרשאַלטענע, פאַרשווענדערישע טעווע — אָנשטאָט אפן מאַנוסקריפּט — צו ארבעטן אויף די אויפגעזעצטע „גאַלים" (די ערשטע אָפּצוגן פון די לינאָטי־פּירטע שורעס) און שפּעטער אַף די געשלאָסענע בלעטער.

דאָס נעמט זיך דאָפון, וואָס אינערלעך בין איך צום פאַך ניט צוגעבונדן, טראַכט פון זיך קיינמאָל ניט, ווי פון אַ שרייבער. עס דאַכט זיך מיר שטענדיק, אַז שרייבן איז אַ קליינינקייט און יעדער מענטש דאַרף דאָס קענען. איך בין אויך איבערצייגט שוין זייער לאַנג, אַז פון „רויען" טראַכטן ביז דעם אויסגעאַרבעטן געדאַנק איז אַ גרוי־סער מאַהאַלעך און אַז אפן וועג ווערט דאָס ווערטפולע, דאָס וואָס גראַבלט זיך מיט ציין־און־נעגל צום לעבן — פאַרלוירן אין פּראָצעס

פון אָנקלאַפּן אין אַלע בלוט־טראַפּנס פון די געדאַנקען און עמאָציעס, ביז עס ווערט וואָר־ניט־וואו אין אַ בלאַסער פאָרם אויפגענומען, פעסטגעהאַלטן, ארומגעטאַפּט מיט אַלע אינערלעכע כושים. פונם פעסט־געהאַלטענעם געדאַנק ביז צום אויסדרוק גייט אויך אַ שפּאָר ביסל פאַרלוירן אַזוי, אַז דאָס וואָס קומט צום אויסדרוק, איז דאָס אומבאהאָלפנסטע.

דאָס זענען — טיילווייז — סאָפּיסטישע גריבלערייען, וועלכע שטערן מיט פרייד אויפצונעמען דאָס וואָס דער גייסט פּראָדוצירט. עס וואָלט עפּשער געווען לאָגישער צו באַטראַכטן די פאַרפּלאָנטערט־קייט אין אייגן שרייבן ווי אַן איבערפּראָדוקציע פון שטאָפּן, אָן אָנ־געגרייטע לאַגער־ערטער, וואו די שטאָפּן אהינצוטון.

טראַכטן — טראַכט איך שטענדיק שטויסנווייז (ווי מע רופט עס אין דער פיזיק) און ניט פלוסווייז.

דערפאַר פעלט אין מיינע גרעסערע אַרבעטן אָפט דער העמשעך, די אַרכיטעקטורישע אויסמעסטונג, וויוואויל עס פעלן (אָפט) נישט די אַלע נויטיקע מאַטעריאַלן.

דער לייענער דאַרף זיך פאָרשטעלן אומגעפער: איך ברענג פענצטער, טירן, ציגל, שינדלען, ברעטער, שלעסער, צעמענט, וואַפּנע, פאַרבן — אַלע נויטיקע בוי־מאַטעריאַלן. איך נעם זיך די מי יעדער שויב אָפּצופּאָלירן, יעדן ציגל אָפּצופאַרבן, יעדן שטיין אַרומצושלייפן, נאָר פאַר דער וואַסערמאָס — פאַר גלייכקייט פון סטרוקטור — האָב איך קיין געדולד נישט. פיליכט אויך ניט די פייאיגקייט (צוליב מיין פעלערהאַפטן זיקאָרן) צו נוצן ווי פּאַבליט נוצן עס.

מיר איז גרינגער צו שרייבן עטלעכע זאַכן מיטאַמאָל, אָדער איין זאַך (אָדער מער) יעדן איינציקן טאָג, ווי צו שרייבן בלויז אַביסל אין לאַנגע העפּסאָקעס (אינטערליודס). יעדער געדאַנק געבירט אַ צווייטן, אַ דריטן.

לעש איך מיך אויס, פאַרגעס איך אינגאַנצן אַז איך בין אַ שרייבער, לאָז איך אַלע געדאַנקען גיין פאַרלוירן,—טרייב זיי קימאַט אַרויס פון מויעך מיט געוואַלט און לאָז אַריין אַ גרינגע לופט צו דער־פרישן מיין פאַרמאַטערטן געהירן.

דאָס שרייבן אַליין איז מיר זעלטן שווער, נאָר — דער נאָכ־קלאַנג!

נאָך יעדער אָנגעשריבענער זאַך קומען ווידערקלאַנגען, לאַנג־לאַנג, ציטערן־נאָך, מאַטערן און אָנגסטיקייט. איך בין אינגאַנצן פאַר־קלונגען ווי אַ פּוסטער טורעם, אין וועלכן עמיצער האָט אַלע גלע־

קער געלאָזט אַרבעטן. עס איז ווי די אַנגעטראַכטע שטאָפן וואָלטן עפּעס משונעדיק אויסלויכטונגען קלינגענדע אַרויסגעגעבן, וואָס זענען אַסאַך העלער, אַסאַך בלענדיקער ווי די שטאָפן אַליין.

דער בעסטער מיטל אין אַזאַ פאַל איז: זיך זעצן שרייבן. מיטן אָנשטרענג צו דערטאַפּן באַ זיך אין דער טיף עפּעס נייעס פאַרגעס איך דאָס שרעקלעכע נאָכקלינגען. נאָר באַלד, ווי עס איז צו דער־וואַרטן, קומט אַן אַנדערס אַף זיין אָרט, ביז איך שטעל אינגאַנצן דאָס שווערע ראַד אָפּ, פאַרגעס אַלדינגס, ראַטעווע מיך דורך ניט לאָזן קיין געדאַנק זיך פעסטהאַלטן אין מיינע — לאָמיר זאָגן — גע־הירנצעלן.

:: :: ::

איך האָב קיין שום „געמבלערישע" נייגונגען ניט. דאָס נעמט זיך, גלויב איך, דאַפון, וואָס באַ מיר איז דאָס שרייבן אַליין אַ סאָרט „הויכער שפּיל", אַן אַזאַרט: איך ווייס זעלטן מיט 10 מינוטן פריער וואָס איך וועל שרייבן, כאָטש אָפט איז מיר קלאָר, אַז שרייבן וועל איך עס אַזוי און אַזוי.

יעדע אָנגעשריבענע זאַך איז פאַר מיר אַן איבערראַשונג.

אַמאָל פלעג איך היסטעריש־מעלאַנכאָליש לאַכן, לעזנדיק אין מאַנוסקריפּט מיינע הומאָרעסקעס (און אַפילו אין אַ בוך אויך). היינט קוק איך אַף מיינע הומאָריסטישע אַרבעטן קימאַט מיט גלייכגילט, לאַך זעלטן דאַביי. נאָך ווינציקער — איבער „פּראָפעסיאָנעלן הו־מאָר", וועלכן איך האַלט פאַר אַן אומבאַהאָלפענער און נידריגער מאַדרייגע.

איך קען ניט געדענקען איך זאָל אין די לעצטע יאָרן האָבן ווען עס איז געלאַכט אָדער געשמייכלט לייענענדיק אַ בוך. מיט דער אויס־נאַם פון געוויסע שטעלן אין קולבאַק'ס „זעלמעניאַנער", וואָס האָבן מיט זייער בוילעטער סאַטירע אַפן שטייגער־לעבן (אָבער ניט איבער מענטשן) אַרויסגערופן אַ טיף־האַנאָעדיקן שמייכל.

:: :: ::

ווען איך לייען אַנדערע שרייבער, שטוים איך מיך שטענדיק אָן אַף שטעלן, וועלכע איך באַוואונדער דורכאויס און אַפילו באַ די קלענסטע ליטעראַטן, באַ די ערגסטע דילעטאַנטן טרעף איך אָפט די פּאָשוטסטע אויסדרוקן, אַף וועלכע איך בין זיי שטאַרק מעקאַנע, ווייל אַקוראַט אַזוינע אויסדרוקן, אָדער ווערטער, אָדער געדאַנק־קאָמ־

בינאַציעס װעלן צו מיר קײנמאָל נישט קומען (עס קאָן געזײן, אַז װען זײ קומען — נעם איך זײ ניט אויף. מיר אָבער איז עס, אין העלן, אויבערשטן באַװאוסטזײן, ניט באַקאַנט).

:: :: ::

איך שרײַב קײנמאָל ניט קײן שום זאַך סײדן איך האָב צומערשטן אַ נאָמען דערפאַר.

דער נאָמען מוז זײן אַזאַ, װאָס האָט „אַן אײגן פּנים" (אויב דאָס איז ניט קײן אַנשטעלערישער זאַג), װאָס געדענקט זיך צוליב אָריגינעלער קורצקײט אָדער לאַנגקײט, אָדער נאָנטקײט („מײנע הענט האָבן פאַרגאָסן ס'דאָזיקע בלוט", „פון מענטש צו מענטש", „װילדע רױזן", „אַ װעלט מיט אַרבעט", „פויסטן און פּנעמער", עטצ.).

די נעמען פון מײנע העלדן"—דאַרטן װאו עס זענען דאָ באַ מיר אַזעלכע — זענען קימאַט שטענדיק אויסגעטראַכטע. עפּעס אַ געפיל האַלט מיך קריק פון „אָפּנאַרן" דעם לײענער פון זאָגן אים: דער מענטש הײסט אַזוי און אַזוי. סײדן װען איך שרײַב ביאָגראַפּיע: דעמאָלט גיב איך אָפּט דעם עסענציװוסטן „עמעס", אינאײנעם מיט מײן... װאונטש־עמעס.

:: :: ::

אין אַלע יאָרן פון מײן שרײַבערישער באַשעפטיגונג (איך האָב גע־האַט אָנגעשריבן „מײן שרײַבערישער קאַריערע" און האָב עס אויסגע־שטראָכן, איך האָב פאַר דעם װאָרט „קאַריערע" מוירע!) אין אַלע מײנע, לאָמיר זאָגן, 30 יאָר, װאָס איך בין באַם שרײַב־פאַך, קען איך מיך ניט דערמאָנען איך זאָל האָבן — מיט דער פּען — אַ העלד „דערהאַרגעט". סײדן אין די ערשטע, אומגעצאַמטע, װאַװיל־יונגע־רישע הומאָרעסקן — אַף אַ שפּאַס, נאַטירלעך.

נעגנשטאַנדן פּינטלען שטענדיק פאַר מײנע אויגן. דעריבער האָבן זײ דעם פּלאַטער־גלאַנץ װאָס זײ האָבן — ניט דעם גלאַנץ „פונם מילעכװעג" פון די שטערן, נאָר פון מײן אײגענער אומ־זיכערקײט.

:: :: ::

איך האַלט — איך פּלעג האַלטן (הײנט ניט), אַז די עמעסע פאַכמאַנשאַפט װערט דערגרײכט ערשט נאָך יאָרן־לאַנגער אַרבעט, אָבער אַז טאַלאַנט איז יוגנט, אַז דער ערשטער פּעריאָד אין מענטש־

לעבן לעבן איז אַלץ וואָס דער מענטש לעבט: אַ מענטש קען פיר, פינף, זעקס מאָל איבערלעבן די ערשטע 15 יאָר פון זיין לעבן, אָבער ווייטער ווי די ערשטע 15 יאָר לעבט ער ניט...

:: :: ::

עטלעכע מאָסן פאַר מייסטערשאַפט:

1. אַף וויפיל קענסטו זיך אַלס קינד?

2. אַף וויפיל דער שרייבער, ווי דער מאָלער, קען די אַנאַטאָמיע פון זיין געגנשטאַנד.

דער מייסטער פון דער נאָוועלע, פון דער גרויסער פאָעמע, איז דער וואָס קאָן שרייבן פון אַלע זייטן, פון אַלע אַנאַטאָמישע פונקטן אויס און דערנאָך צונויפפירן, צונויפהעפטן, אַן אָטעם אַריינבלאָזן, עס לעבעדיק מאַכן.

לעבעדיק באַשאַפן אַ בוך פון גראַדן אָנהויב ביזן רעגולירטן סאָף — דאָס, גלויב איך, גיט זיך קיין שרייבער ניט איין.

.1935

קאַליא טעפּער

קאַליא טעפּער — זיין פּעדערנאָמען איז געווען „ד'אברוצי", זיין נאָמען איז באַקאַנט געוואָרן דורך די טערפּקע פּעליעטאָנען, „זיגזאַגן", וואָס האָבן זיך („אין זייער צייט") געדרוקט אין דער פּ. א. ש.

פּאָרטרעט קאַליא טעפּער: נידעריק־דירעוודיק. קליידער הענגען אַף אים ווי אַף א געשטעל. ס'פּאָנים איז לויטער רירעוודיקע נערוון און ס'שטייט נישט אַף קיין אָרט. עס דאַכט זיך: לויטער אויגן, לויטער נערוון. א בינטל ברענענדיקע נערוון ארויסגעוואָרפן אַפן ווינט.

קוועקזילבעריש־גיך. האסטיק ווי שוים פון א פריש־געעפנטער פלאַש מיט שאַמפּאַן — פארנעמט ער זיך ברייט, רינגט־אריבער, צע־קלעקט זיך אין זידנדיקע פלעקן.

קען אַסאַך לעשוינעס, געדענקט ביבליאָטעקן אַף אויסנווייניק, זעצט ער זיך אַנידער קעגן שפּיגל, מעסט־זיך אָן איין טאַלאַנט, נאָך איינעם, קלייבט זיך אויס דעם בעסטן און... לייגט זיך אין אים שלאָפן.

א שריפטשטעלער — פאַר שריפטשטעלער. איינער וואָס קען דאָס פאַך מיט אַלע זיינע סוידעס, זיינע טעכניקן, א גוואַלדיקער מייסטער אַף . . . קאַליע צו מאַכן די פיינסטע זייגערלעך.

אָדער אַף ארויסצונעמען די „ווערק" פון די קופּערטעס, אראָפּ־רייסן די ווייזערס, אריינלייגן די „מעכאַנישע אינגעווייד" צו זיך אין קעשענקעלע און . . . ס'זאָל נאָך פונדעסן אביסל קלאַפּן.

א „קישעף־מאַכער", וואָס ווייזט ווי די „קונצן" ווערן געמאַכט. און אין דעם ווייזן אַליין שטעקט מער קונץ, ווי אין אַסאַך קונצן...

:: :: ::

טעפּער איז א מענטש מיט א טיפער ערודיציע. האָט א פענאָ־מענאַלן זיקאָרן, און פּייאיקייטן אָן א שיר.

לעבט שלעכט און — ווי ס'מאַכט זיך. א נאָזיר וואָס פייניקט זיך, לויט יויזל־פּסוקים. גייט אין מילכאָמע מיט . . . שאָטנס. נעמט זיך אָן די קריוודע פון אַלע פאַרזעסענע מיידלעך, פון אַלע זויערע שרייבער, פון אַלע פאַסקודנע נאַנעס, פון אַלעם וואָס איז פּרוכטלאָז. טעפּער פייניקט זיך מיט עמעסן אַזוינע, אַזוינע אויסגעטראַכטע...

איך טראַכט פון טעפּערן: אַ פּאַס מיט איין רייף פון אונטן. און דער איינער רייף איז אויך אַביסל צעשפּאָלטן.
נישטאָ וואָס ס'זאָל צענויפהאַלטן.
רעליגיע, פילאָזאָפיע, ליבע — אריבערגעשפּרונגען: „איך האָב מיך פאַרקנעכט צום געדאַנק פון עפּעס אַ פרייהייט"...
זיין טיש־וואָרט „מעלאַנכאָליע" (פון אים האָב איך עס אין די יונגע יאָרן גענאַשט דאָס וואָרט!) זיין אַלעכעמישער מעטאָד: מאַכן פון גאָלד — בלעך...

:: :: ::

לעבן לעבט קאָליאַ טעפּער שרעקלעך אָרעם. אַ שטראָפּער און אַ „נאָווי", ווערט ער אין קאַס און באַליידיקט אייך, אַז איר זאָגט אים, אַז ער האָט אין זיך אַ „פונק פון אַ „נאָווי", וואָס איז אַ „פּאַרזעסענער באַכער"...
אַ גוטמוטיקער קאַיסן, און — אַ קינד, אַזוי מילד . . . אַזוי גוט...
באַנאַכט וויינט ער מיסטאַם פון שלאָף.
אַ צולעהאַכעסניק, וואָס נעמט נישט אָן קיין זאַך אַנדערש ווי באַ די הערנער — אַפילע אַ פּלוי.
מישט און מישט אין קאַלטן, ריינעם וואַסער, מישט גאָרנישט אוים.
סע ווערט נישט זיסער, סי ווערט נישט זויערער, סי ווערט נישט מערער, סי ווערט נישט מינדער. אָבער ער איז פאַרנומען אין מישן ווי אין אַ ריטואַל...

:: :: ::

קאָליאַ טעפּער קומט קיין אַמעריקע מיט אַ גרויסן וועלטלעכן באַגאַזש. אַ שמעק געטאָן „אונטער די עקן" פון עפּשער 40 קולטורן. באַקומען אַ קאַטער אַף דער נעשאָמע... ניסט מיט... מעטאַפיזיק. לאַנגווייליקט זיך.
די לאַנגוויל טאַפּט די ווענט, די סופיטן, דערגרייכט צום יופיטער — גענעצט אַלדינג אַרום מיט אַזאַ ליבן, ווייכן גלאַנץ...
זעצט ער זיך אַוועק און ווערט אַ קענער פון אידיש.
און ווי אַזוי קען ער אידיש!
בעסער פון אונדז אַלעמען.
סי גייט נישט אַוועק קיין יאָר זינט ער האָט זיך אויסגעלערנט אידיש, אַרבעט ער שוין אַף אַ אידישן ווערטער־בוך.
נעמט אַלטע, איינגעפונדעוועטע ווערטער און זאָגט זיי אַף

ס'לעבן,ווארפט זיי פון אלע טרעפ אראפ, זיי ברעכן די קעפ... ער הויבט זיי אויף, געשלאגענע, האלב־טויטע, ראטעוועט זיי אפ... און שטעלט זיי אריין — זיי שטייען און ציטערן פאר זיין קוק.

דערוויל זעצט ער זיך אוועק און גיט א ווער א . . . פעליעטאַ־ניסט פון „זיגזאגן". ער שרייבט מיט גרוים מי, ער ווייס נישט וואס נישט צו שרייבן...

עס איז דא אזויפיל נישט צו שרייבן—און ער מוז דאס אלצדינג נישט־ארייןשרייבן אין איין קליינעם פעליעטאנטשיק...

ס'איז פאלג מיך א גאנג!

האַרעוועט ער, שוויצט איבער יעדן וואָרט.

דערנאך שוויצט ער ווייטער בא דער ארבעט פון פארפום־גיסן „וואָרין קיין שוויס־רייעך טאר זיך נישט הערן".

דאצו איז ער צופיל — „ד'אבּרוצי„.

שרייבט ער צעביסלעך: ענגע, טויט־שטייפע זאכן, שפריצט זיי איין עפּעס א מיטל זיי זאלן זיך צאפּלען.

זיי צאפּלען זיך, מאכן אן איינדרוק, אָבער קיין ברויט האָט מען דאפון נישט. קוים אביסל ביטערן קאָוועד.

ווערט ער אן איבערזעצער.

ער איבערזעצט פון עטלעכע שפראכן, און טאָמער קומט אוים צו איבערזעצן פון אזא שפראך, וואס ער קאָן נאך נישט, זעצט ער זיך אוועק און . . . קאָן!

פארהאקט זיך אין א ביבליאָטעק אף עטלעכע טעג, און קומט ארוים מיט א שפּאָגל־נייער שפראך, וואס קיינער פון די אידישע שרייבער פארשטייט נישט.

:: :: ::

ער פּאָרט אוועק פון אונדז.

איבער דער וועלט, אף א סאמאָוואר.

„ווער זידט? איך, צי דער סאמאָוואר?"

. . . אין ווארשע האלט ער רעפעראטן איבער „אלטע יונגפרויען און די קלויסטערלעכע לערעם פון הייערסטראָם". — דער עולם שרייט: גיט אונדז אפ ס'געלט פאר די בילעטן.

ער האלט עס פאר א טרומף. מאכט דעם עולם קאָמפּלימענטן פאר זיין גוטן געשמאק און . . . פּאָרט אוועק.

פארכאפּט אים דער „אָקטאָבער" בא א פוס, גייט ער ארום אין זאק־קליידער, פארלאָזט זיך א קאלטענוואסע באָרד און זעצט זיך אוועק לערנען גערמאנישע פילאָלאָגיע...

זאָל עס אַריבערשטאַרמען, ער וויל זיך נישט מישן...

איצט וואָס?

„איינאָרדענען זיך, פאַרגעסן, אַרויסשטופּן די וועלט אין דרויסן אַרויס".

פאַרוואַרפט זיך ערגעץ אין אַ דערפל אויף סיביר, און ווערט דאָרטן אַ „סליעדאָוואַטל".

ווערט אומעטיק. נעמט ער איינמאָל אין אַ סאָף־כוידעש, ווען ער באַקומט ס'געהאַלט פאַרן מאָנאַט (80 רובל, דאַכט זיך) און רופט צענויף פּויערים און פיר־קולאַקעס פון זיין דאָרף, מאַכט אַ שטיקל יאָנטעף, מיט לעכט און . . . מיט צוקערלעך, און מיט לעקעך, און מיט פייגן (מ'טונקט זיי אין בראָנפן!). צעפּאַטערט ס'גאַנצע געלט, און ער מוז זיך שפּעטער באַנוצן מיט תּעלובֿע־געלט.

„סטייטש, בירגער טעפּער?"

ענטפערט ער מיט אַ גלייכווערטל, און מיט עטלעכע ציטאַטן אויף אַביסיניש.

די גע־פּע־אוּ קען קיין אַביסיניש ניט. פאַרלירט ער די שטעלע און גייט אַרום ליידיק, און פאַרברענגט זיינע טעג אין דער לענינגראַ־דער ביבליאָטעק. אַמאָל נעכטיקט ער דאָרטן אונטער...

ווען איך בין געווען אין לענינגראַד, האָב איך נישט געוואוסט, אַז ער איז דאָרטן. קיינער פון די כאַווירים אין מאָסקווע האָבן ניט געוואוסט. געזוכט, געזוכט, נישט געפונען אים.

ערשט אין אויסלאַנד האָב איך דערהאַלטן פון אים אַ בריוו.

:: :: ::

טעפּערס בריוו

מיין ליבער, טיף־סענטימענטאַלער

משה נאַדיר:

איך זאָל האָבן ערהאַלטן אייער ליב בריוול אַ וואָך פריער, ד.ה. אײדער איר זייגט אַוועקגערופן געוואָרן, וואָלט איך אומבאַדינגט פאַרפאָרן קיין מאָסקווע אַ קוק אויף אייך צו טאָן און אַרומצופלאַפּלען וועלט, מענטש און נאָך אַנדערע אינטימערע קלייניגקייטן. אַ שאָד, אַ שרעקלעכער שאָד. נאַר פאַרפאַלן! ווי וואָלט איר דערפרייט מיין גאַנץ־פאַרעלטערטע מוטער אין בראָנזוויל. שטאָלץ אַדרעסירט זי ברוקלין (איך פאַרשטיי, אַז האָבנדיק אַריבערגעצויגן זיך פון בראָנקס, ברוק עוו. קיין פּיטקין עוו. פילט זי זיך דעגראַדירט) און אַנדערע פאַמיליען־מיטגלידער און אַ האַלב צענדליג גוטע ברידער, דערציילנדיק זיי וועגן מיר ניט פון קאָפּ. — אייער אייביק־רירעוו־דיקער קאָפּ! — נאָר וואָס געזען און געהערט און געטאַפּט מיט אייגענער

האַנט און אויג. איך זאָל האָבן אייך געזען דאָ און אייערע שטאַרק־געזאַמעלטע ווערק, וואָלט איך אייך איינגערעדט צו מאַכן זיך אַן אומשטערבלעכן נאָמען אויך אין רוסישן לאַנד און ליטעראַטור.

ווי לאַנג וועט איר בלייבן אין פּאַריז: זעט זיך אומבאַדינגט מיט ע. וואַרשאַווסקי, דעם אויטאָר פון די „שמוגלערס”; איר וועט זייער אַנטזישט ווערן, ער איז אַ זייער דעליקאַטער, ליבער, גאָר־אינגלישער מענטש. וואָס האָט ליב מעלאַנכאָליע און כקירע. עפּעס ברעכיגעס אין אים, וואָס רירט, ווי אַלעס צום־לעבן פאַראורטיילטע. איך קען אים פון וואַרשע; גיט אים איבער מיין האַרציקן גרוס. ער זיצט אַוואַדע אין דערזעלבער קאַפע, וואָס איר טוט דאָרט זיצן.

צופעליג איז מיר אַריינגעפאַלן אין די הענט אַ בלעטל ביכער־נייעס פון דער וואַרשעווער קולטור־ליג. אַזאַ אָרימקייט, פּראָווינציאַלישקייט און סטיל־גייסט־אָרימקייט! דערלאַנגען זיי דער ווידערגעבאָרענער אידישקייט די קאָברינשע מאַפּאַסאַן איבערזעצונגען פון וועלכע מען קען זיך גוט באַקענען מיטן אומגעלומפּערטן, שרייערישן, געשמאַקלאָזן לעאָ קאָברין און זיין לאָשען און סטיל, אָבער ניט מיט מאַפּאַסאַנ'ען.

קלייבט איר זיך שרייבן וועגן אונדזערע ראַטנלענדער? אין וועלכער פאָרם? די צאָרע איז, אַז די וועלטגעשעפטן גייען אַזוי עקלהאַפט און אַלע בורזשואַזיען צוזאַמענגענומען און יעדע באַזונדער זענען אַזוי טיפשוסדיק און אַכזאָריזדיק טריוויאַל, אַז וועגן אונדזערע לייט און אָרדנונגען קען אַ הומאָריסט ניט רײדן פריי און לייכט און שמייכלענדיק. די פּאָליטיש אינטערנאַציאָנאַלע סיטואַציע צווינגט אים אַרומקוקן זיך.

ווי נוצלעך וואָלט איך געווען מיט מיר דורכצושמועסן זיך און אייערע רוסלאַנד־איינדרוקן מיט מיינע פאַרגלייכן! איך האָב אויך אַ יאָר צייט רוסלאַנד געטאַפּט און געשמעקט. אַרומדרייענדיק זיך דאָרטן צישן פויערים, די דאָזיקע שרעקלעכע, גאַנץ אומפאַרשטענדלעכע מענטשן. אַז איך לייען וועגן רוסלאַנד עפּעס פון ענגלישער אָדער אַמעריקאַנישער זייט, דוכט זיך מיר, אַז איך וויים ב ע ס ע ר: איבריגענס עפּשער איז גערעכט מיין שפּאַניער פון דער „רעוויסטאַ דע אָקסידענטע”, וועלכער שרייבט וועגן דעם דייטשישן עסעאיסט א. פּאַקוועט אַנטדעקונגען פון דער רוסישער פיזיאָנאָמיע מיט אַזעלכע ריכטיקע, אָבער גאַנץ באַנאַלע אַפּאָריזמענלעך, וואָס זענען פאַר מיר באַצויבערענד־פריש אַ דאַנק דעם, וואָס זיי זענען געשריבן אין אַ פרעמדער, מאַיעסטעטיש־זיסער שפּאַנישער שפּראַך. לייען איך אינם שיין פון אַ קאַמין־פייער, פערטער שטאָק, מיט דער הילף פון אַ בייכיקן ווערטערבוך פון יאָר 1850. וועלכן איך האָב דער ערשטער אויפגעשניטן. טראַכט זיך, אַז פון דער רעאַליטעט מיט אירע טויזנטער קלייניגקייטן, שאַרפע ווינקלען און נישטיגקייטן האַלטן מיר אין איין לויפן ווייטער, אין עקזאָטיק אַריין, דאָס געהיימניש פון יעדער ראָמאַנטיק. און צום עמעסן לעבן, דער „רעאַליטע פּראָפונדע” זענען וועגן פאַרשיידענע און ווער ווייסט, ווען ביסט דו דערגאַנגען צום טאָך און האָבנדיק דערגאַנגען, קוקסטו ווי אַ נאַר, זעסט און פאַרשטייסט ניט און דרייסט זיך ווידער אַרויס פון די איינציקע עמעסע אָרעמס. וואָס פאַר אַ שייכעס דאָס האָט צו אייערע רוסלאַנד־איינדרוקן, אָסער צי איך ווייס, אָבער אונדז ביידע כאַראַקטעריזירט אַ נייגונג צום קאָנסעקווענט־אומקאָנסעקווענטישן מיט דעם

אונטערשייד, וואָס איר האָט טאַלענט, נאָר אייך האָט אייער ביסל געשמאַק און סטיל געקוילעט און איך האָב אַ קליין ביסל געשמאַק און דאָס וואָלט געקוילעט אַלע מיינע טאַלענטן, ווען איך זאָל האָבן. צום גליק בין איך ניט טאַלענטפול, און עפשער דעריבער זאָגן גוטע ברידער, אַז איך בין אַ מענטש מיט טאַלענט. און ווער וואָלט דאָס געקענט פאָראויסזאָגן אַז דער דורכ־אויס־רומענישער, וועגעטאַריאַניש־מוזיקאַלישער קאָנראַד בערקאָווסקי וועט ווערן דער באַדייטנדסטער נאָוועליסט אַמעריקאַס, ווי עס שרייבט זיך וועגן אים אין דער אַקדאָמע פונם איבערזעצער. וואָלט איך עס געהאַלטן פאַר די נאַטירלעכע איבערזעצער — היפּערבאַל, ציטירט ער אָבער קריטיקער פון „איוונינג פּאָסט" און „טיימס" און איך ווער פאַרשעמט, וואָס איך בין אַזוי לאַנג געזעסן מיט קאָנראַד בערקאָוויסי אין „מאָרגן זשורנאַל" און ניט דער־שמעקט זיינע טאַלענטן. און ווידער פרעג איך צוזאַמען מיט פּאָנטיוס פּילאַטן: וואָס איז אַזוינס וואָרהייט?

שרייבן וועגן מיר ווילט זיך ניט לאַנג. איך בין איצט אָן אַ שטעל און אַרבעט. אין אַ יאָר אַרום האָב איך ווידער אַלע רעכט ווידער צו ווערן אַ געזעצלעך פּאַטענטירטער רעכט פאַרזאָרגער. אַ סוואָרע אַז איך פאַל אַריין אין דער לעגינגראַדער שטאַטס ביבליאָטעק מיט האָנאָראַד: 56 ר' אַ מאָנאַט. פיר מילכאָמעס מיט דער וועלט; דאָס איז לייכטער ווי צו האָבן צו טאָן מיט זיך. די וועלט קאָמפּראָמעטירט דיך קיינמאָל ניט; דו ביסט אין דיינע אויגן שטענדיק קאָמפּראָמעטירט.

שרייבט מיר וועגן אייערע פּלענער און רוסלאַנד־איינדרוקן און — ס'אַראַ ערגעניש, וואָס איך האָב ניט געזען דאָן־קיכאָטישן נאַדיר אין לייב און ניט האָנאָע געהאַט פון דער אומערשעפּלעכער שפּיל פון אייער באַאומרו־אי־גענד־אומרואיגן לייכט און שאַרפזין.

אייער אין ליבע

ק. טעפּער

אַרום דר. חיים זשיטלאָווסקי

I

זינט איך געדענק דעם דר. חיים זשיטלאָווסקי, איז ער שטענדיק דער „גרויסער דענקער" און דער „זאַפטיקער שרייבער".

האָב איך מיך גענומען צוקוקן צו דעם ליבן דר. חיים זשיטלאָווסקיס שרייבן, און — אוי איז מיר נישט געשען. עס איז דאָך אַ כעמישער, זאַמדיקער אידיש, וואָס קריצט אונטער די ציין...

דער ליבער דר. חיים זשיטלאָווסקי איז טאַקע געבוירן געוואָרן אין אַ זיידענער פּיזשאַמאַ.

איך לייקן נישט דעם ליבן דר. חיים זשיטלאָווסקיס פאַרדינסטן פאַר אידיש. ער האָט אונדז באַשאַהוגט די סימכע. ער איז געווען די שיינע באָרד אויף דעם פּראָסטן פּאָנים פון אונדזער פאָלק — ער איז געקומען צו אידיש, אין דער צייט ווען „געבילדעטע מענטשן" האָבן גערופן אונדזער שפּראַך „זשאַרגאָן" און געצויגן מיט דער נאָז, יעדעס מאָל וואָס מ'האָט דערמאָנט דער שיפּכעס נאָמען.

וועאויד, און נאָכמער: דער ליבער דר. חיים זשיטלאָווסקי איז געקומען צו אונדז ווי אַ „פאָלנער אייראָפּייער"! ער האָט געקענט רוסיש און אַנדערע לעשוינעס. ער איז געקומען צו אידיש, ווי דער „רייכער פעטער פון אַמעריקע" קומט צו זיינע אָרימע קרוויוים אין זלאָטשעוו.

ניין, וואָס זאָג איך ווי אַ „רייכער פעטער"? אונדזער דר. חיים זשיטלאָווסקי האָט (ווי אַן עמעסער דעמאָקראַט) אַראָפּגענומען די גאָלדענע קייט פון זיין וועסטל, אַזוי גיך ווי ער איז צוגעקומען צום אָרימען פעטערס שוועל.

ער האָט זיך אָנגעטאָן אויף דער צונג „די אָרימע שפּראַך פונם פאָלק", און זי איז אים געווען (נעבעך) ווי אַן אייגענע.

דאָס אַלדינג איז זייער פיין, זייער ראָמאַנטיש.

עס איז גענוג אַ ראַכמאָנעס, אַז אַ גוי איז זיך מעגאַיער, ביפראַט אַז אַ איד לאָזט זיך נאָכאַמאָל באַשניידן, אוים ליבשאַפט צו זיין פאָלק!

דער ליבער אידישער דר. חיים זשיטלאָווסקי האָט זיך „מעגאַיער געווען" און זיך צוויי מאָל באַשניטן. ווייסט מען נישט: איז ער דאַפון געוואָרן מער איד, צי ווינציקער?

מילא, אַז איר'ט זאָגן, אַז דער ליבער דר. חיים זשיטלאָווסקי קען

זייער שיין רעדן, זייער שיין טראכטן, וועל איך מיך נישט שפּאָרן, אַפילע אַז איר'ט מיר זאָגן, אַז דער דאָקטאָר זשיטלאָווסקי איז אַן אָריגינעלער פילאָזאָף, וועל איך אייך אויך גלויבן, — וואָס קען עס מיר שאַטן?

איך האָב שוין אַמאָל געשריבן, אַז דר. חיים זשיטלאָווסקיס קוועך שטעקט אין דעם, וואָס ער קאָן נעמען אַ גריגגן געדאַנק און אים פאַרפּלאָנטערן און אים „מיט אַסאַך מי און קאָסטן", ווי מ'זאָגט, מאַכן מוירעדיק שווער, און דערנאָך ווידער „מיט אַסאַך מי און קאָסטן" אים קריק אויפפּלאָנטערן און אים מאַכן האַלב אַזוי גרינג, ווי ער איז געווען פריער, איידער דער ליבער דר. זשיטלאָווסקי האָט אים זאַטשעפּעט.

מיילע, ווענן די־אָ זאַכן שלאָג איך מיך מיט אייך נישט. אָבער אַז איר זאָגט מיר: „זעט נאָר וואָס פאַר אַ זאַפטיקן אידיש דר. זשיטלאָווסקי שרייבט" — מוז איך מיך שוין מיט אייך קריגן.

אין איין טאָג איז מיר געקומען צו דער האַנט (פון אַ ציטונג־אַרטיקל אין פּ. אַ. ש.) אַט וואָסערע מוסטערן פון דר. זשיטלאָווסקיס זאַפטיקן אידיש:

„זיינע מעמוארן האָבן פאַר מיר . . . ממשות'דיגע רעזולטאַטן. אייניגע פון יענע אָריגינאַלן, וואָס זענען איבערגעאַרבעט געוואָרן אין דער באַשעפערישער פאַנטאַזיע פון קינסטלער, אויסגעגראָבן פון עבר, ווי שיינקייט־אוצרות פון טוט־אַנ־כאַמענ'ס קבר (אויסגערעכנט אַקוראַט! — מ. נ.) און פאַרגלייכט מען די אָריגינאַלן מיט זייער אָפּשפּיגלונג אין דער קונסט באַמערקט מען אַ סך וויכטיגע שטריכן און זייטן פון דעם אידישן מהות אין דעם אַלטן פרום־אידישן לעבן האָבן נאָך נישט געפונען זייער רעכט".

איר פאַרשטייט עפּעס פון דעם־אָ מיט־ווערטער־פאַרפּאַפּטן זאַץ? שטראָף מיך גאָט, אויב איך הויב אָן צו פאַרשטיין, וואָס דער ליבער דר זשיטלאָווסקי איז דאָ אויסן צו זאָגן!

אָדער אַזאַ זשיטלאָווסקישער פּלעכט:

„ . . . (פיליפּ קראַנץ'ס) בוך ב ר י י נ ג ט ד י ב אַ ־ ש ר י י ב ו נ ג פון פאַקטן. מיט ו ו אַ ר ע מ ע ר ד אַ נ ק ־ ב אַ ר ק י י ט האָב איך עס מיט דעם ה י י ס ע ס ט ן וואונש" . . . וכו'.

II

אין זשיטלאָווסקיס אָטאָביאָגראַפיע אין „טאָג" פון 19טן יאַנואַר געפינען מיר (אין אַן אַרטיקל פון אַ צוויי קאָלומנעס) גאַנצע צוועלף (12) שטיקער גאָלד מיט זילבער:

1

. . . טויג אינגאַנצן און לחלוטין און לגמרי גאָרנישט. קיין איין האָר אַ רעכטע! (זשיטלאָווסקיס שוואַכקייט צו „ברעקל" און „האָר"!)

2

. . . איך זיץ שוין באַם טיש און וואַרט אַף אים מיט האַרץ — אַ פאַרפרוירן שטיקל אייז (איר האָט שוין אַמאָל געזען נישט קיין פאַרפרוירן שטיקל אייז? — מ. נ.).

3

. . . (נאָכן „אוראָס") אויך מיין לערער ווערט אַ גאַנץ אַנדערער, און עס הויבט זיך אָן דער ריכטיקער פאַרגעניגן".

4

. . . האָבן געצויגן דעם אויפמערק פון דער ראַדיקאַלער וועלט. („אויפמערק" קען מען בעשום־אויפן נישט זאָגן: מ'קען זיך אַ קוועטש טאָן און זאָגן: „אויפמערקעניש" — וועט דאָס אויך טויגן אַף קאַפּאָרעס. וואָרים אויב „אויפמערקזאַמקייט" ווערט אָפּגעקירצט אַף „אויפמערק", דאַרף דאָס וואָרט „אויפמערקזאַם" אָפּגעקירצט ווערן אַף „אויפם"! אי, ווי אַזוי זאָגט מען פאָרט אַף אידיש „אויפמערקזאַמקייט"? אַלעמאַי ווי אַזוי זאָגט מען אַף אידיש „קיישהייט"? „אויסשוויפּונגען"? „פּירלעפּאַנץ"? — מ'זאָגט נישט. מ'זאָגט עפּעס אַנדערש!).

5

. . . פּייעריק־שוואַרצע אויגעלעך.

6

. . . זאָגט ער מיט אַ שטרייַנגן בליק אין די אויגן.

7

. . . אָט דעם געדאַנקלעכן פאַרבאַדינג פון דעם דעמאָלטדיקן סאָציאַליזם.

8

. . . זיי זענען פרומע, טיף־רעליגיעזע, אין גאָט־הייס־גלויבנ־דיקע אידישע קינדער.

9

...א פיקייאַך אין פולסטן זין פון וואָרט.

10

. . . . נישט אַלץ, וועגן וואָס עס ווערט גערעדט פאַרשטיי איך גאַנץ.

11

. . . . מ׳דאַרף האָבן אומבאַשרייבלעכן מוט.

12

. . . . (דאָס בלאָט געמאָרע און דער „אוראָק״) אָט דאָס איז, וואָס זיי אַלע האָבן פון מיר אומבאַרמהערציק געפאָדערט, און וואָס איך האָב קיינמאָל ניט געקענט, ווי דער סיידער איז.

III

גלויבט מיר: איך האָב מיך אַף א האָר נישט באַדאַרפט אָנ־שטרענגען צו געפינען אָט די צוועלף „דימענטן״ אין זשיטלאָווסקיס אַרטיקל פון קנאַפּע צוויי ציַיטונגס־שפּאַלטן!

:: :: ::

אין א פריערדיקן אַרטיקל (פון דער זעלבער סעריע־לעבן) זאָגט דר. זשיטלאָווסקי, אז . . . „ס׳איז פלאַך און פלאַטשיק״ (ס׳איז מ. נ.). ליהאַי ווי מ׳זאָל זאָגן: די וועלט איז רונד און קיילעכדיג!

און איר זאָגט: זאַפטיקן אידיש!

:: :: ::

„טשעין־סטאָרס״ איבערזעצט זשיטלאָווסקי „קעיטן־קראָמען״ — און איר זאָגט: זאַפטיקער אידיש!

:: :: ::

זאָל ער מיר טויזנט מאָל מויכעל זיין, דער ליבער דר. זשיטלאָווסקי, אָבער זיין אידיש הויבט מיר נישט אָן צו געפעלן.

אויב זשיטלאָווסקיס אידיש איז א „זאַפטיקער אידיש״, קען מען שוין זאָגן, אז די עגיפּטישע פּיראַמידן זענען זאַפטיקע פּיראַמידן!

:: :: ::

א נייע שוואַכקייט בא זשיטלאָווסקין: יאַנטעוויטים!

דער ליבער דר. וואָלט זייער געוואָלט, אז די וועלט זאָל זיין פול מיט שיינע יאַנטויווים. אַלע אידן זאָלן גיין אָנגעטאָן אין הויזן

פון פורפורוואַל, זיצן אין די שיינע ביבליאָטעקן, טראַכטן די שיינע געדאַנקען און טרוימען די שיינע „טראַומען".

און ווער וועט לאַטען שיך, ליבער דר.? און ווער וועט רייניקן קאַנאַלן? און גראָבן קוילן? און שמעלצן אייזן? און ווייקן פעל? און מיסטיקן פעלדער?

אדעראַבע, לאָז זיין יאָנטעף, דר. לעבן! נאָר לאָמיר, שרייבער און קינסטלער, דערווייל שמעלצן אייזן און רייניקן קאַנאַלן און ווייקן פעלן, בעאיים די אַנדערע 99 און זיבן אַכטל פּראָצענט וועלט וועט זיצן אין די שיינע ביבליאָטעקן און דיינקען שיינע געדאַנקען און טרוימען די שיינע „טראַומען"...

:: :: ::

אין „טאָג" האָב איך געזען אַ בריוול פון אַ לעזער, בעט ער, אַז דער ליבער דר. חיים זשיטלאָווסקי זאָל אַזוי גוט זיין און דערקלערן ווי אַזוי ער שטעלט זיך פאָר אַ קאָאָפּעראַטיוו אידיש דאָרף, אָדער אַ גאָרטן־שטעטל, וואָס זאָל זיך אָפּגעבן מיט קולטור־אַרבעט. דרינג איך דערפון, אַז דער ליבער דר. זשיטלאָווסקי האָט מיסטאָמע געהאַט צו מינצטען איין לענגערן אַרטיקל וועגן דעם, אַכוץ עטלעכע קלענערע „אַרומריידענישען".

IV

האָב איך מיר פאַרקאַטשעט ס'היטל, פאַרמאַכט צו האַלבע אויגן און מיר גענומען אויסבאַלעמען די אידיליע פון דעם דר. זשיטלאָוו־סקיס „קעיטן קראָמען" פון קולטור: שיינע, מאָדערנע גאָרטן־שטעט־לעך מיט בלומען און מיט נאַכטיגאַלדלעך. אַרבעטן, אַרבעטן דאָ בלויז נעגערס און „ערלים". מיר אידן, זאָלן זיין געזונט, זעמיר פאַר־נומען מיט קולטור אַ געוואַלד. מיר פייערן יאָמטויווים. יעדער טאָג אין דער וואָך איז אַ יאָמפּיף. מיר מאַכן קידעש „לפי" זשיטלאָוו־סקיס אידישן נוסעך. מיר לייענען דעם ליבן דר. זשיטלאָווסקיס ווערק... מיר קוויקן זיך מיט זיין שטאַרקן „איבערזעץ" פון זאַראַ־טוסטראַ. מיר טאַנצן, מיר זינגען, און ביכלאַל — זענען מיר זייער פריילעכע, אָפּערעטישע אידעלעך...

די נעמלעכע זשיטלאָווסקישע גאָרטן־שטעטלעך וועלן זיין, פאַר־שטייט זיך, באַזעצט פון לויטער אידישע נגידים. געמיינע לייט וועלן מיר דאָרטן נישט האָבן, ווייל דער געמיינער מאַן האָט אַ טעווע, אַז

אויב ער האָט נישט קיין פּאַרנאָסע, איז ער נישט פריילעך אום יאָנ־טעוו. ביפּראַט אינדערוואָכן.

און מיר ווימיר דאָך עס זאָל זיין פריילעך!

איך מאַך צו די אויגן נאָך מער און איך זע: דעם ליבן דר. זשיטלאָווסקי און זיין פיין פוטערן היטל, ווי ער זיצט אויבן־אָן ביים שיין־געדעקטן לאַנגן, צו־אים־צו אויפגעהויבענעם טיש, וואָס זעט אויס ווי א ברייטער שטראַל פון אויבן אַראָפּ. דר. זשיטלאָווסקי זיצט און יאָנפיווט, און זינגט זמירעס אַף אידיש. דערנאָך זאָגט ער א שטיקל טוירע פון דעם סייפער אַזוי־און־אַזוי (טאַקע זיין אייגן סיי־פער!), דערנאָכדעם זעצט מען זיך עסן, און מ'עסט יאָנטעוודיק, מיט קאַוואָנע לויטער אידיש־כאַסידישע געריכטן, פיש געפילט מיט קול־טור־פּילעכץ; טשאָלנט נוסעך הילעל צייטלין. קוגל על השטייגער של דר. שנייאורסאָן, צימעס אַלאַ דר. בירנבוים.

דאָס קולטור־דאָרף אַליין, שטעל איך מיר פאָר, ווערט געגרונד־פעסטיקט אַף כאַסידיש־נגידישע יעסוידעס. דער „טאָג" קויפט, א שטייגער אָפּ א שטיקל ערד אין ספּרינג־וואַליעוויטש אָדער אין וואודריטשעוו, לאָזט עס אויסמעסטן, קעדיי צו וויסן וואו עס קומט־אויס דער סאַמע אינדערמיטן, און אַז מ'ווייסט שוין אַקוראַט וואו דער צענטער איז, זעצט מען דאָרט אַוועק דעם ליבן דר. זשיטלאָווסקי און מ'הויבט אָן צו בויען אַרום אים. (פאַרשטייט זיך, די גאַנצע צייט פון דער בויעניש טראָגט מען דעם דאָקטאָר אונטער קרעפּלעך און קולטור, קעדיי ער זאָל, כאָלילע, נישט פאַרשמאַכט ווערן!) אַז דאָס גאַנצע קולטור־דאָרף איז אויפגעבויט הויבט מען אָן רעקלאַמירן אין „טאָג", און אין „מאָרגן־זשורנאַל" און אין „פאָרווערטס", אַז — שוין! מ'קען שוין אָנהויבן צו קויפן שיינע באָנגעלעך, אַרום דר. זשיטלאָווסקין — 8 טויזנט מיט 600 דאָלאַר א באָנגאַלאָ.

פאַרשטייט זיך, אַז אידן זענען נישט קיין נאַראָנים און מ'לויפט און מ'קויפט. וואָס נעענטער די באָנגאַלאָ איז צו דר. זשיטלאָווסקי'ן אַלץ שוואַכער איז זי געבויעט, און אַלץ ביליגער איז דאָרט די „פּלאָמבינג". דעם סייכל פאַרשטייט איר דאָך! א באָנגאַלאָ, וואָס איז נישט ווייט פון דר. זשיטלאָווסקי'ן איז שוין פאַר זיך אַליין א לייקעכל, וואָס קיין בעסערס דאַרף מען נישט האָבן. מ'צעכאַפּט דאָס ווי מאַצע־וואַסער!

...ס'ערשטע קולטור־דאָרף איז אויספאַרקויפט. די קולטור־ביים־מעדרעשלעך זענען אויפגעבויט, און די קיין אין־האָרע נישט פעטע קולטור־לייטע זיצן אַף די פריזבעס און גיבן אַכטונג ווי די נעגערס אַרבעטן אַף די אידישע גערטנער, ווי זיי פאַרזעצן פעטרישקע

און אוגערקעס און רעטעכלעך, און עס קומט זיי צו דאפון א שטיק געזונט. זיי ווערן ספּריטקע, ווי די לאָשיקלעך, הויבן־אָן טאַנצן אידי־שע קמץ־אלף־טענץ . . . אָדער אַז נישט, גייען זיי אַרום איבער די גאַסן מיט די קולטורנע מלופּין־שטעקעלעך אין די הענט, הענגען־אויף מעשענע סגל'ען אַף זייערע געוועלב־שילדן, און די קופּאָנעס, וואָס זיי שניידן זענען געדרוקט מיט אידישע אויסיעס.

דערנאָך הויבט מען אָן טראַכטן: וואָס ווייטער? פאַלט איין אַ קאָלעגע פון „טאָג", אַז העיוים ווי, הערט איר מיך, מער ווי איין דר. זשיטלאָווסקי זאָל לעבן האָבן מיר נישט, בעכיין, וואָלט געווען זיין אייצע (אויג־פּינטל), אַז באַנאַכט, ווען אַלע קולטור־דאָרפען אידן שלאָפן אַף ווייכוואַטיקע קולטור־מאַטראַצן, זאָל מען נעמען דעם דר. זשיטלאָווסקי און אים אַרויסגאַנווענען דורכן קוימען, און אים שטילערהייט איבערפירן אין אַ פרישער קולטור־קאָלאָניע, און ווידער אויפבויען — אַרום אים באַנגאַלעך שיינע, מיט דעכער פון קאָלירטע משערפלעך.

:: :: ::

זאָל ער מיר קיין פאַראיבל נישט האָבן דער ליבער דר. זשיט־לאָווסקי, און זאָל ער נישט מיינען, אַז זיין שטייען אין שידוכעם מיטן „איקאָר" האָט דאָס אַזוי קאַליע געמאַכט זיין דאַליע אין מיינע אויגן. דאָס הייסט: דאָס אויך אַביסל. דאָס איז עמעס. אַז איך האָב געזען, ווי דער ליבער דר. זשיטלאָווסקי וואַשט זיך און ריינינגט זיך, אין דעם קאַשערן וואַסער פון זיינע זיבעצן אַרטיקלען; ווי ער רייבט זיך הינטער די אויערן מיט דעם בוימל־זאַלב פון זיין קולטור־אידישקייט, האָב איך געשמייכלט אינדערקרום: אַט־אַזוי־אָ. איך האָב פאַרשטאַנען, מיסטאָמע, אַז דער דר. זשיטלאָווסקי וואַרפט אריין דורכן פענצטער ס'היטל, וועט ער שוין דערנאָכדעם אַליין אויך נאָכ־קומען.

אַ בייז האַרץ אַף דעם ליבן דר. זשיטלאָווסקי האָב איך צישן אַנדערע זאַכן אויך פאַר זיין ביטערן אידיש. ער, וואָס האָט אַ האַלב לעבן זיך געשלאָגן פאַר דעם „אידישן וואָרט", ער — וואָס איז גע־ווען די שענסטע באָרד אַף אונדזער אידישן שפּראַך־פּאָנים — ער אַליין האָט זיך די מי נישט גענומען אַ געדיכט שפּראַך־קעמל צו נוצן.

אין איין אַרטיקל פון זיינע זיכרוינעס, וואָס איז געווען אָפּגע־דרוקט אין „טאָג" פון שאַבעס, דעם 23טן מערץ, האָב איך צונויפ־געקליבן אַ גאַנץ זשמוט מיט וואָרט־פּעטרישקע.

1. „באראן" פארטייטשט דער ליבער דר. זשיטלאָווסקי באלד אפן אָרט; שעפסן־באָק.

„שעפסן־באָק" איז, הייסט דאָס, אסאך אידישער ווי — באראן!

2. „בריסטן" זענען באם ליבן דר. זש. דדים (דאדים) און איין ברוסט איז א דד(דאד). (אה, ס'ווערט מיר היים פון דעם ליבן דאָקטאָרס ערשטיק!).

3. "...האָט ער געסאכהאקלט דעם אלגעמיינעם איינדרוק".

4. „...פונקט ווי א מענטש זעט ער אויס (דער דאָמאָוואָי) נאָר מיט האָר באוואקסענע ביז צו העלפט. ווען ניט זייער וועלן רייטן אָף פערד".

5. „שטיפעריש זענען זיי".

6. „ניט אלץ איז אָפגעדוכט".

7. (דער שאבעס־גוי איז א שטיקל שיקער) ..."נאָר צו זיין דינסט־טאָן האָט דאָס ניט."

8. „...געגעסן סטאטיקלעך זיין ווטשערע פון אונדזער טיש".

9. „...די הענט אויפגעהויבן פון פארפלעפונג".

דאָס איז אין איין שטיקל ארטיקל, די גרוים ווי א געניץ.

אָדער אזא זשיטלאָווסקישער פּאָסעק:

„די צוריקגעווינונג פון דער אנטשוואומענער יוגנט".

אז א מענטש קען נישט בעסער איז קיין פארדראָס נישט, פאר־קערט: מ. באראנאָוון און „יצחה אייזיקן" האָט דער „אקצענט" נאָך צוגעגעבן כיין. אָבער אז א מענטש (געבוירן אין באָברויסק) לערנט זיך אומיסנע נישט קענען רעדן קיין אידיש, איז שוין ביטער וואָס סי קען ביטערער נישט זיין!

V.

א גוטן פּורים אינען, מיינע ליבע פּורים־אידן, פון אונדזער ליבער פּורים־פּרעסע! אונדזער ליבער פּורים־פּילאָזאָף, דער ליבער דר. חיים זשיטלאָווסקי, גיט שוין „אינטערוויוען אין „פאָרווערטס" וועגן זיין ערשטע פרוי, וועלכע איז געווען א קריסטין. דער רעפּאָרטער פון „פאָרווערטס" דערציילט אונדז טיפע סוידעס פון דעם ליבן דאָקטאָר זשיטלאָווסקי'ס „נישט לאנגאָניגער פארגאנגענהייט" (מענדל ראָזענ־באום'ס א פראזע), ווי אזוי דער ל. ד. זש. האָט געהאט 1 ווייב, און נאָך איינע, און זעהנע מיט טעכטערן האָט ער אויך. וואָדען, א שלע־פּער איז ער, דער דאָקטאָר? ער האָט זיך פארפונדעוועט מיט זעהנע און מיט טעכטערן. און וואו מיינט איר האָט ער די זעהנע מיט די

טעכטערן? אין האָבאָקן? אין בראָנזוויל? אין פאסעיק? אין ווילנע? נעווער! ער האָט זיי אין די סאַמע שענצטע שטעט אין דער וועלט, אין זשענעווע, אין פאַריז, אין מאַדריד, אין גאַליפּיפּסעם (אויב עס איז דאָ אַזאַ שטאָט.) אָדנים סלאָוואַם דער ל. ד. זש. איז, אַכוץ פילאָזאָף, יודאָזאָף, א. א. וו., אויך פול מיט ראָמאַנטיק, פּלאַסטיק, ליריק, והאַ ראַיע: די „פיקטשע" פון דעם ליבן דר. זש. מיט זיין ערשטער פרוי, די קריסטין.

אָך, דר. זשיטלאָווסקי־לעבן, דר. זשיטלאָווסקי־לעבן, פון אַ באָרד אפן „אידישן פּאָנים" וועט איר באַלד ווערן אַ לידיק שטריימל, אַן אויפגעשטעלט ווערדיך, אַ טעמע פאַר ביליגע רעפּאָרטאָרן, שטאָף פאַר דער „דיילי ניוס", פאַר דער „מיראָר".

און פאַרלירט דער ליבער דר. זיין „ערנסטע מינע", וואָס וועט ער האָבן צו פאַרקויפן?

טאָ זאָגט־זשע קינדער: „אַ ראַכמאָנעס, אַ ראַכמאָנעס אַף דעם ליבן דאָקטאָר, וואָס האָט זיך נעבעך אָנגעקוועטשט הינעראויגן אפן ליטעראַרישן געזעס, פון זיצן אַף צוויי בענקלעך מיטאַמאָל, און איצט איז דאָס גליטשן־זיך באַרג אַראָפּ קימאַט אַ, ווירופנזייעס, — דער לייזונג."

היינריך היינע

איך האָב אַ שטיקל כשאַד, אַז דאָס נייע אידיש־אַמעריקאַנישע וואָרט „קיביצן" קומט נישט פון דעם וואָרט קיביץ (קיביץ־פויגל, וואָס לייגט זיינע אייער אין פרעמדע נעסטן), נאָר פון דעם נאָמען „גוביץ" — היינריך היינעס ערשטער פאַרלעגער, וואָס האָט געהאַט אַ טעווע, ווי היינע זאָגט, צו „גובעצן", אַריינקריכן מיט זיין נאַרי־שער פּען (אָדער נאָז) וואו מ'דאַרף נישט.

פון דעם נייעם בוך „דער מענטש היינע", געשריבן פון לואיס בראַון (לויט די אויסגעצייכנטע מאַטעריאַלן פון דעם גרינטלעכן היינע־פאָרשער: שטראָדמאַן) ווער איך געוואָר, אַז היינע איז געווען „אַ באַי פון די באָיעס", — ווי מ'זאָגט באַ אייך אין ליטעראַרישן אַמעריקע...

אַזוי שרייבט היינע, לעמאָשל, צו דעם „דיכטער און קריטיקער" איינעם אַ „קאַנצלער אַדאָלף מילנער", מיט וועמען היינע איז געווען אָף מעסערשטעך, איידער ער (היינע) האָט אַרויסגעגעבן זיין ערשטן בוך:

„איך שיק אייך, מיין ליבער הער, מיין בוך מיט לידער, בלויז דאַפאַר, וואָס איך האָף צו זען אַ רעצענזיע איבער דעם אין אייער ליטעראַרישן זשורנאַל. איך שטעל אָסאַך דאַרויף, אַז אייער קריטיק וועט זיין אַ גינציקע — ד. ה. נישט צו ביטער, ווייל איך האָב מיך געוועט אין אונדזער קלוב, אַז קאַנצלער מילנער וועט מיר געבן אַ גוטע רעצענזיע, כאָטש איך בין איינער פון זיינע קעגנער".

ווי עכט־אידיש! ווי היינטמאָדיש! ווען היינע וואָלט היינט געלעבט (און ווען ער זאָל נישט האָבן קיין טאַלאַנט) וואָלט ער זיכער געוואָרן אַ רעדאַקטאָר פון אַ ליטעראַרישער ווינקל־שריפט אָף אידיש!

:: :: ::

היינריך היינע האָט זיך געשמאַדט און . . . געוואָרן אַ איד.

ס'איז ווערט צוצוליינגן דעם פינגער צום שטערן, אַ שיינעם זונטיק נאָך־מאַטינע און זיך פאַרטראַכטן וועגן דעם.

ס'ביסל „טויף־וואַסער", וואָס מ'האָט אָף אים געשפּריצט, האָט שפּעטער מיט אָסאַך פּראָצענטן אַרויסגעוויינט פון אים, אין „אידישע טרערן".

געבוירן פון אַ שאָפּל טאַטעלע, אַ פּוסטער פּראַנט מיט פּאַרפּיור־מירטע נאָזטיכלעך, אַ שלימאַזל, וואָס האָט נישט געטויגט אַ קאַץ אָן עק צוצובינדן; פון אַ מאַמען, וואָס האָט נאָר אין זינען געהאַט אַ טאַכלעס און האָט נישט צופיל ליב געהאַט אירע אידישע שכינים, — וואָלט „האַררי־לעבן" (האַררי־לעבן — טאַטע־מאַמע האָבן אים גע־רופן נישט „היינריך" אַף דייטש, נאָר אַף ענגליש „האַררי" — מיט אַ ברייטן פּאַסעך און מיט אַ טאָפּל־אויסגעשאַרפטן רעיש) געווען אויסגעוואַקסן מיסטאַמע אַ... „סוינע ישׂראָעל", אָדער, אין בעסטן פאַל, איינער וואָס וואָלט געווען פאַרשוויגן זיין ביסל אידישקייט, וואָס איז סיי־ווי־סיי געווען אַזוי שיטער, ווי אַ גרויפּ אַפן יאַם...

דאָס ביסל „הייליקע טויף־וואַסער" האָט דאָסמאָל באַוויזן וואונדער און געמאַכט פון אַ אידן — אַ אידן.

די קריסטלעכע קירך מעג זיך איבערנעמען מיט דעם וואונדער און מיט דעם קויעך פון איר שפּריץ־וואַסער. ווען „מען רופט אָן די גרעסטע נעמען" און ציישן זיי אויך „האַררי־לעבן" — היינריך היינע — דאַרף מען אויך געדענקען צו גוטן די „געשיכטע", וואָס קאָן אָפּ־טאָן אַזוינע „אידישע שפּיצלעך".

מיין פריינט מאַקס וואַקס, האָט וועגן דעם אַ גאַנץ שוואַך ליד, וואָס מיר ברענגען עס דאָ, ווייל עס פּאַסט צום איניען:

אַז היינריך היינע זינגט
פון „בורא פרי הגפן",
מעג אים גאָט דערפאַר נישט שטראָפן.

דאָס ליד שמעקט טאַקע
מיט פריידיקדיקע לעבט,
נאָר געשריבן איז דאָס זייער שלעכט.

דאָס זאָל אָנלערנען די דיכטער,
וואָס שפּריצן זיך מיט הייליק וואַסער,
אַז טרוקן קומט די קאַץ קיינמאָל נישט איבערן וואַסער.

דער אָנשטעל איז גרויס

אויב איר, לעמאָשל, פאַרקילט זיך אַ זייט, וועט איר נישט זאָגן: „אַך מיין שרעקלעכע פּאַרנאָסע. ווען איך זאָל נישט מאַכן קיין זייגערלעך אָדער הויזן וואָלט איך מיך נישט פאַרקילט. איך בין אַ קאָרבן פון די זייגערלעך אָדער פון די הויזן.״

נאָר אַז איינער אַ שריפטשטעלער, פאַרקילט זיך אַ זייט, כאָלילע, שיקט ער אַריינרופן אַ פריינט, אויך אַ שריפטשטעלער, און ער דערקלערט אים אַז ער איז אַ קאָרבן פון דער קונסט.

אַז איר זייט אַ שניידער און איר ווערט, ווי די טעווע איז פון טאָג צו טאָג עלטער און אייערע האָר ווערן אַביסל גרוילעך, פרעגט איר נישט: „צוליב וואָס בין איך אַזוי גרוי געוואָרן? וואָס האָב איך דערפון? וואָס פאַר אַ דאַנק וועל איך דערפאַר האָבן פון דער מענטשהייט?״ ניין. איר זאָגט גאַנץ איינפאַך צום ווייב: „ליבע פרוי, איך ווער שוין אַלט.״ און איר זעצט זיך אַוועק ווייטער אַרבעטן אָדער עסן.

אַז אַ שרייבער ווערט, גאָט באַהיט, אַלט אָדער אַביסל גרוילעך, טוט זיך כווישעך. סטייטש ער זאָל גרוי ווערן. ער וואָס האָט אין זיין לעבן אָנגעשריבן עפשער 361 נאָוועלן און214 לידער און 5 איינאַקטערס — ער זאָל מוזן אונטערשטעלן דעם קאָפּ און זיך לאָזן באַזילבערן פון דער נאַטור?

רעדט מיט וועלכן קינסטלער איר ווילט און איר וועט אויסגעפינען אַז די קונסט האָט אים אומגליקלעך געמאַכט. פרעגט שוין גאָרנישט וואָס זי האָט אים אָפּגעטאָן. זי האָט אים איינפאַך געקוילעט אָן אַ מעסער, האָט זי אים.

אין זיינע אויפריכטיקסטע לידער באַזינגט דער קינסטלער דעם טרויעריקן פאַקט וואָס, אַז ער דאַרף אַריבערלויפן בראָדוויי באַ דער 34טער גאַס שטעלן זיך נישט אָפּ אַלע טראַמווייען און אָטאָמאָבילן. נאָר ער מוז ווי יעדער מענטש צוהאַלטן ס׳היטל. זיך אומקוקן אין אַלע זייטן און דערלאַנגען אַ לויף אַריבער מיט שנעלקייט גלייך ער וואָלט געווען אַ פּראָסטער שאַפּ־אַרבעטער אָדער אַן איינפאַכער אַרכיטעקט.

יעדער קינסטלער איז באַ זיך באַוואוסט, אַז ער איז זיך מאַקרעוו פאַר דער קונסט. זיינע שענסטע יאָרן האָט ער אַוועקגעגעבן צו דער

קונסט, זיין לעבן, זיין ענערגיע, זיינע טרוימען און איצט אז זיינע האָר זענען שוין גרוי, וואָס האָט ער דערפון? אבוא וואָס ער באַשרייבט די דאָזיקע טרויעריקע לאַגע זיינע אין זיבן בענדער און מאכט דערפון עטלעכע טויזנט דאָלער?

„איז דאָס דער ציל פון לעבן?" — פרעגט ער זיך אין א לאַנגער פּאָעמע וואָס דרוקט זיך אין דער „צוקונפט" און ברייננט אים ארייַן $24.36. צי איז דאָס דער לוין, שרייבט ער אין א לאַנגער סעריע ביאָגראַפישע ארטיקלען. „צי איז דאָס דער לוין פאַר איינעם וואָס האָט ס'גאַנצע לעבן געזוכט, געהאָפט, געטרוימט?"

קימאַט יעדער פון מיינע כאַווירים (און איך אליין אויך) האָט געוויסע מאָמענטן אין זיין לעבן ווען ער לויפט אהיים צום ווייב און ער סטראַשעט אז עס זאָל אים אזוי גאָט העלפן ווי ער וועט אוועקוואַרפן די גאַנצע שרייבעריי (אָדער מאַלעריי, אָדער זינגעריי) און גיין האַקן שטיינער, שאַרן שניי, גראָבן קוילן. אבי פּאָטער צו ווערן פון דער קונסט. ער קען שוין לענגער נישט אויסהאַלטן. ס'איז אים איבער די קויכעס.

אין אזא צייט ווערט נעבעך די אָרימע פרוי בלאַס ווי די וואַנט, אַן אומרואיקע, נעמט זי איבערקוקן די אַנאַנסן אין די צייטונגען צו זען צו עמיצער פאַרלאַנגט נישט א מענטשן צו האַקן קוילן און צו שאַרן שניי און אז זי געפינט אויס אז עס זענען פאַראַן אסאַך „וואָנטס" ווערט זי רואיק און זי זאָגט: נו, מיילע, ווי דו פאַרשטייסט. דעמאָלט ווערט מיין כאַוואַער (אָדער איך אליין) געוויינלעך נאָך מער אויפגערעגט, לאָזט ארויס א ביטער געלעכטערל און ער זאָגט: — כ'ווייס דיר אַרט נישט אז מיין פעדער זאָל ליגן און זשאַווערן. בא דיר איז רעכט אז אזא מענטש ווי איך זאָל אפילע גיין אַרבעטן באַם מאַשין. כ'ווייס. און ער זעצט זיך אוועק און ער גיסט אויס זיין ביטער האַרץ אַפן פּאַפּיר און ער גיט אכטונג אז די קאָמעס זאָלן שטיין אַפן אָרט און אז די „יודן" זאָלן זיין קלענער פון די „וואַוון" און פון צייט צו צייט שטעלט ער נאָך אוועק פּינטעלעך אויך, קעדיי עס זאָל פאַרנעמען מער פּלאַץ.

יעדער איינער פון אונדז איז בא זיך איבערצייגט, אז ער איז א קאָרבן פון די אומשטענדן. גיט אים בעסערע אומשטענדן און ער'ט אויפטאָן עטוואָס וואונדער־באַ־רעס: גיט אים מער וויניקער גינסטיקע אומשטענדן און ער'ט אייך באַווייזן וואָס ער קען. איר וועט שטוינען, זאָ וואהר אונדז גאָט העלפט. דערוויַיל פאַרשטייט זיך קען ער נישט ארבעטן ווייל (דאָ נעמט ער ארויס דאָס נאָטיץ־ביכעלע, ווערט אביסל

פארטראגן, רעדט און פארשרייבט אין דערזעלבער צייט.) ווייל ער וויל נישט זיין דער קארבן פונעם פארפירטן לעבן (שוין פארשריבן. דאס איבריקע וועט ער געדענקן אף אויסווייניק.) אבער דערווייל, ווי געזאגט גייט ער אין קאפע אריין און דיסקוטירט מיט אנדערע קינסטלער פון זיין גלייכן וועגן דער פראגע. „פארוואס באצאלט מען בלויז 15 דאלער פאר א סקיצע און מ'גיט אפילו נישט דאס בילד?" און עס קומט אזוי וויט אז קימאט אלע קינסטלער אייניקן זיך דערויף אז מען דארף א שפיי טאן אף דער קונסט און גיין שארן שניי. (געוויינלעך קומט דאס פאר די זומער כאדאשים ווען ס'איז נישטא קיין שניי).

אז איר גייט פארביי לעבן קינסטלער'ס שטוב און אז איר זעט אז די קינדערלעך זיינע שטייען אין דרויסן פארווייניטע און קלאפן אין דער טיר און די מאמע לאזט זיי נישט אריין, זאלט איר וויסן אז דער קינסטלער זיצט מיסטאמע און ארבעט. און אז ער ארבעט האט ער ליב אז עס זאל זיין שטיל. ששא. אז נישט גיט ער א ווארף דעם העפט צו דר'ערד און סטראשעט אז ער'ט גיין שארן שניי. (געוויינלעך קומט עס פאר אין זומער צייט) און ער הויבט צוריק אויף דעם מאנוסקריפט, לעשט אפ א טינט פלעק מיט א ווערפל צוקער, פאריכט עטלעכע נאכלעסיקע „למד'ן" זיי זאלן נישט אויסזען ווי „שין'ען" און ער פילט אז ער איז א קארבן פון דער קונסט. גלייך ווי אן דער קונסט וואלט ער קיינמאל נישט מיד געווארן, קיינמאל נישט גרוי געווארן, קיינמאל נישט געשטארבן.

צום שלום וויל איך (אוי ווי איז מיר) דערקלערן די לעזער אז פאר דעם א ארטיקל מיינעם קריג איך באצאלט אומגעפער אזויפיל ווי זיי קריגן פאר צוויי טעג שווערע ארבעט (אינגאנצן האט מיר געדויערט אקוראט 14 מינוט אנצושרייבן דאס א מייסטערווערק) פונדעסטוועגן לאז מיר דער רעדאקטאר זאגן א שלעכט ווארט וועל איך אים גלייך ענטפערן מיט א ציטער אין מיין קאל (איך האב מיך אויסגעלערנט פון לייוויקן) אז האלעווי וואלט איך בעסער געהאקט שטיינער איידער צו מאכן א לעבן פון דער פען.

דערביי וועל איך מיר א נעם טאן באם קאפ און אפגיין א צעבראכענער צו א בורלעסק פארשטעלונג ערגעץ אף דער פערצנטער סטריט.

מיר און די אידישע שפּראַך

צו וואָס די שרעק פאַר יעדן אומבאַקאַנטן וואָרט, פאַר יעדער נייער ניואַסירונג, אָדער קאָמבינאַציע? זעט אשטייגער פעפער׳ס פון „עפּעסן אַוועק, אינערגעץ ניט דערפלויגן״; האָפּשטיין׳ס „פון אָנוועגן דער עול״: מאַרקיש׳ס „מיט געברען מיט געציִנד״. אָדער נעמט דאָס וואָרט אַ צוכט (אַ „צוכט״, אַ „טשוכט״), וואָס אין געוויסע געגנטן באַטייט עס „אַ ציכטיקע״ און אין אַנדערע מקומעס מיינט עס „אַ שלומפּער״, אַ „שלימעזאַלניצע״. אָדער: קראַוואַשן, קאַרדאַשעווען, צעקאַרדאַשן, צעקראַוואַשעווען; אָדער פּאַרליאַליעט, נידערניש, באַמוטיקן, פאַרגעדענקן.

עמעס, דער אַרבעטער האָט ניט קיין צייט, קיין געדולד זיך מיט שפּראַך־מעכאַניק צו פאַרנעמען. און מע מעג בכלל עס אַוועקשטעלן פאַר אַן אַקסיאָם, אַז וואָס ווינציקער דער לעזער זעט די שפּראַך־בריל, וואָס דער שרייבער טוט אים אָן, אַלץ מער וועט ער זיין אימשטאַנד צו זען דאָס וואָס דער שרייבער ווייזט אים. דאָס איז אָבער אַלץ גערעדט אויב דער שרייבער האָט פאַר זיך אַ פּאַרטיקע אויסוואַל פון שטאָף און קאָליר און עס ווענדט זיך אינגאַנצן אין דעם שרייבערס פעאיגקייט אויסצוקלייבן, אָדער—ווי מיקל אַנדזשעלאָ האָט עס אַזוי געניאַל געזאָגט: אַוועקהאַקן ס׳איבריקע פונם שטיין, קעדיי דאָס בילד, וואָס שלומערט אין יעדן פעלז — זאָל זיך אַרויסווייזן.

אַנדערש אָבער איז עס מיט אונדזער מאַמע־לאָשן, וואָס איז נאָך דערווייל געגוג היקעוואַטע, געגוג אָרעם אין פאַרבן, אין שאַטירונגען. דאָ קענען מיר זיך בשום אופן ניט פאַרגינען צו זיין אַזוי איבערקלייבעריש און באַשטיין אַף אַ סטאַנדאַרד, ווען די גאַנצע שפּראַך איז נאָך אַף אַ האָר ניט סטאַביליזירט, ווען דער נאָרם איז נאָך מיט גאָרניט באַצייכנט...

דאָס הייסט ניט אַז אַנדערע לשוינעס זענען ניט אין אַ שטענדיקן פלוס, אין אַ שטענדיקן איבערוועקסל. שפּראַך מוז פון — אַלע זעפּונקטן אויס — אויפגענומען ווערן ווי אַ לעבעדיקער אָרגאַניזם, וואָס וואַקסט, אַנטוויקלט זיך, פּראָפּאַגירט.

דער ענגליש פון טשאָסער מוז שוין היינט איבערגעזעצט ווערן אַף . . . ענגליש. ווילאָנ׳ס פראַנצויזיש איז היינט פאַרשטענד־

לעך בלויז די לינגוויסטן. דאָס אייגענע איז מיט לוטער׳ס דייטש, א. א. וו.

און אויב אַ שפּראַך ווי אידיש, וואָס חוץ אינם סאָוועטן־פאַר־באַנד האָט זי קיין מלוכישע אַנערקענונג ניט, וויל וואַקסן און לעבן — מוז זי ווי אַ האַרבוז זיך אַליין צו דער זון ציען, אייגענע פעדים פון זיך אַרויסלאָזן,זיך אָנהאַלטן ווי זי קען און מיט וואָס זי קען...

:: :: ::

דער וועג פירט צו ווייט און דער אַרטיקל מוז זיין אַ קורצער. עס וואָלט, נאַטירלעך, קעדאַי געווען זיך אָפּצושטעלן אַף כאָטש די סאַמע וויכטיקסטע אַספּעקטן פון אונדזער שפּראַך־אויסדעינונג, צי וועט איר זאָגן: אויסציאונג? אויסשפּרייטונג? נע, ס׳איז ניט דאָס! ניט פונם שטאַנדפּונקט פון אַ שפּראַך־נאַפּיסניק, וואָס האָט זיך אַנגעבונדן אָן דער אָרעמער שיפּבענקע נעבעך, אַז זי מוז בא אים „גייען אין גאָלד", ניט פון אַ סטיל־וואַגאַנט, נאָר פונם שטאַנדפּונקט פון מאָדערניזירן די לעקסיק,—ניט אָפּוואַרפנדיק דאַביי דעם אַרכאַאישן אינוועגטאַר אַף וועלכן מיר בויען, נאָר דאָרטן וואו דער פונדאַמענט האָט שוין געכאַפּט וואַסער — איבערבויען, אונטערשפּאַרן, אַנדערע קאַנאַלגענג גראָבן...

אין דער פּאָעזיע קאָן דאָס פּראָבלעם פאָרמולירט ווערן אַזוי: זאָל מען (ווי אונדזערע קלאַסישע פּאָעטן האָבן געטאָן) פאַרסירן דעם געדאַנק צוליבן גראַם, צוליבן וואָרט, אָדער זאָל מען בעסער פאַרסירן דאָס וואָרט אַפּן כעזשבען פון געדאַנק־קלאָרקייט?

מיר וועלן דאָס אילוסטרירן:

דער דיכטער וויל זאָגן, אַז די לאָמפּן (פאָנאַרן) אין די מאָסקווער גאַסן באַלייכטן נייע טעמפּן. גוט. דער פּאָעט וועט פּרוּוון שרייבן:

אין שיין פון די צעהעלטע לאָמפּן... און בלייבן שטעקן, ווייל ער מוז בא דעם געגעבענעם מאַטעריאַל — אַקצענטירן לאָמפּן און טעמפּן. איז צו לאָמפּן די גראַמען — וואו נעמט מען זיי? איז קומט איינער, לאָמיר זאָגן און גיט זיך אָן אייצע: ניט געקוקט אַף דעם וואָס אַלע קאַנאָניזירטע טעקסטביכער זאָגן בעפּירעש אַז די מערצאָל פון לאָמפּ איז לאָמפּן, שטעלט ער זיך פונדעסן איין ס׳לעבן און גיט אַ שרייב אויף אַדעסיש „לעמפּ" — און — עס ווערט לעכטיק אין די אויגן און איר טראַכט: פאַרוואָס טאַקע ניט לעמפּ?

:: :: ::

אונדזער פּראָלעטאַרישער צוגאַנג צו אידיש דאַרף זיין: פון איין זייט — אַ פּראָטעסט קעגן יעדער גרינגשאַצונג, ביטול־באַציאונגען אַסימילאַרטאַרישע, פאָרווערטסיסטישע.

פון דער אַנדער זייט: ניט קיין איבערגעטריבענע געפּעסטעטקייט, ניט קיין קולט־טרייבערייַ מיט דער שפּראַך פאַר זיך. קיין ציטערן איבער איר און איר בלאָזן די טריט, ווייל אויך די איבערגעטריבענע „טהרת־הלשון" איז אַ סימפּטאָם פון פרעמדקייט, פון אומבאַהאָלפענ־קייט — פון זשיטלאָווסקישע בעלי תשובה...

ווער־ווער, אָבער די אידישע מאַסן האָבן זיכער קעגן אידיש ניט פאַרבראָכן. ווער־ווער, אָבער די אידישע שניידעריונגען און שוסטערגעזעלן און שמידן און אַנדערע באַלמעלאָכעס און אַרבעטער האָבן אויף זייערע הענט אידיש אויסגעניאַנטשעט.

:: :: ::

די ראַדיקאַלע און רעוואָלוציאָנערע בראשור האָט — די ערשטע — אויף אידיש דעם וועג צו דער קלויז־הרובע פאַרשיט, פון באַטלאָ־נישער זעלבסט־קראַצעריי אוועקגעפירט — אויף די אָפענע, ווינטיקע קאַמף־וועגן.

איז זאָלן זיין „געהיט" מיט אידיש די, וואָס פילן זיך „זינדיק" קעגן איר, די וואָס פילעווען אין האַרץ אַלערליי מאַכשאָוועס־זאָרעס וועגן אַריבער גיין צו דער האַרנטע, אָדער אַ שאַם־געפיל מיט דעם מי־נאָריטעט־סטאַטוס פון מאַמע־לאָשן.

מיר, פּראָלעטאַרישע שרייבער, באַציען זיך צו אידיש מיט דער פולער כשיוועס און ערנסטקייט, און דער איקער: מיר קאָנען זיך פונ־דערהיים אויס, פון אָרעמע שטיבער אַרויס, פון אונדזערע ווערק־שטאַטן, פון אונדזערע קאַמף־פראָנטן...

מיר ציטערן ניט איבער איר „ריינקייט", ווי די געצנדינער פונם וואָרט. אָפּשלאָגנדיק די „פּאַטעיטעס" און די „הענקיטשעס" ווי ביכלאַל טענדענץ צו בוקן זיך צו דער הערשנדיקער שפּראַך, ווי דאָס ווערט געטאָן פון די אַסימילאַטאָרן פון „מאָרגן־זשורנאַל" און „פאָרווערטס", דערלויבן מיר זיך אָבער מיט אידיש אַזוינע „פרייהייטן" וואָס קומען פון אינטימקייט, פון וואוינען אונטער איין דאַך, פון שטיין באַ איין שרויפבאַנק.

מיט אַנדערע ווערטער: מיר שטייען ניט מיט אידיש אין שידוכים, ווי די זיידענע יונגעלייטלעך, וואָס שאַרן זיך צו איר צוליב קאַריערע אָדער צוליב „ליבע און ליידנשאַפט".

מיר זענען מיט אידיש אָרענטלעך פאַרהייראַט און — מע דאַרף מאַכן אַ לעבן, כּאַווײַרים! איז דעריבער טאַקע: מיט אַ ברייטער האַנט און... מיטן גאַנצן טאַבלטאַק אַף שלאָגלערישע פראַנטן פון אונ־דזער פּאַרטיי!

:: :: ::

:: :: ::

אין רעדאַקציע „מ.-פרייהייט" איז אַן אויפרור:

„טאַבלטאַק"? — וואָס קאָן ער מיינען מיט טאַבלטאַק?...

דאָס האַנדלט זיך וועגן אַ וואָרט מיינעם, וואָס איז אַרויסגעפאַלן פון אונטער דער פּען און סי ווייזט זיך אַרויס, אַז בײַ אונדז אין רעדאַקציע האָט קיינער קיינמאָל פון אַזאַ וואָרט ניט געהערט, — קומט אויס סיידן, אַז ס'איז אויסגעטראַכט . . .

אויף דער הייסער מינוט ווערט באַשלאָסן נעמען די פּען און — קוילען. וואָרים אויב מיר — פּענאַרבעטער — האָבן פון אַזאַ וואָרט קיינמאָל ניט געהערט, טאָ ווי קאָן מען שוין טראַכטן אַז דער מאַסנ־לייענער וועט יאָ ווּיסן וואָס דאָס איז?

אויף דער צווייטער מינוט אָבער איז מען זיך מעיאַשעווו: מ'עט עס דורכלאָזן. — כאַפּט עס דער גוטער יאָר! נאָר מיט אַ באַדינג, אַז מער קיין טאַבלטאַקשטשיגע זאָל דאָ בײַ אונדז ניט פאָרקומען.

:: :: ::

די „שיפּכע" — אידיש, ווי איר ווייסט, איז גאָר מיט אַ קליינעם אויסשטייער צו אונדז דערגאַנגען.

דאָס קלימעקל, וואָס דער עמעס איז, איז געווען אַזוי קליין, אַז מ'האָט ניט געוואוסט צי איז עס אַ הויקערל, צי אַ קלימעקל. און האָט זי זיך אין איר בורזשואַזער ליטערונג געפּוצט אין פּעדערן, איז עס שטענדיק געווען אויסלענדישער, עקזאָטישער שמוק.

די „דינסטמויד" האָט זיך — בײַ די עלטערע אידישע שריפט־שטעלער „געמענטשלט" און... נאָכגעמאַלפּעט דער... האַרנטע! אָבער דער באַלעבאָסטע'ס זיידן יופּיצל, דאָס ציטערנעדעלע וואָס האָט אַזוי געפּאַסט אין אַטלעסענעם פּאַלשן שייטעלע, איז שלעכט געשטאַנען צום פּאָנים פון דער קרעפּטיקער, נאַקעט־באַרוועסער אידישער שפּראַך. דער הוט מיט בלומען און מיט פייגל איז קאָמיש געלעגן אַף דעם צעשויי־בערטן, דאַיגעס־פאַרנאָסע־קאָפּ — און די זילבערנע רינגען אַף די שווערע, האָרעפּאַשנע הענט — האָבן זיך אויך געפּאַסט ווי מיינע צאָרעס.

האט מען די שפּראך „געשליפן״, האט מען ס׳רוב דאס סאמע לעבעדיקסטע, דאס סאמע אָרגאַנישסטע פון איר אוועקגעשליפן. האט מען זי „אויסגעקליידט״ אין שאבעס־קוידעשדיקע העברעאיזמען, איז עס ס׳ראוו געלעגן אף איר ווי מ׳גיסט אויס... א צעבער!

אין דער שפּראכענגשאפט פון „געטאָ״ און „גלות״ האט אידיש זיך געריסן פון איר ענגן, פון איר קינדערישן שוך ארויס. אָבער ווייניק שרייבער האָבן איר געשריי דערהערט און ניט טאמיד איז מעגלעך גע־ווען צו העלפן — דער פוס איז געוואקסן מיטן שוך...

:: :: ::

דער אויסוואַל איז געווען: ציישן פורימדיקן דייטש, לאפּטשע־דיקן סלאוויזם, אָדער שטריימלדיקן העברעאיזם.

פון אלע דריי א סינטעז, דורך היסטאָריש־מאטעריאליסטישן אָפּ־קלויב, בא פארשידענע איינפלוסן: געאָגראפישע, עקאָנאָמישע, פּראָ־דוקציאָנעלע.

פון אליהו בחור ביז אָקסענפעלד׳ן, ביז שמר׳ן, ביז ערעל־שטאדט־באָוושאָווער׳ן, ביז ראָזענפעלד׳ן — א דראנג „אנצונעמען א פול מויל״, אָבער די אומבאהאָלפנקייט געניצט און צערייסט זיך אזש די שטשאָקעס, וואוהין דו גיסט א טאפּ מיט דער פען — א וואנט.

קומסטו צו צום יאם, — די ערשטע זאך: סוירף? בראנדונג?

— נישטאָ אף אידיש! „טוירן אָוו דהי טאיד״? טרעיד־ווינד? דאָס, וואָהרף, פּאָ׳קסל — ניטאָ... מיר האָבן קיין יאם ניט. מיר האָבן קיין שיפן ניט... מיר זענען א פאָלק — אף פּאפּיר, אף האנדל־וואנדל. פאר אינדוסטריעלער באנוצונג, אף טעכנישער פּלאנירונג, אף „בליו־פּרינטס״, אף די פּאָזיטיווע וויסנשאפטן — כאָטש נעם און שטעל ארויס די צונג!...

:: :: ::
:: :: ::

מיר וועלן זיך דאָ ניט פארנעמען ברייטער מיט דער דערוויילי־קער אָרעמקייט פון אונדזער שפּראך. ווער עס שרייבט אף איר ווייסט ווי באגרעניצט זי איז — ניט געקוקט אף די אלע טיר־און־טויערן, וואָס די קלאסיקער האָבן געעפנט פאר איר. די אלע אויסגענג אירע זענען קימאט דורכאויס אינעם רייך פון דעקלאמאציע, פון ליריק, פון געפילן, וואו די מינע, דער ליטעראַרישער זשעסט קאָן אלדינגס אק־צענטירן.

מיר מיינען די מעגלעכקייט זיך טעכניש צו פארשטענדיקן דורכן

ווארט: צו באשרייבן א געגנשטאנד אזוי, אז איר זאלט עס דערקענען, ווען איר'ט עס זען מיט די אויגן. דא בלייבט דער אידיש־שרייבער בא יעדער דריטער שורע — „געשטאקט". ער מוז זיך ארויסהעלפן ענטוועדער מיט פרעמדווערטער, וואס ווערן גענוצט אזוי ווי זיי שטייען און גייען אן א אידישער איבערקליידונג. דאס פארקרעמפעוועט אפט די באוועגונג פונם זאץ, פארלאקאליזירט אים — אין דעם זין וואס א אידישער לעזער פון א אנדער לאנד וועט קוים פארשטיין די טייטש דערפון. אדער מע „אידישט" דאס ווארט, דעם זאצבוי און — דא איז שוין געוועגדט אין שרייבערס שפראך־געפיל, אף וויפיל דאס וועט ארויסקומען ניט קיין ווילדער געמיש, נאר א באהעפטונג.

:: :: ::

אונטער אזוינע אומשטענדן דענק איך, אז ס'איז ניט סייכלדיק אף וועלכן עס איז אופן צו פארצווערגן דעם נאטירלעכן אנוואוקס פון אידיש — פון וואסער ווינקל, און מיט וועלכע מיטלען עס זאל ניט קומען, אויב דאס איז נאר געטאן מיט א רעאליסטישער קאוואנע.

דער גאנצער ציטער איבער דער „אומפארשטענדלעכקייט" פון געוויסע אויסדרוקן איז — אומזיסט און אומנישט.

אויב דאס ווארט טאבלטאק אין־זיך־אליין איז ניט קלאר פאר א גרויסער צאל לייענער, ווערט עס אבער פארשטענדלעך אין לאגישן קאנטעקסט מיטן גאנצן זאץ.

„אזוי ווי אונדזער איינער קאן, מיטן גאנצן טאבלטאק", קאן ניט אנדערש ווי מיינען: מיטן גאנצן קויעך, מיטן גאנצן פארנעם, מיטן גאנצן קרעדענץ, מיט אלע אויפווארטערס, מיט סאקום־פאקום!

אונדזער ליטעראַריש וועלט־פּאַרמעגן

עס איז, מיין איך, שוין אוועק די צייט, ווען דער פּראָלעטאַרישער לייענער האָט געקוקט אַף דער „שיינער ליטעראַטור" ווי אַף עפּעס אַ זאַך וואָס קער זיך גאָר מיט זיין לעבן נישט אָן, ווי אַף אַ שלאָפמיטל פאַר לײדיק־גייערס, ווי אַף אַ מאַסאַזש נוצלעך בלויז פאַר יענע, וואָס שוויצן דעם קערפּער ניט אוים אין ארבעט, וואָס באַוועגן דעם גייסט ניט איבער די שווערע שטיינברוקן פונם לעבן.

די פּראָלעטאַרישע ליטעראַטור קען דינען ניט בלויז מיט די טעגלעכע געצייגן פון זשורנאַליזם, נאָר אויך מיט די מער־קאָמפּליצירטע געצייגן פון דער קונסט.

די קונסט — וואָס איז זי אייגנטלעך אַזוינס? — זי איז, אין לעצטן אַנאַליז, בלויז די פאַרשאַרפונג פונם געדאַנק, דורך אינערלעכער העלקייט פאַרשפּיצט, דורך בילדלעכקייט צום אָנטאַפּן אַזש מעגלעך געמאַכט.

אָבער די קונסט־שרייבעריי, די ליטעראַטור, האָט אויך אירע עטלעכערליי, אָדער כאָטש צוויי־ערליי צווייגן: עס איז: 1) דאָס זאָגן און 2) דאָס זינגען.

דאָס זאָגן (פּראָזע) איז דערוויילע צום פאַרנומענעם מענטשן מער צוגענגלעך, ווייל עס מאַניפּולירט מיט דער וואָכעדיקער שפּראַך, אַף אַ וואָכעדיקן אופן. זי רעדט מיט איך, ניט פאַר איך...

הערט איר פּראָזע, הערט איר זיך אַליין, אייער אייגענע צונג: — ריידן, און דאָס קלינגט איך באַקאַנט, און דאָס איז איך פאַרשטענדלעך.

די פּאָעזיע ווידער מאַניפּולירט — ניט נאָר מיט שפּראַך אַליין — און מיט מער טעגלעכער שפּראַך אַפן וואָכעדיקן אופן אודאי ניט! — נאָר מיט מוזיפּיצירטער שפּראַך, — שפּראַך צו מוזיק געזעצט, צו אַ געוויסן האַרץ־קלאַפּ אָנגעשטעלט, וואָס מען רופט דאָס ריטם, גראַם, סאַנאַנץ.

די פּאָעזיע — אַף אַזוי פיל ווי זי פאַרפיקסירט די ליידן־און־פריידן פונם לעבן פון פּראָלעטאַריאַט, מעג איר פאָרמע זיין אביסל קאָמפּליצירט, איז בשום אופן ניט קיין סאָבישע פּאָזע פון דעם שרייבער אָדער אַ לוקסוס־מיטל פאַר געדאַנק־אויסדרוק.

פּאָעזיע איז—פאַרקערט—דער עקאָנאָמישסטער מיטל פאַר גע-

דאַנק־און־געפיל אויסדרוק, דערפאַר שוין אַליין וואָס פּאָעזיע איז — וואָס בעסער די קוואַליטעט אַלץ מער — עסענץ.

די פּאָעטישסטע פאָרם איז די שפּאָרעוודיקסטע פאָרם אין דער ליטעראַטור, דער קורצסטער און גלייכסטער וועג צו מענטשלעכע רירונגען, עמאָציעס.

איך גלויב, אַז איצט ווען דאָס פּראָלעטאַרישע וואָרט האָט זיכערע און טיפע וואָרצלען אין דער וועלט־ליטע־ראַטור געשלאָגן, איצט ווען קיינער פון קעגנערישן ליטע־ראַטור־לאַגער באַציט זיך שוין מער ניט מיט כויזעק צו דעם פולוועד, וואָס גליט אין דעם פּראָלעטאַרישן וואָרט, אין אַלע קונסט־פאָרמען, איצט ווען די „קאָמישאַנערס פון ליטעראַטור", די קריטיק־רעקטירער, וואָס מאַכן אַ לעבן פון פאַסקענען „קאָשער און טרייף" איבער די נעקוילעטע ציטאַטן פון די שרייבערישע ווערק, באַציען זיך שוין צו אונדז מיט ריינער סינע — איצט איז שוין די צייט געקומען, אַז מיר זאָלן אונדזערע בעסטע פאַרמעגנס פון דער אינטערנאַציאָנאַלער ליטע־ראַטור צענויפקלייבן, ווי אַ מיטל דעם פּראָלעטאַרישן לייענער צו דערציען, ער זאָל אויך די געלייטערטע און מער קאָמ־פּליצירטע קונסט־פאָרמען פרעמד ניט בלייבן.

קעדיי פּלאַץ צו שפּאָרן ווילן מיר די איבערזעצונגען גיבן ניט אין געטעסעטע שורעס, נאָר אין דורכאַנאַנדיקן דרוקזאַץ. דער גראַם, דער טראָפּ, דער אָפּשטעל וועט — אנשטאָט מיט אַ סאָף־שורע — באַצייכנט ווערן מיט אַ טאָפּל־פּינטעלע, אָט אַזוי־אָ (:).

:: :: ::

פון וואָלטער באָוער

וואָס שטייסטו, פאָטער, אויף, ווען ס'איז נאָך נאַכט? און טרינקסט די קאַווע ביטערע איינינקער אַליין: די קינדער דאַרפן ברויט.

וואָס שטאַרבסטו, פאָטער, אַזוי פרי פון אונדז אַוועק? : אַז מיר שלאָפן שוין? : די קינדער דאַרפן שיך.

וואָס שטאַרבסטו, פאָטער, אַזוי פרי פון אונדז אַוועק? : אַז מיר אַלע קינדער שלאָפן נאָך : פאַבריקן דאַרפן בלוט.

:: :: ::

ווען זיי יובלען איבער דער טרומף־רייזע פון דער „ברעמען" : ווען זיי מאַכן קאָנגרעסן און באַשליסן וועגן אונדזערע לעבנס: ווען

זיי דרוקן בילדער פון סאָכרים און פון זוינעס און פון שטאָטסלייט: ווען זיי—: איך אָבער: וועל דיך אויפזוכן אין די שטאָלגעווערק, מיין ברודער: און באריכטן ווי דו ליידסט און לעבסט, מיין ברודער: ניט קוקן צי וועט דאפון גראם און ליד ווערן: איך זע דו ביזט בלאס און אפגעצערט: דיין שוויים קלעפּט ווי ווייסע פונקען אף דיין האַרץ: איך זע ווי דו פאַרקאיכסט זיך, פירנדיק דעם ליפער־וואָגן: ענטפערסט אף מיין גרוס ניט, גייסט שוויינגדיק אוועק: איך זע: דער ראַנד פון דעם קאוועפלאַש וואָס דו הויבסט צו די ליפּן איז אויסגעשערבט: איך וויים, מען האָט דיר לייד אזוי פיל אָנגעטאָן: אָט־דאָ וואו דאָס וואַסער אין די זומפּן פּאַלט: קוקט דאָס ווייסל פון דיין אויג מיך דורך דער נאַכט אָן: ווי שטאַרבנדיקע ליכט: וויים, אז ווען זיי יובלען איבער פריזן, אָדער קרייצן געוואונענע פון הינט און סענאַטאָרן: ווען זיי גייען איבער די ברעג־יאַם־גאַסן און זינגען און טרעסן פאַנען: וועל איך מיט דיר גיין: אהין, וואו דו אַרבעטסט מיט נאַקעטן לייב: דיר העלפן, פריינט דיין קראַפּטהאַמער באַוועגן: און אין אַפּרו־צייט וועל איך מיך לעבן דיר אַנידערוואַרפן: מיט צאָרן אָנגעשפּאַנט: ווי ס'האַרץ פון אַ רעוואָלווער.

:: :: ::

זיי זענען אַלע גליקלעך אַז זיי לעזן ביכער וועגן ווייטער וועלט: זיי גרייטן זיך צו עקזאַמענס צו: גאַנצע נעכט זיצן זיי און לערנען פון מילכאָמעס גאַעלישע: פאַליאַנטן פאַלן גרוי אין זייערע כאַלוימעס: פון גרויהאָריקע, גרויהאַרציקע פראָפעסאָרס: אָבער איך ברען נאָך דער וועלט, ווי זי איז: ווי זי גייט צום בליק, צום האַרץ: איך וויל קיין אפריקע, קיין כינע! : ביינאַכט אַז קינדער שלאָפן: הער איך דאָס פרייכן פון פאַרוואונדעטע אין שלאַכט פון טאָג: איך ליג מיין האַנט אף פיבערדיקע שטערנס: דער שטערן ווערט קיל, אָבער די האַנט ברענט ווייטער: ביינאַכט קומט דאָס לעבן צו מיר: ביינאַכט ווען זיי רוען־אָפּ פון ביכער און פון טויטן לעבן: טרינק איך פונם מילכוועג — באַפרייאונג.

:: :: ::

דו זאָגסט די וועלט איז ווידער רואיק: דער קריג איז אוועק: דער נערוך פון די טויטע אַלע — אוועק איז ער — : די שטעדט זידן מיט לעבן: די צעלן פון די קליינע דערפער זענען באַרואיקט: דו זאָגסט די פרידלעכע פאַראייניגונג אייראָפּאַ'ס וועט קומען: האָרך

זיך צו! וואָס הערסטו? : דער אָטעם פון קליינע קינדער אין די קעמערלעך פון כאָלעם? : שטער זיי ניט! : די מוזיק וואָס הויבט זיך אויף ביינאַכט אין נאַכט־קאַפעס, די מוזיק אין קאָנצערט־זאַלן? :
לאָז דעם דיריגענט זיין לאַרבער־בלעטל : עס גייט אין דעם ניט : הערסטו עפעס? : עס הירזשן פערד אין שטאַלן, אויפוואַכנדיק אין טרוים : אַ פליסטעריי פון בלעטער, שלאָף־קלאַנגען פון פויגל אינם בוים : דער שאָל פון ארבעט, קאָנצערט פון האמערס, טורבינעס : די פרעסנדיקע, מאָלנדיקע אָרעמס פון טויזנטער מאשינען: — אויך דאָס איז עס ניט. אויך דאָס ניט:
אָבער הערסטו די קלעפ, מיט וועלכע זיי פייניקן : די געפאַנגענע אין דייטשלאַנד, אין פוילן, אין אונגארן, אין רומעניע : דאָרט אונטן אין איראָפּע : דאָרט אויבן אין די אַמעריקעס : ווי זיי שלאָגן און פייניגן און מוטשען און באַליידיקן :
וואָס האָט ער אזוינס געטאָן? ער ווייסט ניט, ער געדענקט ניט : דאָס איז פאַר אים נאָך ערגער : ער ברעכט צענויף : זיי שלאָגן ווייטער, ווייטער: און די מערדער אין די טפיסעס לאַכן נאָך דאַביי: הערסטו, ווי זיי שלעפּן אים ארום אַף שטיינבאָדן קאַלטן? : זעסטו ווי דאָס הייסע בלוט זעצט : יעדער קלאַפּ דאַרף דיין אייגן פּאָנים טרעפן! : יעדער קלאַפּ דאַרף ס'האַרץ דיר פּלעטן! : פארגעס עס ניט הערסטו עס? האמער עס אריין אין מויעך. פארגעס עס ניט: פארגעסטו עס, זאָגן מיר זיך אָפּ : פאַלן בייטשן סוינישע אַף אונדז אַליין... פארגעס עס ניט!

:: :: ::

איך האָב געהערט פון דיר : דו ווילסט אַלצדינג וואַרפן : און ניט מער מיטגיין. ביזט צו מיד : און ס'איז נאָך לאַנג צו וואַרטן אַף דער ענדערונג : (אָט איז מיין פּאַרטיי־קאַרט, זאָגסטו אַ וואָס טויג זי מיר?) : עך, דו פאַרביטערטער כאַווער! : דיר ברודער וויל איך דאָס וואָרט זאָגן : וואָס זאָל דיך האַלטן, ווי עס האַלט מיך : און וואָס מוטיקט־אויף יעדן וואָס גלויבט : געדולד! : איך וועל עס שרייבן אַף די ווענט פון מויערן, וועלכע דו באַקוקסט מיט מידקייט : רויט זאָל עס לויכטן אַף יעדערן, וואָס וויל ס'אויג (פון מידקייט) צו־מאַכן : איך וועל עס אויפמאָלן אַף די ווענט פון די וואַקזאַלן פון וועלכע איר פאָרט, אַף די פּלאַסטן פון די קוילנמינעס: איך וועל עס איינהויכן אין אָטעם פון מאַשינען : און יעדער מאָטאָר־קלאַפּ זאָל דונערן : געדולד : און דער הימל וועט עס אויסרופן צו אַלע

וואָס הויבן אין פאַרצווייפלונג שווערע אויגן ! : און איך וועל ביידע פויסטן צולייגן צום מויל : עס אין אַלע לענדער אַריינרופן, אין אַלע שפּראַכן פון דער וועלט : דיר, וואָס אַרבעטסט טויזנט מעטער טיף אין די מויערן פון טויט : דיר האָב איך עס געזאָגט, ווען דו האָסט דיך פון טויזנט מעטער הויך דערנידריקן געוואָלט צום טויט : האָב איך דיך מוטערלעך געבעטן, מיט טרערן אין מיין הארטן קאָל : און אין די טפּיסעם האָב איך עס ווי א סיגנאַל געוואָרפן : צאַרטע קלאַפּצייכנס פון דערמונטערונג : און אין די הויכקייטן, ווי א פּייערבליאַסק.

. . . און דו ווילסט אונדז פאַרלאָזן ?

:: :: ::

די שטעט וואַקסן : שטענדיק איינזאמער ווערט דער מענטש : באַלד וועט מען מוזן פאָרן זוכן: אַביסל גרינע ערד: דער קאָרן ווערט מאָגער : פאַרפאַרבט מיט ברוינעם אַש : און זיין גוסט צו בליען שטאַרבט : פאַבריקן וואַקסן : און העכער ווערן אַלע די פלויטן פונם גלייכשאַלט. קוימענס פריכן אָן שום האַפענונג. באַלד וועלן אונדזערע געזיכטער קוואָרים זיין : און פינצטערע : קיינער וועט אונדז ניט דערקענען: די ערד וועט גאָר פאַרגעסן האָבן: ווער מיר זענען.

:: :: ::

היינט אַרבעט איך ניט : היינט אַרבעט איך ניט : היינט אַרבעט איך ניט.

דאָס איז מיין גליקלעך ליד : היינט אַרבעט איך ניט. היינט אַרבעט איך ניט, היינט אַר — —

ווי גוט, ווי גוט, ווי גוט עס איז צו קענען זאָגן זאַטערהייט :
היינט אַרבעט איך ניט, היינט אַרבעט איך ניט.
(פּונקט ווי ביטער עס איז צו זאָגן דאָס — הונגעריקערהייט!).
אָבער היינט אַרבעט איך
טאַקע, טאַקע, טאַקע ניט.
פריינט, כּאַוועך !
דאָס איז ניט קיין געדיכט !
דאָס איז א געשריי פון פרייד
פון א יונג האַרץ !
איבער א טאָג פון פרייהייט !

ל

די קענאַן סטריטער ליטעראַטור-גרופּע

איך האָב געלייענט אַף דער אַנדערער זייט פונעם דעק־בלעטל:
„וואָלום איינס, נומער 1, זשורנאַל „פּיילן". — פאַר רעדאַקציאָנעלע איניאַנים זיך ווענדן צו 134 קענאַן סטריט, ניו־יאָרק גופּע".

מיין האַרץ האָט זיך אַ ריר געטאָן.

קענאַן סטריט, אַך־האַ־האַ קענאַן סטריט!

אין קענאַן סטריט האָב איך מיך אַמאָל געלערנט פאָרן אויף אַ ביציקלעט, איז אַ פערד אַריינגעפאָרן, מיך שיר דערהאַרגעט.

אין דעם שמאָל־בריסטיקן קענאַן סטריט פלעגט מיך אַ פעדלער אויפוועקן יעדן אינדערפרי מיט זיין „ווייבער, צערייסט מיך, ווייבער!" און דער אַנדערער מיט זיין וואַטער־מעלאָן — „אַ פּעני אַ מויצע!"...

דעמאָלט בין איך ערשט געהאַט געקומען קיין אַמעריקע. מיט אַ פול האַרץ נאַראַיעוו. מיט אַ פול אויג — וויין. מיט אַ פול כאַלעם־קעסטל מיט אַזוינע קאַראַמעלקעדיקע, בערענצוקערדיקע זאַכן!

געטראָגן האָב איך דעמאָלט — קני־הויזן, פאַרצירעוועטע זאָקן, אַן איבערגעקערט מולטערל אַפן קאָפּ.

אַף דעם־אָ האַרטן „מולטערל" (דערבי־העט" אויף אַמעריקאַניש) פלעגן מיינע אויגן גיסן בוכן טרערן — אַף וואָס איך בין געקומען! פון אַ לייפּציקער „יעגער־קאַפּעלוש" אַף — אַזוינס־אָ!

דעמאָלט איז אין מיר די יונגע פרייד גערונען געוואָרן, ווי ציגנמילך אַף דער זון... מיין געמיט איז געוואָרן געדיכט און קעזיג.

אין קענאַן סטריט, נישט ווייט טאַקע פון נומער 134, איז געלייגט געוואָרן דער פונדאַמענט פאַר מיין זשאַווערדיקער אומ־צופרידנקייט מיט דעם לאַנד פון גאָלד־און גאָל. אַף האַוסטאָן סטריט און אַף גרענד סטריט — דער פּראַכט פון פיינע בריטשקעס, לעבעטיקע מוידן, וואָלשטאַף און אַדריאַן, און גאָלדענע זייגערס אין די פענצטער! און דאָ — נישט ווייט פון נומער 134 קענאַן סטריט שלאָפט מיט מיר די נויט אין איין בעט. און דאָס בעט איז שמאָל (אַן אויפשטעל־בעטל) און מיין בעישעק איז ברייט, און אין די זוילן פון די פיס — קיצלען הונגעריקע מייזלעך.

דעמאָלט בין איך 15 יאָר אַלט געווען.

:: :: ::

„די קענאָן סטריטער גרופּע" — אַזוי האָט געזאָלט הייסן דאָס ערשטע „ליטעראַרישע שטיבל" פון עטלעכע „יונגע", וואָס האָבן דע־מאָלט געוואוינט אין דעם „גאַליציאַנער" קוואַרטאַל.

איינמאָל אין אַ שיינעם ביינאַכט זענען מיר, די „יונגע ליטע־ראַטן" זיך צונויפגעקומען אין אַ געוויסן „קאָלאָמביאַ האָל", וואו מיין שוועסטער־קינד „דזשימי" האָט דערלאַנגט ברוין ביר פון דער „באַר" און אָפּגעשטראָכן דעם לויפנדיקן שוים פון די גלעזער מיט אַזאַ מין שוואַרץ טייטל. דער נעמלעכער אָפּשוים האָט זיך פּאַוואָלי געזיפּט דורך די לעכלעך פון דעם מעשענעם גֿעדעק פון דער „באַר".

אין „קאָלאָמביאַ האָל" האָב איך מיך אויפגעשטעלט אין מיין גאַנצער דינער לענג און געגעבן אַ זאָג אַזוי: „איך שלאָג פאָר צום וואָל־אַם־בעסטן, אַז מיר זאָלן זיך אָנרופן „די קענאָן סטריטער ליטע־ראַטור־גרופּע".

— זעצט זיך אַנידער. איר זענט אויסער אָרדנונג! — האָט געשריען דער טשערמאַן און געקלאַפּט מיטן האָלצהעמערל אינם שטענדער, — זעצט זיך אַנידער! איר ווייסט נישט וואָס איר רעדט, יצחק רייז! קענאָן־סטריט־גרופּע — באַה!...

אין דעם „באַה" איז געלעגן אַזוי פיל גרינטלעכער ביטול, אַז די נעשאָמע איז בא מיר פאַרשרומפּן געוואָרן, זיך באַהאַלטן אין אַ ווינקל ווי אַ נאַס פייגעלע.

אויסגעפירט האָבן טאַקע זיי, די „קלוגערע": אַנשטאָט „קענאָן־סטריטער ליטעראַטור־גרופּע" האָט מען דעם קלוב אַ נאָמען געגעבן: „האַמלעט יאַנג מענס ליטעראַטור און בענעוואָלענט סאָ־סייעטי".

:: :: ::

איך האָב צונעלייגט דעם זשורנאַל „פּיילן" צו דער נאָז און עס האָט אַ שמעק געטאָן — יוגנט.

פרישע באַקן און בלאָטע און געלעכטער, און קלאָמערשט אומעט און וועלטוויסעניש!

פרישער כריין, טאָרף, אוישאַנע־צווייגלעך.

מיט א. טאַבאַטשניקן עפּנט זיך אויף דאָס ביטערע טהילימל.

מיט לידער, לאַמנאַצייעך און... שטראָפפרייד!

בעוורע מיט די אייגענע העמדער אַף די דרענגלעך — ווי פלאַגן!

בעוורע מיט שטיוול אַף די פלייצעס און הייסן שטויב אַף די באָרוועסע פיס.

אַ וואוילע בעווראיע — מ׳דאַרף זיי וואַסער אָנטראָגן, נאָר

ס'האַרץ זאָגט מיר (הערט איר), אַז זיי וועלן קיין וואַסער נישט אָנ־נעמען. זיי וועלן באַשטיין אַף ווײַן, אָדער... כאָטש קאַלטן ראָסל פון אוגערקעס!

ס'איז אַ וואָרילע כּעוורע — פון לעמבעריג קומען זיי, קיין גלינע גייען זיי, צום שפּילבאַרג ציען זיי!

האָבן קיין „ליטיש פּאָנים" נישט. ווילן זיך אַרײַנכאַפּן אין דער ליטעראַטור מיט העמדער, וואָס זענען אָפן בײַ די העלזער — אָן קראַוואַטלעך...

ס'עט נישט קומען דערצו, אַז כּעוורע זאָלן אַרײַן אין דער לי־טעראַטור אָן קראַוואַטן!

די אידישע ליטעראַטור אין אַמעריקע איז נישט קיין פּראָסטע קרעטשמע אַפן מיטן וועג, נאָר אַ האָטעל פאַר „האַנדלסרייזענדע"; אָן אַ שניפּסל קאָן מען אַהין נישט אַרײַנקומען.

ס'איז אַ סוואָרע, אַז אונדזער ליטעראַטור איז טאַקע „רעגלירט" לויט די רעגלען פון אַן אַמעריקאַנער האָטעל: „קומסטו מיט דײַן געליבטער, לאָזט מען דיך נישט אַרײַן, סיידן דו האָסט מיט זיך אַ רענצל!!"

וואָס אין רענצל טוט זיך איז קיינעמס געשעפט נישט. דער איקער איז: באַגאַזש! מעג דײַן פּאָרטפּלעד זײַן אָנגעפּילט אַפּילע מיט בלעך!

:: :: ::

אויב פון טאַבאַטשניקס לידער האָט אַ שמעק געטאָן „דרייצענער טיטין" און ברוינער בערנצוקער, וואָס מ'האַלט אים קעגן דער זון (צו וואָס ציטאַטן? וואָס באַווייזן זיי דען? קאָנען די צעשניטענע גלידער פון אַ שיין האַרט שיקסל אייך גיבן אַ באַגריף פון דעם מיידלס שיינקייט? ;) אויב בײַ טאַבאַטשניקן גייט די זון און ס'גייט דער ווינט, און הייסע שטערן רוישען, האָט אָבער שטאָלצנבערג אין זיך דעם טאַם פון קילע לאַפּוך־בלעטער איבער אַ קריגל פּוטער.

ווערטער — פּראָסטע, נישט קיין קונציג געטעסעטע, אָבער — מייסטערדיק פונם בוים אַראָפּגעשפּענדלט.

פּיליטור־מעבל איז נישט די זאַך פון די „פּיילנמאַכערס" — זיי פאַרשמירן זיך מיט פּיליטור די נעגל נישט.

פאַלשע האָלצאָדערן. בוים־כאַראַקטערס? צו וואָס? אַ פּאָנים אַף אַ פּאָנים — דאָס איז די זאַך פון טעאַטער, נישט פון דער ליטע־ראַטור.

שטאָלצנבערג, טאַבאַטשניק, שטיקער — אַלע געזונטע העקערס,

וואָס שפּילן זיך נאָך דערווייל מיט די העק, שאַרפן זיי, שפּיגלען זיך אין זיי (איבערהויפּט שטיקער!)

עפּשער וועלן זיי זיך אַמאָל אַוועקשטעלן און ברייטע, פּוילע בוי־מער אויסהאַקן און מיטן האַלץ אַן ערלעך טעפּל געקעכטס אָפּקאָכן.

דערווייל זענען בלויז די העק ערלעך און ריין!

איך וואָלט געוואָלט: אויב קענאָן־סטריטער יונגען זינגען שוין יאָ, זאָלן זיי זינגען אַזוי, אַז עס זאָל דעם „פּעטער אַשער" גרימען אין בויך. עס זאָל באַ די „רייכע שוועסטער" זויער ווערן די מילך אין די ציצן.

דערווייל האָפערן זיי נאָך, די יונגע ווידערשפּעניקער. האָפערן און לעסטערן, און גלויבן אין דעם ווי אין אַ גאָט!

אָבער ס'האַרץ איז מיר גרינג: איך קען דאָס מעל, דאָס טייג, די הייוון — דאַפון מוז גוט ברויט אַרויסקומען! (צי עפּשער האָב איך אַ טאָעס?)

פון ערלעכן קאָרן מיט זאַלץ וועט קיין נאַרישער לעקעך נישט ווערן! (צי עפּשער האָב איך אַ טאָעס?)

און ווילן נאָך די יונגע זינג־לאַשיקלעך נישט גיין אין שפּאַן פון פּראָלעטאַרישן אַבראַיעס, זענען זיי מיר פונדעסטוועגן טויזנט מאָל ליבער, ווי די „קריק־געקומענע", וואָס שווערן זיך יעדע מינוט באַם סערפּ און באַם האַמער!

בלוט איז רויטער ווי — די רויטסטע טינט!

קענאָן סטריט וועט דעם שטעמפּל גיבן — ר. האוס' אייזנפאַב־ריקן, וואָס זענען בלויז צוויי גאַסן ווייט פון זיי (אין שעריף סטריט), וועט זיי ווייזן די נאַקעטע אָרימקייט אינם שיין פון די גרויסע פייערן.

הערט נאָר, כ'בעט אייך: דאָס זענען דאָך נישט קיין פּאַרפּו־מירטע זינגערלעך! דאָס זענען דאָך „לעמבערקער אינגלעך", וואָס קענען די קלאָלע פונעם „גרעט־ליקל"; די ווערימדיקייט פון קלויז און קלויסטערל; די ביטערקייט פון הונגער; די דערפרישונג פון שוויים! וואוילפּרובטיקע לידער.

וואָלוועלע און שטאַרקע פּראָזע („אָט דאָס איז וואָס דער דיכטער טוט" — זאָל דאָס זיין אידיש? אַוואַדע אידיש!) פאַלשלעכע קרע־דאָס (וועגן עמעסן ליד קאָן ניט זיין קיין צוויי מיינונגען" — האָרכט! האָרכט!) און קריטיק, וואָס שיט זיך ווי פון אַ געלעכערט פּעסל (מ'גיט אייך אַ זעץ אַוועק און אין איינע 5 מינוט גיט מען אייך אַ קריטיקער־אָפּ פון קאָפּ ביז די פיס!)

:: :: ::

די גרעסטע מאילע פון די נעאַ־יונגע איז וואָס זיי זענען פלייש און ביינער — לאָז זיין מער ביינער ווי פלייש, אָבער פעטס און הויט קאָן מען אַף זיך ארויפציען, אז עס זענען נאָר דאָ געזונטע קנאָכוועדק.

די „פיילנוואָרפער" ווארפן, ווייזט אוים, זייערע פיילן אין „גאָרטן" אריין — אַף גאָטס בארא̈ט, און ס'איז אַלץ איינס וועמען מען טרעפט.

נאָר אז מ'זעט ווי דער „וויינגאָרטן" איז פול מיט „אָפּשרעק־לעך" אין צילינדערס און מיט הויכע, הילצערנע פיס, קאָן מען פאַר־שטיין פארוואָס דאָס הארץ פּאָכעט, און פארוואָס מען ברענגט האָניג אַף א שפּיץ שווערט, סאַם — אַף א טאַטשקע.

מ'קאָן דאָס פארשטיין און — שמייכלען איבער דער כוצפּע, וואָס פראָטעסטירט קעגן . . . כוצפּע!

:: :: ::

בא אונדז, עלטערע „יונגע", איז דאָס לידער־בריי געוועזן — ראָמיאַניק פאר קינדער; בא די נייערע „יונגע" איז דאָס הייסער בראָנפען פאר... זעלנער!

געזונטע אינגלעך. אביסל פארזישעלאַנדעט. נאָר זיי וועלן דאָס איבערלעבן!

זישעס וואונדערלעך הינקען אַף א געזונטן פוס, איז א באַקוועמע מאָס פאר נאַטירלעכע הינקער, אָבער נישט פאר אזוינע, וואָס טאַנצן צו דעם הייסן שטויב פון די שטערן, די ליכטיקע פרייד פון אָפענע וועגן!

געבוירן צו ווערן איז קיין בושע נישט — ווער דער טאַטע זאָל נישט זיין!

געדענקען דארף מען אָבער: אז יעדער מענטש מוז זיין געבוירן־ווערן אויסקויפן מיט עפּעס (איינער טוט עס מיטן לעבן, איינער מיטן טויט!). עס איז קיין גרינגע זאַך נישט.

:: :: ::

צו דער „קענאָן־סטריטער גרופּע" ברענג איך מיין בעכערל מיט — לעכאַאים!

אייער זינגען האָט א הארטן קערן, איז ציכטיק און אויסגעשליפן, ווי אַן איידלשטיין — אָבער דער איידלשטיין מוז רויט זיין, קינדער, ווי א ברענענדיק שטיקל קויל—.

שמאַראַגדירט נישט, קינדער!

פארוואלגערט זיך ערגעץ אין אייער זינג־קעסטל א ווייכע „פערל" א קראנקע גיט זי אפ דעם זשאבעשיסעלע, ווארפט זי קריק אין גרויסן יאם אריין.

איך זאג נישט: זינגט נישט פון פריצימלעך און רויזן, פון קיי־זערבורג און פון גאלדענע ליאלקעס. נאר זינגט זיי — מוזייאיש: שטעלט אייער ליכטיקע יונגשאפט אנטקעגן דער טונקעלער אלטקייט; און — רעמבראנדירט, אויב איר ווילט!

מיר, וואס מיר זענען שוין אף אלע זיבן וועגן פון דער וועלט געוועזן, מיר גלויבן, אז נישט איצט איז די צייט צו שפיגלען זיך אין דער שווערד, נאר צו שארפן זי.

איך לייג אסאך דארויף, וואס איר נעמט פונם וואלד דאס פרי־שע האלץ און איר פארבט דאס נישט איבער — אף גענארטער „פאעזיע".

א וואלד שמעקט, א וואלד קומט—.

איר וועט זען מיינע רייד: דאווקע פון דעם וואלד, וואס איז אף קענאן־סטריטער ערד געוואקסן, וועלן מיר הענטלעך צו אונדזערע טאַ־פערעס מאכן...

ווייל זיי זענען פון אונדזער אייגן בלוט און פלייש. ווייל זייער װאָרצל איז פראלעטאריש.

ליטעראַרישע כאַלוימעס

1.

איך זיץ אויפן שפּיץ באַרג סינאַי און איך שריי: „ווער וויל נע־מען?" עס שטרעקן זיך אויס אַ וואַלד מיט הענט און איך דערלאַנג זיי צוויי פון מיינע נייע ביכער, געבונדן אין שטיין. איך קריך אַרויף אויפן פעלז פון גיבראַלטאַר, און באַצאָל מיין לעבנס־פאַרזיכערונג. די פיס מיינע הענגען אַראָפּ אין יאַרדען אַריין. לעבן מיר שטייט אָפּאַ־טאָשו און שרייבט מיט אַ קריידל אויפן וואַסער. איך מעק עס באַלד אָפּ מיט דער צונג, און איך פיל דעם טאַם פון די ניין־טעג... קומט אָן דער קויען־גאָדל אויסגעפּוצט אין גוואַלדיג נייע שיך און אין זיל־בערנעם פאַרטוך זיינעם טראָגט ער אַ גוואַלדיקע סינע צו די איסראַעל־אימלעך.

עס גייען פאַרביי קעמלען און אייזלען. איך דערקאָן אַ פּאָר שריפטשטעלער. איינער טראָגט אַ גלאָק אויפן האַלז. דער דריטער האַלט אַ מעלק־שעפל צישן די קני; הינטער דעם עלפטן גייט אַ שיקסל מיט אַ גרויסן חאַגע־קוילעטש אין דער האַנט און שרייט, אַז דאָס מאַמזערל, וואָס זי טראָגט אין די אָרעמס, איז זיינס, און זי וואַרפט עס אים צו די פיס.

דער קינסטלער הויבט אויף דעם קוילעטש. גיט אים אַ קוש אין קעפל און צעוויינט זיך און ציט זיך באַ די ווייסע מאַנזשעטן, ווי ער וואָלט וואַרענען קעגן עפּעס אַ געפאַר. זיין העמד־קראַגן איז פון זאַ־קענבענדל־גומעלאַסטיק. ציט ער אים אויך — ציט אים אויס וואָס אַמאָל גרעסער ביז וואַנעט ער נעמט אים אַריבער איבערן קאָפּ, ווי אַ שווים־יאַרמולקע און ער גייט זיך באָדן און ער שמייכלט אַלץ און זאָגט „פערדאַרעלאַ". דאָס וואָרט „פערדאַרעלאַ" קייט ער איבער אַזוי לאַנג, ביז וואַנעט די ציין ווערן אים לויז און ער נעמט זיי אַרויס ווי קליינע מאַנדלען און עסט זיי אויף.

קומט־אָן אַ פּורל מיט זייגערס און אַלע ווייזערס ווייזן אויף מיר. דער הימל איז פאַרוואָלקנט מיט מילך און אַ ברייטער מאַלעך אין אַ ווייסן וועסטל־שפּענצער קוועטשט אַ גרויסן וואָלקן־וואָרעק מיט קעז און ער מאַכט דערפון פייערדיקע „קרעפּלעך" אויף צוים־גדאַליע. ער האָט אויגן פון טינט און אַז ער וויל עפּעס זאָגן, שטופּט ער זיך אַריין אַ פינגער אין אויג אַריין און ער שרייבט עס אויף.

אז ב. ריווקין דערזעט דאָס, באַלבעלט ער אַרויס פון אַן אַכטל מויל: „ב...חמעטשע... סיהלאַמזוע", און ער רוקט זיך אַריין מיטן גאַנצן קויעך אין קאַווע־שטיבל אַריין און נעמט איבערפאַרן מענטשן. מענאַכעם אַנטלויפט דורך אַ לעכל פון זיין קאָל. א. מ. פוקס זעצט זיך אַרויף רייטנדיק אויף אַן עטיוד און וויל זיך אָפּטראַגן, אָבער בער־קאָוויטש ברייגנט אַריין אַ ציגיינער מיט אַ בער און וואַרפט אַלעמען קאָרטן. דער בער טוט עפּעס אָפּ, שרייט איינער אויפן אַנדערן, אַז ס'איז ניט שיין אַזוי, און עס ווערט אַ געשלעג...

אַז ש. ניגער דערזעט דאָס, מאַכט ער אַ געוואַלט, אַז מ'שלאָגט אידן, און די שקלאָפּן־פראַגע הויבט זיך אָן אויפס־ניי. אָבער לינקאָלן גיט זיך אַ שטעל־אויף, נעמט ס'וואָרט, גיט אַ קלאַפּ אין טיש און דער טיש ווערט צעשפּרונגען אויף שטיקלעך!

.2

מיר זענען דריי מענטשן. איינער פון אונדז איז אַ מאָלער, איי־נער אַ מוזיקער, איינער אַ שריפטשטעלער. דער מאָלער מאָלט און מאָלט, אָבער וואָס ער מאָלט — טויג נישט. דער מוזיקער שפּילט און שפּילט, אָבער וואָס ער שפּילט — טויג נישט. מען הייסט זיי שווייגן. מען קלאַפּט מיט די הילצערנע שיך און מ'רופט דעם שריפט־שטעלער. דער שריפטשטעלער שטעלט זיך אויף, שרייבט אָן אַ זעקס שורעס און דער גאַנצער זאַל גייט ווי אויף רעדלעך. אַלע שרייען עס איז אַ מייסטערווערק. לאָז ער שרייבן נאָך און נאָך. סאַ שאָד, ער זאָל אויפהערן צו שרייבן. דער שריפטשטעלער פאָלגט זיי: ער שרייבט פיבערדיק און רייסט שטיקלעך פּאַפּיר און וואַרפט אין דרויסן אַרויס. מיידלעך כאַפּן צו יעדער אָפּגעריסן שטיקל פּאַפּיר, גיבן עס אַ קוש, דריקן עס צום האַרץ, און לויפן דערמיט אַוועק אין דרוקעריי. דער שריפטשטעלער שרייבט און שרייבט — ער צעפּאַלאַשעט זיך מיט דער פען. עס נעמען זיך דרייען רעדער און רעדלעך — עס טוט זיך כווישעך! הייסע וועלטן קומען אַרויס דורך אַזאַ מין רער און ווערן פאַרשוואונדן אין אַזאַ טאָפּ אַריין ווי וואורשטלעך. עס קומען נייע, אָן אַ שיר. דער שרייבער אַרבעט מיטן האַנט־רעדל, ווי אַ ווינט. אַלע בלאָזן אויף אים, אָבער ער איינער בלאָזט אויף אַזאַ האָרפּעדער, וואָס באַוועגט די גאַנצע מאַשין. „טרו־ברר־זרר", ווײַנט עפּעס אַ רעדל. דער שרייבער ווײַנט־מיט. טרערן רינען אויפן שלייפשטיין, וואו ער שלייפט זיינע געדאַנקען, און ער גיט אַלעמאָל אַ לעק אַ נייעם גע־דאַנק מיט דער צונג, און ער פּרופט אים אויפן נאָגל צי ער איז שוין גענוג שאַרף.

מיר זענען דריי מענטשן. דער מאָלער מאָלט, אָבער ווער קוקט זיך אום? דער מוזיקער שפּילט, אָבער ווער הערט אים? דער שריפטשטעלער טונקט איין די פּען אין האַרץ און אַלע שרייען: „טי־פער! פעסטער! זשאַלעווע ניט!" און מען דערלאַנגט אים אַן אויפגעשניטענעם זעמל מיט פּוטער, קעדיי ער זאָל נישט דאַרפן אַראָפּ־גיין עסן מיטאָג און נישט פאַרשפּעטיקן מיט דער נייער עפּאָכע, וואָס ער האַלט אין מאַכן.

.3

איך זיץ און שרייב.
די שטוב איז פול מיט געסט.
אַלע טראָגן לעקאַכער.

מאַנסביל טראָגן פולע טפילין־זעקלעך מיט געקוילעטע קאַפּהע־נער און רופן זיך איינס ס'אַנדערע די ערגסטע נעמען און שמייכלען דערביי אַזוי זיס, ווי יעדער מויל וואָלט געווען אַ געוועלב פון לאַקריץ. איינער רופט מיך „געניבאַל" (אָפּגעקירצט פון „געניאַלער קאַניבאַל"). איך באַליידיק אים און שיס אים אויס אַן אויג מיט מיין שפּריץ־פעדער. ער ווערט אויפגערעגט, וואַרפט אויף מיר צוויי ווייסע לאַנדישן און הייסט זיך גיבן אַ פינף־און־צוואַנציקער רעשט.

אינווייניק אין מיין שרייב־זאַל שפּריצן פאַנטאַנען אַלערהאַנ־טיקע. אַ טויב קומט אַריינצופליען מיט אַ בריטוועלע אין האַנט, שניידט זיך אַליין איבער דאָס העלדזל און פאַלט אַריין צו אַ בעסאַ־ראַבער אידן אין מויל אַריין. דער איד מאַכט „האַם" און בלייבט שטיין מיט אָפענע לעפצן און מיט אַ פאַרשאַרצט היטל צום הימל. אַלע טוען זיך אָן בלעכענע קאַפּעליושן און בייזערן זיך אויף די ציוניסטלעך.

איך פאַרשרייב דעם טיפן געדאַנק, אַז אַ שטראָם לויפט נישט צוליב דעם, וואָס עס איז שולדיק עמיצן געלט און מען דערלאַנגט מיר דערפאַר דעם שליסל צו ניו־היוועון. ווערט מיר קאַלט אין יעדן עיווער. טו איך מיר אָן די ברילן און קוק אַרויס דורכן פענצ־טער. אָבער ווי איך שטעק נאָר אַרויס דעם קאָפּ, זע איך ווי סע פליען אויף מיר קרענץ מיט בלומען. דאָס וואַרפט אויף מיר די ברייטע מאַסע מיט בלומען פאַר מיין גוואַלדיגן בוך, וואָס איך האַלט אין שרייבן. אין דרויסן לויכטן עפּשער דרייסיק לעוואָנעס און מענטשן גייען אַרום פאַרלעכווייז, האַלטן זיך אונטער די אָרעמס און שושקען זיך: „אָט טונקט ער איין די פּען!" „אָט לייגט ער אַרויף די האַנט אויפן פּערטעלע פּאַפּיר". „אָט שרייבט ער שוין!" דאָ ווערן אַלע

שטיל, בלייבן שטיין ווי פארגליווערט הינטער די געל־זיידענע פאראַ־סאָלן און קוקן ארויף צו מיין פענצטער.

„קינדער”, זאָג איך, „גייט אהיים. ס’איז שוין שפעט. ס’איז שוין זייגער דריי פארטאָג. איר דארפט מאָרגן ארבעטן”.

„נישקאָשע־נישט”, ענטפערט די מאַסע מיט א פישטש ווי א פויגעלע, „מירן שוין אזוי אפּשטיין די נאכט אונטער אייער פענצ־טער. מיר קענען אייך נישט לאָזן אליין. ס’איז גענוג, אז איר טוט פאר אונדז אַזויפיל”.

און ווידער פליען מיר קרענץ מיט בלומען. איינער א בלאָסער, מיט א שטריימל פון פאווע־עקן, ציט ארויף מיט א שטריק א פיטניע מיט הייסע רענדלעך און שרייט צו מיר ארויף: „כאפּט’ס!” איך וויל כאפּן די פיטניע מיט רענדלעך, אָבער די מאַסע צושרייט זיך: „ניטע! מירן אייך שוין אליין באַזאָרגן מיט די אלע זאַכען”.

איך ריים איבער אף א רעגעלע מיין „שאַפּן”, בויג זיך ארויס דורכן פענצטער, מאַך־אויף ס’מויל און וויל דאַנקען. אָבער איך דערפיל א זיס־אייזערנעם טאַם אין מויל: ראַזשינקעס. די ברייטע מאַסע שטייט מיט אזוינע ביקסלעך אָנגעלאָדן מיט ראַזשינקעלעך און מ’שיסט מיר ראַזשינקעלעך אין מויל אריין.

„בעוורע!”, וויל איך זאָגן, „לאָז זיין גענוג”. אָבער מ’קלאַפּט בראַוואָ — צום טויב ווערן. און מ’שרייט הוראַ און מ’שיסט מיט פייערווערק און אלע גוואַלדעווען „לאַנג לעבן זאָל אונדזער גרעסטעס־טעסטער געני!” און מ’נעמט מיך אף די פּלייצעס און מ’טראָגט מיך איבער אלע פּארקס און איבער אלע מוזייאומס.

און איך כאַפּ מיך אויף — !

בריוו פון מאַקס וואַקס

ערשטער בריוו

. . . איז שוין ווידער זומער (כאָטש דער כּוידעש מאַי איז דאָ היי־יאָר קעלטער ווי טאָמיד!) קומען אידן און אַמעריקאַנער צופאָרן פון אייער אַמעריקע, טראָגן אַריבערגעוואָרפן איבער די אַקסלען זייערע שפּאַקטיוון, שטעלן זיך אָפּ באַם נאָטר־דאַם־קלויסטער און זאָגן „סאָ, דהיס איז פּעריז!"

אָפּ מאָנפּאַרנאַס איז קיין נייעס נישטאָ. די מאָנפּאַרנאַסיער זיצן נאָך אַלץ אין קאַפּיי „ראָטאָנד", אין „דאָם", און „קלאָסערי", אין „וואַוועץ" — טרינקען, זייער „קאַפּע־קרעם", אָדער זיפּן דאָס ביטערע ביר און — דאָס ביטערע ביסל לעבן.

וואָרין ביטער איז דעם אָרימען קינסטלער אין פּאַריז — ביטער און — פרייליך.

די רייכע „אייל־שמירער" און „לייוונט־קאַליעמאַכער" וואָס קומען פון דעם גאָלד־געשוואָלענעם אַמעריקע, פאַרנעמען דאָ די בעסטע אַטעליעס. דירע־געלט ווערט וואָס אַמאָל טייערער. אַמאָל האָט גרעניטש־ווילעדזש נאָכגעמאַכט פּאַריז, היינט אימיטירט פּאַריז גרעניטש־ווילעדזש. „אָרעמקייט־דע־לוקס פאַר רייכע לייט"!

נישט נאָר קלוימערשטע מאָלערס און מאָלערקעס, נאָר גלאַט אַזוי רייכע „פּאָרעסאַבאָשן", וואָס האָבן ליב צו באַפּוצן זייער לאַנג־ווייליקן זנוס מיט — „קונסט" דינגען־אָפּ די ליכטיקע אַטעליעס, שטעלן אַוועק אַ מאָל־געשטעל און מאָל־געצייג, הענגען־אויף אַביסל לייוונטענע שמאַטעס, פאַרפלעקט מיט פאַרב: דאָס איז דער העכשער אָפּ די פּאַריזער „וואָוילטאָגן פון די שויסן".

:: :: ::

אין די אַרבעטער־פאָרשטעט פון פּאַריז איז לעבעדיק. — קאָמוניזם אין פראַנקרייך קומט־אָן דורך זייטן־געסלעך. עס ברענען שוין די טריט לעבן די בולוואַרן —. נאָר נישט אַלע זעען עס. אַפילע נישט אַלע „מיטעלע קליינבירגער" וואָס האָבן זיך לעצטנס אַ נעם געטאָן שפּילן אָפּ דער בערזע און האָבן פאַרלוירן דאָס העמד.

אין פראַנקרייך דאַרף מען זיך נישט ריכטן אָפּן „טאָג" — עס וועט קומען אין אַ מאַטינע, אַ פרימאָרגן.

דער אַרבעטער אָפּן ביציקלעט (בייסיקל) ווען ער פאָרט צו דער

ארבעט א הונגעריקער, אפט א פארנעצטער פון רעגן, א קאלטער, דער איז מאטעריאל פאר רעוואלוציע.

דאס פאפירענע לאמטערנדל, וואס ער האלט אפן הענג־דראטל, צישן די ציין, איז אן איידעס, אז ער טראגט „פייער אין מויל, ליכט אין די אויגן".

אבער נאכמיטיק, ווען דאס ארעמע מאלצייט איז אראפגע־שווענקט געווארן, מיט שווערן וויין, דעמאלט ווערט אויך זיין געמיט שווער און קלעפיק.

אבער עס וועט קומען.

דער וויין וועט דינער ווערן. אן ארבעט גייען שוין א סאך ארום. אין די ווינקל־קאפייען בא פארט־ראיאל הערסטו שוין, ווי ציין קריצן. דער טאג איז פול מיט נאפט...

איין שוועבעלע — איז גענוג.

:: :: ::

האסט שוין מסתם געלייענט, נאדיר, אז שלום אש איז איצט אין מאסקווע און ער פארנעמט זיך מיט זיין אלטן צייט־פארטרייב פון — כאפן פעטש.

אין ווארשע, אז אש קומט, בלייבט ער שטיין מיט א סטאנציע פריער, זעצט־זיך־אויף אף א ווייס פערד און רייט אריין, ווי מאשיאך בען איציק...

בא די באלשעוויקעס זענען די פערד נישט פאפולער!

. . . און אריינרייטן מוז מען — צוליב דער „פאלקס־צייטונג" און דעם ווארשעווער פארלאג „קולטור־ליגע", וואס צאלן פענסיע און גיבן ברויט מיט פוטער...

מען דארף פארן זיך אפוועגן, און טאמער איז מען אונטער דער וואג איז דא א מיטל: שרייען, אז די וואג איז א פאלשע...

ס'איבעריקע האסטו מיסטאמע געהערט, נאדיר, פון דער אידי־שער טעלעגראפנע אגענטור, „די מומע איטא", וואס אש'ן איז ווי זיכער קיין סוינע ניט.

האט ער, הייסט דאס, גענומען ס'ווארט אונדזער שלום („שולימקע איז געקומען צי־זעך", ווי די יאטקע יונגען זאגן אף אים אין קיטנע!) און א מאך געטאן אזוי ווי ער קען: „איך פייף אף ליטוואקאוו'ן".

אף דעם האט אים אן ארבעטער געענטפערט: „אין פאריז פייפט מען, אין מאסקווע פייפט מען נישט".

דער עמעס איז, אז אפילע אין פאריז האט זיך שוין אש לאנג

אויסגעפיפן. מער ווי א ווארעם גלעזל ציקאָריע קען ער בא דער היגער ארבעטערשאפט נישט אויסבלאָזן מיט זיין ליטעראַרישן פייפן.

זיין זיידענער „ווערידך" איז שוין איצט היבש אָפּגעבליאַקעוועט.

אַש ווייסט שוין היינט אַליין נישט וואָס פאר א קאָליר זיין שטריימל איז.

נאָר אַז די שפּיצן זענען פוקסישע — דאָס ווייסט איעדער!

:: :: ::

אין „ראָטאָנד" איז ווי טאָמיד לוסטיק און נודנע.

די טעלערלעך הינטער די גלעזער ביר און הינטער די שעלעכלעך „קאפע קרעם" טראָגן א פאַרשאָלטענעם ציפער — דעם פרייז פונעם געטראַנק.

זיצן דאָ אייגענע מענטשן און מען ווארט, אַז — „אמעריקע" זאָל אויסלייזן פונעם טעלערלס ציפערן.

יצחאָק ליכטענשטיין זיצט דאָ מיט זיין מיידל און מיט זיין ליולקעלע. (אַז דו ווילסט וויסן אָף וויפל ער איז עלטער געוואָרן, גיב א קוק אָף זיין ליולקעלע, ווי עס האָט זיך געענדערט, ער אַליין ענדערט זיך נישט.)

דאָ זיצן צוויי ווארשעווער רייכע באָכערים, וואָס „שמעקן צום קאָמוניזם" און — קוקן צי דער טאַטע זעט נישט.

דער טאַטע קען נאָך אויפהערן שיקן די פענסיע, — בלייבן זיי כאָלילע אויסגעשטעלט, — כאָטש נעם און גיי אַרבעטן.

(וואָס ווארשע גיט אַרויס!...)

אויזער ווארשאַווסקי'ן האָב איך שוין עטלעכע טעג נישט געזען, קען זיין, אַז ער האָט גענומען זיין טאהיטיאַנער מיידל און צוגעפאָרן אביסל קיין קאָרסיקא „זיך אָנוואַרימען א פלייצע".

. . . ווייטער האָבן זיך די מאָנפּאַרנאַסיאַנער היינטיקן זומער שאַרף צעטיילט צווישן „קאַפּיי דאָם" און „ראָטאָנד".

„קאַפּיי דאָם" איז... אַריסטאָקראַטיש־גויאיש, באַשפּרינקלט מיט אביסל איוורים, אידן און איזראַעליטן.

„קאַפּיי ראָטאָנד" (דאָס איז דער קאַפּיי וואו אַש כאַפּט געװיינטלעך זיינע פּעטש, און וואו סאַמואיל בורשטין פירט זיינע וועלטזיגערישע ליבעס) איז דעמאָקראַטיש.

דאָ איז די בערזע פון קונסט און — פּאַרנאָסע.

קיין פּאַרנאָסע, ווי דער עמעס איז, זעט זיך נישט. דער פראַנצויזישער בירגער האָט ליב די קונסט — מיט עפּעס. גיט אים א

גוט בילד, מיט אַ שקאַרמיץ ווײנשל פאַר אַנדערהאַלבן פראַנק, וועט ער נעמען.

אַנאַטאָל פראַנס מיט אַ פּאָר שליקעס פאַר 75 סאַנטים וועט ער קויפן.

ווערלײן מיט אַ פּאַפּירל שאָקאָלאַד — נישט טײער, טרע ביאַן!

אָט ערשט לעצטע וואָך, האָט מען דאָ (צום 20טן מאָל) פאַרקויפט אַ בילד פון דעם אומגליקלעכן מאָדיליאַני — פאַר אַן עזאַפישער סומע.

דו האָסט מאָדיליאַני'ן נישט געקענט, נאַדיר, אַ שאָד, ער וואָלט דיר געווען געפעלן!

אַזאַ קינדיש־טרויעריקער, שײנער און „שלעכטער", און ווי האָט ער געקענט מאָלן!

און ווי האָט ער געקענט שרײבן לידער!

אָ, שאָלעכץ פון שטילקײט,
וויג מיך אַף דײַן לעוואָנע־וויגל,
וויג מיך, דו שטילקײט,
דו קינד, דו מוטער־מערדער...

די איבערזעצונג איז נישט אַזאַ געראָטענע. אָבער לײען דאָס אַף פראַנצויזיש!

אין ליוואָרנאָ, איטאַליע, איז ער געבוירן געוואָרן. זײַן ערשטער נאָמען איז געווען אַמעדעאָ. שטאַמט פון אַלט־פּרענקישע אידישע עלטערן.

אין 1904, אין דער עלטער פון 21 יאָר — האָט ער געלערנט אין פּאַריזער „עקאָל דע באָז־אַרז".

אָנגעהויבן זײַער קאָנסערוואַטיוו, מיטלמעסיק.

איך האָב מיך מיט אים געטראָפן בעאיים ער האָט געלעבט אין דעמזעלבן הויז וואו זאָלאַ האָט אַמאָל געוואוינט: אַף פּלאַס דע טאַרטר. אַ „דענדי" און אַ „פּעטי בורזשוא", האָט ער געמאַכט דעם אײַנדרוק פון אַ נאַר און אַ באַרימער.

ער האָט מיר געלײענט פון „שפּינאָזאַ'ס עטהיק" און מיר גע־דאַרשנט עפּעס וועגן דעם „עקסטרעם צו וועלכן שפּינאָזאַ האָט דער־פירט די געאָמעטרישע פאָרם פונם קאַרטעזיאַנישן סיסטעם" — צי האָט ער עמיצן נאָכגערעדט? זײַן סײכל האָט אויסגעזען צו זײַן פויל און פאַרשלאָפן.

אַ האַלבע שאָ שפּעטער האָט ער מיר געלײענט אַף אויסווייניק שטיקער פון דאַנטע — זענען זײַנע אויגן קלוג געוואָרן. אַף זײַן

שיינעם, הויכן שטערן האָט זיך עפּעס אויפגעליכטיקט.

עפּעס אַזוינס (ווי דו זאָגסט) איז געווען אין אים! — אַ קינד וואָס וויל כאַפּן דאָס לעוואָנע־ליכט אין דער פּויסט אַריין. מאָדיליאַני האָט פון „ניין״ נישט געוואוסט.

און ווי האָט ער שפּעטער געהונגערט! ניין, פון הונגער אויסגעגאַנגען.

און וואו זענען געווען די שיינע באַלעבאַטים, די רייכע פּליש־טימלעך, וואָס ווײדלען מיט דער צונג שטענדיק וועגן „קונסט״? זיי האָבן אים אויסגעמיטן. דערנענטערט צו זיך און פּראָטעזשירט האָט אים — דאַווקע ווער? שאַרל ראַפּאַפּאָרט!

דער באַלעבאָס פון „ראָטאָנד״ האָט באַ אים פאַר אַ מאָלצייט פון אַ „סאַנדוויטש מיט קאַווע״ צוויי בילדער צוגענומען.

אין אָן אַ שיר באָרדעלן, פּאָליציי־צירקלען, אָרעמע קעלערס האָט מען מאָדיליאַני׳ס אַרבעטן אויפגעקליבן נאָך זיין טויט. פאַר הונדערט־טויזנט פראַנקען פאַרקויפט.

אין צייט פון קריג האָט אים די פּאָליציי געיאָגט ווי אַ הונט. אין אַ צימערל אַף מאָנטמאַרטר האָט ער זיך אויסבאַהאַלטן אינאיינעם מיט אַ פרוי, וואָס איז געווען אָנגעקלאָגט פאַר קינדער־מאָרד.

ווי גאָנגען און וואָן גאָג איז זיין לעבן געגאַנגען דורך פינצטערע אַלייען.

ווי ווערליינ׳ס פריינט, די קאַץ, האָט מאָדיליאַני אין דער פינצטער געקענט זען בעסער ווי אומעטום...

האַשיש גערויכערט, עטהער געטרונקען, געגאַנגען אין אָן אָפּגעריסענעם סאַמעטענעם קאָסטיום, פלעגט קוים אַלע טאָג האָבן אַ געשלעג, אָבער פון די קאַפּיי „ראָטאָנד״ האָט מען אים פונדעסטוועגן אַרויסגעוואָרפן נאָר צייטווייליק.

ער איז געווען אַ „טיפּ״, איז צונויפגעקומען פאַר — די אַמעריקאַנער טוריסטן.

אָט־אַזוי דאַרף אויסזען דער הינטישער מענטש, וואָס הייסט קינסטלער.

אָט־אַזוי דאַרפן באַ אים ציטערן די פאַרוויאַנעטע הענט, אַזוי דאַרפן זיין די אויגן פון אַ פּאָעט — רויט. נישט אויסגעשלאָפן, פאַרשיקערט, פאַרהונגערט, פאַרנאַרט צו דער שוועל פונם טויט —.

בלויז איינע איז באַקאַנט, וואָס האָט אים עמעס ליב געהאַט: די קליינע דזשין האַביטערן, מיטן ליכטיקן פּאָנים און די צוויי לאַנגע צעפּ אַף די פּלייצעס.

(איר פּאַטער האָט נאָך היינט אַ שפּייז־קרעמל נישט ווייט פון „ראַטאַנד" — דו האָסט דאָרט אַמאָל געקויפט קעז, נאַדיר).

אין דער נאַכט פון מאָדיליאַני'ס טויט האָט זי צעריסן אירע אייגענע פּאַר לייוונטן (זי האָט אַביסל געמאָלן און ראַדירט) און זיך אַראָפּגעוואָרפן צום טויט, פונם פערטן שטאָק פון אַ הויז אױף גראַן שאַמיער.

אַ ריזן־קינסטלער פון נעאָ־קלאַסישן סטיל — דער סטיל פון להאָטע, טאַבעען, לאַטרעק.

אַזוי דעליקאַט־קינדיש, סוידעסדיק־לייכט, קישעפדיק־פּראָסט האָט ער געמאָלן.

דאָרט וואו גאָגען האָט גענוצט סייכל, איז מאָדיליאַני אויסגע־קומען מיט ריינעם ווילן. זע זיין „פּאָרטרעט דע סאַ פאַם"!

און די בילדער פון זיין געליבטער זשין, וואָס דער „פאַרלאַג פון 4 וועגן" האָט אַרויסגעגעבן!

אַ סאַך פון זיינע אַרבעטן זענען צופּרעסן געוואָרן פון מייז אין וויין־קעלער פון דער קורווע ראָזאַליע, מיט וועמען ער האָט זיך, צום סאָף, צעשלאָגן אױף מעסערס.ביידע האָבן זיך געראַנגלט אױפן טראָטואַר (אין ריע קאַמפּאַן־פּרעמיער) און זיך געשלאָגן מיט קיך־קיילים, מיט אייזנס. יענע איז שוין היינט אויך נישטאָ.

אין „ראָטאַנד" פלעג איך אים זען זייער אָפט, אַמאָל אינעווייניק, ס'ראַוו אינדרויסן, אַפן בולוואַר, אויסגעכאַפּט באַ אינגלעך פּיסטאַש־קעס, געלאַכט און זיך געקריגט.

דעמאָלט פלעגן טעג פאַרגיין און ער האָט אױף קיין ביסן ברויט נישט געהאַט.

קראַנקערהייט און אַביסל גערירט, האָט ער זיך די לעצטע טעג פון זיין לעבן אַרומגעשלעפּט איבער די גאַסן, נישט געהאַט וואו דעם קאָפּ אנידערצולייגן. (ער איז געשטאָרבן אין עלטער פון 36 יאָר!)

אינם מיזרעך־אַפּטייקל אױף סאַן מישעל פלעגט ער די עטלעכע סאַנטים אוועקגעבן פאַר עטהער — דאָס לעבן אויסצולעשן.

בלויז איין קיסלינג האָט זיך מיט אים געכאַוועט ווי מיט אַ גלייכן. אַמאָל פלעגט אים פּיקאַסאָ אויסמוסערן און צוואָרפן פינף פראַנק... און זיך לאָזן מיט אים פאָטאָגראַפירן.

אַזוי איז די וועלט פון די פלישטים...

קינסטלער שטאַרבן פון הונגער, רעקלאַמיסטן לעבן אין לוקסוס. פון זיין רייכן ברודער אין רוים איז צו זיין לעוואַיע — וואָס

קיסלינג האָט קוים צונויפגעבראַכט מיט אַ פּאָר מאָגערע בלומען אַף דעם אומזיסטיקן קייוועך אין פּיער לאַשעז, — אָנגעקומען אַ טע־לעגראַמע:

„באַערדיקט אים ווי אַ פּרינץ — ער איז מיין ברודער".

נישט גאָגען, נישט וואַן גאָג, נישט פּאָו, נישט ווערליין, נישט די אַלע אַלכעמיקער וואָס האָבן געמאַכט גאָלד פון שאָטנס, וואָלטן געקאָנט אויסטראַכטן אַ סאָף, וואָס זאָל זיין ביטערער ווי דאָס.

פּאַריז, מאַי, 1928.

צווייטער בריוו

... איך שטעל מיר פאָר, אַז אין ליטעראַרישן קאַפּיי באַ אייך (רופט מען עס נאָך אַלץ „קיבעצאַרניע?") וועט מען שפּעקולירן, ווער איך בין, וואָס איך בין, עפּשער אַ כּאָסיד דיינער, אָדער אַ סטאַטיסט, וואָס פּלאָנטערט זיך אַף אַ רעגע אין די אויגן פונם „סטאַר". —

פאַר די נייגעריקע וועל איך געבן אַ שטיקל אויטאָביאָגראַפיע (און נאָכמער רייצן זייער נייגיר!).

איך בין אַלט — העכער 19 יאָר. דאָס איז זיכער. געלעבט אין 6 לענדער. פרעמדע קולטורן נאָכגעטראָגן דעם קאַלע־שלעפּ, און זיי האָבן — קימאַט שטענדיק — כאַסונע געהאַט נישט מיט מיר, נאָר מיט אַן אַנדערן.

בין איך אין אַ שיינעם פרימאָרגן פאַרסאַמט געוואָרן — יאָ־יאָ, פאַרסאַמט געוואָרן — דערפילט מיטאַמאָל, אַז די גאַנצע בירגערלעכע וועלט איז אַזוי אייזליש־קליין, אַז אַלץ אַרום מיר איז פונקט אַזוי קרום ווי גלייך, קלוג ווי נאַריש, מיעס ווי שיין.

ניין, נישט אין אַ בעסערן וועלט־סייכל האַנדלט זיך עס, נאָר אין אַ שפּאָגל־נייעם סייכל.

דעם אַלטן סייכל דאַרף מען אַרויסוואַרפן אַפן מיסט.

ער איז אָפּגעמוטשעט, פאַרגוואַלטיקט, אָפּגענוצט.

איז מיר נימעס געוואָרן אַלדינג, וואָס איז זייערס, און די קונסט אויך, און זייערע קינסטלער קען איך נישט אַף די אויגן ברעננגען, כאָטש איך טרינק מיט זיי אַמאָל ביר אין „אָסקאַר ווײַלד'ס קעלער", אָדער איך ליג באַ זיי אַפּ אַ גוטמאָרגן.

מ'קען דאָס פראַזנפערדל: קאָפּ און נעשאָמע.

עס זאָל הייסן, אַז דער קאָפּ ראַטעוועט דאָס האַרץ, ווען עס שטייט אין געפאַר, און דאָס האַרץ דערהאַלט באַ דער נעשאָמע, ווען דער קאָפּ איז אַף צאָרעס.

קאָפּ און נעשאָמע — די מאָנפּאַרנאַסיאַנער האָבן ביידע נישט. דער קאָפּ איז שוואַך און קרום; דאָס האַרץ אַלט און פאַר־וויאַנעט.

דו, נאַדיר, גלויבסט נישט אין קריטיק; זיי גייען נאָך ווייטער פון דיר: זיי גלויבן אַפילע אין זעלבסט־קריטיק אויך נישט.

מיינע געליבטע — מיידלעך, שיקסעס, זוינעס, מאַמעס — פרעגן מיך שטענדיק, פאַרוואָס איך טראָג קיינמאָל נישט קיין זיידענע קראַוואַטן, קיין פראַק, קיין הוט אַפילע. צי האַלט איך דען נישט

פון אָנשטענדיקייט?

עס וואָלצערט אַלט־איראָפּע אַף קרומע פיס. איר אויסגעהאָ־רעוועטער בויך איז אין זייד־גומי־פּאָליטיק. — וועט זי לאַנג אַזוי וועלצערן?

דאָס אומפליוט איז טיף אריין אין אַלע ווינקלען פון אונדזער וועלט־ווירטשאַפט. עס קען דאָ קיין זאַך נישט העלפן — אַכוץ פייער. אויסברענען דאַרף מען.

אַלע אַנדערע רעפועס האָט מען שוין געפּריפט: קאַפּיטאַליסטישע בלאָטעבעדער, פאַשיסטישן שוועבל, בונדיש שפּרודל־וואַסער, ציאָ־ניסטישע חמי־טבריה (וואָס פאַר אַ רייעך דאָס האָט, אָך איז מיר!).

דער קראַנקער טייל פון דער וועלט — איראָפּע — איז אַף צאָרעס. דער בוילע שלאָפט אַף אַ שמאָל בעט, און די פענצטער זיינען פאַרמאַכט.

פאַר קיין גרעסער בעט איז אַפּאָנים קיין אָרט נישטאָ. מאָגערט מען דעם בוילע מיט פּאַטריאָטישע לאַקסיר־מיטלען, מיט שאָווינים־טישן צענעס, און די לופט איז געדיכט — נאָר אויפצוהענגען אַ האַק.

אונדזער פּואַנקאַרע שטעלט זיך אַפן קאָפּ צו סטאַביליזירן די וואַליוטע.

מוסאָליני איז אַ קאָמישער קאַניבאַל: ער לעבט אַף מילך און ביסקוויטן.

דער וואַטיקאַן־בעט גאָט, אַז גענעראַל נאָבילע מיט זיין שטאַף זאָלן זיך אומקערן בעשאָלעם פון זייער נעסיע; און די סאָוועטן־מאַכט שיקט דערווייל אירע שיפן צו דעם אָרט, וואו נאָבילע געפינט זיך. —

וועלן מיר זען, ווער וועט עס מאַכן שנעלער: גאָט צי די סאָוועטן!?

פּילסודסקי שיסט אַביסל דורך אַן אייגענעם מענטשן (אַל־פּי טאָעס?) און — וויינט ווי אַ ביבערקאָלנער.

וואָלדעמאַרעס — ווידערשפּעניקט און — ווי זאָגסטו, נאַדיר, אין דיינע גראַם־מוסטערן:

„ווער מיר ווידערשפּעניק־איז,
דער קריגט נישט קיין וואַרעניקעס".

דער אַלטער קייזערלעכער „אַדלער" לויזט זיך דעם קאָפּ מיט אייגענע קלאָיען און — וואָס ער געפינט, איז זיינס.

מער ווי דאָס וועט ער, בלי נײדער, נישט האָבן!

ה. ס. איז דאָ געווען אַ גאַסט — דער טרוקענער כאָסיד, דער פאַרברענטער מיסנאַגעד; אַ יונגער, וואָס האָט איבערגענומען

בעיערושע ווייטער צו שפּינען דעם פֿאָדעם. ער פֿאַרשטייט נישט, אַז די האַנט, וואָס רייסט דעם פֿאָדעם, איז אַ . . . יערושע־האַנט!

אַף קוואָרים געשלעפּט זיך, ווי דער שטייגער איז.

היינע'ס קייווער האָט ער שוין באַשריבן, יאָ?

די אויפשריפט אַף דער מאַציייווע, האָב איך געזען, האָט ער קאַפּירט אין זיין נאָטיץ־ביכל אַריין (וואָס פֿאַרא פיינע נאָטיץ־ביכלעך אייערע אַמעריקאַנער פאַרגינען זיך! מיר, דאָ־הי, באַניגן זיך מיט בלאַנקנאָטקעס, אָן טעוועלעך).

זיין געטרייע באַגלייטערן האָט זיך דערביי זייער אָרנטלעך גע־ווישט די אויגן.

האָט ער כאָטש באַמערקט, אַז נישט ווייט פון דעם „מענטש היינע" ליגט און שלאָפט אויך די דאַמע קאַמיל?

פאַר אַ שרייבער מיט אַ פאַנטאַזיע איז דאָ דאַרויף וואָס צו שפּעקולירן: „היינע און מאַדאַם קאַמיל", ווי פאַרברענגען זיי די צייט אינאיינעם אַף דעם ביים־אוילעם פון פּיער־לאַשעז, אָדער אַף דער פראַנצויזישער יענערוועלט?

איז דער סענטימענטאַלער היינע עפּשער אייפּערזיכטיק אַף איר, ווי ער איז עס געווען אַף זיין „פּעשער מאַטילדען"?

האָט ס. באַמערקט דאָס אָראָפּגעפאַלענע שטיין־ציילעמל אַרום 9 צענטימעטער לינקס פון היינע'ס קייווער (אָראָפּגעפאַלן אין יאָר „ניינצן־דרייצעטהאַלבן"!)?

און די אַלע פאַרצעלייענע „סקעלעטן פון קרעניץ", אַף וועלכע ס'זענען אַמאָל בלומען געווען, און וואָס איצט זעען זיי אַלע אויס אַזוי עלעגיש?

און די קליינע פליגן אין די צעוויאַנעטע אימאָרטעלן, האָט ער באַמערקט? און די מישפּאָכע „פּאַראַדיז", וואָס האָט זיך צוגע־שפּאַרט מיט אַן אַקסל צו היינע'ס אומשטערבלעכקייט?

ס. איז אָוועק — קיין דייטשלאַנד מיסטאָמע, אָדער קיין אי־טאַליע. —

ווילסטו זיין אַ מאָלער — פאָר קיין פּאַריז.

אַ דיכטער? — פאָר קיין רוים.

אַ טענצער? — פאָר קיין שפּאַניען.

אַ מוזיקער? — פאָר קיין ווין.

די „גאָלדענע יוגנט" פאַרט און איז . . . מאַצליאַך צוביסלעך.

קומט מען נישט קריק קיין גרעסערער מאָלער אָדער מוזיקער, אָדער דיכטער, קומט מען אָבער קריק מיט . . . דער וועלט אַף יענער זייט פּלייצע.

אָט־דאָרטן־אָ!

„אַז איך בין געווען אין רוים — — ״

„אין יאָרע 1928 — ״

דאָס גיט גוטן טאָן, אָבער זיין איז דאָס, ווי דער סיציליאַנער זאָגט: איפּעקאַקואַנאַ!

וואָס האָב איך געלערנט אין רוים? — געלערנט, אַז די „ניין־טעג״ זיינען נישט קיין אידישע זאַך, נאָר אַ — רוימישע.

אין די „9־טעג״ (9 טעג פאַר דעם „פעסטאַ פון דער מאַדאָנאַ״, 8טן דעצעמבער, דערנאָך די 9 טעג פאַר ניטולנאַכט) גייען אַרום די „פּיפּפּעראַרי זינגער״ און „קאַליעדעווען״ ווי בא אונדז אין נאַראַיעוו, אין גאַליגור, אין פּעטיטר.

דאָס־אָ האָב איך געלערנט אין — איטאַליע. ווייטער האָב איך געלערנט, אַז די אַברוצציאַנער פּאַסטוכער שפּילן קימאַט אַזוי שלעכט אַף זייערע ווערבענע פייפעלעך, ווי די פּאַסטוכער אין די גרויסע וועלדער, לעבן בערעזשאַן.

:: :: ::

קאַפּיי „ראַטאַנד״ איז היינט ליידיקלעך. די היץ האָט אַרויס־געטריבן אין „בוא״ אריין, אַף דעם קילן יאַרידל, באַם מאָנטמאַרטר קלויסטער.

זיץ איך דאָ מיט אַ כאַוועד, טרינק ביר, לייען דעם נודנעם „קאַטעדיען״ און רעד זיך אַביסל דורך מיט ל. בלומענפעלד'ן, וואָס איז אַזוי פּרעציז אין דער צוגרייטונג פון זיינע שאַלאַטן, ווי ער איז פּרעציז אין זיין שרייבן.

דער פּאַריזער האָט ליב זיין מאַלצייט (דאָס ליטעראַרישע אויך!) מיט ווייַן, עסיק, בוימל, און פּעפּער. אַמעריקע שלינגט, דייטשלאַנד קייעט, אָבער פראַנקרייך — פּאַרזוכט.

איך רעד איצט מיט בלומענפעלד'ן וועגן ביאַריץ — די שטאָט נאָך וועלכער נאָמבערג האָט שטענדיק געבענקט, ווען ער איז געווען פּאַרקילט.

און אַז ער איז סאַף־קאַל־סאַף געווען און קריק־געקומען פון דאָרטן, האָט ער געזאָגט:

„ביאַריץ טויג אַף קאַפּוררים. סי רעגנט״.

די אומריינקייט — זאָגט בלומענפעלד — פּאַסט דעם איטאַל־יענישן לאַנד אַזוי גוט צום פּאָנים, ווי די ריינקייט פּאַסט — צו האָלאַנד.

ווי אַ שיינער פרוי פּאַסט אַמאָל אַ מיעס פּאָנים!

:: :: ::

דער אמעריקאנער באשאפט זאכן צו זיין גליקלעך. אבער אז ער באשאפט די אלע זאכן, איז ער שוין אלט און קאן פון זיי קיין האנאע נישט האבן.

זע דאך אליין, נאדיר: די מייסטע טוריסטן פון אמעריקע און ענגלאנד זיינען עלטערע מענטשן.

זיי רעדן הויך, ווייל זיי האבן קיין „זיסע זאכן" נישט איבער וואס צו שווייגן.

א פיבער איז אין זיי — אזא זשעדנעקייט נאך פארגעניגן, אז ס'ווערט איינעם אומעטיק צו מוט.

שווער צו פארברענגען מיט אן אמעריקאנער בא איין טיש; ער שלעפט די צייט פאר די הערנער און ציט זי פארן וויידל. און יענע קוויטשעט.

וועלט־מעשוגאאס, דער פיבער פון די מאשין־שטאנגען, פון דער דינאמא, האט זיך אריינגעטראגן אין דעם מענטשלעכן עכאד.

קיינמאל איז א מאשין נישט אזוי אומרואיק, ווי ווען זי רוט.

זאל איך טאקע עפשער זאגן, „זאל לעבן פאריז!"

פאריז פארמוטשעט נישט מיט קיין קונסט. ווילסטו „קונסט"? אט איז עס! אין די גערטנער, אין דרויסן אף די ביים־אוילעמס, אין די קעלער־קאפייען.

דא איז „קונסט" נישט קיין „זעלטענע מאטבייע", וואס מען באהאלט עס אין קעשענע, אדער אין שופלאד, אין מוזיי, אדער באם אנטיקוואר. דא איז קונסט א פראסטע קייטל צו א פראסט זייגערל.

ווארשע זאגט אנשטעלעריש: „זיצט, פראשע פאנא!" און כאפט אוועק ס'בענקל. בערלין זאגט שווער און קורץ און מיט דיקע ברעמען: „זיצט, ביטע". מאסקווע זאגט: „זיצט — אויב איר האט צייט און אויב איר קאנט געפינען א בענקל". פאריז שמייכלט, גלעט־אפ מיטן אייגענעם ארבל דעם זיץ פון בענקל און זאגט זייער פראסט און זייער אויפריכטיק: „זיצט, זייט אזוי גוט, האט צייט, איילט זיך נישט, וואס איז זיך דא צו איילן? די וועלט האט נאך א סאך שאען, א סאך וויין, א סאך גיטאנאס!"

אין פאריז איז דאס לעבן אויסגעטראכט — איז עס גרינג. וואָרין, ווילסטו, נעמסטו און טראכסט עס אוים אנדערש!

פאריז איז — טעאטער. טעאטער פאר קינדער און קינסטלער. פאר נאראנים און קריטיקער איז דא קיין ארט נישטא.

דא דארף מען זען און נישט פרעגן.

דאָ דאַרף מען הערן און — פאַרגעסן.

דאָ גיט זיך קיינער נישט אָפּ מיט אַזוינע אידישע קאָמפּלימענטן ווי:

„אַך, וואָס פאַרא שיין פרישטשיקל איר האָט היינט אָפּן פּאָנים!"

ווי אייער ליטעראַטור־אַנונציאַ, ש. ניגער, טוט עס דאָרט בא אייך.

איך גלויב נישט, אַז עס איז רישעס. עס איז בלויז אַ אידישע טעווע, אַ קליינשטעטלדיקע.

ווי מיסטיציזם איז אַ — אידישע טעווע.

קלוג־זיין הייסט בא אידן — אַ ווינק־טאָן מיטן אויגל.

„טיפקייט" הייסט: זאָגן איין זאַך און מיינען גאָר עפּעס אַנדערש.

וואָס מער וועג איינער ליגט־אויף אין זיין דענקען, אַלץ פאַר אַ גרעסערן דענקער האַלט מען אים

פונקט פאַרקערט ווי בא די „אויוודיי קויכאָווים".

האָט איר דאָרט אין ניו־יאָרק און אין וואַרשע „קונסט"־שולן, „קונסט"־שולעכלעך. אַקאַדעמיעס און גרופּעס, וואָס זייער גאַנצע אַרבעט איז: הענגען פאָרהאַנגען אַף ליידיקע דרויסנס.

אַ מאָדע אַף אָנצינדן ליכט באַטאָג און אַף אָנשמינקען יונגע שיינע פּענימער.

איך האַלט, אַז אַ וואונדער איז נאָר דעמאָלט אַ וואונדער, ווען ס'געשעעט באַטאָג.

אַז ס'געשעעט באַנאַכט, האָב איך אַ כשאַד, אַז עס איז פּאָקוס.

אַרויסצורופן „שטימונג" דורך פּאַשעטע, ליכטיקע ווערטער איז זייער אַ גרויסע זאַך.

אָבער צו שפּילן דעם „דיבעק" אין דער ליטעראַטור, בא וואַקסענע ליכט און עקזאָטישע געזאַנגען, אַרויסצורופן שטימונג דורך איבערשרעקן, דורך רעדן פון בויך — דאָס איז גרינג.

אין דער פינצטער זעען אַפילע מאַציייוועס אויך אויס ווי לעבעדיקע מענטשן.

גיט אונדז די העלע קונסט, די ליכטיקע, נישט די שוואַרצע!

אי, י. ל. פּרץ — ער איז דאָך אויך געווען אַ מיסטיקער? איז דער טערעץ, אַז אויב איינער שטאַמלט, ווייל ער האָט צופיל צו זאָגן, איז דאָס נישט קיין כיסאָרן. אָבער אַז איינער שטאַמלט, ווייל... ער איז אַ שטאַמלער, איז שוין עפּעס אַנדערש.

ספּעריאַמאָ!

פּאַריז, יוני, 1928.

דריטער בריוו

אז ס'איז דאָ געלט, איז גוט די־טעג צו זיצן אפֿן דעק פֿון א שיף, אַף א שיף־שטול, מיטן קאַשקעט אריבערגערוקט מער ווי א העלפֿט איבער די אויגן, דאָס אויפֿגעמאַכטע בוך נישט דערלעזן, נישט דערטראַכט, אַף דער קני, איבערגעקערט מיטן רוקן אַרויף.

ווי איך וואָלט וועלן איצט זיין אַף א שיף — צום בעסטן אַף א שיף, וואָס גייט פּאַוואָליע און קומט נישט אין ערגעץ; עפּשער אַף אַן אַלטמאָדישער, בראַווער זעגל־שיף, וואָס פֿאַרלאָזט זיך אַפֿן ווינט.

מיין אידעאַלע שיף איז א „טרעמפּ־סטימער", וואו מ'וואַשט זיך אַליין די וועש, מ'העננט זי אַרויס אַפֿן דעק, וואו עס דרייט זיך אַרום א קויטיקער הונט, א קעצל, א ווייב, זעקס קינדערלעך.

יונגען מיט האַריקע ברוסטקאַסטנס עסן גרינטלעך, שלאָפֿן האַרט, ליבן ברוטאַל.

אַפֿן יאַם מיטן יאַם, נישט קעגן אים!

ווי קאַמיש זעט אויס דער פֿראַק און „פֿולדרעס" אַפֿן הויכן יאַם.

גליטשט זיך די שיף אַרויס פֿונם אויג־רעשוס, איז זי נישט מער ווי א גאָלדענע פּלוי, א פּינטעלע, א שטעכשפּענדל צישן די ציין פֿון א ליוויאָסן.

און ווען דער ווינט פֿאַרקאַטשעט זיך די אַרבל און נעמט פּלעמען די שיף אַף אַלע באַקן, רייסן זי באַם פֿאַרטוך, אַרויפֿלאַכן אַף איר זיין לעצאָניש געוויין!

. . . אָבער קיין געלט נישטאָ, קיין מוט נישטאָ — זיצט מען דאָ אין פּאַריז, אין די הייסע טעג.

אַמאָל, ווען פּאַריז איז בלויז געווען פּאַריז (און נישט גאַנץ־פֿראַנקרייך!), פֿלעגט זיין א מאָדע צו קומען אהער אַף די זומער־כאָדאָשים — אַפּרוען.

מאַך־צו די אויגן, נאַדיר, וועסטו זען ס'אַלטע פּאַריז — א שיטערע, שטיינערנע רואינע, מיט טשאַטעס גענז און קופּעס זון, און א פֿאַרשלאָפֿענער טייך סעין, וואָס באַלעקט זיך פֿון זיין אייגענעם טאַם, ווי א בלינד קעצל.

גרינס שלאָגט זיך אַרויס אומעטום, וואַקסט אונטער די גרינגע פֿיס, באַפֿאַלט די שטאָט, ווי א וואַלד באַפֿאַלט א ישוב און וויל עס אויפֿעסן — מיט העק מוז מען זיך שטעלן קעגן דעם!

היינט אין פּאַריז — הייס. פּייכט און הייס.

דער הימל קאָן באַ זיך נישט פּויעלן אַוועקצושטעלן עפּעס אַ פּעסט וועטער כאָטש אַף איין טאָג. עס גיסט אַ רעגן.

און אַז עס רעגנט אין פּאַריז איז גוט (ווי אומעטום, אַפילע אין די בראָנקס אָדער אין רומעניע) איז גוט צו ליגן אין בעט, באַ שווערע פאָרהאַנגען, מיט צעבונדענע טאַליעס, און טראַכטן — פון מינכן, פון בוטערמעלכער גאָרטן, וואו איך בין געזעסן אַ הונגעריקער און געכאַלעמט וועגן לעקעך און אַגרעס-טאָרטן.

אַמאָל איז געווען —

דעמאָלט, אויב דו געדענקסט, האָב איך מיך געלערנט שפּילן אַף אַ צימבל (דער איינציקער שפּיל-אינסטרומענט, וואָס האָט געררייצט מיין אוממוזיקאַלישע פאַנטאַזיע!) און ס'איז מיר געווען זייער ביטער. מער ווי אַ וואָך-צוויי האָב איך מיך נישט געהאַלטן אין קיין פּאַנסיאָן. אַף איין לאָזשי האָט מיר די באַלעבאָסטע (פרוי ברונאָ-מייער) ארויס־געוואָרפן דעם אָרימען צימבל דורכן פענצטער. אַ סטרונע (צי צוויי) האָט געפּלאַצט, ס'האָט דערלאַנגט אַ מאַך „אינזז" און ס'איז געווען ווי מ'וואָלט ארויסגעוואָרפן דורכן פענצטער נישט קיין אַלטן צימבל, נאָר מיין יונג האַרץ.

:: :: ::

אין מיינע יונגע יאָרן האָב איך געהאַט אַ סאַך לערערס, און זיי האָבן מיך געלערנט אַ סאַך זאַכן.

ס'ראָוו פון דעם וואָס מיינע לערערס האָבן מיך געלערנט, האָב איך שוין לאַנג פאַרגעסן (דער מענטשלעכער זיקאָרן איז דאָך נישט קיין „דזשאַנק-שאָפּ", נאָר אַ קעסטל פאַר צירונג!). געדענקען גע־דענק איך נאָר די פּענימער פון מיינע לערער.

מיר לערנען אייגנטלעך פון אונדזערע לערערס — זיי אַליין, זייערע אויגן, זייערע מינעס, דעם ריטם פון זייער טראַכטן, דעם קאָליר.

ווי פּינאָקיאָ, די הילצערנע ליאַלקע, וואָס אַמוזירט ס'קליינוואַרג, אין דער פראַנצויזישער קינדער-ביבליאָטעק, וואָס איז דאָ באַשאַפן געוואָרן מיט אַמעריקאַניש געלט, — ווי פּינאָקיאָ, דערשמעקט (מיט פאַרבונדענע אויגן) די פאַרב פון אַלע בלומען, אַזוי גיט זיך אונדז אָפּט, בלינדערהייט, דער קאָליר פון צאַרטע פּילאָזאָפיען.

עפּאַמינאָנדאַס, דאָס קליינע בראָנזענע נעגערל, האָט אויך גע־זונגען אין דער קינדער-ביבליאָטעק, געזונגען און געטאַנצט „יאַז", און פרעמדע מענטשן, ס'ראָוו עלטערע פראַנצויזן, האָבן פאַרבראַכט מיט די קינדער, זיי דערציילט מאַיסעס, זיי געטיילט מאַטאַנעס.

אין ניו־יאָרק, אז איך האָב געזען אַמאָל אין גאס א שיין קינד (ביפראַט א מיידעלע), און מיין געפיל איז געווען איר צו געבן א גלעט איבערן קאָפּ, האָב איך מיך דערמאָנט, אז דאָס קאָן שמעקן מיט א „דזשעק־די־ריפּער" בילבל, מיט א „קידנעפּער־מאַיסע", און איך האָב פלינק אַוועקגעכאַפּט די האַנט, וואָס איז שוין געווען איבערן קינדס קאָפּ.

פראַנקרייך דערמוטיקט די ליבע, צערטלט זי, איז וויליק פאַר איר צו שפּרייטן ווייריך.

אַמעריקע זאָגט: „האָב מיך ליב, אָנישט דערלאַנג איך דיר איבערן קאָפּ..."

דער פראַנצויזישער כריסטוס איז (צום גליק) אַמאָל געווען — וואָלטער, איצט הויבן זיך די פראַנצויזישע הייליקע אָן צו בייטן, אָבער וואָלטער מוז אין די נאָך־מילכאָמע־יאָרן אָפּטרעטן א שטיקל אָרט פאַר . . . כריסטוסן, דעם בלאָנדן, געמאַטערטן, דעם מאַנסביל, וואָס איז אַזוי שיין געמאָלן אויף די ביליקע ליטאָגראַפיעס.

אָבער „כריסטוס־רויט" איז דאָ־הי ריינע דעקאָראַציע; די וואונדן זיינע — צירלעכע, מעכאַיעדיקע!

די וואונדן פון דער וועלט זענען היינט העכער און רויטער, און ברענען ווייניקער דעקאָראַטיוו.

וועט מען רויט היילן מיט רויט, וועט רויטער האַמער צעשמעטערן דעם ציילעם, וואָס איז רויט מיט דער וועלטס בלוט?

קליינע טאָעסן זענען גאָרנישט — נישט אין דער קונסט, נישט אין דער פּאָליטיק.

אַפילע אַזאַ קינסטלער, ווי סערוואַנטעס, פאָרט זוכן זיין פאַר־לוירענעם אייזל — טאָקע אויף זיין פאַרלוירענעם אייזל אַליין!

אין אַנאַטאָל פראַנס'עס „מוטערפּערלנע געשיכטן" האָט די העלדין קימאַט אויף יעדן בלעטל אַן אַנדערן נאָמען; דאָס שטערט אָבער נישט דער העלדין צו זיין א לעבעדיקע און גרויסע פיגור.

אונדזער פּאָליטישע אידייע, נאַדיר, גייט שוין זייט א יאָרהונ־דערט אונטער פאַרשיידענע נעמען, אָבער לעניין האָט זי דערמייסטערט צו אַזאַ הויך!

פאַראַכטאָגן בין איך געווען אויף א לאַנגן „אויספּאַר" איבער די פראַנצויזישע שטעט און דערפער.

געזען אין פראַנקרייכס גערטנער אַרבעטנדיקע פרויען מיט... היט!

דאָס געפיל פאַר סימעטרי און שיינקייט איז דעם פראַנצויז איינ־געבוירן, ווי זיין נאָפּל.

זעסט אַן אַרבעטער מיט לאַטעס אַף זיינע אַרבעטהויזן, זענען ביידע לאַטעס פון אַ שיינער פאָרם און סימעטריש אַרויפגעלייגט אַף ביידע קניען.

אַף די פאַריזער גרויסע בולוואַרן שעלן זיך מיטאַמאָל אָפּ די אויטאָמאָבילן, צוליב אַ שטערונג אין וועג. שטייט מען אַ מינוט און צוויי און פינף און צען. פאַרלירט מען די געדולד. אין ניו־יאָרק אָדער אין שיקאַגאָ וואָלטן שוין אַלע „שאָפערן" אַרויסגע־קראָכן פון זייערע טעקסיס און זיך געזידלט ווי די ערגסטע. איט־לעכנס פּאָנים וואָלט געווען זויער און פאַרזאָרגט: סטייטש, צען מינוט פאַרלוירן! אָבער אין פאַריז הויבט מען אָן צו בלאָזן אין די טרובעס, אַלע שטעקן אַרויס די קעפּ פון די אויטאָמאָבילן און — שמייכלען.

אין די פאַריזער האַלעס ביזטו אַמאָל געווען, נאַדיר?

איך בין אַנומעלטן דאָרט געווען באַנאַכט, ריכטיקער, אין יונגן פרימאָרגן. וואָס פאַר אַ געפיל פון שיינקייט דער פויער און די פויערטע ווייזן דאָ אַרויס! מיט וואָס פאַרא ליבשאַפט מ'לייגט אויס די פּראָדוקטן אַף דר'ערד, אין האַלע.

איך בין צוגעגאַנגען צו אַ פויערטע און געפרעגט:

„מאַדאַם, האָט איר עפּשער געבראַכט צו פאַרקויפן קאַרשן?"

זי האָט מיר אַקעגנגעטראָגן צוויי פאַרוואונדערטע אויגן פון אָרלעאַנסער פאַרצעליי און געזאָגט:

„מסיו, איר זעט דען נישט, אַז איך האָב היינט מאַלינעס?! צוויי מאָל רויט — נו, ווי פאַלט אייך איין!"

כאָכמע איז פראַנקרייכס זשעסט, אָבער איר עמעס איז — שיינקייט!

„נעכטן" איז עס געווען טעין, וואָגע, באַרע; נאָך פריער זענען עס געווען די ענציקלאָפּעדיסטן — דער נעאָ־קריסטלעכער שאַטאָ־בריאַן, דער ראָמאַנטישער לאַממעניי. היינט איז עס — מיסטינגעטס פּיס.

פיס, וואָס גייען אין גאָלד און זענען מיט גאָלד געוואויגן!

אין פאַריז גייט אַ לעגענדע אַרום, אַז אין גאַנץ פראַנקרייך איז נישטאָ געגנוג געלט צו סטראַכירן מיסטינגעטס ביידע פיס.

האָט מאַדאַם מיסטינגעט איין פוס סעקורירט אין לאָנדאָן, דעם אַנדערן אין בערלין.

פאַריז האָט אויך געזאָלט עפּעס דערפון פאַרדינען, אָבער איז געבליבן אין מיטן.

פאַר פרעמדע — דער גלויבן; פאַר אייגענע — די ליבע.

אַ קליינע צייט געקומען אין דער פראַנצויזישער בירגערלעכער ליטעראַטור, אין זייער טעאַטער.

פון ראַשעל׳ן ביז מיסטינגעט׳ן, פון קאָקלענען ביז דער „רוי־טער־מיל״.

אויך דאָ־הי, אין פראַנקרייך (ווי אין אונדזער אידישער ליטע־ראַטור אין אַמעריקע), בלאָזט מען זיך אָף סימבאָליסטן, אָף מיסטיקער.

אַנאַטאָל פראַנס זאָגט: „די מיסטיקער און סימבאָליסטן דאַרפן נישט טראַכטן. זיי זאָגן נוויאוס. דאָס איז גרינגער״.

אויך אין פראַנקרייך זעט זיך אַ טענדענץ צו מאַכן קונסט פאַר אַ טאַנדעטנע בענעד.

אָפן אַמעריקאַנישן שטייגער: לאָז יעדער מאַכן בלויז די קלענסטע טייל פון דעם קלייד.

סעקציע־אַרבעט פון . . . ליטעראַטור.

אַזוי האָט זיך קאָנראַד בערקאָוויסי באַוואָרנט אַן אָרט אין דער אַמעריקאַנישער ליטעראַטור מיט זיינע ציגיינער!

אין דער קונסט איז דער סאַמע אַלעף־בייס: זיך לערנען קענען דעם מענטשן — דעם גאַנצן מענטשן.

ווי דער אַנאַטאָמיקער שטודירט די איינציקע נערוו־געוועבן און קנאָכן און אָפגלידערונגען, קעדיי צו קענען דעם קערפּער פון דעם גאַנצן מענטשן!

די פאַנאַטישע „ליבע״ צו שיך וועט פון דעם שוסטער נישט מאַכן קיין בעסערן באַלמעלאָכע.

די פראַגע איז נאָך: ווער איז דער בעסערער שוסטער — דער, וואָס „באַקעמפט״ די מאָדע פון „לאַקירטע שטיבעלעטן״ און זיצט דערווייל און אַרבעט און מאַכט גוטע שיך, צי דער, וואָס „פּאַרטיי־דיקט״ שיך „ביכלאַל״ און גייט דערווייל אַרום ליידיק, און צערייסט גוטע שיך?

אונדזער מאַניפיקאַט איז צו דעם מענטש און דאָס מענטש־לעכע. מיסטישער ווי אַן אָפן אויג קאָן קיין זאַך נישט זיין.

מאַדאַם פּאָמפּאַדור האָט געשריבן די געשיכטע פון פראַנקרייך — אָף אויסנווייניק.

אין דער ליטעראַטור זענען אויך דאָ אַזוינע, וואָס מאָלן דעם מענטשן אָף אויסנווייניק אָן אַ מאָדעל, און — שטענדיק איבערגע־דעקט מיט אַ ליילעך מיטן פּאָנים אַהין.

דער סייכל דערפון איז, אַז אַ ליילעך איז גרינגער צו מאָלן, ווי אַ מענטשן.

נישט אַלע פאַרשטייען דאָס אָבער!

אַ בריוו פון שפּאַניע

. . . די ווייטקייט לייטערט. ווייטקייט פון טעג, וואָס ליגן פון הינטן אָדער פאָרויס. געבענטשטע ווייטקייטן!

ווי רויך לייטערט זיך דורך דער וואַסערפלאַש פון דער נאַרגילע, פאַרלירט די ביטערקייט, ווערט קילער און קלערער, — אַזוי איז אויך דער געדאַנק, וואָס לייטערט זיך דורך צייט; דאָס געפיל, וואָס לייטערט זיך דורך דיסטאַנץ.

אַ קליין ביסל זיך דורכגעשאָקלט איבער דעם באַסקישן לאַנד, וואו גרויסע ווילנס וואַקסן אַף הויכע בערג, אָפּגעמאַכט באַ זיך, אַז דער מענטש העלפט בלויז דער נאַטור אונטערשטופּן איר שווערן כאָלעם.

דאָרטן, וואו די נאַטור כאָלעמט אַליין איר גרויס מעשוגאַעס, איר געפערלאַכע שפּיציקייט, איר הייסע קאַלך־וויסטעניש, — דאָרט האָט דער מענטשלעכער גייסט ווייניק צו קלעטערן.

נעם אַזוינע לענדער ווי די שווייץ, ווי אונגאַרן, ווי דאַלמאַציע, די באַסקישע בערג, די הימאַלאַיען, — וואָס ווערט דאָרט געבוירן? וואָס ווערט דאָרט געכאָלעמט?

קליינינקייטן, קליינע האַסאָגעס, קליינע קונסט.

דער באַרג כאָלעמט פון טאָלן, נידעריקייטן.

אַף די פלאַכן, סטעפּעס, פּריירים — רייסט זיך דער גייסט אינדערהויך.

אַף די רוסלענדישע סטעפּעס, אַף די דייטשע פּלוינען, אַף די אַמעריקאַנער פּריירים, אין די נידעריק־געלעגענע פאַריזער פאָרשטעט, באַ די ענגלישע יאַם־ברעגעס, — דאָרט רייסט זיך דער אָדלער פון רעוואָלט, דאָרט עסט ער אויף ס'האַרץ פון אַלע „קינדער פון דער ערד, וואָס בענקען צו דער זון".

פאָר איך זעלטן אַף הויכע בערג, וואו די שרעק ציט אַראָפּ, נאָר אין די גרינע טאָלן — נאַש איך פון די שיסלען מיט זון־„סאָק", און די „נעשאָמע" כאַפּט־אָפּ דעם אָטעם.

שפּאַניען? שטיל, שאַ. דאָס קעניגל לייגט זיך שלאָפן מיט דער קרוין אָפן קאָפּ און ער ווייסט נישט, אַז מען קען צוגאַנווענען די קרוין מיטן קאָפּ אינאיינעם!

דאָס קעניגל שלאָפט. אָבער די פאַרקאַטשעטע אַרבל וואַרטן אַף האָריקע הענט, קלאַפּן אין פענצטער, מאָנען עפּעס, מאָנען שטיל, —

ווייל זיי זענען נאָך דערוויל אַף דער קאַלטער זייט פונם פרימאָרגן.
אָבער ווען די זון וועט א פּלאָם־טאָן אַף די שויבן!
דאָס פאַרשלאָפענע שפּאַניען געניצט. די אַלטע „זנאַכערין״ פרימאַ דע ריווערא שפּייט אים אריין אין מויל אַריין און זאָגט: „צו געזונט!״
דער קאַטאָליציזם וואָרגט מיט זיין „הייליקן ווייערויך״; דער אימפּעריאַליזם סאַמט מיט דער גלאַטער צונג פון זיין שווערד.
לייִדיקע טעג, גרינגע שפּילן — העגער מיט הענער, גאָלדענע האָנפעדערן פליען אין דער שטיל־שטויביקער לופט.
נאָר ווען אַף א האָנפעדער איז אביסל רויטס, גיט עס א וועק־אויף — ווי א גראַם, ווי א געשריי, — ווי דעמאָלט, ווען נעראָ האָט געשפּילט אַף זיין פידל, בעאיים רוים האָט זיך געלויכטן.

:: :: ::

אין שפּאַניע האָב איך פון אַמעריקע געטראַכט —.
מיך פאַרבענקט נאָך דער געגנט לעבן „באַטערי פּאַרק״, וואו אז דו פאָרסט פאַרביי מיטן „על״, פילסטו דעם גערוך פון פאַר־ברענטער קאווע, פון טערפּענטין, פון לעדער, פון קאָרקעס, פון שיף־שטריק, פון סמאָלע.
וויפל וואָלט איך — אין שפּאַניע — נישט געוועזן געגעבן צו זען די שיינע קאָנסטרוקציעס פון אייערס אַן „על״, ארויפגיין אַף די הויכע טרעפּ, מיך א דריי־טאָן אינם קאָנטראָל־שליסל, אריינוואַרפן א „פעני״ אינם אוטאָמאַט און ארויסבאַקומען א שטיקל גומי צום קייען אָדער א געקאַרבט שטיקל ביטערן שאָקאָלאַד, אָדער א זשמעניע מיט פּיסטאַשקעס!
דורך דער שטילער עלנטקייט פון שפּאַנישע שטעט און דערפלעך האָב איך געזען דאָס שומענדיקע ניו־יאָרק, וואָס שלאָפט קיינמאָל נישט, געהערט דאָס אייזערנע געוויין פון אירע אינגעווייד; געזען ווי אירע לאַנגע מעטאַלענע אָרעמס צעקרישלען בערג... געזען אפילו א פּיאַנאָ הענגען ערגעץ אין דער לופט און אראָפּפאַלן און א זינג־טאָן.—
ווייסטו דען, נאַדיר, וואָס פאַרא וואונדערלעכע שטאָט ניו־יאָרק איז — פון דאַנעט־אַ, וואו וויינטרויב־פלאַנצן פלאָנטערן זיך פאַר די אויגן, און שאַרלאַך־פאַרביקע עקדישלעך ליגן פאַרטאַיעט אַף די וועגן און מאַכן זיך געפייגערט!
דער האָדסאָן־ברעג, דער סטעטן־איילאַנדער יאַם־באָרטן, די רויטלעכע ערד פון די „אַטלאַנטיק היילענדס״, די מילי־מיליאַסן ליב־

טיקע סוידעס באנאכט, די גאָלדענע שופּן פון דעם לעוויאַסן ניו־יאָרק.

:: :: ::

אין שפּאַניע האָב איך געבענקט — וועסט מיר גלויבן? — נאָך „טשיילדז רעסטאָראַן”, נאָך קוני־איילאַנדער „קלעם טשאָודער”, און פון אידישע מילכיקע וואַרעניקעס רעדט מען שוין גאָרנישט!

אָ, דער טאַם פון וואַרעניקעס מיט קאַרטאָפל, וואָס שווימען אין אַ יענערוועלט פון געל־וואַרימער פּוטער!

ענגלאַנד האָט „פּלאָם־פּודינג” און „ראָסטביף”, אַמעריקע האָט „קענטעלאָפּ”, „פּאַמפּקין־פּאַי” און „גרעיפּ־פרוט”, דאָס רוסישע לאַנד האָט „באָרשט” און „פּיראָזשקי”, פּוילן האָט „שאַדלע־מלעקאַ”, פראַנקרייך האָט סאָזען און ווייַנען, שפּאַניע האָט הייסן פעפער. אָבער אידן האָבן... קוגל.

האָסטו עס שוין געזאָגט, נאַדיר? — אַז נישט וועל איך עס זאָגן: דער „מיסטישער קויעך” פונם פאָלק איסראָעל באַשטייט אין... עסן קוגל!

קוגל איז דער פּריפּשטיין פון אונזער וויטאַליטעט.

וואָס די מאַנסאַרדע איז געוועזן פאַרן קייזערלעכן דייטש, אָדער וואָס די „סטיפּלטשיס־רייסעס” זענען פאַר די ענגלענדער, איז די „טשאָלענט־שפּייז” פאַר „אונז אידן”.

איינער, וואָס עסט קוגל און טשאָלנט פון קליינערהייט אָן און בלייבט לעבן — איז שוין מעמיילע אַ מענטש פון העכערער קראַפט, אַן אויסדערוויילטער.

דער טשאָלנט־קוגל איז דער סאָד פון אונזער קיום.

די שוואַכערע, די וואָס זענען נישט געבוירן געוואָרן מיט מעשענע מאָגנס און קופּערנע איינגעווייד — די גייען צוגרונט — פונם טשאָלנט — יונגערהייט. דאַפאַר זיינען די, וואָס בלייבן לעבן — לויטער מאַקאַבייער.

אין שפּאַניע האָב איך דערפילט, וואָס פאַר אַ גרויסע זאַך עס איז צו זיין אַ איד — מיט אַ אידישער נאָז, מיט טומלדיקע הענט (אַזוי ווי איך).

קימאַט אומעטום, וואו איך און מיין באַגלייטער (אַ כאַווער, וואָס קען זייער גוט שפּאַניש) זענען איינגעשטאַנען אין אַ שטיקל האָטעל — אַז מ'האָט נאָר דערזען מיין „נאַציאָנאַלן עמבלעם”, די נאָז, — איז דער באַלעבאָס געקומען זיך פאַרענטפערן פאַר דער אינקוויזיציע.

איך האָב אַפילע געהאַט אַ האָטעליער (אין איינעם פון די שפּאַנישע קליינע שטעטלעך באַם באַסקישן ברעג), וואָס האָט געוויינט מיט טרערן, זיך געשלאָגן אין הארצן אריין און געבעטן, מיר זאָלן פון אים דורכאויס אַראָפּנעמען די שולד פאַר דער אינקוויזיציע, פארגעסן וואָס עס איז געווען און אָנהויבן אַ ניי לעבן, טאַקע דאָ־הי, אין שפּאַניע, וואו ער איז מיר גרייט צו געבן זיין טאָכטער פאַר אַ קאַלע. אָט שטייט זי טאַקע אין דרויסן לעבן דער טיר און וואַרט — עי, קאַסאָמינאַ!

קאַסאָמינאַ איז אַ פעטע און געשמאַקע סעניאָריטאַ מיט העכער דריי שטאָק זייד אַפן קאָפּ, מיט אַן אַלטמאָדיש סטאַניקל, מיט אויפ־געפּוישטע אַרבל, און ס'ווייזט אויס, אַז מ'האָט איר ערשט נישט לאַנג אַריינגעשטעלט אַ מויל ציין, וואָס שמייכלט אויטאָמאַטיש יעדעס מאָל, וואָס זי גיט נאָר אַ ריר מיטן קאָפּ.

איך דאַנק דעם סעניאָר מיט זיין סעניאָריטאַ זייער שיין, טראַק־טיר זיי מיט געפּעפּערטע וויין. מיר פּלוישן אַביסל איבער וועלט און . . . אונגערקעס און וויינטרויבן.

אַז מ'ווערט געוואָר אונטן אין האָטעל, אַז מיר האָבן דאָ אַ „פּליסיקן יאָנטעף", קומען אַנדערע פעטע שפּאַניערלעך צו גיין מיט זייערע טעכטער — ווי מיט קעלבלעך אַף שטריקלעך.

מיר פאַיען־זיך־אָן מיט וואַרימען מוט און פריילעכקייט (פאַרן פענצטער בליען די מאַנדלען און ס'שטינקט דאָס מיסט!). ביליקע פלעשלעך איינגעבונדן אין טייערע שטרוי (ווי יואל סלאָנימס לידער איינגעבונדן אין הירשנלעדער!) ווערן באַזייטיקט איינס נאָך ס'אַנ־דערע.

דעמאָלט באַווייזט זיך אַן אויסגעפּוצט באָכירל, מיט דיקע שוואַרצע באַקנבערד, וואָס רינגלען־איין זיין פּאָנים אָט־אַזוי־אָ: (), גלייך ס'וואָלט געווען אַן איינגערינגלטער טייל פון אַ שטומפּיקן פּאַראַגראַף... ער טראָגט אַ פּלאַטשיקן צילענדער, וואָס איז כיינעוו־דיק אונטערגעבונדן אונטער דער גאָמבע. אַז ער לײדיקט־אויס איינס פון די איינגעבונדענע פלעשלעך מיט פעפערדיקן וויין, וויל ער, איך זאָל אים זאָגן, צי איז אין אים נישטאָ עפּעס אַ ניצוץ פון אַ איד—.

איך זאָג אים, אַז — קוים־קוים, עס איז שווער צו דערקענען.

זאָגט ער: „נו, און מיין נאָז? מיינע נערוועאישע מאַניערן?"

באַטראַכט איך אַף אים די נאָז — אַ נאָז, ווי אַלע שפּאַנישע נעז. צו זאָגן, אַז זי האָט אַמאָל געשמעקט „גלות", דאַרף מען זיין אַ גרינטלעכער ליגנער.

זאָג איך אים דעם עמעס, אז — שוואך!

ווערט ער זייער אומעטיק, לאָזט אראָפּ די הענט אויף דער שויס, גיט אַ שמייכל-אוועק זיין בלישטשענדיקן קאפּעליש און בלייבט זיצן, ווי אַ דערהאַרגעטער.

דערנאָך דערמאָנט ער זיך אָן עפּעס און זאָגט:

— נו, און מיינע אויגן, מיינע טרויעריקע אויגן, דערמאָנען זיי נישט אָן אידן, וואָס?

איך האָב אים אריינגעקוקט אין די אויגן-ווייסלעך, וואָס זענען געווען איבערגעצויגן מיט שווארצן סאַמעט און האָבן געגלאַנצט מיט ווארימער אויגן-ייויך, און איך האָב געזאָגט זייער אויפריכטיק:

— יאָ, סעניאָר, אייערע אויגן זענען אידישע.

איז ער מיט דער מינוט געוואָרן פריילעך, געכאַפּט אַ מיידל מיט „זיבן שטאָק זייד אפ'ן קאָפּ" און גענומען טאנצן אַ טראָמבאָ-לאָן-פּאָלקע (אָדער עפּעס ענלעכס!).

:: :: ::

שפּאַניען בענקט נאָך אידן — שפּאַניענס געוויסן מוטשעט זיך און קען נישט שטאַרבן. שפּאַניענס בויך ווערט איינגעשרומפּן; דער לעדערנער פּאַסיק גייט אַלע יאָר מיט אַן „אויג" העכער!

שטיל. נישטאָ קיין אינדוסטריען. די ארבעטערשאַפט שלאָפט צו-ביסלעך, האַלט בלויז איין אויג אָפן.

פייערן ברעכן-אויס — וואַלד-פייערן: אַנדערע ווערן פּאַרלאָשן מיטן פוס, אויף אַנדערע שפּייען „אייגענע מענטשן" ארויף (דאָס זענען די רעכט-פליגלדיקע, וואָס שנייצן זיך די נאָז און שמירן זיך די באַקן, מ'זאָל מיינען, אז זיי וויינען!), נאָך אַנדערע לעשט דער אייגענער שטורם אויס...

אין שפּאַניען איז דער בונטאַרישער ווינט העכער פונם פייער.

אָנשטאָט אויפצופּעבערן די „שרפה" לעשט ער אַמאָל אויס—.

אָבער ברענען — ברענט אין אַלע ווינקלען פונם לאַנד.

פייערן היפּן פון איין אָרט צום אַנדערן, צינדן זייער אָנגעצייכנט אָרט. מ'דאַרף נאָר קענען די אַלע פייערן פּאַראייניקן אין איין גרויס שטיק פלאַם.

דערצו דאַרף מען בלויז אַ שטילע מינוט, די פונקען זאָלן זיך קענען צונויפרעדן!

:: :: ::

איך האָב באַדאַרפט רייטן אהין־און־אַהין, האָט מען געדונגען זייער אַ הויך פערד (נישט קיין היגס!), האָב איך נישט געקענט אַרופקריכן. איז מען געפאַלן אַף אַ סייכל און מ׳האָט מיר צוגע־שטעלט אַ לייטערל—.

דאָס פערד איז אָבער געווען נישט נאָר הויך איבער די קויכעס, נאָר אויך ברייט, ווי צוויי פערד אינאיינעם, האָב איך צו די זאָטל־הענגערס מיט די פיס נישט געקענט דערלאַנגען, און דאָס אַראָפּקריכן איז מיר אָנגעקומען מיט נויט־שווייס—.

דעמאָלט האָב איך געטראַכט:

עס זענען פאַראַן שרייבער, וואָס זיי האָבן דאַווקע ליב הויכע און ברייטע טעמעס, צו וועלכע מען מוז זיך צושטעלן אַ לייטערל, קעדיי צו קענען אַרויפקריכן אַף זיי. האָט איר (דער לעזער) טאָקע דאָס געפיל, אַז יענער „רייטער" רייט, וואוהין דאָס פערד וויל. קיין נאַכעס האָט ער דאַפון נישט, ער פאַרט זייער לאַנג, ווייל ער האָט מוירע פאַרן אַראָפּקריכן און ווייל ער קען נישט פאַרפעסטיקן זיינע שיך אין די זאָטל־הענגערס.

און נאָך „ליטעראַרישע געדאַנקען" האָב איך געטראַכט, בעאיים איך האָב מיך אומבאַקוועם געשאָקלט אַף מיין פערד, איבער די שפּאַנישע בערגלעך. איך האָב מיך דערמאָנט אָן אַ ווינער געריכט־הויז, וואו איינער איז געווען אָנגעקלאָגט פאַר פעלשן אַ האַנט־שריפט.

דער אָנגעקלאָגטער איז געבעטן געוואָרן אָנצושרייבן אַף שטיק־לעך פּאַפּיר געוויסע ווערטער און בוכשטאַבן. דערנאָך האָט מען זיי פאַרגלייכט מיט דער פעלשונג — נישט ענלעך.

האָט שוין געהאַלטן דערביי, אַז מ׳זאָל אים באַפרייען. האָט אָבער דער אָנגעקלאָגטער דורך דער צייט פונם פּראָצעס גלאַט־אַזוי געמאַדזשגעט אַף אַ שטיקל פּאַפּיר (נישט געוואוסט אפילע, אַז ער שרייבט), און דאַווקע דאָס האָט פאַראָטן זיין פעלשונג.

מיט געוויסע „באַרימטע ליטעראַטן" איז אויך אַזוי. אַזוי לאַנג, ווי זיי היטן זיך און שרייבן „וויכטיקע זאַכן", דערקענט מען נאָך דעם שווינדל נישט. פאַלט אָבער אַמאָל אַרויס פון זייערע הענט אַ קליינינקייט, אַ בריוול צו אַ פריינט, אַ סקיצע, אַ טעאַטער־רעצענזיע — דעמאָלט פאַראָטן זיי זיך, דעמאָלט דערקענט מען, אַז זייער טאַלאַנט איז אַ געפעלשטער—.

∷ ∷ ∷

נו, לאָז זיין געווען — ליטעראַטור!

ס'איז שפּאַניע און ס'איז מיטאָג-שאָ און דאָס עסן, זאָגט מען מיר, שטייט שוין אַפן טיש און דער געפּעפּערטער וויין שלאָפט אין גלאָז און אין שטרוי און כּאַלעמט פון מיין גומען. בינד איך מיין פערד צו צו א סלופּ, טאָקע דאָ פאַרנט, לעבן האָטעלכן, וואו א שפּאַרבער טאַנצט־אַרום אין בלאָנדן מיסט (לעבן די צוויי קאַש־טאַנביימער), לאָז־איבער מיין „אימפּעדימענטאַ" אַפן זאָטל — א פּלעשל גאָלד־גרינע טינט אין א אַלטמאָדיש־טינטאַרין, וואָס פאַר־מאַכט זיך מיט א קנאַק, צוויי געניזענע פעדערן מיט קליינע „שפּראַצן" (איך האָב פיינט די גרויסע שניטן!), דאָס שפּאַנישע שרייב־פּאַפּיר, וואָס וויקלט זיך צונויף, ווי א מגילה, דעם האַלבן טוץ פאַרשטויבטע ביכלעך, די פלאַש מיט וואַסער, — און איך גיי אַריין אינווייניק דערגאַרנענען מיין יונגען אַפּעטיט.

בעבאַמאָס!

פון אַ פּאַריזער בריוו

....אינם סעזאָן פון וואַרמבעדער דערמאָן איך מיך אָן מיין ערשטן וואַרמבאָד — טאַקע אין אַן אָרט, וואָס הייסט וואַרמבאַד, און געפינט זיך אין דער פּראָווינץ קאַרינטיאַ (קערנטען), אין סלאָוואַניש־דייטשן טייל פונם אַלטן עסטרייך.

....פונם טשערעפּאַכע־פּאַרביקן שטעטל ווילאַך פאָרט מען אַהינצו מיט אַ ברעטשקע, דורך אָפענע פעלדער. דער טייך דראַווע צעפּאַלט זיך דאָ צופוסנס פון די דאָבראַטש־בערג — צעפּאַלט זיך און צעוואַשט זיך אין אַ ברוין־גרינעם וואַסער, וואָס דרייט זיך אַרום אין דער טאָליקער שיסל, רעדט צו זיך אַליין, פּריוואַט אויסרעכענען וואוהין ס׳איז פאַר אים גלייכער צו גיין פונדאַנען—.

איך מאַך צו די אויגן, זע איך אין דער „קוראָרט־צייטונג" די נעמען פון די בערג: „מיטאַגסקאָגל", „טירקענקאָפּף", „גייל־שטראָם".

איך ווייס ניט, ווי דו, נאַדיר, איך האָב ליב נעמען פון בערג, פון שטעט. מיין גרעסט פאַרגעניגן איז נאָך היינט: נעמען אַ פאַר־פּלאַן און לייענען די נעמען פון פרעמדע שטעט און שטעטלעך.

ס׳איז דאָ אַסאַך מער אַוואַנטיורע אין לייענען רייזע־באַשריי־בונגען, ווי אַליין צו פאָרן—.

דאָס וואָרט, דער שאָטן, איז דאָך אינטערעסאַנטער, ווי די שטעט אַליין, ווי די לענדער אַליין.

נאָכאַלעמען איז דאָך די וועלט אַ קליין שטעטל: אומעטום קויפט מען שוועבעלעך פאַר אַ גראָשן (אָדער אַ העלער, אָדער אַ קאָפּיקע, אָדער אַ סאַנטים) און אַ דימענט פאַר אַ הונדערטער, אומעטום מוז מען אַלע עטלעכע טעג בייטן די וועש, און אומעטום ענדיגט מען דאָס מאָלצייט מיט קאַווע, טיי אָדער ביער.

היינט זיץ איך אין פּאַריז, אין דעם קליינעם רעסטאָראַנדל, וואָס קען מער נישט אַריינגעמען ווי פינף מענטשן. טרינק עמעצן באָרדאָ (נישט קיין שאַמפּאַן — שאַמפּאַן איז בלויז פאַר די נאַרישע אַמעריקאַנער, וואָס האָבן ליב די רווישנדיקע ווײַנען מער, ווי די באַרווישנדיקע !) פּרי פיקס: 13 פראַנק.

איך טראַכט: וואו וואָלט איך אַט־איצט, אין דער מינוט, גע־וואָלט זיין ? אין ניו־יאָרק זיכער נישט. אַנדערע מעטראָפּאָלן ? שוין געפּריפט. דאָס האַרץ ווערט דערפון נישט גרינגער. דאָס

האַרץ ווערט אָבער יאָ גרינגער, אַז מען לאָזט דאָרטנאַרומערט דורכ־שיפּלען די ווייטע ליכטיקע ווערטער: „קאַראַוואַנען־אַלפּן”, „מאָנ־גאַרט־גרופּע”, „קלאַגענפורט”—.

ווייסטו וואָס די יוגנט איז, נאַדיר? די יוגנט איז אַ פּלויט פון פּריש־אָפּגעשיילט האָלץ אַרום דער לעוואָנע, אַרום אַ ברונעם.

די שפּעטערע יאָרן זענען: פּאַרמאַכטע שטיבער, דורך וועלכע מ'קוקט אַרויס אין דרויסן אַרויס, צום פּלויט פון פּריש־אָפּגע־שיילטן האָלץ, אַרום אַ לעוואָנע, אַרום אַ ברונעם.

:: :: ::

נישט ווייט פון „ראָטאָנד” איז דאָ אַ ביים־אוילעמל — איך געדענק נישט, ווי עס הייסט.

ביים־אוילעמס זענען אין פּאַריז דאָ אַסאַך. אָבער קיינס פון זיי איז נישט ערנסט. דער פראַנצויז איז אַפילו טויטערהייט אויך אין אַ גרינגער שטימונג, אַרט אים נישט, אַז מען נוצט זיין ביים־אוילעם פאַר אַ פּאַרק, און אַז אַף דער קלאָג־באַנק לעבן זיין קייווער זיצן פאַרליבטע פּאָרלעך און קושן זיך.

ווייניקער פון אַלע „הייליקע ערטער” איז ערנסט דאָס ביים־אוילעמל, וואָס געפינט זיך נישט ווייט פון מאָנפּאַרנאַס, פון וועלכן איך וועל דיר דאָ באַלד עפּעס דערציילן.

דאָרטן גייען מענטשן אַריין און אַרויס.

אין זומער זיצט מען אַף די בענק, מען רויכערט, מען ליבט זיך.

נעכטן פּאַרנאַכט בין איך אַריין אַהין, אַביסל אָנטעטעמען זיך מיט דער מאַנדלדיקער לופט.

איך האָב מיך אַנידערגעזעצט אַף אַ „קלאָג־באַנק”, לעבן באָדלערס קייווער, וואָס געפינט זיך אין אַ טריאַנגלישן ווינקל, וואו דער פּלויט איז.

האָסטו אַמאָל געזען באָדליערס קייווער, נאַדיר?

דאָס איז נישט היינע'ס אויסגעפּוצטער, פּראַנטישער קייווער, וואו דער דייטשישער קוואָרים־מאַן וואַשט אַלע טאָג די מאַצייווע מיט זייף און שטעלט סימעטריש אַרום די בלומענטעפּלעך, וואָס די דייטשן ברענגען (צו די וואָזאָנעס זענען צוגעטשעפּעט קאַרטלעך מיט אַזוינע אויפשריפטן ווי: „דאָקטאָר פּפירט, בערלין, יענע און יענע גאַס, יענעם און יענעם נומער, אויפנעם־שטונדן צווישן 1 און 5 נאָכמיטאָג”).

באָדליערס קייווער: אַ בראָנז־פיגור ליגט פלאַך אַף דר'ערד, פאַרוויקלט אין שטריק, ווי אַ מומיע. דאָס איז באָדליער. איבער

אים איז — אַף אַ פּעדעסטאַל — אַ קאָפּ, ענלעך צו ראָדענס „דענ־קער", וואָס קוקט שווער ארונטער אויפן טויטן פּאָעט, און זיינע אויגן באַגעגענען זיך מיט די אויגן פון אַ לאַכנדיקער פלעדערמויז, וואָס קוקט — פונם פּעדעסטאַל — צום ערנסטן קאָפּ ארויף.

דער ערנסט און דער כוויזעק פונם טויט — ביידע קינסטלעריש פאַרבונדן אין דעם הערלעכן באַדליער־דענקמאַל. אזוי לייכט, אזוי פראַנצויזיש (נישטאָ דאָ די וואָלוועלע „האַרף" און דאָס „שמעטער־לינגל", וואָס אַף האַרים קיווער. אָך, היינע, היינע, ווען דו זאָלסט איצט לעבן און אַ קוק־טאָן אַף דיין מאַציייווע, וואָלסטו עטלעכע מאָל נאָכאַנאַנד געשטאָרבן פון האַרצווייטיק!).

אַף באַדליערס קיווער ליגן שטענדיק פרישע בלומען: מיידלעך, אינגלעך גייען פאַרביי, לאַכן, קושן זיך, וואַרפן־צו פונדערוויים אַ בלימל — פון אַ זשאָנקיל ביז אַ מאַרגאַריטקע!

ס'ראָוו וואַרפן אים בלומען די מיידלעך, פאַר וועלכע ער האָט זיינע לידער געזונגען — די העפקער־מיידלעך.

האָב איך נעכטן אַזאַ סצענע געזען:

עטלעכע מיידלעך גייען פאַרביי דעם פּאַרק, וואו זייער דיכטער ליגט אַף דר'ערד, ווי אַ בראָנזענע מומיע.

זיי וואַרפן אים צו בלומען, געלעכטערס, האַנטקושן. זיי זענען גוט אויפגעלעגט, די מיידלעך — ס'איז דער סעזאָן פון טוריסטן: אַמעריקאַנישע געסט גיבן גוט צו לייזן, דינגען זיך נישט, נאָר זיי זענען גרויסע כאַזיירים — דער רואַך זאָל זיי נעמען!

איינע רופט זיך אָן: „לאָמיר אים עפּעס זינגען" — און זי ווייזט מיט אַ פינגער אַף „אים", דעם געבונדענעם פּראָמעטיי, וואָס ליגט דאָ, אין דעם לופטיקן גאָרטן, און הערט דאָס זינגעוודיקע גערויש פון זיין פאָלק.

זיי נעמען זינגען באַדליערס באַרימט ליד: „מאַ פאַם ע מאָרטע".

קלייבן זיך ארום מענטשן — מענער, פרויען — אלע זינגען־מיט:

— „מאַ־פאַם ע מאָר־טע — — — — "

— דו ווייסט וואָס, מאַדלען? — זאָגט איינע פון די מיידלעך.

— וואָס?

— לאָמיר זיך אויסטאָן און טאַנצן — פאַר אונזער פּאָעט.

אלע פיר מיידלעך האָבן פון זיך פלינק אַראָפּגעשיילט די שטיק־לעך קליידלעך, געבליבן שטיין נאַקעט און אָנגעהויבן טאַנצן — אַ רינגל־טאַנץ ארום באַדליערס מאַציייווע.

כ'שטעל מיר פאָר, ווען אַזאַ זאַך פּאַסירט אין ניו־יאָרק אָדער אין לאָנדאָן, וואָלטן זיך באַלד ארומגעזאַמלט וואוילע־יונגען, פּאָליציי,

ס'וואָלט געווען אַ פרײלעכער און פּיקאַנטער סקאַנדאַל, די גאַנצע פּרעסע וואָלט זיך באַלעקט דערפון, אַף דער ערשטער זייט. —
דאָ אין פּאַריז?
דאָ זענען אַלע מענער און פרויען געשטאַנען מיט אָראָפּגעלאָזטע קעפּ, ווי בײַ אַ ריטואַל. די מענער האָבן געהאַלטן די הוטלען אין די הענט. —
אין עטלעכע מינוט אַרום האָבן זיך די מיידלעך אַנגעטאָן, אַוועקגעגאַנגען אַזוי פלינק, ווי זיי זענען געקומען. דער עולם האָט אויפגעהויבן די קעפּ, אָנגעטאָן די הוטלען, זיך שטיל צערונען איבער די אַלײען פונם טויטנגאָרטן. —
ווען איך זאָל דאַרפן אויסקלייבן, צו זײַן באַלעבאַטיש־טויט, ווי הײַנע, אָדער גרינג־טויט, ווי באָדליער, — וואָלט איך אויסגעקליבן דאָס לעצטע.

:: :: ::

דאָס פירט צום געדאַנק, אַז נאַקעטקייט איז גאָרנישט אַזאַ גרויסע זינד, וואָרין אײַגנטלעך איז אַ פּעלץ בלויז אַ . . . נאַקעטע שאָף!
אַז מען פרעגט מיך: „מאַקס וואַקס, גלויבסטו, אַז אַ קינסטלער דאַרף זײַן נאַקעט?" ענטפער איך: עס ווענדט זיך: אַ קינסטלער, וואָס זעט אויס, ווי יעסענין, — מעג, אָבער איינער, וואָס זעט אויס, ווי... (איך וויל דעם נאָמען נישט דערמאָנען פון דעם מיעסן מענטש) — דער טאָר עס נישט טאָן בעשום אופן.
ריינע נאַקעטקייט איז, פאַרשטייט זיך, בעסער, ווי שמוציקע אָנגעטאָענקייט. אָבער, אַז פײַנע קליידער איז אויך רעכט, אויב די נאַקעטקייט לויכט זיך דורך.
יעדער פּאָדעם פלאַקס איז נאַקעט!
יעדער טראָפּן בלאָטע אַפן פּאָדעם פלאַקס איז אַנטבלויזט.
זאָגט מען מיר: סטייטש, דער־און־דער דיכטער האָט אַ טעווע אויסצוטאָן זײַנע פרויען! ענטפער איך אים, ווי קאַליאַ טעפּער: „און ווער פון אײַך טוט נישט אויס זײַנע העלדינס — אין געדאַנק?"
דער כילעק איז נאָר: איינער שלעפּט די קליידער אַרונטער, ווי אַ פאַרגוואַלטיקער, דער אַנדערער ברענט זיי אַרונטער, ווי אַ בליץ.—

:: :: ::

„ראַפּאַעלס „מאַדאָנעס" צי סעזאַנס עפּל?" איז אַ פראַזע, וואָס רירט זיך איצט אַף אַסאַך צונגען, צוליב אַ בוך מיטן זעלביקן נאָמען, וואָס איז אַרויס דאָ נישט לאַנג.

שווער צו ענטפערן אַף דעם.

אָבער זיכער זענען סעזאַנס עפּל נישט ווייניקער הייליק, ווי ראַפאַעלס „הייליקע". —

די „נעשאָמע" פון אַן עפּל — אויב נישט באַהאַנדלט ווי אַ סענסאַציע (ווי דאָס איז דער פאַל אין דער אידישער ליטעראַטור), איז זיכער נישט ווייניקער קאָלירנרייך, נישט ווינציקער אומשטערבלעך. —

ראַפאַעל האָט געטונקען זיין בערשטל אין הימל און „גערעדט מיט מאַלאָכים", סעזאַן האָט געטונקען זיין פּינזל אין די פייערן פון דר'ערד און זיך מיט עפּל צונויפגערעדט.

סעזאַן האָט אין דער טיר פון יעדער לעבעדיקער און טויטער זאַך אָנגעקלאַפּט און באַקומען אַן ענטפער „קום אריין!"

אַף סעזאַנען קען מען פאַרנוצן די קלוגע פראַזע פון מאַדאַם פּאָמפּאַדור:

„באַ 18 יאָר האָב איך שוין געהאַט אַלצדינג אויסגעפּרופט, — פאַרזוכט דעם טאַם פון יעדער זאַך, אַפילע דעם טאַם פון . . . נישט האָבן געשלאָפן מיט קיין מאַן".

:: :: ::

אַ ניי מין „סייט־סיאינג" איז מיר אויסגעקומען צו זען פון אַן „אַמעריקאַנער טוריסט".

אַ טוריסט, וואָס גייט נישט זען דעם „איפּל־טורם", אָדער „לאַפּאַן אַזשיל", אָדער די פּיקאַנטע הייזלעך אַפן „לינקן ברעג", אָדער אַפילע די שיינע קליידער און צירונג אין די וויטרינעס פון די גרויסע געוועלבן אַף ריע־דע־לאַ־פּיי, אָדער אַפילע די מוזייען, — נאָר וואָס דען איז ער נייגעריק צו זען? ער איז נייגעריק צו זען, ווי עס לעבן די אַרבעטער אַף פּאַרט ראַיאַל, אין די הינטערגעסלעך, אין זייערע סינדיקאַטן. אַז ער טרעפט אַ שיין אַרבעטער־מיידל, פרעגט ער זי נישט אַף איר אַדרעס, נאָר — וויפל זי פאַרדינט אַ וואָך? און וואו אַרבעט זי? און צי איז איר פאַך אָרגאַניזירט? און צי לייענט זי „ל'הומאַניטע"? און וואָס דענקט זי וועגן די אידישע צייטונגען „פריהייט" און „עמעס"?

ער האָט מיך אַרומגעשלעפּט און מיך פאַרמאַטערט — דער „טוריסט", פון וועלכן איך רעד.

ער האָט מיר געוויזן פראַנקרייך. אָנשטאָט ער זאָל וואַרטן איך זאָל אים פירן, האָט ער מיך געפירט. געפירט איבער שמאָלע גאַסן, איבער אָנגערויכערטע זאַלן, וואו מען „מיטינגירט", צישן קוילנ־

גרעבער, שטאָלוועקער, שניידער, סטאָליערס און אנדערע האָרע־פּאשניקעס.

זיין באליבט ווערטל איז: „איך האָב נאָך היינט אַ מאַיאָנטעק מיט ארבעט".

זיין אַמעריקאַנישע פּען, וואָס האַלט העכער אַנדערהאַבן ליטער טינט איז בּאַ אים אויסגעריסן געוואָרן, נישט געהאַט קיין רואיקע מינוט: דאָ אַיין וועסטל אריין, דאָ אַרויס פונם וועסטל.

ווען נישט דאָס ניקעלנע „קלעמערל", וואָלט זי געפאַלן פון די פיס, די ריזיקע פּען זיינע.

אזא אַמעריקאַנער „טוריסט" גאָר! אַ „טוריסט", וואָס קויפט נישט קיין פּאַסקודנע קאַרטלעך, זיצט נישט אין „דאָם", שאָקלט זיך נישט אף די פיס, פרעגט נישט בּאַ יעדן וואו מ'קען עסן „פלעפּ־דזשעקס", דערמאָנט נישט, אַז אַמעריקע איז „גאָדס אָון קאָונטרי", טראָגט נישט קיין בינאָקל פאַרוואָרפן איבערן אַקסל אף אַ לעדערנעם פּאַסעק, טשאַסטעט נישט מיט קיין געלט, האַלט נישט, אַז די אידן (אָדער די אַמעריקאַנער) זענען ס'בעסטע פאָלק אף דער גאַנצער וועלט, און סי פאַרדריסט אים נישט וואָס גאַנץ „יוראָפּ" איז פול מיט פאָריינערס!

אַ נייער מין „טוריסט", צו וועלכן מ'איז דאָ אין פּאַריז גאָר־נישט געוואוינט. אַ „טוריסט", וואָס הייסט שכנא עפּשטיין.

:: :: ::

מיר האָבן געשמועסט פון דער גערעטעניש אין סאָוועטן־פּאַר־באַנד. איך האָב אים געוויזן, אַז אונדזערע בירגערלעכע צייטונגען שרייבן, אַז די זאַנגען אף די פעלדער זענען אַזוי שיטער, אַז פון איין זאַנג ביז דער אַנדערער קען מען דורכפאָרן מיט אַ פור.

האָט ער זיך צעלאַכט מיט זיינע גרויסע אויגן און מיר געוויזן בריוו פון מאָסקווע, וואו מען שרייבט אים, אַז די גערעטעניש אף די פעלדער און אין די גערטנער איז הייאָר גרעסער ווי אַלע יאָר.

ער האָט מיר אויך געוויזן אַ בריוו פון זיינס אַ באַקאַנטן, אַ אי־דישער קאָלאָניסט אין קרים, וועלכער שרייבט צווישן אַנדערע זאַכן:

„די גערעטעניש אין מיין גאָרטן אין קיין אין־האָרע נישט אַזוי גרויס, אַז איין קאַרטאָפל זאָגט צו דער אַנדערער: „רוק דיך אַוועק!" און איין זאַנג זאָגט צו דער אַנדערער: „טרעט מיר נישט אַפן פוס!"

:: :: ::

אַ מאָרעשבוירע טאַקע אַזאַ הויכע מאַדרייגע אין דער קונסט? מוז די קונסט שטענדיק האָבן אַ „ווייסע צונג“, — צי איז בעסער אַ רויטע?

אַזוי שמועסן מיר דאָ ביידע (איך און דער מאָלער פּלאַנזשאַן) בײַ אַ גלעזל ביר, נאָך אַ טאָג אַרבעט.

ער האַלט, אַז אין דער קונסט איז גרינגער צו מאַכן פינצטער, ווי ליכטיק.

ער זאָגט: שטעל דיך אַוועק מיט דער פּליצע צום פענצטער, מאַכסטו טונקל אין שטוב... אָבער צו מאַכן ליכטיק, דאָ דאַרף מען שוין האָבן ענערגיע, נאַפט, עלעקטריע. דאָס קען מען שוין מיט זיך אַליין נישט מאַכן. דאָס מוז מען שוין באַשאַפן.

איך נעם אַרויס אַ פליג פון מיין גלאָז ביר, האַלט זי בײַ אַ פּיסל קעגן ליכט, לאָז זי אַוועקפליען און זאָג:

...דער איקער, דאַרף מען נישט זשאַלעווען, נישט ציטערן איבער דעם טראָפּן קונסט.

וואָס רייכער אַ פאָלק, אַלץ ווייניקער שטעלט עס אויס זיין רייכקייט.

אַן אַמעריקאַנער מיליאָנער טראָגט געוויינטלעך אַ טאַשנזייגער פאַר אַ דאָלאַר. נישט מער.

אַ פּאָליאַק, אַז ער האָט אַ זילבערן פינגערל, הענגט ער עס אַרויס אויף אַ שטעקן דורכן פענצטער.

דאָס אייגענע איז אין דער קונסט.

רענואַר פלעגט אַריינדערלאַנגען זיינע געסט אין אָפּטריט אַריין שטיקער פּאַפּיר מיט זיינע מאָלערייען.

דער גרויסער פּאָרטוגעזישער דיכטער, קאַמאָאַנס, פלעגט אָפט נוצן זיינע אָריגינעלע קסאָווים אויף צו פאַרשטעקן אַ לאָך אין סופית, אַז ס'האָט אַריינגערעגנט.

אָקעגן די גרויסע מייסטער, די וואָס מאַכן קיין וועזן נישט פון זייער קונסט, זענען דאָ אַנדערע, וואָס ציטערן איבער זיך, פּיעשטשן זיך, קענען אָן זיך נישט לעבן אַ מינוט.

אייער גרויסער פּיאַניסט דע־פּאַכמאַן פלעגט באַם שפּילן רעדן צו זיך אַליין, זיך ליבן, זאָגן צום אוילעם, אַז מען דאַרף עס האַלטן פאַר אַ גרויסער זכיע, וואָס מען הערט אים שפּילן.

מען דערציילט פון דעם מאָלער ראַנונקלין, (אָדער איז עס געווען עמאַנועל קאָססיאָ?) אַז ער פלעגט אויפשטיין אין מיטן דער נאַכט, אָנצינדן אַ וואַקסן ליכט, אַרומגיין אין די גאַטעס אַרום זיינע בילדער, באַטראַכטן יעדעס בילד זיינס באַזונדער, זאָגן צו זיך אַליין: „עס

איז גוט. זייער גוט. בעסער קען נישט זיין." אזוי מיט אַלע ביל־דער. אַלע זענען געווען „גוט, זייער גוט, בעסער קען נישט זיין". אַז ער איז פּאַרטיק געוואָרן מיט באַוואונדערן זיך אַליין, אין מיטן דער נאַכט, פלעגט ער זיך לייגן קריג אין בעט אַריין. אין אַ שאָ ארום פלעגט ער זיך ווידער אויפכאַפּן, ווידער אָנצינדן אַ ליכט, ווי־דער ארומקריכן ארום די ווענט, רעדן צו זיך אַליין: „גוט, זייער גוט, בעסער קען נישט זיין".

:: :: ::

„איך האָב נאָך היינט אַ מאַיאָנטיק מיט ארבעט", מוז איך באַלד ענדיקן.

האָסטו געהערט די גוטע נייעס, נאַדיר? — „מיר" האָבן זיך דאָך אריבערגעצויגן אין אַ נייער אַמבאַסאַדע. „אונדזער פלאַג", רויט־ווייס־בלאָער, וואַרפט זיך אין די פראַנצויזישע אויגן מיט זיין רייכער זיידנקייט.

אַגאַוו: צי ווייסטו, נאַדיר, אַז אין געוויסע לענדער איז אַ מינונג אַז אַ פאָן טאָר מען נישט וואַשן. וואָרין דאָס וואָלט געהייסן, אַז מען גיט־צו, אַז די פלאַג איז נישט ריין און דאָס וואָלט געווען אַ „באַליידיגונג פאַרן קאַיסער"...

אין דייטשלאַנד באַקלאָגן זיך, זאָגט מען, די פאָנען־סוחרים, אַז סאָציאַליסטן קויפן פלאַגן אַף בּאָרג און... מען זעצט אָן ס'געלט!

אין אַלטן קייסערלעכן דייטשלאַנד, זאָגן זיי, איז אַזוי נישט גע־ווען. בלייבן שולדיק געלט פאַר אַ פלאַג, האָט געהייסן לאָזן אַ פלעק אַף די „פּאַטריאָטישע געפילן". דאָס האָט זיך קיין שום האַנס־וואורשט נישט געקענט דערלויבן.

היינט איז אַן אַנדערע וועלט: אַי מען לייגט טפילין, אַי די טפילין זענען געגאַנווועטע!

דאָס דערמאָנט מיך (איך ווייס נישט ווי אַזוי!) אָן אַ געוויסן אידישן שרייבער, וואָס צירט זיך מיט עלעגאַנט פראַנצויזיש־דייטשע מאַניערן, מאַרסעל פּרוסט'אישע, שניצלערישע.

אַליין איז ער אַ ליטווישער יונגערמאַן, וואָס לייענט שווער דאָס ביסל פרעמדע איוורי, און האָט ליב אָן אנשטענדיקן קנייטש אין די הויזן, אַ קליין קניפּעלע אין קראַוואַט, אַ גאָלדן פינגערל.

איז דאָס זייער קאָמיש.

איך געדענק ווען איך בין געווען אַ אינגל, איז צו מיין טאַטע־מאַמע'ן געקומען צו־גאַסט אַ קאָרעוו, אַ באַהעלפער. איז נישט גע־

ווען וואו ער זאָל שלאָפן, איז ער געשלאָפן אפן בוידעם, לעבן קויש פון מאַצעס.

אינדערפרי איז ער אַראָפּגעקומען אַ פאַרשטויבטער, מיט שפּינ־וועבס אַף אַן אויער, אָבער אַן אויסגעפּוצטער מיט ווייסע מאַנזשעטן און אַ קראַגן, וואָס מיין פעטער איציק האָט געהאַט איבערגעלאָזט און מיין מאַמע האָט עס אַרויפגעוואָרפן אפן בוידעם.

אַז איך האָב אַ קוק געטאָן אַף דעם יונגנמאַנטשיק, האָב איך מיך זייער שטאַרק צעלאַכט. וואָס איז געווען? ער האָט אָנגעטאָן די „עלעגאַנטע זאַכן" פאַרקערט: די קראַגנס האָט ער צוגעטשעפּעט צו די אַרבל, און אפן האַלז האָט ער געטראָגן אַ גוואַלטיק־הויכן און שטייפן מאַנזשעט!

פון אַ שפּאַנישן בריוו

...טאָלעדאָ אין שפּאַניען, איז פול מיט על גרעקאָ'ס לאַנגע, דינע הייליקע. זיי וויגן זיך ווי ברענענדיקע קנויטן־שפּיצן אַף זייער לאַנגע, פאַרשטויבטע לעבנס.

אין טאָלעדאָ זענען די גאַסן מיט פלאַסטערשטיינער. די לײדנ־שאַפטלעכע הימלען פון טאָלעדאָ היצן די טרוקענע שטיינער, באַאומ־רואיקן ווי פרויען באַאומרואיקן מענער.

גאַסן שמאָלע, צענויפגעעפּנט אין גוט־ברודערלעכן געמיט. אַ זיסע אָפּגעלאָזנקייט! אַ צוגעלעגערט לאַנד, ווי אַן עפּל אַף אַ ווינ־טערבוידעם. אין בירגערלעכן טאָלעדאָ איז אַלצדינג צוגעפוילט, זיס.

:: :: ::

אין ניו־יאָרק האָבן מענטשן שטענדיק צייט די קעפּ אויפצור־הויבן. האָסטו דען ניט באַמערקט, נאַדיר, וויפיל באַלאָנים עס זענען שטענדיק דאָ אין ניו־יאָרק אַף אָוועקצושטעלן זיך קוקן ווי מ'ציט אַרויף אַ פייער־קאַסע, אָדער אַ פּיאַנע?

דאָ אין טאָלעדאָ קוקן זיך מענטשן אַף קיין זאַך נישט אום. הויבט מען דאָ די אויגן אויף, איז עס נאָר אין דער קירך, צו דער סטעליע. גייט איצט אַ שטומפּיק־פּעטע פרוי אין גאַס פאַרביי מיט פיר קליינע קינדערלעך, זעט דאָס אויס, ווי אַ גראָב לעבט האָט פון זיך אָפּגעטאָפּיעט פיר פּעטע טראָפּנס, כײלעוונע.

אין די גאַסן גייען אַלע מיט די קעפּ אַראָפּ. יעדער טראָגט דאָ די יאָרן אַזוי ווי אַ זאַק אייזן אַף די פּלייצעס. יונגע פרויען טראָגן די אויגן ווי שפּיגעלעך — די קליינע שיכלעך אָנצושפּיגלען. פון דער הויך קומט דאָ קיין זאַך ניט אַהער. אַ „רעוואָלוציע", מישטיין־דרערדן געזאָגט, ווערט דאָ רעזשיסירט פון דעם קיניג אַליין.

די קאָמעדיע איז געווען איינגעלערנט, די קאָמעדיאַנטן האָבן אַלע געקענט זייערע רעפּליקעס, אָנגעטון אין מאַסקעס פון „העראָען" זענען זיי געווען גרייט צו דער פּרעמיערע. דער רעזשיסאָר איז אַליין געווען דער — סופליאָר. נאָר ווי שטיל ער איז געווען האָט מען דאָך זיין קאָל געהערט העכער ווי די שטימעס פון אַקטיאָרן. מיט דער הילף פון פיטורעסקע בערדיקע שטאַטיסטן — אידן און אַנדערע „געטרייע לייט", האָט פּרימאָ דע ריוועראַ „געשלאָגן אין די

שאנצן". פענער האָבן געווייעט אין דער איבלדיקער מאַנדלביימער־לופט. אַף דער „פלאַזאַ דע זאָקאָדאָוער" האָבן טאָמאַשעווסקישע מיליטער־יוניפאָרמס געמאַרשירט און געהויבן די קניעס — אַלע אין אַ לאַנגער סימעטרישער שורע. שיך — ארויף, שיך אראָפּ.

:: :: ::

וואָס איז די טייטש טאַלעדאָ? איך קען אַ קוק טון אין די אידישע ספּאַרימלעך און זען... בלוט. איך קען אַ קוק טון אין גויעשע ספּאַרימלעך און זען — דאָס אייגענע.

וויל איך דאָס פון זיקאָרן ארויסשפּוקן, וואָרין וויפיל איז דער שיר דעם מענטשנס זיקאָרן פּאַר אַ לאַסט־אייזל צו מאַכן? ער דאַרף נאָך אַמאָל אויך טראָגן: טעלער מיט פּרוכטן, שיסעלעך מיט פּערל.

גיי אַהין, נאַדיר, וואו דער „טאַגוס" פליעצט. ארום דעם בעקן וואָס איז די שטאָט טאַלעדאָ. קוק דיר אָן געפלעקטע פיש אין וואַסער—. די קלאַסיש־מורישע אַרקעס. די שפּענדלדיקע באַלקאָנען, איבער קליינע היגלעס איז די שטאָט אויפגעשטעלט. פיל שטילקייטן ליגן דאָ איינס אַפ'ס אַנדערע — פלאַסטען שטילקייט. יעדער יאָר־אָפּשניט איז אַ נייע פלאַסט, אַ נייע קאָרע.

די צייט שטייט דאָ ווי אַ הונגעריקע מויז און נאָגט. נאָגט מיט קליינע, זעגנדיקע ציינדלעך. דאָס איז מוזיק אין דער טאַלעדאָר נאַכט. עס בלאָסלען די לייכט־גרינע קאַלך־ווענט. די שווערע אייזן־צאַמען ארום פּאַלאַצן און קירכן!

:: :: ::

על גרעקאָ'ס כאַלומעס זענען ווי אַ פייער וואָס לויפט איבער אַ טיש וואו מ'האָט בראַמפן צעגאָסן. אָבער די קירכן זענען דאָ פּעסטע געשוואָלענע, נישט־גראַציעזע. די „ברידער" אין קעמל־האָריקע מאַנטלען און קאַפּ־שאַנעס זען־אויס ווי ברוינע וואָראָנעס. די שוועסטער זענען פעט און פלומענדיק, אַביסל אומקרייטיק פון עלטער.

נאָר די אַלטאַרן זענען הויכע. די קלויסטער־טירן זענען אָפן: סטערינענע לעכט ברענען דאָרט אינעווייניג, בעאיים אין דרויסן איז אַ ליכטיקע לעוואָנע. (אי די לעוואָנע־שיין אי די לעכט־שיין פאַלט אַף אַ וואונדערלעכן רעטאַבלאָ פון „דעם גריך").

קומט מיר איינער אַנטקעגן מיט אַ צעשליסן העמד, מיט „שטילע טריט". אינגאַנצן קיין זוילן נישטאָ אַף זיינע שיך — די קאַמאַשן זענען צוגעפּעסטיקט צו די פיאַטעס מיט שטריקלעך. ער שלוקערצט פון קעלט, פון הונגער.

— סיניאָר, אין נאָמען פון אַלע געטלעכקייטן, שענקט עפּעס!

אַף זיין קויטיקער דאַלאָניע טוט באַלד אַ פינקל אַ זילבערשטיקל. ער גלעט דאָס אַזוי ליב, ווי די נייע לעוואָנע גלעט די וועלט, און ער זאָגט אַף געפּרענזלטן שפּאַניש, ווי אַן אַקטיאָר:

— אָט דאָס בין איך סיניאָר, איך אַליין. ווער איך זאָל נישט זיין, אָבער דאָס איז דאָך — איך! און קיין ברויט איז נישטאָ. און פייגל זינגען, און פרויען זענען יונג, און וויין איז קאַלט און קיל. קוקט מיך אָן, סיניאָר, און דערציילט אַלעמען, אַז מ'האָט אַ לעבעדיקן מענטשן אַרויסגעוואָרפן פון דרויסן. איר באַגרייפט? נישט פון אַ שטוב האָט מען מיך אַרויסגעוואָרפן — נאָר פון דעם פּאַרק, פון דעם דרויסן! דורך דריי מאַדרייגעס איז מיין לעבן דורכגעגאַנגען, האר מיינער: צומערשטן בין איך געוואָרן אַ היימלאָזער, דערנאָך בין איך געשלאָפן אַף טרעפּ, אין אַ קאָרידאָר, האָט מען מיך פון דאָרטן פאַרטריבן, בין איך געוואָרן קאָרידאָרלאָז; איצט, בין איך דרויסנלאָז. גייט מיט גאָט, מיין האר. גייט מיט גאָט אונדזער האר, מיין האר!

:: :: ::

מיין אידישער באַגלייטער רעדט אָבער אַלץ פון ליטעראַטור, פון מאַלעריי. וועגן גאָיאַ'ן זאָגט ער: ער האָט געמאָלן אַסאַך בעסער פון אַסאַך אַנדערע, וואָס האָבן געמאָלן אַסאַך בעסער פון אים.

און ענלעכע ווידערשפּעניגע רייד, וואָס בלישטשען און וואַרימען נישט.

מיר גייען אַריין עפּעס אין אַ טעאַטער. מיר זעען: מאַנסביל פאַרשטעלט פאַר פרויען. פאַרשמירטע פּיינעמער, פאַלשע בריסט. אַ בויכגאַרטל האַלט פעסט די ליניעס וואָס קענען פאַרראַטן.

ווי מיעס.

מיר שפּייען אויס לעבן אַ געל־שוויביקן לאַמטערן.

מיר זענען איצט אין זייער אַ שמאָל געסל. אַף קליינע אייזעלעך רייט מען דאָ פאַרביי. די זאָטל־הענגערס מיט די שפּאָרן לאָזן איןביידע זייטן וועגט אַזוינע אויסגעריבענע רעלסן, גלייך ווי דאָס וואָלט געווען אַ שפּאַנישע אייזל־באַן. אַז יענע קומען־אָן מוזן מיר פונם טראָטואַר אַראָפּ, זיך באַהאַלטן אין אַ געוועלבל, וואָס איז אין אַ קעלער.

שענקלעך. קעפּ פון באַזיירים אַף שילדן, גרויסע גלעזער מיט וויין.

דאָ איז קיל. סאָף־זומערדיק. דורך גראַטקעלעך אַזוינע דינע,

זיפט זיך דורך אביסל מילכיקע לעוואַנע, באַפלעקט אַלדינג מיט ליב־שאַפט און סאַד, פאַרטרויט זיך צום בעסטן דער אויסגעריבענער שוועל, וואָס איז וואונדיק פון גוטסקייט.

און פונקט ווי בונעם נאַראַיעווער האָט דערציילט, אַז ער איז אַמאָל אין אַ שיינעם פרימאָרגן אויפגעשטאַנען: „ער גיט אַ קוק, ער איז אַ כאָסען", אַזוי האָבן מיר פלוצים זיך געכאַפּט, אַז מיר רעדן ווידער וועגן „ליטעראַטור און לעבן".

איך: וואָס איז דאָס פּאַר אַ קלאָלע אַף אונדז, וואָס אָנ־שטאָט צו לעבן דאָס פאַרשאָלטענע לעבן, זעצן מיר זיך אַוועק און מיר רעדן דערפון? שניידן זיך די בייכער אויף, זוכן דאָרטן דעם „סאָד"! טרענען זיך אויף די אייגענע אָדערן זוכן דאָרט די „מוזיק פון אונדזער צייט?"

...און מיט דעם אַלעמען זענען מיר דאָך אַזוי געמיין. ווען אַ גרויסער דערוואַקסענער מענטש זאָל זיך (באַ אייך אין אַמעריקע) אַוועקשטעלן און זיך באַרען מיט אַ יונג אינגל, וואָלטן אים אַלע פאַר־לאַכט, פאַרשפּיגן, אויסגעפּאַטשט. אָבער אַז מיר גאַנווענען אַוועק באַ דער בין איר ביסל שפּייז — דאָס איז גאָרנישט. די קליינע בין זאַמלט און שפּאָרט אַף ווינטער. האָרעוועט אַזוי שווער אַף די קעסטעלעך האָניק, לייגט אַריין אַזויפיל אַרבעט, אַזויפיל שיינקייט. דערנאָך קומט דער מענטש, נאַרט באַ דער בין אויס איר ביסל עסן, באַשווינדלט און באַרויבט זי אינמיטן העלן טאָג!

...די „אינדיאַנישע ניסלעך" וואָס וואַקסן אין אַריזאָנאַ, ווי אַזוי מיינסטו קריגט מען זיי? רייסן פון די ביימלעך לוינט זיך נישט. די נים זענען קליין, די קוסטעס שטעכדיק. וואָס־זשע טוט דער מענטש, וואָס וויל אָבער פּאָרט עסן אינדיאַנישע ניסלעך? גאַנוועט ער באַ די מייז. יאַ־יאַ, באַ די מייז! אַ מויז אַרבעט שווער אַ גאַנצן זומער, קלייבט־אָן ניסלעך אַף ווינטער, באַהאַלט זיי אין אַ גרוב, דער־נאָך קומט דער מענטש. גאַנוועט־צו באַ דער מויז דאָס ביסל נים, באַרויבט די אָרימע באַשעפעניש פון איר ברויט. ווער גיט וועגן דעם אַ פּיפּס? קיינער נישט!

אָדער אַפילע דאָס פעלד: צירט זיך עס דען מיט קאָרנבלומען אָדער מיט קאָרנזאַנגען צוליב אונדז? ניין מיר רעדן־איין דעם פעלד (דורך מיסט, זאָמען און אַנדערע אינסינואַציעס), אַז קאָרנ־זאַנגען פּאַסן אים זייער שיין צום פּאָנים. דאָס נאַרישע פעלד מוט־שעט זיך, בליט, מאַכט זאַנגען. דערנאָך כאַפּן מיר די זאַנגען אַוועק פונם פעלד, לאָזן עס ליידיק, מיט אַ פליך, אָפּגענאַרט, באַליידיקט!

...די ערד ווי דער מענטש.ביידע האָבן אַ שלעכטן זיקאָרן, וואָס ראַטעוועט פון מאָרעשכוירע. וויוואַט!

:: :: ::

„פאַרכלינגע דיך״ (זאָגט ער צו מיר) מיין ליבער מאַקס וואַקס, איבער דער יונגער אידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע, שעפּ נאַכעס.

דו אַליין האָסט אַמאָל געזאָגט, אַז די ליטעראַרישע „אַסערעס האַדיבערעס״ זענען נישט געגעבן געוואָרן אַפן באַרג סיניי. נו אויב אַזוי, טראַכט דער היינטיקער „יונגער״, אויב דער „אַנויכי״ איז אויסגעטראַכט, מעג מען דאָך שוין האַרגענען מענטשן אויך. ניין, נישט מען מעג, נאָר ס'איז בעפּייריש אַ מיצווע צו זיין אַ מיצווע־ברע־כער! שטייט דען נישט אין דער טוירע וואָס איז פון נאַדיר'ן אָפּ־געלאַכט געוואָרן, אַז „לוי סירצעך?״ און אויב משה נאַדיר זאָגט בעפּייריש, אַז ס'איז נישטאָ קיין „לוי טאַיסעי״, איז אַ סימען, אַז ס'איז ניטאָ קיין „לוי סירצעך״ אויך!

ס'איז גוט, כ'לעבן, וואָס די „גרינע יוגנט״ קומט אָן אין די יונגע יאָרן, ווען מ'האָט קויאַך אַריבערטראָגן די שווערסטע צייט אינם מענטשנס לעבן, די טונקעלסטע—.

אין אונדזערע יאָרן, נאַדיר, גייען די יאָרן שוין אַסאַך פלינקער, שפּילעוודיקער. דער „ערנסט״ איז נישט מער קיין מעדאַל אַפן האַרץ. אַלע מעדאַלן זענען אַ לאַסט אַפן האַרץ. מ'שלעפּט קוים ס'האַרץ אַליין!

(ווי ווייט עס איז אַמאָל געווען צו פּורים, צו אַ נייעם אָנצוג, צו אַ קוש פון אַ פרוי, צו אַ שקאַרמיץ מאַרעלן!)

אַ בלאַט פּייער אַף אַ שטאַנג — דאָס איז דער כאָלעם פונם לעבן.

אַ בלאַט לאָקשן אַפן טיש, איינגעוויקלט אין אַ ווייס טישטוך — דאָס איז דאָס לעבן אַליין.

פּעסימיזם ביטערט און קרעפּטיקט דאָס האַרץ. אָבער שפּאַניען האָט קיין פּעסימיזם נישט, נאָר אַוויווער־באַטלדיקע זיסקייט.

אַפילע קיין לייטישע קלאָלעס הערט מען דאָ נישט:

— „גאָטס הונט ביזטו!״

אָבער אין לעמבערג ווי זאָגט מען?

— גאָט זאָל העלפן ס'זאָל דיר אַכט יאָר דורכאַנאַנד נישט גיין קיין רויך אויסן קוימען!

— גאָט זאָל געבן, אַז דו זאָלסט האָבן אַלדינג וואָס דיין

הארץ גלוסט, נאָר זאָלסט זיין געליימט אַף אַלע אייוורים און נישט קענען רירן מיט דער צונג!

— איך צעפּעץ דיר דעם טרעלבעך מיט א מילעכיק מעסער!

:: :: ::

ס'איז שוין שפּעט (אַלעמאָל איז שפּעט, אָדער ווייט!) טאָלעדאָ שלאָפט דעם רואיקן שלאָף פון דעם אומגערעכטן.

דער „טאַנוס" פליצט שטיל. קלויסטערס שלאָפן. על גרעקאָ'ס גראָטעסק-הייליקע גייען אָרום אין קויטיקער וועש און זענען שאָטנס אַף די לייכט-גרינע ווענט פון טאָלעדאָ.

מיין באַגלייטער קוקט אַף דער שענק-שילד מיטן קאָפּ פון גע־בראָטענעם כאַזיר און ער דערמאָנט זיך:

באַ אים אין שטעטל איז געווען א גוי, האָט ער זיך מעיאשעוו געווען ער וועט זיך מעגאַיער זיין. האָט דער ראָוו באַשטימט דעם ברים-טאָג: מיטוואָך.

געקומען מיטוואָך, איז מען געגאַנגען נעמען דעם „גער"-צערעק אין שול אריין צו דער אָפּעראַציע. איז מען דורכגעגאַנגען דעם מאַרק, האָט דער „גער" דערזען, אַז ס'איז דאָ צו פאַרקויפן א כאַזירל זייער ביליג — א מעציע פון א גאַנעוו. האָט ער א טאַפּ געטון די „סכוי־רע" הינטערן בויך, זיך אויסגעדרייט צום מויעל און געזאָגט: „איך'ל מיך מעגאַיער-זיין שפּעטער מיט עטלעכע טעג, ראַבין". און ער האָט גענומען ס'כאַזירל אונטערן אָרעם און איז אַהיימגעגאַנגען.

איך ווייס נישט אַנטקעגן וואָס מיין אידישער באַגלייטער דער־ציילט דאָס. און קעדיי מיך נאָך מער צו „פּערפּלעקסירן", דעקלאַ־מירט ער פון אַן ענגלישן בוך וואָס הייסט: די בריק פון סאַן לואיס רעי":

...און ער האָט זיך אָנגעשפּאַרט אָן א פלאַם און איז געשטאָרבן.

אָ, ווי גוט איז זיך אָנצעשפּאַרן אָן א פלאַם און צו שטאַרבן אויב מיר מוזן.

נאָך אַ בריוו פון פּאַריז

...איך האָב פאַרבעטן עטלעכע געסט צו מיר אַהיים, אין מיין האָטעלכן, אַף דעם „געסל פונם גרינעם וועג״, וואו די באַן גייט פאַרביי, איז אַן אָפענעם טונעל, באַוואַקסן מיט גראָז, באַהאַנגען מיט פייגל־נעסטן.

דאָס עלעקטרישע ליכט דאָ איז שיטער. הויך־אַרויפגעצויגן — שווער צו לייענען בא אַזא ליכט. פונדעסטוועגן לייענט מען. מ'קומט זיך צעגויף באַנאַכט נאָך דער אַרבעט און מען לייענט צעביסלעך. מ'זופּט צעביסלעך וויין: ס'איז נישט געפערלעך דאָרטן מיט דער קונסט!

ווי דער ווינט זענען דאָ גרינג און פריש און פאַרגייענדיק — די זיבן קונסטן.

נישט קיין שטייענדיק וואַסערל אין דער הייליקער (און פאַר־שטינקענער) בוכט פון אומשטערבלעכקייט, נאָר אַ פריש, רירעוודיק שטראָמעלע, וואָס קומט פון די גרינע בערג אַרונטער.

טרינק אויס. פאַרוואַרף דעם באָקאַל הינטער דיר. צעברעך אים.

לייען־אויס, וואַרף אַרום די בלעטער, פאַרגעס עס.

דאָס לעבן איז דאָך ביכערדיקער ווי דאָס וואָס דו קענסט מיר באַשרייבן.

די „הייליקייט פונם געדרוקטן וואָרט״ איז דעם פּאַריזער פרעמד: קען מיין כּאַוועה, דער פראַנצויז. נישט פאַרשטיין פאַרוואָס אין די אַמאָליקע אידישע רומל־דרוקערייען אַז אַ האַנט־זעצער האָט געמאַכט אַ גרייז, אין אַ בלאַט וואו עס האָט זיך געפונען דער „שעם הויה״; האָט מען נישט געטאָרט פאַריכטן, אָדער צעוואַרפן די אויפגעזעצטע שורעס. נאָר מ'האָט געמוזט אָוועקשטעלן דעם גאַנצן פורם מיט בליי, ער זאָל זיך צעפאַלן פון זיך זעלבסט.

:: :: ::

אַף דר'ערד זיצן מיר אַלע זעקס. גיטאַנאַ רעדט אַף פינף שפּראַכן. אַף יעדער שפּראַך איז זי אַן אַנדערער מענטש. ווען זי רעדט פויליש איז זי אַ פּאַליאַטשקע — אַזוי צאַרטיש, ליאַלקיש. אַף ענגליש איז זי: אַ שטייפע „סקול־מאַרם״, אַף דייטש: אַ פּראַק־טישע ווירטין, אַף פראַנצויזיש: אַ לייכטזיניק מיידל. אָבער אַז זי

רעדט אידיש, איז זי — אַ פּראַקטישע, קלוגע אידישע טאָכטער פון ווילנע.

פלאַנזשאַן זאָגט: איך האָב ליב מיידלעך מיט קליינע וואַנ־טשעלעך; איך האָב ליב צו קושן אינגלישע ווייכע האָר אַף מיידלשע ליפּן, וואָס שמעקן מיט טיטין־רויך, מיט ווײַן, מיט רייד, ווי ביטערע איילבירטן.

די זינגער פון פאַמגראַנאַטן האָב איך נישט ליב. אהער צו מיר, איר אַלע זינגער פון ערד און אַרבעט, און מיסט, און בעט, און טיש! אהער צו מיר, איר אַלע, וואָס איר ביטערט־אויס אייערע באַלוימעס און סערווירט זיי אַף האַרבע בלעטער פון כריין!

טאָעפיל (דער שיין־פאַרפרישטשעטער מיט די צעפלוישטע געלע האָר) זאָגט: עס זענען דאָ שרייבער, וואָס פאַרשניצן זיך אַ פינגער און שרייבן — גרינגע זינגערלעך יענע! אַ פלינק פעדערל. אַרויפּ־געכאַפּט זיך. אָפּגעריטן ביז צום שענקל, ביז צום קלויסטערל, קריק־געקומען אַ פאַרשוויצטער און — אויסגעשטעלט דעם קאַסטן ציין קעגן דער זון.

און עס זענען דאָ שרייבער (זאָגט טאָעפיל) כאַשעווע, שווערע, בערדיקע. זיי טונקען־איין די באָרד אין טינט, גיבן אַ שרייב מיט דער באָרד אַף פאַרמעט: אַ פלאַקאַט פאַר די געטער!

און ס'זענען אויך דאָ שרייבער, וואָס האָבן קיין בערד נישט, קיין פלינק פעדערל נישט, נאָר זיי האָבן צוויי עלנבויגנס שפּיציקע. טונקען זיי איין די עלנבויגנס אין טינט, מאַכן זיך אַ וועג דורך דעם ווייסן, קינדערשן סייכל פון דער וועלט.

יאָהאַן, דער דייטש מיט די הערנערדיקע וואַנטשעס, זאָגט: אַלע קינסטלער זענען מיר גאָטליב שולצע! (אַמאָל פלעגט מען זאָגן: „שנופּע"). עמעסע קינסטלער, מאַכט ער, זיצן נישט און שאַפּן מענטשעלעך פון טינט, ווען דער נאַטירלעכער אופן איז אַסאַך באַקוועמער, ביליקער, מענטשלעכער. ווי זאָגט דער דאָקטאָר פאַוסטוס?

פון פאַוסטן האַלט ער פונדעסטוועגן, אונדזער דייטש. דאָס, זאָגט ער, איז נישט גלאַט אַזוי שרייבעריי. דאָס איז פּיראַמידיש!

באַם דריטן גלעזל שערבעט אָבער, פּויעלסטו באַ אים, אַז „פויסט" איז בלויז די מעכאַניק פון טרויער. די שפּינדלעך און שרייפלעך און צאַפּנס פון אַ וואונדערלעכן זייגער, וואָס שלאָגט אַלע האַלבע שאָ, און אַ פויגל קומט־אַרויס און מאַכט: „קוקו".

פלאַנזשאַן פאַרבעסערט: עס איז אַ פּראַכטיק זייגערל, פון ריינעם גאָלד. נאָר — אָן ווייזערס! לייגסטו עס צו צום אויער, איז עס אַ טרייסט (אַז דו ביזט אין דער מידבער!), אָבער ווייסן

דערפון, וויפל דער טאָג האַלט, קענסטו נישט, סיידן די זון איז אַפן הימל.

מיט דער זון פאַר אַן אַרויסהעלפער, איז „פּאוסט" אַ גאַנץ גוט זייגער־ווערק, אָבער אָן דער זון, אַך יודע־יאָזעף!

ער פאַרקרימט זיך, צעגעמט די דרילכענע פאָרהאַנגען. שפּייט אַרויס דורכן פענצטער — טרעפט אַקוראַט דעם קעצל, וואָס מיאוקעט אינדרויסן באַם שטילן טויער.

גיטאַנאַ דערהערט דאָס לירישע מיאוקען, ווערט זי אַ מאַמע צום פאַרלאָזענעם קעצל אינדרויסן באַם טויער, זוכט מילך, געפינט נישט. טראָגט זי אים אַרונטער אַ טעלערל מיט ווין.

וועט דאָס קעצל טרינקען ווי אַ מאַן, אָדער וועט עס וויינען נאָך מילך, און נאָך קינדערשע זאַכן, וואָס זענען שוין לאַנג אַרויס פון דער מאָדע?

אַף פּאַריזער קעץ איז שווער צו זאָגן!

:: :: ::

אַז יאָהאַן האָט מיט 15 מינוט פריער אַרויסגעלאָזט דאָס וואָרט „פּיראַמידיש", האָט זיך איצט קולפּאָן (דער בעלגיער) דערמאָנט אָן — מומיעס.

וואָס קומט אַרויס, זאָגט ער, אַז אַ קיניג לאָזט זיך שוין גאָר גוט איינבאַלזאַמירן, אַז שפּעטער מיט 5 טויזנט יאָר קומט צוגיין אַ רייכער אַמעריקאַנער, קויפט אָפּ די מומיע, ברענגט זי צושלעפּן קיין אַמעריקע, ווייזט זי אין די צירקן, אין די טעאַטערס, פאַר 15 סענט אַ קוק?!

פלאַנזשאַן האָט דערווייל צוגעבונדן אַ שפּיגאַטל צום פּיסל פון קולפּאָנס בעכער' — ער זאָל אים נישט איינשלינגען אינאיינעם מיטן געטראַנק, אָבער ער גיט צו, אַז ס'איז טרויעריק, זייער טרויעריק. „נישט אַזוי" זאָגט ער, „דאָס שטאַרבן, ווי דאָס נישט־קענען באַוואָרענען זיך קעגן אַמעריקאַנער".

גיטאַנאַ איז שוין דאָ קריק. דאָס קעצל האָט זיך, ווייזט־אויס, אָנגעשיקערט און איר צעדראַפּעט אַ פּוס. זי זעצט זיך אַוועק אַפן דיל, טוט אויס דעם זאָק, לעקט זיך אַליין ס'בלוט, ווי אַ טיגערין מיט שיינע וואָנטשעלעך, שמייכלט, פאָנפעט אַף שיינעם פראַנצויזיש.

פלאַנזשאַן נעמט גיטאַנאַס פּראַכטיקן פוס אין דער האַנט אַריין, ווי אַ גיטאַרע, שפּילט קלאַמפּערשט און זינגט איר זיין אייגן ליד:

די וועלט וועט זיין אָן מיר,
איך וועל זיין אָן דער וועלט,
נאָר דערווייל פעלט מיר אוים אביסל געלט.

מיט גאָלדפאַרב פאַרב איך אָפּ ס׳קופּער
פון מיין קופּערנער קוואָרט,
און איך שפּיגל־אָן אין דעם מיין וואָרט.

בלישטשעט עס ווי זאַהאַוו־טאָהער,
ווערט מיר זייער גוט און זייער וואויל,
כאָטש די גאָלדענע קוואָרט איז דורכאוים הויל...

פלאַנזשאָן זינגט גרינג און „פונם אַקסל אַוועק". אָבער דער אידישער דיכטער, אַלפרעד אָרגעל, נעמט עס ערנסט. ער זינגט אין „סלאָו־מאָושן", ענלעך צו דעם שאַרזשירטן פאַוואָליע־טעמפּ, וואָס ווערט געוויזן אין קינאָ, ווען דאָס „שפּרינגענדיקע פערד" הויבט אויף א פוס אַזוי פּאַמעלעך, אַז ס׳נעמט עפּשער 10 רעגעס, און דאָס אראָפּפאַלן פונם רייטער געדויערט העכער א מינוט.

אויסגעצויגן בא דער ערד. מיין ביין איז לאַנג און דאַר.
איך צי די קליי פון מיינע ביינער,
ראַנגל־אוים מיין פרייד מיט ברויט און שטיינער,
נאָר איך בין אַלץ פון גאָרנישט נישט דער האַר...

דערויף ענטפערט גיטאַנאַ (דאַווקע!) און פּאַטשלט איר שאָכן איבער דער האַנט, ער זאָל איר אָפּלאָזן דעם פוס, וואָס ער נוצט ווי א צעבלוטיקטע באַלאַלייקע:

מיינע טעג זענען גרינג ווי דער טויט,
מיינע טעג זענען קליין ווי דאָס לעבן.
אָפּן יאָם גייען גאָלדענע קרוינען
און איך גיי מיטן קאָפּ צום הימל.

איך גיי מיר אביסל שפּאַצירן
אין א פאַרשאָלטענעם קוואַדראַט,
דער גאָרטן האָט טייטלען אַסאַך,
און איך האָב א האַרץ פול מיט ווייטיק.

א הינטל גייט נאָך בא מיין זייט,
וואָס קען איך דעם הינטל דען געבן? —
אבוץ א טאָג פון בלוט און מילך,
אבוץ מיין מאָגער שטיקל לעבן!

אַף דער „גאַס פונם גרינעם וועג" איז היינט, ווי דו זעסט, א טאָג פון לידער!

:: :: ::

איך האָב אומיסנע אויסגעבויערט א לעכל אין אונדזער טיר, קעדיי איר זאָלט אַלע קענען הערן אונדזערע שמועסן וועגן ליטעראַטור.

פון יוניאָן־סקוועד ביז צו אונדזער פּאַריזער הינטערגעסל איז ווייט, ווּעסט מוזן שטאַרק צובויגן דאָס אויער.

יאָהאַן רעדט וועגן דעם, אז נאָכדעם, ווי א ליד איז אָנגעשריבן און געענדיקט, דאַרף דער דיכטער גיין קריק צו דער ערשטער שורע, און אָנהויבן אפּסניי. אָט־דאָס (זאָגט ער) רופט מען: פּאָלירן, שלייפן.

אַף דעם ענטפער איך פלאַנזשאַן:

אויסבעסערן? א ליד (אויב ס'איז א ליד) איז דאָך ווי א לעבעדיקער אָטעם. קען מען אָטעמען אַף קריק דאָס אויסגעאָטעמטע?

. . . וואָס פאַרא ליגן דאָס איז!

פּונקט ווי דער ליגן פון מאָלער, וואָס ספּעציאַליזירן זיך אַף געוויסע זאַכן, שטאָפן, אטמאָספערן: איינער קען בלויז מאָלן א טיש און נישט קיין בענקל. דער אַנדערער גייט נאָך ווייטער און מאָלט נאָר ווינער־בענקלעך. א בערלינער בענקל וועט ער אייך נישט אויפמאָלן, ווען איר דערהאַרגעט אים!

די צייט איז שוין נישט ווייט, ווען „קונסטווערק" וועלן געמאַכט ווערן לויטן אַמעריקאַנישן פּלאַן פון מאַסנפּראָדוקציע: איינער וועט „שטעפּן" די נאַטור, דער אַנדערער וועט פאַרסטריגעווען „סעקס", דער דריטער וועט פאַרפירן די בלאָנדע גראַפינע, דער פערטער וועט זי ברענגען צו שאַנד און צו שפּאָט (ס'קען זיין, אַז צו דעם לעצטן וועט מען דאַרפן האָבן צוויי מענטשן: איינער וועט זי ברענגען צו שאַנד, דער אַנדערער וועט זי פירן צו שפּאָט). דער פינפטער וועט איר איינגעבן סאַם, דער זעקסטער וועט זי „באַערדיקן".

יאָ־יאָ. אין הימל פּוצן שוין די מלאָכים די טרומייטן און וואַרטן אַפן אָנקומען פון דעם „גרויסן ספּעציאַליסט"!

:: :: ::

. . . שלייפן לידער? פאלירן נאָוועלן? הובלעווען סקיצן?

הער זיך איין דורך אונדזער טירלעבל (אין „ריע דע לא וואַוא ווערט”), וואָס פלאַנזשאַן זאָגט:

. . . אַוואדע דארף מען שלייפן. אָבער ווען? און ווער? שלייפן דארף יענער שרייבער, וואָס זיין „שאַפן” האָט די קוואַליטעט פון צירונג־שטיינער — טויטע, קאַלטע, בלישטשענדיקע זאַכן. די דארף מען שלייפן ביז צום העכסטן פונקט פון פיינקייט.

. . . אָבער יענע, וואָס זייער שרייבן טראָגט דעם כאַראַקטער פון לעבעדיק פלייש, פון יענע קען מען נישט פארלאַנגען, אַז זיי זאָלן ס'לעבעדיקע פלייש ארויפלייגן אַף אַ „שלייפשטיין” און עס שאַרפן...

פון אַזאַ גאַטונג ליטעראַטור — ווי דאָסטאָיעווסקים, אַ שטייגער — קען מען אפילע ניט פארלאַנגען, עס זאָל דופטן מיט צימרינג און מיט נעגעלעך. —

. . . דאַפאַר זעסטו טאַקע, אַז פון לאָרד בייראָנס געשליפענע לידער, איז בלוט אָפּגערונען. עמעס, זיי זענען געוואָרן בלאַסער, לירישער, אָבער אַנעמישער, קאַלטער.

אָפילע אין היינעס „בוך דער לידער” טרעפט מען „געשליפענע” געזאַנגען, וואָס פאַרוואַרפן נעבעך מיט די קעפּלעך, און היינע שפּריצט אַף זיי וואַסער.

די פראַגע איז בעקלאָל: שיינע איידלשטיינער (אין דער ליטעראַטור), צי לעבעדיק בלוט־און־פלייש?

דער ענטפער איז:ביידע!

די „דימענטלעך” זאָל מען שלייפן — זיי וועלן דאַפון קריגן אַ העכערן ווערט אַף דעם בעלגישן דימענט־מאַרק. אָבער נעז זאָל מען לאָזן צורו. ווי „גאָט גיט” אַזוי מוז זיין. — —

:: :: ::

. . . גוטע שרייבער גיבן די ראָנדן פונס לעבן; בעסערע — שניידן אָריין! אומעטום איז אַ ראַנד, אומעטום איז סאָף.

אַף יעדער רענע איז דער פּאַטאָס פון אַ שיף, וואָס איז פאַרלוירן געגאַנגען אַף אַ וויספע. —

צייט און מענטש!

דער מענטש פאַרמאָגט דאָך מער גאַרנישט ווי צייט, די צייט פאַרמאָגט מער נישט ווי דעם מענטש — און ביידע מוזן איינס פון ס'אַנדערע פּאָטער ווערן, קעדיי צו קענען לעבן.

ווי אַ בעטלער, וואָס האָט אַ פולע קעשענע מיט גאָלדענע אַר־

בעסלעך, נאָר אין קעשענע איז אַ לאָך און עס רינט אַרויס. ער שמייכלט און איז גליקלעך דאָפון, וואָס זיין גאָלדן פּאַרמעג צערינט אַזוי גרינג, אַז ער מערקט עס אַפילו נישט. נאָר ווען ער זעט, אַז די גאָלדענע אַרבעסלעך אין קעשענע ווערן וואָס אַמאָל ווייניקער, ווערט ער טרויעריק. —

דער לעצטער פּאַראַגראַף וועגן מענטש און צייט איז פון מיין פּריינט פּלאַנזשאָן. שטענדיק אין די לעצטע טעג פון יעדן כוידעש פאַלט אונדזער פּלאַנזשאָן אריין אין אַן אַטלעסענער מאַרעשכוירע, ציטירט זיינע אייגענע פילאָזאָפישע מאמאָרים, און טראַכט זייער ערנסט פון אַרויסגעבן זיי אין אַ ביכל. נאָר וואו קריגט מען אַ פאַרלעגער?

:: :: ::

. . . שרייב וואָס איז דאָרטן באַ אייך אין דעם וויסטן ניו־יאָרק! איך הער, אַז דו שלאָגסט זיך מיט דער גאַנצער וועלט? אַ נאַריש־קייט! צו וואָס מאַקריוו זיין דיין אייגן „ריין פּאַרטיכל" אויף מיזבייעך פון „ליטעראַרישער היגיענע"? ווער וועט דיר אַ דאַנק געבן? איבער הונדערט יאָר דיר אַ גאָלדענע מאַצייווע שטעלן?

. . . און דאָס, וואָס דו שרייבסט מיר, אַז דורך די זומער־כאָדאָשים וועסטו זיך אַביסל אָפּרוען פון דיין ליטעראַרישער „פּאָלי־וואָניע", דערמאָנט מיך אָן אַ געוויסן לעמבערגער אַקטיאָר, וואָס האָט באַדאַרפט שפּילן אַ מענטשן אָן הענט, און אַז עס איז געקומען צו דעם פּאָסעק, וואו ער האָט באַדאַרפט זאָגן „זיי האָבן מיר ביידע הענט אָפּגעהאַקט, די מאַמזיירים!", האָט ער — דורכן מאַנטל, וואָס איז געהאַנגען אויף זיינע אַקסלען — צענומען ביידע הענט און גע־זאָגט מיט אַ ברייטן זשעסט: „אָט־די־אָ ביידע הענט האָבן זיי מיר אָפּגעהאַקט, די מאַמזיירים, אַ פינצטער יאָר אויף זיי!"

(דעם „אַ פינצטער יאָר אויף זיי!" איז נישט געווען אין טעקסט. דאָס האָט ער שוין אַליין צוגעלייגט!).

אויך דו, נאַדיר, וועסט אָן הענט נישט קענען אויסדריקן די נישט־באַקוועמקייט פון אַליין בינדן זיך די הענט — כאָטש אויף אַ האַלבער שאָ.

דער ניקעלנער וועקזייגער האָט ערשט געגעבן דריי האַמערנע קלינג.

פּלאַנזשאָן שלאָפט שוין מיט גיטאַנאַס פיס אין זיין האַנט, ווי אַ צעבלוטיקטע גיטאַרע.

אויך דאָס קעצל שלאָפט אָן איבערגעקערטס.

פּאַריז, יולי, 1928.

פון אַ ניו־יאָרקער בריוו צו מאַקס וואַקס

איך האַלט מיין געליבטע אַף דער שויס און — בענק נאָך איר. פאַרשטייסטו דאָס?

איך באַוואונדער ניו־יאָרק, האָב ליב פּאַריז, גרייט מיך קיין מאָסקווע און בענק נאָך — ווין.

אין מיינע כאַלוימעס גייען ווינער פיאַקערס, מיט געשליפענע לאַמטערנעס, אין מעש איינגעפאַסט. איבער די גאַסן איז שטרוי און רויך און דער כיין פון אַ צייט, וואָס האָט צייט.

דער זייגער־אומרו פאַרטאַיעט זיך — אין דער קרום — וויל דעם קריק־שוואונג נישט מאַכן. ער האָט זיך פאַרטראַכט איבער דער פאַרגאַנגלעכקייט פון רעיגעס.

צו וואָס איילן זיך?

ווין איז: ווינער שניצל און ווינער שניצלער, און שובערט און וואַלצער, און שפּאַציר־גערטנער, און — פּראַטער!

ניין, נישט קוני איילאַנד. קוני איילאַנד איז אַ געפאַרבט ווייב, וואָס איז זויער פון זנוס; „וואורשטל־פּראַטער" איז אַ „זיס מיידל", וואָס זינדיקט און פרייט זיך, זינדיקט און ציילעמט זיך, זינדיקט מיט אַזינע פרומע „דאָנוי־בלויע" אויגן!

דעמאָלט איז דער גרינגער פורעם־קיניג „קונסט" נאָך געזעסן אַף זיין פּאַפּירענעם „קיסיי מאַלכוס", געהאַלטן אַ פלעשל טינט אין איין האַנט און דעם וועלט־רונד אין דער אַנדערער. אַפן קאָפּ האָט ער געהאַלטן אַ קויש מיט טיראָלער וויינטרויבן, די הענגלעך טרויבן האָבן אים די אויגן פאַרשטעלט, אין מויל אַריינגעקראָכן — האָט ער „אויוועך־באָטלדיק געקייט ווייך" און גערערט טאַנצלידער.

דעמאָלט איז געווען ווין. דאָס יאָר איז געווען 1905.

מיין גרויע, צעפליקטע פעלערינע איז געהאַנגען אַף מיר ווי אַ צעריסענער ווינט. דאָס האַרץ איז אויך געווען גרינג, כאָטש מיט אַ דעקאָראַטיוון רים אין סאַמע מיטן, וואו די ליבע וואוינט. איך בין דעמאָלט אַלט געווען 20 יאָר.

ווען איך'ל האַלטן באַם שרייבן מעמוארן, וועל איך זאָגן, אַז פאַר מיר איז דאָס דעמאָלטדיקע יאָר געווען לויטער איך, לויטער „אָן אַ סאָפעק", לויטער „וואָס כ'האָב געוואָלט האָב איך אויסגעפירט", לויטער בלאָנדע קעלנערינס, בלאָנד ביר, בלאָנדע זומערס, בלאָנדע פעלדער...

וואָס פלעג איך דעמאָלט זאָגן צו מיר אַליין? איך פלעג זאָגן צו מיר אַליין: „יצחק רייז, יצחק רייז, די וועלט דרייט זיך און איז טעאַטראַליש־גרינג, אָבער ווי איז דאָס לעבן פון דעם וואַסערטרעגער, דעם האָלצהעקער, דעם קוימענקערער, דעם שערענשלייפער?"

מער פון אַלצדינג פלעגט מיך טאַקע ציען צום שערענשלייפער, דעם פונקען־מאַכער, וואָס מאַכט פייער מיט געזאַנג און עפּעס ווערט דערפון שאַרפער!

אין אַזוינע מינוטן פלעג איך טראַכטען: דאָס אויער פון דער וועלט איז פאַרלייגט מיט וואַקס. דעם האָניק האָבן פּריצימלעך אויסגעלעקט. מיט דעם אויסגעשעפּיגענעם וואַקס האָבן זיי דער וועלטס אויער פאַרשטאָפּט, עס זאָל נישט הערן דאָס ביטערע קאָל פון דער אָרימקייט. אָבער איך, יצחק רייז, האָב איך דעמאָלט גע־טראַכט אַף אַ שיינעם ווינערישן דייטש, איך וועל זיך נישט מיסן און וועל דאָס וואַקס פון דעם וועלט־אויער אַרויסציען, אין אויער אַריינשרייען דורך אַ מעשן טרומייטערל און וועט מיין קול נישט העלפן, וועל איך דעם גאַנצן טרומייטער אין אויער אַריינשטופּן.

דאָס איז געווען אין קייזערלעכן ווין, אין יאָר 1905.

היינט איז קוני אײַלאַנד, יוני 1928. און דו ביזט ווייט פון מיר, מאַקס, און ווין איז אונטערגעגאַנגען, און אין מיר איז אַ רויטע זון אויפגעגאַנגען, — אַ זון, וואָס איז אַזוי פייניקלעך־ליכטיק, גיט קיין רו נישט, דערלאָזט קיין שלאָף נישט.

רו איך מיך אַמאָל אָפּ אויף „שטילן שרייבן" (האָב עס פון דיר גענאַשט, מאַקס!), אַף טריוויאַ. —

שטאָפּ איך איצט אָן מיין ליולקע מיטן דוימען פונם גראָבן פינגער, וואָס איז ברוין פון טאַבעק־שטאָפּן. איך פאַררויכער, און מיין טראַכטן איז אָפּן שמעקעדיקן רויך פון מיין ליולקע.

פאַלט מיר איין: פאַרוואָס נישט געבען אַ „באַשרייבונג" פון מיין רייזע פון... קוני אײַלאַנד קיין ניו־יאָרק? איז דען קוני־אײַלאַנד נישט פונקט אַזוי ווייט, ווי טיבעט אָדער סינגאַפּאָר, ווען מ'קוקט דאַרויף פון... טיבעט אָדער סינגאַפּאָר?

:: :: ::

די בלעטער שרייבן:

„נעכטן 88 אין שאָטן — ניו־יאָרק. 92 — פילאַדעלפיע."

היינט איז נאָך הייסער.

באַ פערד (זאָגט מען), וואָס גייען איבערן אַספאַלט, רינען אַראָפּ די פּידקאָוועס פון די פיס.

ס'איז אַ וועטער, ווי טאַקע אַמאָל „אין די גוטע, אַלטע זומערס", ווען ניו־יאָרק האָט זיך אַוועקגעזעצט און אָפּגעשוויצט אַ יולי־אַווגוסט — אָן באַכמעס...

קוני־איילאַנד צעשרייט זיין שווערן אומעט אַף מיליאָנען געלעכטערס, הויכע, ווילדע.

בראַטוואורשטלעך זינגען אַף צעגליטע פאַנען, צוויבל־פלייש לאָזט הערן זיין קאָל איבערן „אינזל פון פרייד" (אַך, פרייד! אַך, גראַשנדיקע פרייד פון קינדער מיט פאַרביקע גומי־באַלונען אין די הענט און פאַפּירענע בלאָז־ווײַשעטלעך צווישן די ליפּן!).

דער סי־געיטער גוויר האָט געלאָזט צעקאָמען באַ זיין „גרינעם" זיידן די ווייסע, שיינע באָרד, האָט אים אַרויסגעזעצט פאָרנט פאַר זיין טיר, אין גראָז־גערטנדל, אַלע זאָלן זען וואָס־פאַרא שיינער זיידע זיין זיידע איז. —

אָט זעט: די שוואַרצע דינסט טראָגט אים ווייסע מילך אין אַ גלאָז, די ווייסע מילך דערנענטערט זיך צו דער ווייסער באָרד, ווערט ערגעץ פאַרפאַלן.

דאָס נענער־מיידל ווישט־אָפּ דעם גווירס זיידן די ליפּן מיט אַ סערוועטל, מאַכט אים צורעכט די זיידענע יאַרמיקע אַפן קאָפּ. דער זיידע קייעט אַביסל זון און שמייכלט צון אַ פייגעלע, וואָס היפּט אַרום לעבן זיינע געגלאַנצטע היימישע שיך, מיט גומקעס און מיט אַרויסגעהאַנגענע אויערלעך—.

עס איז 2:45 באַטאָג. איך לאָז מיך צו דער סי־געיטער שיף, וואָס ברענגט דיך אין אַ שאָ קיין בעטערי־פּאַרק, ניו־יאָרק.

דאָס שיפל איז קליין, נאָר אויסגעפּוצט, מיט אַן אונטערשטן און אייבערשטן דעק. געוואַנטענע בענקלעך. „בייגל" אַף צו ראַטעווען איינעם וואָס טרענקט זיך. גויט־שיפלעך. שווים־גאַרטלען—.

איך גיי־אַרויף אַפן אייבערשטן דעק. גיב מיך איבער צו דער זון, טו־אָן די פאַרביקע ברילן. נעם לייענען אַ צייטונג—:

אַמונדסען האָט זיך נאָך נישט געפונען.

„קראַסין" ראַטעוועט נאָבילע־גרופּע.

די פרוי פון פּרעזידענט־קאַנדידאַט, סמיט, טראָגט אַ בלאָען הוט מיט אַ פיאָלעטענעם באַנד.

אַ מאַן וואַרפט זיך אונטער די רעלסן פון טראַם.

קייעט ריגבי'ס קיי־גומי און „פאַרהיט אייער געזונט!"

איך וואַרף־אַוועק די צייטונג. אַ שטאַרק־פאַרנומענע פאַליע כאַפּט זי אויף, קערט זי איבער אַף דער לינקער זייט, גיט אַביסל

א לייען די גרויסע רעקלאַמע וועגן „ריגבי'ס קיי־גומי", גיט א שפּיי־אויס און קאַטשעט זיך ווייטער...

א גאָטס גאַנעוול, מיט אַן אַטלעסענער בעקעשע און מיט פּייעס, ווי שטומפּיקע קאַרקנציערס. פאָרט אויך אין „שטאָט אַריין". זיין ברייטע באָרד איז רויט־גרוי, ווי פּראָסט אַף זשאַוועו. ער מאַכט מיטן מויל, ווי ער וואָלט געדאַוונט, און די סאַמעטענע קעלבערנע אויגן זענען באַ אים פול מיט —

אונזער שיף האַלט זיך האַרט לעבן די ברוקלינער ברעגעס.

די וואַסער־ווענט זענען דאָ אויסגעלייגט פון שטיינער, אָרומגע־טעסעט, אויסגעגלייכט, באַרואיקט.

געציכטיקע וואַסער־הינט לעקן די ברעגעס, לעקן ס'גראָז צישן די שטיינער...

— וואָס איז אַזוינס די קאָמוניסטישע אידייע? פרעגט איינער לעבן מיר און ציט דורך אַ שטרוי געצוקערט רויזנקאָלירט וואַסער פון אַ פלעשל.

א יאַכט־שיפל גייט פאַרביי. ס'לויפט איבערן וואַסער ווי אַ הירש איבער דער טרוקעניש. שטייט אַ יונגערמאַן אין אַ מונדיר פון אַן עמעסן קאַפּיטאַן און — געניצט מיט יונגע ציין.

דאָס יאַכט־שיפל האָט, אַכוץ אַ מאָדערנעם מאָטאָר, אויך אַלטמאָדישע זעגלען. די זעגלען זענען, דאַכט זיך מיר, בלויז צוליב אָנשטעל.

עס איז ווי איינער וואָלט געטראָגן שלייקעס מיט אַ פּאַסיק: דעם פּאַסיק — ער זאָל צוהאַלטן די הויזן, די שלייקעס — פאַר שיינקייט.

...אַ שפּיטאָל־שיף.

קינדער מאַכן אַן אַ טומל, פּאַטשן מיט דינע הענטלעך, מיט שמוציקע נאָז־טיכלעך, רייסן זיך איבער די פּאַרענטשעס: הורא! הורא!

דאָס האָט זיך „ס'גאָלדענע האַרץ פון ניו־יאָרק" מעראַכעם געווען אַף די קראַנקע און אָרימע קינדער — גיט מען זיי צוויי שאָ פרישע יאַם־לופט, צערייצט מען די קליינע אַפּעטיטלעך און מ'שיקט זיי קריק הונגעריקע אין די פאַרוואָרלאָזטע גאַסן פון דער איסט־סאַיד...

:: :: ::

אונזער שיפל פאָרט פאַרביי גרינע אינזלען — מיט אָפּגעשווי־רענע גראָז־פלאַכן, ווי קרימינאַלניקעס מיט אָפּגעשוירענע קעפּ.

דאָ איז „דער אַרסענאַל־אינזל".

אַרום דעם קײלעכדיקן אַרסענאַל איז אַ רונדע גראָז־ליניע, פאַר־ענדיקט מיט אַ ווײסן פּאַס פון קאַלכשטײנדלעך.

פון די אַרסענאַל־לעכער קוקט אונז אָקעגן דער גאַסטפרײנט־לעכער טויט — דורך אַזוינע מעשענע שפּאַקטיוון.

שיפן גײען, אײלן זיך, שלעפּן לאַסט, שלעפּן לײדיקגײערס, שלעפּן באַנען (אַ ריז טראָגט אַ ריז אויף די פּלײצעס!), שלעפּן מיסט, שלעפּן פּרוכט, שלעפּן קעלבלעך.

קלײנע שלעפּ־שיפלעך, אויסגעפּוצט אין יאָנטעפדיקע אַרבעט־קלײדער, שלעפּן נאַרישע, פלאַכע מולטערס, וואָס זענען צען מאָל אַזוי שווער, ווי זי אַלײן, נאָר האָבן קײן אײגענעם ריר־מאָטיוו נישט.

אַ פּערי־שיף מיט גרויסע רעדער אויף בײדע זײטן, בויטעט דאָס וואַסער, וויל אויסשלאָגן פון יאַם — פּוטער...

אַלע קלײנע שיפלעך האָבן בערנפעלן פון פּאַרנט, אַלע היטן זיך די נעז, סאַקאָנעס־נעפּאַשעס! — ווי די באַדנדיקע מײדלעך אויפן הײסן יאַם־באָרטן, וואָס קלעפּן זיך צו שטיקלעך ציגאַר־פּאַפּיר אויף די נעז — זײ צו שיצן פון דער זון.

ווידער אינזלעך גרינע, געשווירענע בײמלעך.

זעלנערישע באַראַקן, לײדיקע אין דער מילכאָמע־צײט געבויט.

איצט פאַרלאָזן, פאַרלאָשן.

בלויז עטלעכע זעלנער דרײען זיך אַרום.

אויף אַ שטריק הענגען אַ פּאָר לאַנגע און נאַרישע מענער־גאַטיעס, פאַרפירן אַ פלירט מיט אַ מאַלינע־פאַרביק אונטערקלײדל.

פערד — שטײען אַלע מיט די פּײנימער צו די ווענט, פּאַכן אונדז צו אַ „זײ־געזונט" מיט די עקן און קוקן זיך נישט אום—.

קלײנע אינגלעך נעצן זיך באַם ברעג, נישט ווײט פון די פאַר־זשאַווערטע בלעך־באַראַקן. זײער נאַקעטקײט רופט־אַרויס דאָס בינאָקל באַ אַן עלטערער פרוי אין שוואַרצן—.

שיפן, שיפן, שיפלעך.

יעדעס שיפל מיט אַ מעשן אָדלערל פון פּאָרנט, לעבן קאַפּיטאַנס פענצטער.

קוקט אַהין, זײט אַזוי גוט, אויף רעכטס: טראַנסאַטלאַנטישע „שפּיר־הינט" מיט ווענטילאַטאָרס, וואָס זענען רויטגעפאַרבט פון אינווײניק — בלוט־פרישע העלדזער פון כאַיעס, וואָס דאַנקען גאָט, וואָס זײ זענען פון זײערע אײגענע קעפּ פּאָטער געוואָרן!

פון אַ „שלעפּערס" קומען ציען זיך צווײערלײ רויכן: בלײ־

שווארצער און שוועבל־געלער —ביידע ווילן נישט וויסן איינס פון ס׳אנדערע, גייען זיך יעדער זיין וועג, ווי צעקריגטע ברידער —.

שוים, שוים, גרינער שוים, וואס די שיפן לאזן נאך זיך אין יאם—.

דאס איז א נערוועזער „אדיע״ פון א „סענטימענטאל שיפל״ צו דעם הארעפאשנעם יאם...

דער יאם ענטפערט־אפ מיט א שטיקל גערויש. א ווארטשע אונטער דער נאז: „נו, פאר דיר געזונטערהייט, ווי דו הייסט דארטן!״ און זיין קינדערישגעמיט איז אין־א־מינוט־ארום פאר־היילט.

ער שפילט זיך שוין מיט א שפענדל אדער מיט א ליידיק הערינג־פעסל.

ניו־יארק קומט אונדז אנטקעגן. גייט אף אונדז!

עס דערנענטערן זיך די „פירס״ — טונקעלע, טרוקענע מיילער פון ריזן מיט די דאשיקעס צום יאם.

פונם דינעם קוימנרויך אף אונדזער שיפל — וואס מ׳קען אים מיטן אויג נישט זען, לויפן שאטן־האזלעך אפן דעק.

זון שפילט זיך מיט קאלכשטיינדלעך בא די ברעגעס.

דינע, לאנגע ביימלעך קוקן־אריבער איבער פארזשאווערטע דע־כער פון פארלאזטע באראקן—.

דעם אויג קומט אנטקעגן א מישפאכע הימל־קראצערס: קאלטע אויג־מעלעך־האבאשנס, מיט אסאך, נישט־נייגעריגע, פארלאשענע אויגן, וואס — ווי די סאוועס — זעען זיי בלויז ביינאכט.

א „יאם־גלעקל פאר זיך אליין״ כאפט זיך פלוצים אויף. גיט א צעשיט א דריי געציילטע קלינגלעך און — בארואיקט זיך:

גיל־גיל־גיל.

:: :: ::

ניו־יארק. בעטערי פארק.

א שווערע קייט קלינגט.

קויטיגע, קנאכיקע הענט כאפן די צוגעווארפענע שטריק פון אונ־דזער שיפל, בינדן זיי ארום, אין א נומער „8״, ארום אן אייזערנעם פמבאם...

דער קוילנווארפער פון אונדזער שיפל קריכט ארויס פון זיין קעלער. ער שמייכלט נעקאמעדיק, גרינצט מיט ווייסע ציין.

ס׳שיפל געאנקערט, טוט זיך אפ פון דיר דער מעסיקער צייט־ריטם.

ניו־יאָרקס מעשוגענער טעמפּ נעמט דיך אונטער די אָרעמס, לויפט מיט דיר, כאָטש דו האָסט צייט צו גיין פּאַוואָליע.

דו ווייסט, מאַקס, ניו־יאָרק האָט נייע „על־באַנען". ניין, נישט ליין נייע, נאָר ניי־אָפּגעפאַרבטע — אָנשטאָט קוויטיג־ברוין, זענען זיי רויט, ווי אַ מאַראַנץ!

און וואָלסטו געגלויבט, מאַקס? די אָראַנזש־רויטע „עלס" גייען אַסאַך שנעלער, ווי די אַנדערע, די טונקעלע — גייען שנעלער און זענען זיכערער.

די פריילעכקייט פון דער העלער פאַרב אַליין טרייבט צו שנעל־קייט—.

טשאַטהאַם סקווער. באַוערי. קאַנאַל.

די ביליקע האָטעלן זענען היינט ליידיק. די „באָמס" זיצן אויף פּאַרק־בענק, שלאָפן — די פּנימער צוגעדעקט מיט צייטונגען.

אַ שטיקל טרייסט איז: דער גוף איז גרינג, נישט אָנגעשטופּט מיט קראָכמאַלעטער וועש, דער קאָלנער איז ברודיק און אָפן, הינטער די אָרעמס שוויצן די האָר פריי—.

אָרימקייט אונטער דער זון איז נישט האַלב אַזוי מיעס, ווי אָרימקייט אין דער פינצטער...

„זע אונדזער אָרימקייט, ליבע זון! און טו, וואָס דו פאַר־שטייסט!"

(סאָף פון „בריוו פון מאַקס וואַקס")

די „פֿאָרווערטס"-געביידע.

א וואונדר איז זי און 10 שטאָק די הויך!
וואָס טוט מען מיט איר?
וואָס טוט מען מיט איר?

אויפגעיאַטערט. צומערשט א פּינטעלע פון פּוילעניש —
א שפּילקעקעפּל — אף דער ווייסער ליליע פּאַציפיזם.
א ווערימל אין פּאַקל פון דער בלוטרויז.
דערנאָך גרעסער, גרעסער, ביז בלאָטער, ביז געשווירן בראַנדיקע.
ביז פּרעסנדיקער קאַנסער אף דער צונג...

גייסט פּאַרביי אף איסטבראָדוויי. זעסט פּיראַמיד פון ברודער-מאָרד. דעם הויכן פּאַראַט פון די, וואָס זענען אָט-ערשט נעכטן געווען אָרענטלעכע העמדלמאַכערס, קאַפּנמאַכערס, סטענדקיפּערס, סטודענטן וואָס כאַפּן שטייענדיק אף 1 פוס די שטיקער ווארעם פלייש וואָס זיי רייסן לעבעדיקערהייט פון דעם עלפאַנט וויסנשאַפט.

אף העסטער סטריט; דיוויזשען, פּאַיק, קאַנעל, ביז גאָערק סטריט
ביז דער בויערי, ביז העט-העט אף ועסט בראָדוויי, ביז מוירסער
סטריט
אין די אַלטע דאָקס און פּאַרקס און דענסינגהאָלס
אין בירסאַלונס אין לעקטשורהאָלס און דראַמאַטיק קלובס —
זעסטו די עמיגראַציע-כאַלוימעס ארומשפּענסטערן:
הויכע פּאַליסאַדן פון הומאַניזם
וואָס האָבן געבוירן א מויז. . . .

דער מאָנומענט צו דער-אָ מויז
וואָס טראָגט די געלבע פּעסטע אף אירע טענצלדיקע פיסלעך
ציענדיק פון שטראַל-גאַרן קנייטלעך פאַר א רעביצינס נשאָמע...
פאַר פּאַקל-פּעדים צו פירן ביטער-געעפנטע אויגן פון פּראָלעטאַריאַט
צו די זיסע ברונעמער פון פינצטערניש
(וואו עמערס שטויסן מיט די הילצערנע קעפּ די בריסט פון קוואַל)
אָט צו דער-אָ מויז, זיגזאַגנדיק מיט עקעל
איבער אַלע גלאַטן און פלאַכן

און קעלערס און ווינקעלעך
וואו עס ווינקט אן אויג פון קעז, א הארץ פון א ברויט
אַט צו דער שוואַנגערער מויז, געבוירן פונעם פעלדז
פון אַרבעטערגלויבן, נאַאיוויטעט, צוטרוי —
שטייט א גוילעמדיקער מאָנומענט פון שטיין, באַשפּרענקלט
דורכאויס מיטן בלוט פון הונגער, מיטן מארך פון נויט.
שטייט די טריפנדיקע וואונד 10 שטאָק די הויך
אַטמדיק מיט עפּידעמיע פון העצעס אפן סאָוויעטנפארבאנד,
אַפּגעבענדיק פון זיך די ווילדע בראַנדיקייט
פון אַן אַנגעווילדעט שטיק פלייש, וואָס איז אָפּגעריסן
פונעם קערפּער, —
פון אַן אָפּגעזעגטן פוס, פון וועלכן דאָס איבריקע
איז אין פארצווייפלונג אַנטלאָפן
אף צו ראַטעווען זיך פון א לעבעדיקן טויט, —
אַנטלאָפן אונטער אַן אַנדערער פאָן אַרונטער
וואָס ניט פון זשאַווער איז זי רויט
נאָר פון שראַמען מיט אונזער בלוט און געשריי.

די קוקסט אף די פענצטער-רעמען אומעטום וואו
א וואַנטשע-קאָפּ שטעקט זיך אַרויס, איז דאָס
ווי א גיפטיקער וואַזאָן, אין א גראָסאַרטיקן טאָפּ.
דער פאַסאַד באַפארבט מיט פעטער זון, ווי אָקרע-פארב מיט אויל
לאָזנדיק פלאַמעס אף די ווענט, געלשמוציקע

און אויפן שטערן פון דער הענדלערקע מיט שונד און פאַראַט
פינטלען עלעקטרישע פערל גראָבע:
„פאַרווערטס! פאַרווערטס!”
אָה, דער שטיינערנער ביוזעק, עלעקטריש אָפּגעגילט
אף וועלכער מ׳וואָלט זיך געקענט דעם קאָפּ צעשמעטערן פון ווייטיק,
(באַם געדאַנק אַז מען דאַרף אַפּן אייגענעם לייב
די קייטן בייסן! — און די קייטן זענען אַזוי קורץ...
און די קייטן זענען אַזוי ביטער. — ווייל פונעם אייזן וואָס
אין אונזער אייגן בלוט זענען זיי אַרויסגענאַרט!).

א וואונד 10 שטאָק די הויך און זי טריקנט ניט!
און זי פאַרמאַכט זיך ניט!
שוין איר גערוך אַליין איז סאַם און איבל און טויט...

א בראַנדיקער האָרב א דורכגעפוילטער — 10 שטאָק די הויך.
א היסטאָרישער בראָך מיט גאַל אָף די אייגענע הענט
וואָס טראָגן דעם פּאַקל, וואָס האָט אַמאָל געברענט
אין די פּאַטערלעכע אויגן פון יודזשין וו. דעבס.
מיט אונזער שוויים־געווייקטע סענטן
מיט אונזער אייפער, ליבשאַפט און אָקשאָנעס
האָבן מיר דיך אויפגעבויעט —
פאַר א שטיינערנער פעסטונג קעגן סוינע, און איצט
וועלן מיר מיטן זעלבן אייפער, מיטן זעלבן אָקשאָנעס
דיך אומוואַלגערן, צעטרעטן, מיטן שטויב צעמישן
דו פעסטונג פון ארבעטער־פאַרראַט,
דו אומגליק וואָס דו ביזט פון אונזער אייגענער דיך געבוירן...

בריוולעך און ענטפערס

א יונגער שרייבער שרייבט מיר:

אַלע זאָגן (מאַכט ער) אַז מי דאַרף שרייבן אַזוי ווי מי רעדט. פונדעסן אָט האָב איך סטענאָגראַפיש איבערגעשריבן אַ שמועס צווישן מיינע העלדן און עס איבערגעגעבן אין אַן עסקיז, האָט איר, ח׳ נאַדיר געזאָגט, אַז סי טויג נישט. וואו איז דער עמעס?

דער עמעס, מיין ליבער יונגער שרייבער, איז אַז מען דאַרף טאַקע שרייבן ווי מי רעדט, נאָר מיט אַ קליינעם אָבער. „און צוואַר", ווי לייזער־עליע זאָגט, מי דאַרף שרייבן אַזוי ווי עס רעדט איינער וואָס קען זייער גוט שרייבן.

צו שרייבן אָבער אַזוי, ווי עס רעדן מענטשן וואָס קענען נישט רעדן... איז זיכער קיין מאַילע נישט!

:: :: ::

דערהאַלטן אַ בריוול פון אַ רעדאַקטאָר (ער רופט זיך „רע־דאַקטעיר"; בעט ער מיך איך זאָל אים עפּעס צושיקן אַ „זאַכעלע", קיין סאַך צאָלן קען ער נישט, ח״ו, אָבער ער בעט מיך זייער, אַז אויב איך וועל אים עפּעס צושיקן פאַר זיין יאָנטעף־נומער „אין וועלכן נומער", שרייבט ער, „איך זאָל אייך נישט דרוקן, וועט ער זיין אַ יאָנטעפדיקער!" זאָל איך עס אים צושיקן אינאיינעם מיט מיין . . . „פּיקטשע").

מיילע, וואָס איך האָב יענעם „רעדאַקטעיר" געענטפערט איז נישט וויכטיק. איך וויל נאָר וואָרענען די יונגע און אומשולדיקע טאַלאַנטן, וואָס די ליטעראַרישע ליידנשאַפטן ברענגען באַ זיי סאַקאָנעס־נעפאַשעס, — זיי זאָלן זיך נישט לאָזן פאַנגען אין דער נעץ פון . . . פּיקטשעס.

זינט איך געדענק מיך פאַר אַ שטיקל שרייבער, געדענק איך ווי רעדאַקטוירים וואָס האָבן קיין מעזומען נישט צו צאָלן פלעגן מיר שטענדיק אונטערלייגן אַ לעקעכל „און צוואַר" איך זאָל זיי שיקן מיין . . . פּיקטשע.

אין ניין פאַלן פון צען איז די צוגעשיקטע „פּיקטשע" נישט געווען געדרוקט.

אין צענטן פאַל איז די „פּיקטשע" אַרויסגעקומען אַזוי פאַר־קלעקט, אַז איך האָב נאָר געהאַט האַרצווייטיק דערפון.

דאפאר זאָג איך: יונגע שרייבער, היט זיך פאר די רעדאקטוירים, וואָס פארלאנגען בא אייך . . . פיקטשעס!

זיי וועלן זיי נישט דרוקן, און אויב יאָ, וועט מען סיי־ווי־סיי נישט דערקענען צי ס'איז איר אליין, אָדער הערמאַן גאָלד.

:: :: ::

אז איך האלט שוין דאביי, לאָמיר זאָגן, אז די „צאָרע מיט דער אידישער ליטעראטור אין אמעריקע איז" (צאָרע נומער 999!) וואָס מיר האָבן קיינמאָל קיין רעדאקטאָר נישט געהאט. פארקערט, מיר האָבן נאָך גענדארפט זיי לערנען ווי אזוי צו פארשטיין ליטעראטור.

איצט, אז מיר האָבן זיי שוין אביסל אויסגעלערנט — קומען זיי אונדז לערנען.

און קעדיי די וועלט זאָל כאָלילע נישט דערמאָנען, אז דער רעבע איז אמאָל געווען דעם טאַלמידס טאַלמיד, — האלטן זיך די מעלאַמדים אזוי גרויס, אז מי קען צו זיי גאָרנישט צוקומען...

ס'ראָוו קריטיקירן זיי אין דער „דריטער פערזאָן": „זאָל מען זיי זאָגן, דאָרטן, אז זייערע שרייבונגען וואָס זיי שרייבן, געפעלן אונדז ניט".

:: :: ::

אין די אידישע רעדאקציעס ווארפן די מיטארבעטער אריין זייערע מאַנוסקריפּטן דורכן פענצטער.

סאָף־טאָג אָדער סאָף־וואָך, אָדער סאָף־כוידעש (סי ווענדט זיך צי ס'איז א טאָגבלאט, צי א וואָכן־ אָדער כוידעש־ביכל) קומט צוגיין דאָס שיק־אינגל, קערט צונויף די קסאָווים מיט א בעזים און טראָגט זיי אראָפּ צום דרוקער...

:: :: ::

גייען מיר אונטער? צי גייען מיר נישט אונטער?

אויב מיר גייען אונטער (ליטעראריש־דראמאטיש), טו זאָלן מיר אונטערגיין, צום גוטן יאָר, וואָס שנעלער, קעדיי מיר זאָלן זיך קאָנען רואיק אוועקזעצן שרייבן אונדזער נייַ מייסטערווערק אף . . . אידיש!

עילע־ווידער, גייען מיר נישט אונטער, דארפן מיר זיך דאָך אוודע אָפּשטעלן א ניי פעסל טינט אף ווינטער.

:: :: ::

מענטשנקינדער און וואונדערקינדער

וועגן שרייבן קורץ: מי דאַרף שרייבן קורץ אַף 100 קאַלומנעס, אָבער מי טאָר נישט שרייבן לאַנג אַף אַ האַלבן קאַלום.

:: :: ::

מיר דאַרפן אוואַדע דערמוטיקן די יונגע שרייבער פון אונדזער גרופּע „יוניאָן־סקוועהר“. אַסאַך פון זיי „זאָגן צו“, אַנדערע באַצאָלן שוין טאַקע, נאָר זיי נעמען אַראָפּ אַ 35 פּראָצענט דערפאַר וואָס זיי צאָלן מעזומען.

טאַלאַנט לערנט זיך גיין, דורך פאַלן און אויפהויבן זיך, דורך שטרויכלונגען.

פאַר וואונדער־קינדער מיט בערד און וואָנטשעס שרעק איך מיך!

קינדער וואָס ווערן געבוירן מיט — שטעקשיך, ווערן דער מאַמען שאַדן־טאָן.

קינדער טאָרן קיין „געשוואָלענע קעפּ“ נישט האָבן. — אַנישט וועלן זיי ביסלאַל נישט קענען געבוירן־ווערן.

האָבן מיר דאָך קאָמוניסטן אויך קיין פּאַטענט נישט אַף געבוירן־ווערן אַנדערש ווי אַף דעם אַלטן, בורזשואַזנעם שטייגער!

נישט מער: מיר דערוואַקסענע, קאָמוניסטישע, דאַרפן נישט נאָכזאָגן די כאָכמעס פון די קליינוואַרג, ווי די מאָדע איז בא די פּלישטים.

מיר דאַרפן צו זיי אויך נישט רעדן בעלאָשן „דיב מיר לעטאַך“, נאָר מיט פּראָסטע רייד.

מיר האָבן ווייניק צייט צו שפּילן זיך, ווייניק צייט צו שפּיגלען־זיך אין „אונדזערע יאָרשים“, — אונדזער צוועק איז: אויסלערנען די קינדער רעדן און נישט אַזוי רעדן ווי טאָן!

אָן כניפע, אָן גוזמעדיקע סענטימענטן. נישט זשאַלעווען אַ שטראָף־וואָרט דאָרט וואו ס'איז נויטיק. און אַפילע אַ פּעטשל אַפּן געזעס.

— גיי אינגעלע, לערן זיך!

:: :: ::

דרייערליי שרייבער:

דער ערשטער דעקט אינגאַנצן נישט אויף דאָס קאַנאַל־דעקל, — ער האָט מוירע פאַרן . . . גערוך.

דער אַנדערער דעקט אויף דאָס דעקל, הייסט אייך אַריינקוקן

אין דער שטינקנדיקער טיפעניש, נאָר אינדערזעלבער צייט שטייט ער און האַלט אייך צו באַ די פּיס, איר זאָלט אַליין כאָלילע נישט אַריינפאַלן.

דער דריטער דעקט אויף ס׳דעקל, הייסט אייך זיך אַראָפּלאָזן מיטן קאָפּ אַראָפּ אַזוי טיף ווי מעגלעך, און ער אַליין לויפט אַוועק, ווייל ער וויל נישט זען ווי איר וועט אַריינפאַלן.

דער ערשטער איז אַנאַטאָל פראַנס.

דער צווייטער איז טאָלסטאָי.

דער דריטער איז דאָסטאָיעווסקי.

:: :: ::

און נאָכאַמאָל די מיסטעריע פון ציפער 3:

איינער קראַצט אײַנגאַנצן די וואונד נישט, נאָר לאָזט זי פאַר־היילן אַף דער זון.

דער אַנדערער קען זיך נישט איינהאַלטן און קראַצט די וואונד, ביז סי בלוטיקט.

דער דריטער קראַצט זיך אַף אַ געזונט אָרט אַזוי לאַנג ביז סי ווערט אַ וואונד.

דער ערשטער איז שלום עליכם.

דער אַנדערער — י. ל. פּרץ.

דער דריטער — ה. לייוויק.

:: :: ::

פאַר ש. ניגערן אַ ציטאַט אַף אויסצעבאָרגן איבעראַכטאָג שאַ־בעס:

„דאָס וואָס דאָס שלעכטע פאַרגייט איז גוט, נאָר דאָס וואָס דאָס „גוטע״ פאַרגייט אויך, דאָס איז שלעכט... דאַריבער — לאָמיר זיין „אידן״, אָדער עפּעס אַנדערש, צו וועלכן מ׳דערלייגט כאָלילע גאָר־נישט, אָמן.״

:: :: ::

דער פענונביקסלער פילט אָפּט, אַז ער מוז שרייבן אַ צווייטע זאַך, קעדיי אויסצולעשן דעם נאָכקלאַנג פון דער ערשטער זאַך, קעדיי צו פאַרשטאָפּן דעם ווידערקאָל דאָס מויל.

דער נאָכקלאַנג פון אַ ליד מוטשעט אָפּט מער, פאַרנעמט מער צייט און אָרט, ווי דאָס ליד אַליין.

:: :: ::

דעם „דיכטערס" שׂאָכען: — וואָס שרייבט איר איצט, מר. האָצעפּלאָצע?

„דיכטער": — איצט שרייב איך צוויי פלעשלעך קאָניאַק אַף שאַבעס. נעכטען האָב איך אָנגעשריבן אַ טייערן מאַנטל פאַר מיין ווייב. נאָך שאַבעס, אז מ'וועט דערלעבן מיט געזונט, וועל איך מיך אוועקזעצן און אָנשרייבן אַן אויטאָמאָביל, אין דריי טיילן. גאָט זאָל כאָטש העלפן, אז די מוזע זאָל מיר באַ־שטייען!...

אַ רעגע מיט ב. קאָוונער׳ן.

ב. קאָוונער איז אַ יוסטער מענטש מיט צוויי פיינע היימען, גוט אויסגעגעבענע קינדער, מיט פּאַרנאָסע בעקאָוועד, מיט אַ גרויסבערט וועטער־פענדל אָפן דאַך פון זיין לאַנד־שטיבל.

זומער וואוינען מיר אין איין דאָרף. אין די קעטסקיל בערג. מיר טרעפן זיך באַם טייך־פּאַוויליאָן ווי קאָנקורענטן. לעבן זיין שטוב שטייען אַטאָמאָבילן. פרעמדע מענטשן וואַרטן אַף דעם קאָוועד צו פאָרן מיט אים שפּאַצירן.

איך גיי פאַרביי מיט אַ פעקל בריוו וואָס איך טראָג פון דער פּאָסט. אָדער מיט אַ באַנקע נאָפּט. מיר גריסן זיך מיט איך ווייס וואָס. ער זאָגט מיר אַז דער באָד־פּאַוויליאָן קער צו זיין „קאָלאָניע״ און אַז די „קאָלאָניסטן״ וואָלטן זייער אָפּגעשאַצט מיין איידלקייט ווען איך גיי זיך באָרן ערגעץ אַנדערש. איך ענטפער אים מיט הייסע אויגן און מיט ראַכמאָנעס. אַ אידעלע, אַ שיין זילבערן אידעלע שטייט פאַר מיר. אַמאָל אַ כאַוווער געווען.

נאָר אַז די זון זעצט זיך אָפן טייך מיט וויין־רויטן בעסעד־ראַכמאָנעס און דער שוועסטערדיקער ווינט צעבלאָזט מיר ס׳העמד און די האָר פון קאָפּ דעמלט טרעט איך אַמאָל אָפּ אין קאָוונער׳ס לאַנד־שטיבל. זאָג דער פרוי קאָוונער אַז איך האָב ערשט נאָר וואָס אָפּגעטרונקען טיי. קעדיי זי נישט צו באַאומרואיקן. קוק אַף די פיר געלײַשזילבערטע באַלן וואָס דרייען זיך אַף קאָוונערס דאַך מיט דעם ווינט־פענדל. אַף די וואָזאָנקעס וואָס שטייען אָפן גאַניק און עס פּאַרפּאָשטשינעט זיך צישן מיר און קאָוונערן דאָס ברויט פון פריינט־שאַפט. דעמאָלט נעמט מיך קאָוונער אויף ווי אַן אייגענעם. פרעגט מיך צו איך וויל עסן אַ מאַראַנץ, טראָגט אונטער אַן אַש־בעכער פאַר מיין ליולקע, בעט מיך איך זאָל מיך זעצן אַף אַ קישעלע. מיר צערעדן זיך ווי מ׳רעדט געוויינטלעך ווען די זון איז אַף די האַלבע שויבן. איך דערצייל אים מיינע פּלענער, זאָג אים אַז איך גרייט מיך צו פאָרן קיין אינדיע אָדער צו שמאַדן זיך. ער דערציילט מיר, אַז ער ליידט פון ווי הייסט דאָס: „אינסאָמניא״ (טאַקע מיט דעם אָ וואָרט) און אַז די קאָפּ־ווייטיקן לאָזן אים נישט אָפּ און אַז ער שרייבט איצט טראַגישע זאַכן.

דעמאָלט גייען מיר ביידע אַוועק צום פּאַוויליאָן. זומערניקעס וואָס גייען פאַרביי מאַכן פאַר אונדז אַ וואָרע. מען זאָגט: „אָט יע־נער מיטן ווייסן קאָפּ איז קאָוונער, דער אַנדערער איז ער, ווי הייסט ער?״

מי קען זיך נישט דערמאָנען.

מיט ה. ד. נאָמבערגן

ה. ד. נאָמבערג בעט מיך איך זאָל אים זאָגן וועלכע נייע דיכ־טער און נאָוועליסטן עס זענען צוגעקומען אין אַמעריקע די לעצטע 12 יאָר. איך טראַכט און טראַכט און זאָג:

מיר האָבן אַרום הונדערט נייע דיכטער און נאָוועליסטן. איינער בעסער פונעם אַנדערן (ערגער פונעם אַנדערן איז שווער צו זיין).

אָבער איך רעקאָמענדיר אים: היינע'ן, סטענדאַל'ן, האַמ־סונ'ען, דזשיימס סטיפענס, פלאָבערן און אונדזערע אידישע קלאַ־סיקער.

:: :: ::

נאָמבערג דערציילט מיר:

מ'האָט אַמאָל געפרעגט בא אַ מינארנעם פּאָעט פּאַרוואָס ער שילט זיך אַזוי. האָט ער געענטפערט: „איך האָב זייער אַ שוואַך קאָל און אַז איך וועל ניט שעלטן וועט קיינער נישט וועלן הערן.״

:: :: ::

פּאַרנאַכט. בא די קראַטקאַ'ס אין שטוב. דאָס אויפנעם צימער איז ווי אַ פּריוואַט טעאַטער. ליכטשיין איז אויף די ווענט. אין שווערע קליינע ראַמען — שלעכט איטאַליענישע ליטאָגראַפיעס. אַ נידריג זיץ־געלעגער מיט בלאָען פּלוש שטייט פּאַרדעקט. אַ קליין בענקעלע נישט פאַר די פיס נאָר צום זיצן. אויף די פענצטער בלומענקלאָמפּן, מעשווארג. וויירוויכדיקע ערינערונגען פון דעמאָלט און דעמאָלט.

נאָמבערג טרינקט שוואַכע טיי און רעדט און רייסט זיך אויף זיין קליינגרילצענדיק קאָל.

פויל איז נאָמבערג. אָנגעפיבערט מיט וועלט־ליבשאַפט (וועלט־פיבער?) זיין אינזעל איז די קונסט אָבער אַרום די ברעגן וואַקסט וועלט־פּאָליטיק (?). עקאָנאָמיק (?). נאָמבערג איז וועלט־מענטש. זיין בליק פאַרנעמט די וועלט. אָבער זיין פענצטער איז וואַרשע. ווי בא וויסנבערגן זיין „זשעליעכאָוו״. דאָארומעט קוקט מען אויף דער וועלט, טראָגט זיין אייגען פענצטער און טיר מיט זיך, אָבער ווייט אין דער וועלט זעט ער אַרוים — אַזוי ווייט. הייסט דאָס, ווי מ'קען זען דורכן פענצטערל פון אַ באַלכאַלוימעס.

סע קומט מנחם. עס זיצט חיימאָוויטש. מ'רעדט וועגן וואַרשע, וועגן ליטעראַטור. נאָמבערג באַרעדט נישט קיין מענטשן נאָר ער זאָגט זיי אָפּ ס'לעבן. קעפּ פאַלן אונטער נאָמבערגס פּאַפּירענער האַק. אָבער די קעפּ זענען אַף גומענע נאַקענס. זיי שפּרינגען צוריק אַרויף, האַלטן זיך, ציטערן בלויז פון דעם אימפּעט פון נאָמבערגס פאַרמעסט. אַנדערע מענטשן וואַקסן אויס ווי שוועמלעך־קאָלאָסן אינם האַלב־טונקל פון נאָמבערגס טאַלמודיזם, אָבער דעמבעס ווייזן זייערע שפּיצן איבער אַלע וואַלד־פינצטערנישן אַריבער — י. ל. פּרץ, אַ שטייגער. וועגן פּרץ'ן, וועגן דעם סאָד פון פּרץ'ס שאַפן רייסט זיך נאָמבערג צו האַלטן אַ לעקציע נאָר מ'זאָל אים פאַרזיכערן אַז מען וועט אים נישט באַצאָלן דערפאַר.

(פּאָזע נומער . . . ?)

:: :: ::

מיר ריידן פון דזשעק לאָנדאָן. נאָמבערג רופט אים „דזשעיק לאָנדאָן". האַלט אַז זיין „קאָל אָוו די ווייַלד", איז אַ נייע איינשטעלונג אין דער וועלט". אַ נייער זין. ביז לאָנדאָנ'ען (זאָגט נאָמבערג) האָט מען פאַרשטאַנען אַז דער מענטש איז פּאַרט מענטש. ניין, סע גייט נישט אין דעם (היצט ער זיך) וואָס לאָנדאָן האָט פאַרשטאַ־נען אַז אַ הונט האָט אויך אַ נעשאָמע. דאָס האָבן אַנדערע אויך באַגריפן. דאָס איז גאָרנישט. סע האַנדלט זיך אין דער איינשטעל־לונג אין דער וועלט. סע גייט אין דעם אַז דער מענטש האָט עפּשער אויך קיין נעשאָמע נישט. אַז אַ הונגעריקער מענטש איז נישט אַנדערש ווי אַ הונגעריקער הונט, און אַז יעדער מענטש איז פּונקט אַזוי באַרעכטיקט צו גלויבן אינעם צווייפלען ווי צו צווייפלען אינעם גלויבן. בלויז „געננסטערס" (מאַכט נאָמבערג) האָבן אָט אַזאַ ברייטן וועלטזין. באַ זיי איז מענטשן־פלייש און פלייש אַפן יאַטקע־קלאָץ — דאָסזעלבע. מיר גיבן דער כייע אונדזער עקלהאַפטן ראַכמאָנעס. מיר באַגראָבן הינטלעך מיט „פּאָמפּ און צירקומסטאַנץ" און מיר שטעלן נאָך זיי מאַציייוועס קעדיי אונטערצושטרייכן אונדזער אויסערגעוויינלעכ־קייט. באַ לאָנדאָנ'ען (מאַכט ער) איז גאָר עפּעס אַנדערש. ער האָט ניט ליב און נישט פיינט דעם הונט. ער הינטישט־מיט. ער צעשניידט אַ וואָרים פּונקט ווי ער וואָלט צעשניטן אַ מענטש. עס איז די גרויסע ברוטאַליטעט וואָס דערנענטערט אונדז צום וועלט־זין, צום וועלט־יאָדר.

נאָמבערג האָט זייער ליב ווייסנבערגן — דעם משוגענעם וואָס האַלט אַז „זיי זענען זיי און מיר זענען מיר", עפּעס איז באַ דעם

„פויערשן" ווייסנבערגן שטענדיק נאָר „זיי און מיר". זיי דאַרף מען אויסמיידן. זיי זענען נישט גוט. זאָלן זיי גיין אין דר'ערד אריין! מיר דאַרפן צו טאָן אונדזערס".

נאָמבערג דערציילט גוטמוטיק: ווייסנבערג האָט מיך אויך געזידלט. געזאָגט אַז איך בין פון „זיי". אַז איך זיץ אַף צוויי ביינקלעך און ער האָט נאָר געוואָלט ברויגעז ווערן מיט מיר. אָבער איך האָב מיט אים ניט געוואָלט ברויגעז ווערן. כ'אָניש קיין געדילד דערצו.

נאָמבערג גיט „טינטייפ-גראַפיעס" פון דעם יונגן דיכטער שלמה גילבערט. אַ מיסטישער יונג וואָס רעדט מיט טויטע ווי מיט לעבעדיקע, מיט לעבעדיקע ווי מיט טויטע". אַלץ איז באַ גילבערטן (זאָגט נאָמבערג) באַאָטעמט מיט דעם אויסערגעוויינלעכן, מיט דעם וואָס דאַרף טרעפן אַלע מענטשן.

נאָמבערג האַלט וויניק פון האַמסונען. האַלט אַסאַך פון טשעכאָווען. האַלט אַסאַך פון דער אידישער קאָלאָניזאַציע אין רוסלאַנד, אַביסל פון פּאַלעסטינע, וואו „די טייכן זענען לוידיקע בייטן, וואָס וואַרטן אַף רעגן".

ער וואַרפט אָן אַ בילד פון פּאַלעסטינע: אַ מאָגער קיעלע ווי אַ קעלבל גייט דורך אַ טייכל וואָס איז פונם באַרג אַנגעטריפט. ס'קיעלע שטעלט זיך טרינקען. דאָס טייכל פאַרשווינדט ביסלעכווייז, ווערט נישט, איז נישטאָ. פעלזן. אַ לאַנד פון לויטער פעלזן. אַ דאַרשטיקער כאַלעם, וואָס לויפט-נאָך דעם ביסל וואַסער, דערזעט עס אַ וואַסער ווערט אַ פריידע, אַ צעבליאונג, אַ ראַכוועס, דערפאַר אַזוי פיל גלויבן באַ די מענטשן, אַזוי פיל „פאַרלאָז זיך אַף גאָט".

ווי די רויטע „בליהם" וואָס רייסט זיך פון אַ שטיין אַף די בערג פון יהודה, רויט ווי אַ פייער! בלינד-ווערן קען מען פון דעם. אַ צעפלאַקער פון אַלע גלוסטן אין דער וועלט. פון אַלע פריידן. אַ איין-איינציקע גרויסע בלום אַף אַ ווינסטעניש. „ירושלים" רעדט ווייטער נאָמבערג, איז היינט נישט דאָס עמעסע ירושלים, נאָר „יערושעלאַיעם דליטע", יערושולאַיעם דאונגאַרן. עס איז די שטאָט וואו יעדער פאָלק שטעלט אויס איר רעליגיע. ער דערמאָנט זיך אַז די ברידער טאַראַ זאָגן אין זייער בוך „ירושלים" אַז די אידן נאַרן אָפּ זייער גאָט דורכדעם וואָס זיי שיקן צו אים שטענדיק (אין רעזידענץ אריין) דעלעגאַציעס פון אָרימע און קראַנקע, קעדיי אויסצושווינדלען באַ יעהאָוואַן אַ „גוט קוויטל".

וועגן דריבנע זאַכן . . .

די גרינגסטע זאַך צו דערקענען אַ שרייבער איז לויט די נעמען, וואָס ער גיט זיינע העלדן.

אַ נאָמען איז ווי אַ — קאַפּעליוש אַף אַ מענטשלעכן קאָפּ: 1 נומער קלענער אָדער 1 נומער גרעסער און דער מענטש האָט שוין אַ פּאָנים ווי כויזעק.

:: :: ::

פאַרשטייט זיך, אַז דער טייערסטער „פילצענער הוט", ווי גוט צוגעפּאַסט ער זאָל נישט זיין צום קאָפּ, וועט נאָך נישט מאַכן קיין פאַרזעעניש פאַר קיין מענטשן. דער שענצטער און געאייגענצטער נאָמען פאַר אַ „העלד" וועט דעם מענטשן נישט מאַכן שיין און ערלעך, אויב דער מענטש אַליין איז — נישטאָ, אָדער ער איז בלויז אַ שאָטן פון אַ צערונענעם קלעק. נישט מער: אויב דו האָסט שוין דעם מענטשן, און אויב דער מענטש מוז שוין האָבן אַ נאָמען (מיר האַלטן, אַז אַ ציפער איז אויך גענוג!)—טאָ גיב אַכטונג, אַז דער קאַפּעליוש (דער נאָמען) זאָל נישט אַקעגנריידן דעם פּאָנים!

:: :: ::

דער „טאָג" זאָל לעבן, וואָס רייסט זיך אַזוי דעם ספּאָדיק וועגן קולטורנע איניאָנים ביכלאַל און וועגן אידישער ליטעראַטור ביפראַט, האָט (— דאַכט זיך בעהאַשגאָכעם האראַוו ר' ש. ניגער —) איינגעפירט אַ רובריק, וואָס הייסט „ליטעראַרישע נייעס". דאָרט גיט מען מעלדונגען וועגן נייע ביכער אין אידיש און העברייאיש. מיט אַ פּרום, טאַמעוואַטע פּאָנים פון קולטור־אומפּאַרטייאישקייט טיילט מען דאָרטן אוים עליות פאַר אייגענע, פאַר האַלב־אייגענע, פאַר פרעמדע.

דעם פּענונביקסלערס אַ ניי בוך מיט לידער, האָט מען דאָרטן דערמאָנט אין 10 שורעס. און דאַביי אַריינגעלאָזט אַ מלמדיש קניפּעלע: „דעם'ס און דעם'ס בוך מיט פערזן איז שוין דערשינען".

„פערזן", ווי אַלע שרייבער ווייסן, ווערט גענוצט ווי אַ זידלוואָרט אַף לידער. און פאַרגעסט נישט, אַז דאָס — איז געזאָגט געוואָרן נישט אין קיין רעצענזיע כאַלילע, אָדער אַ קריטיק, וואו דער קריטיקער האָט אַ רעכט „אַראָפּצורייסן", — דאָס איז אומשולדיקע „ליטעראַרישע נייעס" . . .

מילא גייט עס איינעם פון איין אויג אַריין, און אַנדערן אויג

ארוים. אויב דער פענונביקסלער דערמאַנט דאָ דאָס דאַזיקע עפּיזאָדל, איז עס בלויז קעדיי צו ציען אַ פּאַראַלעל צווישן דעם דערמאָנטן נאָטיץ און אַן אַנדער מעלדונגל, וואָס איז דערשינען אין „טאָג", דעם 6טן מערץ פון הייַנטיקן יאָר, אויך אין דער רובריק „ליטעראַרישע נייעס". דאָס מאָל איז עס וועגן דעם „באַרימטן" יחזקאל לעוויט, וועגן וועלכן זייערס אַ קריטיקער (שאַצקי, דאַכט זיך) האָט געזאָגט, אַז ער איז דער ענגליש־העברייאישער „פּאָעט־אימפּעראַטאָר" — וואָס דער טייטש דאַפון איז: „אַ פּרימאַ גראַפאָמאַן".

מיר גיבן דעם נאָטיץ ווי ער שטייט און גייט, קעדיי די וועלט זאָל זען, ווי ווייט דער „טאָג" (און די „קריטיקער" וואָס אַרבעטן בא אים) היטן אָפּ די ריינקייט פון דעם אידישלעכן קולטור־פראָנט. און ווי אַזוי זיי האַלטן ציכטיק זייערע הענטלפענעס, ווען עס האַנדלט זיך וועגן זייערע איינענע לאַיטע, יענע לאַיטע, וויסנזי, וואָס גייען צום קריטישער אַהיים אויף טיי, א. א. וו.

„עס איז ערשט דערשינען אַ נייער באַנד געזאַמלטע לידער פון דעם באַרימטן העברייאישן דיכטער יחזקאל לעוויט. דער מעכאַבער איז דער אידישער אַזוי גוט ווי ניט־אידישער וועלט מיט זיין פיל־יעריקן שאַפן אין העברייאיש, אידיש און ענגליש, האָבנדיק רעדאַקטירט אידישע און ענגלישע צייטשריפטן און אויך אַרויסגעבנדיק פאַרשידענע ביכער אין דער ענגלישער שפּראַך. ווען דער ערשטער באַנד לידער פון יחזקאל לעוויט איז ערשינען איז ער אויפגענומען געוואָרן מיט גרויס ענטוזיאַזם פון דער גאַנצער ליטעראַרישער קריטיק. דער גרויסער שריפטשטילער מאַקס נאָרדאַו איז געווען אַזוי באַגייסטערט פאַר דעם, אַז ער איז אַרויס מיט אַ בריוו אין וועלכן ער האָט דערקלערט דעם מעכאַבער פאַר איינעם פון די גרעסטע דיכטער פון זיין צייט. אין העברייאישע קרייזן פון אַמעריקע קלייבט מען זיך צו געבן דעם דאָזיקן ווערק די געהעריקע אויפנאַמע".

אויב איר האָט קיינמאָל נישט געהערט פון אַזאַ אידן ווי יחזקאל לעוויט, קענען מיר אייך בלויז זאָגן, אַז — שלמה שמולעוויטש איז אַ שעקספּיר אין פאַרגלייך מיט אים — ווער דער שלמה שמולעוויטש זאָל נישט זיין!

:: :: ::

די מאַיסע מיט לייוויקן איז, וואָס ער וויל זיך אַליין „געבן אַ העיר־קאָט" (זיך אָפּשערן). ווי דער מענטש מוטשעט זיך געבעך צו „דערגיין צו זיך" מיטן שערל — הינטן אַרומערט! דער קאָפּ

איז אים שוין (פון איגעווייניק) פול מיט „טרעפן"... און פרעגט צו וואָס איז דאָס נויטיק, עפשער ווייסט איר, אז פאַר 15 נייע־גראָהצער קען מען זיך לאָזן זייער שיין ארומשערן — בא א ציר־רולניק?

:: :: ::

פריץ׳ס בטלן וויל וויסן, „ווער בין איך?" — וויל זיך אליין ארומשערן דעם נאָקן. איז דאָס ווייסטע מעשוגענע באַטלאָנעס. וואָרין אז מי קוקט אריין אינם שפּיגל פון פאָרנט, קען מען נישט זען ווי אזוי צו שערן זיך אליין פון הינטן. צום גריננגסטן איז, אז מען גייט צו א... „באַרבירער". נאָר כ׳מיין, ווי פּאַסט עס פאַר מאַשיכן צו זיצן אף א... „באַרבער־טשער" אין הוילן־קאָפּ!

:: :: ::

זעלבסטקריטיק? ניין. זעלבסט־קראַצעריי פון א קארגן, וואָס פארגינט נישט א פרעמדן מענטשן ער זאָל אים א קראַץ טוען — טאָמער וועט ער, (דער פרעמדער) דאפון אויך אביסל האַנאָע האָבן...

:: :: ::

„סעמפּלס" פון רייזען׳ס לעצטע לידער — זומער־סעזאָן 1930, פרייז 50 דאָלער א „באַנטש" („בינטל"). מיר שטעלן בלויז איבער די אונטערקעפלעך:

איך, אברהם רייזען.
אזוי פיל גוטס, אזוי פיל טוגנד
אין זיינע טעג, פון סאַמע יוגנד...
(א. א. וו.)

איר שטויסט זיך שוין אָן, אז דער דיכטער, זאָל לעבן, האָט וועגן זיך זייער א גוט מיינונגל. אין זיין גרוים באַשיידנקייט, זאָגט ער אייך אוים דעם גאַנצן „עמעס", אז ער איז, קיין ע"ה זאָל אים נישט שאַטן, פול מיט טוגנד און מיט גוטס.

ער, דער פענונביקסלער

דעם צווייטן זעה — מיט האַס און ביטול
ער יאָגט זיין פריינט מיט יעדען מיטעל.
און אַלץ איז שעהן און אַלץ איז גוט —
באַרוישן זיך פון כאַווערס (!) בלוט,

און לאכן פון דעם כאווערס (!) צער,
און נעמען נאך געצאָלט דערפאַר.

א. א. וו.

:: :: ::

די לעצטע שורע האָבן מיר אליין אונטערגעשטראָכן. איר פאַרשטייט? מיר נעמען געצאָלטס דערפאַר, וואָס מיר פאַרגיסן א כאַווערס (!) בלוט, בעאייס דאָס לאַמעדוואָווניקל, אברהם רייזען, וואָס איז אזוי „פול מיט גוטס און טוגענד, פון סאמע יוגענד" גייט נעבעך אויס פון הונגער!..

:: :: ::

געוויסע פען-קנעכט האָבן טאינעס צו אונדז פראלעטארישע שרייבער לעמאי מיר האָבן זיי נישט ליב.

איר פאַרשטייט? מיר וואָלטן זיי נאך באדארפט ליב האָבן אויך!!

:: :: ::

לויט די לעצטע מאכלויקעסן אין די „ליטעראַרישע ווייגגערטנער" פון איסט-בראָדוויי-און-די-בויערי איז צו דרינגען, אז אויב שרייבערס זיינען בעטייווע מיסע באלגייוועניקעס, זענען אָבער שרייבערלעך נאך אסאך, אסאך ערגער!

ס'האָט זיך פאַרלאָפן . . .

דער י. ל. פּרץ פאַראיין (ווענאַם דער אידישער שרייבער פאַר־איין פון פּוילן) האָבן געשיקט אב. קאהאנ'ען ווינטשעוואַניעס צו זיין יובילײ.

די פּען־קנעכט פון י. ל. פּרץ פאַראיין האָבן נאָך געטאָן ליפנים מישורעס האדין און האָבן געמאכט קאהאנ'ען פאר אן ערן־מיטגליד.

האַספּאָדי גאָט אין הימליכן! קאהאן דער שונדיסט און פאַר־דארבער־האַגאָדל פון דער אידישער שפּראך — אן ערן־מיטגליד!

וואָס פאר לייצים דאָס זענען, וואָס פאר אן עקלהאפטע לייצים און אונטערלעקערס!

איצט וועט דער י. ל. פּרץ שרייבער פאַראיין שוין קעסיידער זיין מיט דער „ערע" אין דרויסן, ער וועט שוין קיינעם נישט אָפּנאַרן.

:: :: ::

פון אן אמאָליקן צארישן פּאַסקודנעם גובערנאטאָר דערציילט מען, אז ער האָט געהאט א טעיווע, אז ווען א מיידל איז געקומען צו אים בעטן עפּעס א טויווע, האָט ער עם געמאכט קורץ און געזאָגט:

— ווי הייסטו, מיידל? ליג זיך!

מיט אב. קאהאנ'ען איז דאָס אייגענע.

אזוי גיך ווי א „מעדכען" קומט צו אים נאָך א שטעלע, זאָגט ער איר דעם פּאַסעק:

— ווי הייסטו? רייזען? ליג זיך!

— ווי הייסטו? מאַני לייב? ליג זיך!

די „אומשולדיקע מעדכענס", וואָס גייען בעטן טויוועס, ווייסן שוין פאַראוים פון דעם פּאַסעק און זיי קומען אין רעדאַקציע פון „פאָרווערטס" שוין צעקנעפּלטע.

:: :: ::

אן אָפּרו־הויז אין די בערג. א באַקאַנטער פונם פּענונביקסלער, דערציילט:

— בא אונדז שטייען איין עטלעכע שרייבער אידישע. גרויסע שרייבער — גאָר גרויסע. וואו שטייט איר איין?

— דאָרטן און דאָרטן!

— און וואו שרייבט איר?

— אין דער „מ.־פרייהייט".

— איך מיין אַף וואָס שרייבט איר?

— אַף וואָס סי מאַכט זיך! אַף דער קני אַמאָל.

— קיין טיש האָט איר נישט?

— ס'איז דאָ בײַ אונדז טישן אויך!

— אונדזערע שרײַבערס שרײַבן נישט אַף קיין פּראָסטע טישן. זיי שרייבן אַף — שאַפּ־טישן... אונדזער באַלעבאָס האָט זיי אַליין אויפגעקלאַפּט אַזוינע ווייסע, לאַנגע, היימישע טישן. דאָרטן שאַפן זיי. זיי שאַפן אַלע טאָג. קיינער טאָר נישט נוצן די שאַפּ־טישן אַכוץ די שאַפערס אַליין. אונדזערע שרײַבערס זענען גרויסע שרײַבערס — גאָר גרויסע, זיי שאַפן אַף שאַפּ־טישן . . .

:: :: ::

פאַראַן אַזוינע שרײַבער, וואָס קענען נישט קוקן אַ מענטשן אין די אויגן אַריין — אַפילע ווען דער מענטש איז אַ העלד פון זייערס אַ נאָוועלע, אָדער אַ „סקיצע". זיי באַשרייבן אים פון הינטן בעשאַס ער גייט אַוועק!... זיי שטעלן זייערע העלדן מיטן פּנים צו דער וואַנט, פאָטאָגראַפירן אים פון הינטען אין דער האַלב פינצטערניש, און — גיי זאָג, אַז עס איז נישט ענלעך...

:: :: ::

אַנשטאָט גרינג צו מאַכן דאָס וואָס ער האָט צו זאָגן, מאַכט דער „ליבער דר. זשיטלאָווסקי" שווער דאָס וואָס ער האָט נישט וואָס צו זאָגן!

:: :: ::

אַ שטימונג־מענטש: ער קויפט זיך אַ וואורשטל־סאַנדוויטש און עסט עס לעבן פאַרביקן פענצטער פון אַ קינסטלערישן קאַפּיי.

:: :: ::

מר. מענקען שטעלט אַן אָפּן לעזער פון זיין „מערקורי" אַ קאַנאָן אָנגעפּילט מיט... וואַטע. ער דערלאַנגט מיט דעם „מערקורי" אַ קאַנאָן אַז דער לעזער פאַלט אַנידער אַף דר'ערד און מיינט, אַז ער איז טויט. נאָר מיט אַ מינוט שפּעטער כאַפּט זיך דער לעזער אויף און ער גיט אַ קוק: ער לעבט! עס האָט אים גאָרנישט געשאַט...

:: :: ::

ווייטערער פארשלאג פאר אידישע נעמען אף דעם מוסטער פון די קריסטלעכע נעמען אין זיד־אמעריקע, ווי יעזוס־מאריא לאפעז, און דעסגלייכן.

אל־שדי באטוויניק, שר־צבאות בוביליק, א. א. וו.

:: :: ::

זיינער 9. צוריק אין קאפיי. דר. זשיטלאווסקי און ניגער און קאברין. מ׳רעדט וועגן טעאטער, וועגן דער טעאטער אויסשטעלונג. איך ווער געוואר: זשיטלאווסקי האט איבערזועצט הייערמאנס א פיעסע. פונם טעאטער האט זיך נאך קיין לעבעדיקער שריפטשטעלער נישט ארויסגעדרייט. אפילע דער „פילאזאף״ נישט.

קאברין רעדט וועגן דעם און יענעם. דער עיקער וועגן דעם אז ער האט נישט ליב צוריידן וועגן זיך אליין. ער איז באשיידן.

איך דערמאן זיך אן דעם מענטשן (אף דעם באנקעט פון „וואיר־קערס סקול״) וואס איז ארויף אפן טיש, געהאלטן א צען דאלער אסיג־נאציע אין האנט, געפאכעט דערמיט און געשריגן:

איך גיב 10 דאלער. נאר איך וויל נישט מ׳זאל וויסן ווער סע גיט דאס!

:: :: ::

דעם קריטיקער עקס געפעלן מיינע ביכער און טעאטער קריטיקן. (דאס איז דער ערשטער קריטיקער וואס האט דעם מוט אונטערצוג־ראבן זיין אייגן ברוים!) אבער אפט זאגט ער בין איך ווי א איינגל וואס מ׳האט אים געשענקט א גאלדן מעסערל און ער צעשניידט דער־מיט דעם טיש.

איך האב געוואָרט אז ער זאל ענדיקן פאטעטיש. אז „ער צע־שניידט זיך די אייגענע פינגער״ אבער ער האט עס נישט געזאגט. לעאן קאברין האט בלויז צוגעגעבן אז איך בין א מערדער אף זיך אליין. איך שניץ קונסטווערק און צעשטער זיי (ווי טרויעריק, ווי טרויעריק דאס איז!).

:: :: ::

אז איך לייען ווי א מאנצביל שרייבט וועגן פרויען־פסיכאלאגיע האב איך דאס אייגענע געפיל, ווי איך וואלט געזען (אף דער בינע) א מאן שפילן פרויען־ראלע.

:: :: ::

איך קוק מיך נישט אום אף קיין שרייבער וואס גריבלען זיך

אין „דער נעשאָמע” פון אַ פרוי. זיי זענען אין מיינע אויגן פאַר־זעענישן.

ס׳איז שוין צייט, אַז עס זאָל אַרויס פון דער מאָדע פאַר מאַנצ־ליט זיך איבערטראָגן פאַר ווייבער — סיי אין דער ליטעראַטור, סיי אַף דער בינע . . .

די פרוי דורך דעם מאַנ׳ס אויגן — דאָס יאָ. אָבער — מוזט איר זיך דען אַליין פאַרענדערן ס׳קאָל און רעדן מיט אַ קוויטשיקל, בעאיים איר „שילדערט דאָס לעבן פון אַ פרוי”?

איך אַליין בין קיינמאָל קיין פרוי נישט געווען, האָב דעריבער קיינמאָל נישט געפּריפּט דערציילן וואָס מיין „העלדעבע” טראַכט און פילט — האַלוואי זאָל מיך דער ריבוינישעלוילאָם אַף ווייטער אויך אָפּהיטן פון אַזוינע נאַרישקייטן.

:: :: ::

די צוויבל־לעטריסטן אונדזערע וויינען מיט צוויבל־טרערן פאַר־וואָס מי שאַצט זיי נישט אָפּ, לעמאַי אונטערדריקט מען זייערע „שאַפונגען”?

די שאַפעכץ איז אַד־לעוו־האַשאַמאַים!

און יעדער איינער ציטירט זיך אַליין, ביז כאַלאָשעס: „ווי זאָג איך דאָרטן ערגעץ . . . ?”

:: :: ::

באַ דעם געוויסן אידישן ליטעראַט מר. עקס איז דער קאָפּ גע־גליכן צו אַן . . . אַפּענדיקס (בלינדע קישקע):

מיט דוירעס קריק האָט עס מיסטאָמע צו עפּעס געטויגט, אָבער היינט איז דאָס אַן איבעריקע, אומניציקע זאַך, וואָס העלפן קאָן דאָס אוואַדע נישט נאָר קאַליע מאַכן קאָן דאָס.

:: :: ::

מיר קענען אַ אידישן שרייבער, וואָס איז אַזוי שרעקלעך זים, אַז זיין יונגסט איינקל אַפּילע ליידט פון . . . צוקער־קראַנקהייט.

זיך אַראָפּגערעדט פון האַרץ . . .

איך האָב מיך אַמאָל אַרויסגעכאַפּט, אַז די מאַדאַם קונסטיכע איז אַ מומע־שײַלאָק — זי פאַרלאַנגט נישט אַנדערש ווי דאָס גאַנצע פונטעלע פלייש.

איך האָב אָבער פאַרגעסן צו זאָגן, אַז נישט בײַ יעדן קונסט־מאַכער פאָדערט זי דאָס פונט פלייש פון דעמזעלבן אָרט.

בײַ אַ טייל מענטשן נעמט זי דאָס פונטעלע פון סאַמע אַרום׳ן האַרץ, בײַ אַנדערע אָבער נעמט זי עס אין זיץ־פלייש.

:: :: ::

אַ טייל שרײַבער שרײַבן מיט געדולד.

אַנדערע מיט אומגעדולד.

די געדולדיקע זענען גרעסערע מייסטער, די געדולדיקע גרעסערע קינסטלער. דאָס סאַמע בעסטע איז: צו פאַרטראַכטן מיט אומגעדולד און צו שלײַפן מיט געדולד.

:: :: ::

אַנדערע האָבן נישט וואָס צו טאָן, שרײַבן זיי. איך אָבער אײַל מיך שטענדיק (בין באַם לעבן אַף שטיק־אַרבעט), האָב איך קיין צײַט נישט, דעריבער שרײַב איך.

:: :: ::

די קוואַלן, פון וואַנען טאַלענט שלאָגט, זענען אי ריינע, אי אומ־ריינע.

די ריינע קומען פון נאָענט — פון דעם מענטשן אַליין, די אומריינע קומען פון ווײַט, אָפט פון אור־אור־דור־דורות.

ווען אַן אַלטער קוואַל־אָדער עפנט זיך פּלוצים, שלאָגט ער אַדורך דורך בלאָטע און שטיין — ער ברענגט אָבער אָפט די בלאָטע און דעם שטיין מיט זיך.

:: :: ::

מיט דעם וואָרט „טאַלאַנט” האָט מען אַמאָל באַצייכנט אַ גע־וויסע מאַטבייע.

טאַלאַנט איז פּאַשעט געווען — געלט. מיט דער צײַט איז עס אָנגענומען געוואָרן פאַר אַן אַבסטראַקטער ווערט־מאָס.

:: :: ::

קוקט זיך צו ווי מענטשן שרייבן:
„דער וואלד האט גערוישט — רויש, רויש".
„די בין האט געזשומעט — זשום־זשום".
„א דונער־קנאל האט א קנאק געטון".

און זעט אליין, ווי איבעריק עס איז די קלאנג־באצייכענישן פון גערויש, פון זשומען, פון דונערן.

דאס ווארט גערויש אליין טראגט אין זיך דעם טאן־קאלאריט פון רויש.

דאס ווארט שטורעם גיט שוין אליין דעם קויעך פונם שטורעם.

דאס ווארט זשומען גיט שוין אליין דעם זשום־זשום.

און מיט וואס פאר א ווארט וועט איר דען באצייכענען דאס קנאקן פונם דונער בעסער ווי מיט דונער־קנאל? אדער מיט דעם ווארט דונער אליין, — איך מיין דאס ווארט „דאננערר", ווי דער דייטש זאגט עס ארויס?

:: :: ::

אז איך לייען א בוך, וואס האט אף זיך א „פירווארט" נישט פונם מעכאבער אליין, נאר פון אן אנדערן שרייבער, האב איך דאס געפיל, ווי ווען איך זאל זען א מענטשן אין גאס אין א נייעם ראק, פון וועלכן ער האט פארגעסן ארויפצורייסן דאס צעטל מיטן נומער.

:: :: ::

דוד בערגלסאן זאגט מיר:

דו מעגסט אויפדעקן בא שרייבער א פלעק, אזוינעם וואס מי קען אויסבעסערן, אבער נישט קיין מום.

מיילע, איז דאס א זאג ווי אלע זאגענישן. בא א שרייבער איז יעדער נאטירלעכער מום א פעלער, וואס דארף אויסגעבעסערט ווערן. נישט מער: אונדזערע קריטיקער זענען געוואוינט צו היילן מיט א שפרונג. אף אן אפעראציע, וואס זאל ווײ טאן אי יענעם אי זיך, באשליסט מען זיך נישט.

מיט „אפשפרעכן" איז מען זיכערער, און מי האט א גרעסערן קליענטעל.

:: :: ::

אז איך טראכט פונם דאקטער קאראלניק, טראכט איך פון א

פּאָנעם מיט לויטער ברילן, און פון זיבן קאַסאַקע אויגן — אַלע אַף איין (1) זייט.

:: :: ::

ווער איז אַ גרעסערער שרייבער?

דער וואָס באַשרייבט אַ שטאָט, אַדער אַ לאַנד אַזוי אַז סי כאַפּט אייך אָן אַ כיישעק אַהין צו פאָרן, עס זען מיט די אייגענע אויגן, אָדער —

יענער וואָס באַשרייבט אַ שטאָט, אָדער אַ לאַנד אַזוי, אַז אייך דאַכט זיך, אַז איר זענט דאָרטן אַליין געווען, און איר פאַרשפּאָרט שוין צו פאָרן?

:: :: ::

...פּונקט ווי די גוט־גענערטע גלוסט זיך אַמאָל אָוועקצעוואַרפן דעם קאַרטאָפל־אינהאַלט און עסן די שאָלעכץ, אַזוי גלוסט זיך מיר אָפּט אָוועקוואַרפן די ביכער און — לייענען די שרייבער.

:: :: ::

אַ כאַווער פרעגט מיך:

פון וואַנען ווייסט איר, אַז איר זענט ערלעכער אין אייער קריטיק, ווי דער־און־דער און יענער־און־יענער?

איך ענטפער:

דער פאַקט, אַז איך האָב יאָרנלאַנג דיזעלבע מיינונג וועגן שריפטשטעלער, איז אַ סימען, אַז איך נאַר מיך אַליין נישט אָפּ. וואָרין מיט מיין שרעקלעך־שלעכטן זיקאָרן (איך געדענק נישט קיין 10 שורעס פון דעם וואָס איך האָב נעכטן אָנגעשריבן), וואָלט איך מיך זיכער געוואַלטיג סויסער געווען אין מיינע מיינונגען, ווען זיי זאָלן זיין אויסגעטראַכטע.

:: :: ::

צי האָב איך אַ פּאַטענט אַף דער בעסטער מאָס ווייסיך נישט. איך ווייס נאָר, אַז איך מעסט נישט פון דער וויטן, און אַז דאָס וואָס איך מעסט, ריר אָן איז אַזוי נאָענט, אַז סי טוט אַזש ווי.

ווי מיין פעטער איציק פלעגט זאָגן:

„איך האָב נישט קיין שום ליטעראַטור־מאָס — איך בין!"

:: :: ::

אזוי אָרעם זענען מיר אין אונדזער וויינגאָרטן, אז מיר „בויען אונדזער הויז" נישט אָרום א ברונען, נאָר ארום — א לײדיקן עמער.

דערמאָנט זיך וואָס אונדזער אייגענער מאני־לייב האָט אמאָל צעאַרבעט מיט די „וויינרעבן".

פאַרשטייט זיך, אז קיין שום איד ווייסט נישט וואָס „וויינרעבן" זענען (רויטע און ווייסע ריבן ווייסן מיר אָבער ווײנרעבן !).

כאָדאָשעם און יאָרן דורכאַנאַנד האָט געקלונגען „וויינרעבן". דער דיכטער פון די וויינרעבן האָט געמאַכט — עפּאָך, אָווא, מיט וויינריבלעך. שפּעטער זענען געקומען אַנדערע ווערטער: גערא‌נגל, שקיעה, קאַיאָר. נישט לאַנג האָבן מיר געהאַלטן בא — פאַרכלינען זיך. פעלדער האָבן זיך פאַרכלינעט מיט טוי. דער צוואַנציקסטער יאָרהונדערט האָט זיך פאַרכלינעט מיט בלוט. דער יאַם האָט זיך פאַרכלינעט מיט א שקיעה, וכו'...

איצט האַלטן מיר אַקוראַט באַם — אָנגיסן זיך. אירע בריסט גיסן זיך אָן מיט לײדנשאַפט. דער הימל גיסט זיך אָן מיט שטערן, די זאַנגען גיסן זיך אָן מיט קליאָק... דער וויינגאָרטן גיסט זיך אָן מיט — שטאָניעבוט.

:: :: ::

א טייל שרייבער פאַרנעמען זיך מיט אויסקערן דעם מענטש אַף דער לינקער זייט, — א מעטאָד פון וועלכן קיין „העלד" איז נאָך נישט אַרוים קיין לעבעדיקער !

:: :: ::

ווען וועט מען שוין אמאָל אויפהערן שרייבן אין אידיש „צעשויבערטע פון ווינט גריוועס", אָדער „די זייער באַקוועמע פּאַר אים לאַגע" ?

:: :: ::

איך בין געווען אפן לאַנד אַף מיין וואַקאַץ (וואַקאַציע) און בין מיר געזעסן אונטער אן אַקאַץ (אַקאַציע) האָט מיר איינער פון מיין נאַץ (נאַציע) דערלאַנגט א טאָג־בלאַט, אין וועלכן עס איז געווען בעפּיירעש געשריבן (אין „די נאַטיצן פון א לעזער און א שרייבער") „לויט אַ געוויסער פּראָפּאָרץ" . . .

אין אָנהויב האָב איך נישט פאַרשטאַנען אַקוראַט וואָס דאָס וואָרט פּראָפּאָרץ באַטייט. נאָר איך האָב מיך געכאַפּט אזוי ווי עס איז היינט א מאָדע בא אידן מאָל צו זיין ווערטער אַף די עלטערע

יאָרן, האָט מען מיסטאָמע דאָ אויך געמאַכט אַן אָפּעראַץ און אָפּגע־
שניטן דעם „יע”. פון פּראָפּאָרציע (וואָס איז ביכלאַל אַ גראָב וואָרט)
איז געוואָרן... נו, איר ווייסט דאָך שוין.

איצט איז אַ קאַשע צו וועט דער לאָשען־ראַבים פון פּראָפּאָרץ
זיין פּראָפּערץ, צי פּראָפּערצן? אבקש תשובה!

:: :: ::

די בעסטע זאַך צו לערנען זיך שרייבן איז זיך פּאָרצושטעלן, אַז
מי דאַרף דאָס אָנגעשריבענע שיקן דורכן טעלעגראַף און סי קאָסט
5 סענט איבערצושיקן אַ וואָרט אין רעדאַקציע אַריין. אָנשטאָט זיך
אָפּצומאָלן, אַז מ'איז אַ גרויסער שרייבער און מ'באַקומט 5 סענט פאַר
יעדן אָנגעשריבענעם וואָרט, אַנדערהאַלבן סענט פאַר אַ סעמיקאָלאָן,
אַ פּעני פאַר אַ פּינטעלע.

:: :: ::

איך בין בייגעווען אַף בראָדוויי, באַ אַ טעאַטערשטיק, געשריבן
פון צוויי אויטאָרן מיט אַמאָל.

איך האָב לאַנג געטראַכט צו וואָס מי האָט צו אַזאַ שטום באַ־
דאַרפט האָבן צוויי שרייבער, און איך בין געקומען צום שלוס, אַז
איין מענטש אַליין וואָלט נישט געקענט זיין אַזאַ אידיאָט. עס האָט
זיך געפאָדערט דאָצו צוויי מענטשלעכע געהירנס!

:: :: ::

עס וואָלט נישט געשאַט עס זאָלן זיין אין אידיש מער „שרייבערס
מיט פּידקאָוועס”. איך מיין אַזוינע אַקשאָנעס וואָס שטייען טאָמער
אַף די אייגענע פיס, און דער רעדאַקטאָר מוז שטענדיק צושטעלן אַ
פּידקאָווע צו זייערע אַרטיקלען.

איינער אַזאַ איז געווען דער פאַרביסענער, קורצזיכטיקער זייער־
פּייאַיגער מ. באַראַנאָוו.

ס'ראָוו אידישע שרייבער שטייען אַף די אייגענע פיס אַזוי
שוואַך, אַז זיי רייבן קיינמאָל נישט אויס קיין שיך און קיין פּידקאָוועס
דאַרפן זיי אַוואַדע נישט.

:: :: ::

איך וויל טאַקע, אַז מי זאָל וויסן איינמאָל פאַר אַלעמאָל, אַז איך
האָב נישט די מינצטע קאַוואָנע צו ווערן ווען־עס־איז אַפילע אַ
פעלדפעבעל פון דער רעוואָלוציע. פון אַ גענעראַל איז שוין אָפּגע־

רעדט. מיר וועלן שטענדיק, ווי איר קוקט אונדז אָן, זיין און בלייבן נישט מער ווי אַ פּראָסטער רויט־אַרמייער.

:: :: ::

ס'ראָוו מענטשן ווילן נישט עסן ווען זיי זענען הונגעריק, ווייל זיי האָבן מוירע, אַז זיי וועלן נישט קענען עסן שפּעטער ווען זיי וועלן נישט זיין הונגעריק.

אַ טייל שרייבער ווילן נישט אויסנוצן אַ געדאַנק איצט, ווען זיי דאַרפן אים האָבן, ווייל זיי האָבן מוירע, אַז זיי וועלן אים דאַרפן אַף שפּעטער, ווען זיי וועלן נישט ווישן וואָס צו טאָן מיט אים.

:: :: ::

איך האָב פאַראַכטאָגן געלייענט אין דער „פרייהייט" אַ פיינע דערציילונג פון אַ יונגן שרייבער און בשאָס־מאַיסע איז מיר איינגע־פאַלן, אַז ער שרייבט איבערזעצווגען.

איך מיין נישט, אַז ער נעמט ערגעץ זיינע טעמעס, אָדער אפילע אַז ער איז באַאיינפלוסט פון אַנדערע, נאָר אַז ער טראַכט אויס אי־בערזעצוּנגען.

:: :: ::

דאָס קאָן זיך אַמאָל נעמען דערפון, וואָס דער שרייבער האָט זיינע העלדן געגעבן פרעמדע נעמען, זיי געלאָזט אויסלעבן־זיך אַף אַ הינטערגרונט, וואָס האָט אַ דייטשן אַקצענט.

און עס קאָן זיך אַמאָל אויך נעמען דאַפון, וואָס דער שרייבער איז אויפגעוואַקסן לעבן אידיש, אָבער נישט אין אידיש.

:: :: ::

ווען איך וואָלט געדאַרפט איבערזעצן מענדעלין אַף ענגליש, וואָלט איך אים איבערגעפלאַנצט אין אַן אירלענדישער סוויווע, און גענוצט אירלענדישן דיאַלעקט.

הויך־ענגליש האָט קיין פאָרם נישט פאַר מענדעלין, אָבער איר־לענדיש — דאָס איז דאָך דער ענגלישער ליטוויש. די שפּראַך פון אָרעמקייט, געדולד, דריבנע מאַראַליזאַציע, ניכטערע האָפנונג, בלישט־שענדיקער סייכל.

אַז איך טראַכט פון די שפּראַך־קאַפּריזן פון אַלערליי לעשוינעס, קום איך צום שלוס, אַז פון אידיש לאָזט זיך צום בעסטן איבער־

זעצן אַף פּויליש. פון רוסיש — אַף אידיש. פון ענגליש — אַף פראַנצויזיש.

:: :: ::

איר זענט אמאָל דורכגעפאָרן דורך אַ שטאָט וואו אַלע הייזער שטייען ליידיק און אין דערזעלבער צייט שטייען אַ מאַסע מוליאַרעס און בויען נייע הייזער מיט אַזאַ אימפּעט, אַז ס'איז אַ שרעק?

אַזאַ געפיל האָב איך, אַז איך קום אַריין אין דער גרויסער שטאָטישער ביבליאָטעק אַף דער 42טער גאַס, וואו מיליאָנען ביכער שטייען ליידיק, און אַ „מיליאָן" שרייבער זיצן און שרייבן נאָך ביכער.

:: :: ::

— „וואָס איילן זיך אַזוי די מוליאַרעס אין יענער שטאָט? און צו וואָס די נייע הייזער, אַז די אַלטע שטייען און פּוסטעווען?"

— „אַך, איר זענט אַ נאַר. יענע הייזער האָבן טירן מיט מעטאַלענע הענטלעך. אונדזערע, די נייע, וועלן האָבן גלעזערנע הענטלעך".

:: :: ::

ווען אידן זאָלן האַלטן פון דעם מעקסיקאַנישן מינהאָג — אַ נאָמען צו גיבן מענטשן נאָך גאָט: („יעזוס מאַריע כוארעץ"), וואָלטן מיר פאָרגעשלאָגן לויט דעמזעלבן מוסטער איבערצומאַכן אַ פּאָר באַקאַנטע נעמען. לעמאָשל:

יעהאָווא עלאָקים ש. ניגער.
רבונו של עולם אב. קאַהאַן.
אל נוקם ונוטר ש. יאַנאָווסקי.
אל רחום וחנון זשיטלאָווסקי.
שמע-ישראל ש. ראָזענפעלד", וכו'.

:: :: ::

אַן אייצע צו שרייבער:

אַז איר זענט נישט זיכער מיט עפּעס אַ וואָרט, גיט עס אין „גענזענפיסלעך". וועט איר בלייבן דער כאָכעם, נישט אייער קריטיקער.

אַז איר קענט נישט געפינען קיין אידיש וואָרט פאַר אַן ענגלישן, גיט דאָס ענגלישע וואָרט אין גענזנפיסלעך, וועט עס הייסן, אַז איר טוט עס אומיסנע. דאָס וועט אייך ראַטעווען. איר וועט קענען זאָגן „סעיטן-קראָמען", „קאַצענגוויידען", וכו'.

:: :: ::

א באַקאַנטער מיינער פרעגט מיך: פאַרוואָס מיין איך אַז די פּלישטים וועלן בעשום־אויפן ניט באַזיגן די סאָוועטן־מאַכט?

— דאַפאַר, מיין טייערער, ווייל אַ ליכט־שטראַל קען מען נישט איבערשניידן מיט קיין שווערד, ווי שאַרף און ווי לאַנג און ווי מאַכטיק די שווערד זאָל נישט זיין!

:: :: ::

איך זיץ אין דער זון און איך פויל מיך אַזוי צו שרייבן, ווי די זון פוילט זיך אונטערצוגיין.

אַרום מיר איז גרין, זומערדיק און שטיל, אַז איך הער מיין דויפּעק קלאַפּן, נאָר מיין פען וויינט מיט טינט. מ'דאַרף איר ס'נעזל אָפּווישן. אַנטשולדיקט.

:: :: ::

אין קאָפּ איז שטיל, ווי אין אַ נעסט ווען די פייגל טאַטע־מאַמע פליען אַוועק, און דאָס קליינוואַרג בלייבט אַליין מיט אָפענע פיסקלעך צום הימל.

:: :: ::

„מאַזל־טאָוו!"—מאַכט ער—„אַ קאָמוניסט און האָט זיך גאָר אין מיטנדרינען פאַרקוקט ווי פייגעלעך פליען, ווי וואָלקנס בויען־זיך־אויף, ווי גראָזן ציטערן!"

שרעקט זיך נישט, כאַווײרים, ס'איז נישט געפערלעך.

ווער זאָגט עס דען, אַז אַ קאָמוניסט טאָר נישט קוקן אַפן הימל, טראַכטן איבער די רעטענישן פון לעבן־און־טויט?

אַלעס וואָס מ'קאָן פאַרלאַנגען פון רויטן־אַרמייער אין מילכאָמע־צייט איז, ער זאָל האַלטן זיין ביקס אין אָרדנונג, זאָל גיין אין טאַקט, אַזוי אַז די גאַנצע אַרמיי זאָל זיך נישט אַרויסשלאָגן פון ריטם, זאָל גייען אַהין וואו מי הייסט אים, אָבער פאַרווערן אים צו קוקן בעשאַס־מאַיסע אַפן הימל — דאָס ליגט זיך נישט אַפן סייכל.

:: :: ::

איך ווייס נישט: סי קאָן זיין, אַז ס'איז אַפילע נישט קיין זינד קעגן קאָמוניסטישער דיסציפּלין אַף אַ רעגע צו בלייבן שטיין און אַ מאַך־טון: „אהה!" ווען אַ שטערן פאַלט פונם הימל, כאָטש אין דעם בין איך שוין נישט זייער זיכער. וואָרין סי קען זיין, אַז אין דער רעגע, וואָס איר בלייבט שטיין און מאַכט „אהה!", זאָל זיין גע־

וועגדט צו איר וועט פריער פארכאפן א פאזיציע, צו דער סוינע.

:: :: ::

ווי עס זענען דא אזוינע אידן, וואס זאגן, אז זיי זענען געווען אידן נאך פאר מאטאן־טוירע. אזוי געפינט איר צווישן אונדזערע כאוויירים וואס ווילן האבן, אז זיי זענען געווען מארקסיסטן נאכפאר קארל מארקסן . . .

:: :: ::

איך קאן מענטשן, וואס מאכן דעם איינדרוק, אז זיי זענען גע־קומען אויף דער וועלט ווי א שווערער כויוו פון זייערע טאטע־מאמע, און איך קאן מענטשן וואס זעען־אויס, ווי זיי וואלטן געקומען אין דער וועלט אריין ווי א לייכטער קאפריז פון א פארליבט פאר פאלק.

:: :: ::

די יונגע שרייבער, וואס הויבן־אן מיט „ארפפרייסן" די עלטערע, זענען ווי יענע ציגיינער, וואס ווארפן מיט א גרינג הארץ שטיינער אין אייערע פענצטער, ווייל זיי ווייסן, אז איר זייערע שויבן קענט נישט אויסשלאגן — זיי וואוינען דאך אויף א ליידיק פעלד!

:: :: ::

א טייל שרייבער מאלן א לאנד מיט אזוינע רעקלאמישע פארבן, גלייך — זיי וואלטן עס געוואלט פארקויפען.

:: :: ::

די וואונדער פון ראדיא: דו רעדסט גלייכצייטיק אריין אין נעכטן, היינט און מארגן — געווענדט אין וועלכן טייל וועלט מי הערט דיך.

כ׳מיין...

א אידישער דיכטער, וואָס איז אַ שטיקל צייט געווען אַ „פּאַב־ליסיטי־אַגענט" (געדונגענער רעקלאַמיסט) פאַר אַ געוויסן כאַזן, האָט איינמאָל זיך צעזונגען וועגן אים (אין אַ רעקלאַמע), אַז ער איז דער גרעסטעסטעסטעסטער כאַזן אין דער גאַנצער וועלט און אומגעגנט.

אַז ער האָט דאָס איבערגעלייענט פאַרן כאַזן, האָט זיך יענער אויס־גערייניקט דעם „גאָלדענעם האַלז" זיינעם, זיך אַ גלעט־געטון דאָס האָריקע קמצ'על זיינס אויף דער געמבע און אַ מאַך געטוען:

„איר געפעלט מיר, יונגערמאַן אַנדערע פּובליסיטי־אַגענטן האָבן אַ טעיווע, אַז זיי טרייבן־איבער, זענען מעגאַזעם, הייסט דאָס... איך האָב ליב, אַז מען זאָגט דעם עמעס — אַפילע אין אַ רעקלאַמע!"

:: :: ::

א „פלאַנק־אַטאַק" איז אויף מיר געקומען (דורך אַ בריוול) פון אַ כאַווערטע, וואָס האָט צו מיר טאַינעס: לעמאַי מיש איך מיך אין קאַמפּזאַכן? לויט יענער כאַווערטעס מיינונג דאַרף איך מיך אָפּגעבן בלויז מיט „קונסט, ליטעראַטור, וכו׳", וועט זי מיך לעזן מיט אינ־טערעס, נאָר אין קאָמוניזם זאָל איך מיך נישט מישן.

איז וועגן דער טאַינע, אַז איך, אַ מיטאַרבעטער פון דער „פרייהייט", דאַרף מיך „בלויז אָפּגעבן מיט קונסט", מיין איך וועט אויך דער כאַווער רעדאַקטאָר צוגעבן, אַז מ'פאַרלאַנגט פון קאָ־מוניסטישע שרייבער, אַז זיי זאָלן זיך דאַווקע מישן אין שטרייקס, און אין אַנדערע זאַכן, אויף וועלכע איר, מיין וואוילע כאַווערטע, האָט האַפּאָנעם אַ פּאַטענט . . .

והא ראיה: זעט די טאַינעס, וואָס מיר האָבן צו ה. לייוויק'ן, בלויז דאַפאַר וואָס ער — מישט זיך נישט!)

:: :: ::

וואָס איז דער כילעק פון איינעם, וואָס איז אַ כאַזער, אַ פלישטי, און וויל פאַרזשעברען די גאַנצע וועלט, אוילעם־האַזע, ביז אַ צווייטן, וואָס איז אַ שוויין און טוט אַלדינג, וואָס סי פאַדערט זיך, קעדיי צו פאַרכאַפּן די גאַנצע וועלט אומשטערבלעכקייט — די גאַנצע וועלט אוילעם־האַבע?

:: :: ::

קענן וואָס איז דאָס צו־רייד געקומען? — קענן דעם, וואָס אַ געוויסער שרייבער און אַ געוויסער קריטיקער זענען ווי צווי מעל־קעדיקע ווייבער, וואָס שטופּן זיך קעסיידער איינס ס'אַנדערע די ציצן אין מויל אַריין...

:: :: ::

ליטעראַטור — ווי קימאַט יעדער אַנדערע קונסט — באַשטייט אין דעם וואָס מי נעמט צייט שטאָף און מי מאַכט דאַפון זאַכ־שטאָף.

אַ צווייטער (דינערער) מין פון ליטעראַטור ווערט באַשאַפן דורך דער קונסט אויפצולעזן צייט אין רוים — פאַר־רוימן צייט.

קלויבט זיך אויס אייער שרייבער: אָדער ציישן די, וואָס נאָג־לען־צו די שאָטנס צו דר'ערד, אָדער ציישן יענע וואָס גאַנווענען אימ־גאַנצן אַוועק די שאָטנס פון דער ערד!

:: :: ::

זיי זאָגן: „יסורים, פּיין".

אַוואַדע איז דאָס אַריינקוקן טיף־אין־זיך פאַרבונדן מיט גרויס צאַר. נאָר וואָדען? עס איז אַ כילעק ציישן דאָסטאָיעווסקי'ס פּיי־ניגן זיך און ציישן קאַלעגע גימל'ס פּייניגן זיך.

עס איז די מאַיסע מיט די צווי כאַסידעם, וואָס זענען געקומען צום רעבין ער זאָל זיי זאָגן ווי אַזוי טשואווע צו טון אַף זייערע זינד. האָט זיי דער רעבי געהייסן אַ וואָך דורכאַנאַנד טראָגן אַרבעס אין די שיך.

אין אַ וואָך אַרום טרעפן זיך די ביידע טשוואווע־טוערס:

איינער הינקט, נעבעך, אַף ביידע פיס, איז גרין און געל—קוים וואָס ער לעבט. דער אַנדערער האָט רויטע בעקלעך, דרייט מיטן שטעקעלע, שמייכעלט:

— נו?

— נו!

— דו האָסט נישט אַריינגעלייגט קיין אַרבעס אין די שיך?

— אַריינגעלייגט.

— ס'פאַרוואָסזשע בין איך אַזוי גרין־און־געל און דו נישט?

— שוטע! דער רעבי האָט דען געזאָגט וואָסערע אַרבעס מ'זאָל אַריינלייגן אין די שיך? איך האָב אין מיינע שיך אַריינגע־לייגט אָפּגעקאָכטע אַרבעס . . .

:: :: ::

דער נימשעל איז: איין שרייבער פיינינט זיך מיט די „ארבעס" דער אנדערער קאכט זיי אפ און — עסט זיי אויף!

:: :: ::

צו די וואס קייען אונדזער קולטור־ארבעס:

ניין, אדוינימלעך. מיר וועלן מיט אייך נישט גייען „דורך פלאטבוש קיין מאסקווע". מיר האבן א נעניטערן וועג. און א גליי־כערן — אייער וועג איז שוין קרום דאפאר, וואס איר אליין זענט קרום.

ביכלאל גייען מיר נישט מיט אונדזערע סאנים אפילע ווען זיי גייען זיך בלויז אויסשנייצן די נעז... מיר האבן קיין צייט נישט פאר קיין אומשולדיקע עקסקורסיעס. „קונסט" איז ניט קראנק צו האלטן א פעכלדיקע שווערד אין דער האנט. אויב אייער „קולטור" איז אזוי אויוועד־באטל, אז מער ווי כליאבען ליפעווע טיי און רעדן שיינע ריי־דעלעך קען זי נישט, דאנקען מיר זייער שיין.

:: :: ::

אויב איר זענט א באלן צו גיין אף אונדזער וועג (אפילע ווען נישט אימגאנצען מיט אונדז), וועלן מיר אייך מיטנעמען און האלטן אף אייך אן אויג... אבער מיר מיט אייך וועלן קיינמאל נישט גיין. מיר וועלן פון אונדזער אנגעצייכנטן שליאך נישט אראפ. דאס זאלט איר ווייסן!

:: :: ::

אונזער לאזונג אין באצוג צו דעם אינטעליגענטן מיטגייער:
כבדהו וחשדהו...
(אויף ענגליש: Respect 'em and suspect 'em)

:: :: ::

די אמאליקע מענער־מאדע צו טראגן פארוקן איבער די אייגענע האר איז היינט צום לעבן געקומען אין דער אמעריקאנישער ליטערא־טור: ס'ראוו איצטיקע שריפטשטעלער (פון טהארנטאן ווײלדער ביז ראדקליף האל) טראגן שייטלען אף די אייגענע קעפ. אף די שייטלען — ווייסער פודער. אף דעם פודער — גאלד־שטויב.

...און אונטער די שייטלען? פלישטימדיקע אומפליט, אומ־צוכט. דער קאפ איז פארדעקט. דער קאפ וויאנעט אונטער „קינסט־לערישע" פארוקן.

:: :: ::

...איך האָב געהערט אַ פּראָסטע אידענע זאָגן וועגן אַ געוויסער פּויערטע:

„זי איז געווען אַזאַ געפּערלעכע שעלטערקע, אַז פייגל פלעגן אויסמיידן איר פעלד."

:: :: ::

אַף דעם שלום־עליכם יאָרצייט, האָט כאַווער אָלגין געפּריפט גיבן צו פאַרשטיין פּאַרוואָס מיר קאָמוניסטן האַלטן הויך דעם אָנדענק פון אונדזער גרויסן קלאַסיקער, שלום־עליכם. עס איז דערפּאַר — האָט ער געזאָגט — ווייל שלום־עליכמ׳ס „טוביה", „פּעפּערל" און אַנדערע זענען אונדזערע מענטשן. ווייל (האָט כאַווער אָלגין געזאָגט), אויב ש"ע אַליין איז עפּשער נישט געווען זייער נאָענט צו אונדז, איז אָבער זיין מענטשן־מאַטעריאַל געקומען פון אונדזערע רייען.

ווייס איך נישט כ׳לעבן, צו וואָס מ׳דאַרף האָבן די אַלע פּאַרענטפּערונגען. די זאַך איז דאָך זייער פּאָשעט: אַז די באָלשעוויקעס פאַרכאַפּן ערגעץ די מאַכט, נעמען זיי צומערשטן צו די פּאַלאַצן. מיט די קליינע און שאָקלדיקע כאַטעס — האָט מען צייט שפּעטער.

מיט דער קונסט איז אויך אַזוי: מיר האָבן פאַרכאַפּט שלום־עליכמ׳ען, ווייל ער איז אַ גראַנדיעזער פּאַלאַץ. אי וואָס אין אַ געוויסן ווינקל פון דעם (אָדער יענעם) פאַרכאַפּטן פּאַלאַץ געפינט זיך אביסל מאָיל, אָדער אפילע שימל? — נו, עפענען־מיר אויף די פענצטער, לופטערן־דורך! געפינען מיר אַ שטיקל מעבל, וואָס איז פול מיט וואַנצן, אַזוי, אַז מי קען עס נישט ראַטעווען, איז נעמען מיר עס אַרויס אין דרויסן אַרום און מיר לייגן צו אַ שוועבעלע.

שלום־עליכעם (און מענדעלע און פּרץ און גאָלדפאַדען) זענען אונדזערע דאַפאַר, ווייל אַלע אוצרעס פון דער וועלט זענען אונדזערע! וואָס גרעסער דער אוצער, אַלץ מער קערן מיר זיך אָן מיט אים, און ער מיט אונדז.

:: :: ::

אַף דעם שטיקל נייעס, אַז די צאָל פון די פּאָעזיע־לעזערס האָט זיך די לעצטע צייט פאַרטאָפּלט, באַמערקט אַ קלוגער לעזער:

„עס ווייזט אויס, אַז אונדזערע פּאָעטן האָבן די לעצטע צייט זיך גענומען — כאַסענע האָבן."

... און וועגן באַרײשע'ן אויך

„אַט דאָס איז עס?"

יאָ, דאָס איז עס. וועגן דעם בוך האָט מען געהערט עס האָט א סקאַנדאַליעזן נאָמען. עס מוז זיין אינטערעסאַנט. דאָס דינע ער־לעבע בוך הערט קיינער נישט. עס ליגט אין דער זייט. צופעליק גיט מען עס א טאַפּ. א מיש ס'ערשטע בלעטל. א בליק אָפּן פּאָנים. עס האָט קיין ביין־גריבלעך ניט. קיין דראַמאַטישן פּוז. א שטיל א באַשיידן בוך אין פּראָסטע קליידער. ווער הערט עס? ווער דאַרף עס?

די שרייענדיקע, די „בלישטשענדיקע" האָבן אָפּ זיך אַלעמענס אויגן. זיי קריכן אין אויג אריין. זעצן זיך אָן ווי א בעלמע. מ'זעט אַז ס'איז א בעלמע. מ'זעט בלויז: עפּעס איז נישט קלאָר אין דער וועלט...

:: :: ::

א לעזער שיקט אונדז צו השערות, אַז (1) דאָס ענגלישע וואָרט „News" (נייעס) נעמט זיך פון די ראשי־תיבות איסט, וועסט, נאָרט, סאַוטה, אַלע עקן וועלט — פון וואַנעט נייעס ווערן געזאַמלט און (2) דאָס וואָרט „אדאַם" (אָדם, מענטש) נעמט זיך אויך פון זעלבן שוירעש — נאָר אָפּ גריכיש: די איניציאַלן פון „אדאַם", שרייבט אונדזער לעזער, איז: אַרקטאָס (צפון), דוסיס (מערב)' אַנאַטאָלע (מזרח) און מעזעמבריא (דרום).

:: :: ::

אַז מיר האַלטן שוין בא רייזענ'ען און בא ליטעראַטור ווילן מיר אייך אָנזאָגן א בסורע" (מיר שרייבן די־א ווערטער מאָנטאָג 23 טעג אינם יוני־כוידעש), אַז מאַני לייב דער „דיכטער וואָס האַלט ריין זיין פּען ווי גאָלד" האָט סאָף־קאָל־סאָף איבערגע־ענטפערט זיינע ליטעראַרישע „פּסולים" — דעם אַלפּאַנז וואָס הייסט מיסטער פּאָרווערטס.

:: :: ::

אַז מנחם־באַרײשע וועט אויך קריגן זיין ראַסלפּלייש באַם „געלן פעטער פון אַמעריקע", וועט זיך דער פאָרווערטס מעגן באַריי־מען, אַז בא אים הערט מען דאָס לעצטע ליטעראַריש־וואָרט, פון די סאַמע לעצטע־שבלעצטע שרייבער.

:: :: ::

איז שוין א כידעש, וואס דער ארבעטער האט צום שרייבער און צום אינטעליגענט אזוי ווייניק צוטרוי?

„גאטפארדאמזיי" אלע — די ראסל־פלײשניקעס, די מוילמא־כערס, די באשאפער פון איידעלע פראזנשפיצן, וואס זענען ווי די קרוזעשוועקעס אף די אונטערהויזן פון ביליגע זוינעס.

:: :: ::

אקעגן אונדזערע „אטלעסענע פעדים":

א פאדים האט בלויז דעמאלט א ווערט, ווען ער איז איינגעוועבט אין א געוועב. א פאדים, וואס שטעקט ארויס פונם (סאציאלן) געוועב, איז א דיסאנאנס. אזא פאדים דארף מען אפשניידן—ווען ער זאל זיין אפילע פון גינגאלד. אזא פאדים איז פונם ריטם ארויס, מ'דארף אים איבערענפערן צו דעם עקס־צייכן פון אונדזער אפענער שער.

:: :: ::

דער פענונביקסלער האט פאראכטאגן זונטאג געכאפט א בליק אין ש. ניגערס „נאטיצן פון א לעזער און שרייבער", האט ער דארטן געלייענט:

„אויב איינער פילט קענן א שריפטשטעלער א טיפע פער־זענלעכע פארביטערונג, איז די גלייכסטע זאך אפצוהאלטן זיך א געוויסע צייט פון שרייבן אדער רעדן וועגן אים און זיינע ווערק. און ניט ווייל ער דארף מוירע־האבן, טאמער וועט ער פארפירט ווערן און ניט דערשאצן זיין ווערט. נאר, פארקערט, ווייל ער קאן פארפירט ווערן פון דעם יעיצער־הארע צו שרייבן אדער רעדן וועגן אים — צו־גוט".

:: :: ::

דאס טאמעוואטע מעלאמעדל מאכט זיך פרום ווי א פלוי אף א פארויכעס. איר פארשטייט? ער האלט זיך אפ פון שרייבן וועגן איינעם, וואס ער האט פיינט, נישט כאלילע פון שלעכטסקייט (זאל דער אויבערשטער אפהיטן!) נאר... מאכמעס ער האט מוירע, אז ער קען נאך (פון גרוים סינע) שרייבן וועגן אים צו גוט.

:: :: ::

לויט דערזעלבער לאגיק קומט אויס, אז מר. ניגער וואלט זיך אויך באדארפט „אפהאלטן א געוויסע צייט" פון שרייבן וועגן זיינע

פערזענלעכע פריינט, מאכמעס ער קען נאָך כאָלילע וועגן זיי שרייבן „צו שלעכט". פונדעסטוועגן איז דעם פענונביקסלער נישט באַקאַנט קיין איין פאַל, וואו מר. ש. נ. זאָל נישט האָבן געשריבן וועגן די, מיט וועלכע ער האָט זיך געקושט אין די פּיסקלעך — ווי, לעמאָשל: ל. קאָברין, יהואָש, ליעסין און אַזוי ווייטער. אונדז געדיינקט זיך אויך נישט, אַז דאָס הייליקע מעלאָמעדל זאָל געווען האָבן געשריבן „צו שלעכט" וועגן זיי. עפּשער געדיינקט איר?

:: :: ::

דאָס איז גאָר אַ שפּאָגל־נייע פילאָזאָפיע: וועגן אַזוינע, וואָס מ'האָט נישט ליב, טאָר מען נישט שרייבן, ווייל מ'קען וועגן זיי כאָלי־לע שרייבן „צו גוט". וועגן אַזוינע, וואָס מ'האָט ליב, טאָר מען נישט שרייבן ווייל מ'קאָן נאָך וועגן זיי שרייבן „צו שלעכט". שרייבן, הייסט דאָס, מעג מען בלויז וועגן אַזוינע, וואָס מ'האָט נישט פיינט און נישט ליב, דעמאָלט קען מען זיך היטן די „קריטישע ערע" אַז מען האָט נישט ליב און נישט פיינט, שרייבט מען נישט צו גוט און נישט צו שלעכט, מ'שמעקט נישט און מ'שטינקט נישט.

:: :: ::

דאָס „הייליקע מעלאָמעדל" טראָגט זיך אום מיט דער „גאולה" איןביידע הענט, גלאָצט מיט די אויגן, טאַלעפּעט מיט דער צונג, מאַכט אַלערליי כוילע־נויפלדיקע שטיק — קעדיי מ'זאָל מיינען, אַז ער טראָגט משיח'ן, און דאָס קוויטל־גנעלט זאָל זיך הויבן.

:: :: ::

פּלוצים און מיטאַמאָל און נאָט אייך: קאָשערע אידן האַלטן פון גאַנדים שיטע: זיך נישט קענגשטעלן מעקדאָנאַלדס פּאָגראָמ־טשיקעס.

ערשט נעכטן, אויב איר געדיינקט, האָבן די „קאָשערע אידן" געשריגן געוואַלד: „סטייטש, מ'שעכט אידן, און זיי גיבן נישט קיין ריר מיט אַ פינגער זיך צו פאַרטיידיקן". ערשט נעכטן, אויב איר געדיינקט, האָבן די פּרוגס מיט די ביאַליקס מיט די אַש'ס געפּינעט מיט די מיילער: „איר זענט מייז, מייז! איר באַהאַלט זיך אין די קעלער־לעכער, איר קריכט אָף די בוידעמער. איר שטעלט זיך ניט אַנטקעגן דעם סוינע. ווילט איר דען, אַז די וועלט זאָל פאַר אייך דערעך־ערעץ האָבן?"

אָט דאָס איז געווען די פּראָזן־פיגורע, וואָס די הויפּט־נביאים

האָבן געטאַנצט בעשאַס די קעשענעװער פּאָגראָמען.

אַלע אידישע שרייבער האָבן געװאָלט צו „קידעש האַשעם נישט מיט װערטער און קאַװאָנעס, נאָר מיט אײַזן און שטײן, מיט די צײן און מיט די פויסטען, מיט די נעגל און מיט גאַל, מיט שפּײַעכץ און מיט סאַם".

אַך־יאָ, אַף פרעמדע קעשענעס איז מען אַ מילדער מעכוטן. אויף אינדיש בלוט איז מען מילד און — פּאַציפיסטיש. עמעס טאַקע „מיר־אידן" טאָרן זיך נישט לאָזן אויסשעכטן װי די שאָף. מיר דאַרפן זיך װערן. אַז נישט װעלן קומען אונדזערע פײװ־ענד־טען־סענטס־נעװויאַים און אונדז שיטן זאַלץ אַף די װאונדן, אונדז אָנרופן מיט די ערגסטע נעמען, אונדז באַשפּײַען מיט טױזנט טעפּ טינט. אָבער אַז מעקדאָנאַלדס פּאָגראָמטשיקעס שעכטן די אינדיער הונ־דערטערװײַז, איז... האַלטן מיר מיט ר' גאַנדין. אַז ס'איז שײן אַזױ, און אַדראַבע, װאָס מער מ'שנײַדט דיר דעם האַלז, אַלץ מער „דזשענ־טעלמאַן" דאַרפסטו זײַן און זאָגן „טהענק־יו"...

װאו זענען די ראַסלפּליש־שרײַבער, װאָס זאָלן (אין די טעג פון די פּאָגראָמען אויף אידן) האָבן געקלאַפּט בראַװאָ די נאַרישע שאָף, װאָס זענען אַרױפגעלאָפן מיט די העלזער גלײַך אַפן שױכעטס כאַלעף און אים אײַנגעשפּאָרט אַרבעט?

:: :: ::

געלײענט מיסטער קאַװעקײער'ס גלאַנצענדיק ליד?

— געלײענט.

— פול מיט אומעט, אַ־יאָ? און מיט פאַרצװײפלונג — אַ־יאָ? ס'איז שרעקלעך, האַ?

— נײן, ס'איז גאָר נישט שרעקלעך.

— פאַרװאָס?

איך האָב מיר אַ קלאַל, אַז אויב אַ מענטש פוצט זיך אויס די שיך אײדער ער לױפט אַװעק צום טײַך זיך טרענקען איז אַ סימען אַז... ער איז אַלרײט און אַז ער װעט בלײַבן לעבן.

— לײקנט איר, הײסט דאָס, אָפּ, אַז קאַװעקײער'ס לידער זענען פול מיט פּײַן און מיט שרעק.

— נײן. נאָר מיר װײנען נישט דאַפון. דאָס איז אַ ביליג איר־דיש־טעאַטער מיטל: דו װילסט, אַז דער „קאַסטימער" זאָל װײנען? — שנײַץ דיר אַלײן די נאָז, און פּליוכע מיט טרערן. אונדזער אײ־נעם קומט דאָס פאַר קאָמיש... אַז אײנער זאָגט אין אַ ליד „איך בין אַ גרױסער דיכטער", האָט ער אונדז נאָך װײט נישט איבערצײַגט, אַז

ער איז אַ גרויסער דיכטער. און אַז איינער שרייבט קעסיידער פון טויט, הייסט דאָס נאָך נישט — אַז ער זוכט נישט צו מאַכן קיין לעבן פון שרייבן.

:: :: ::

זע! אַ פולער הילצערנער קאַסטן אָפּגעפּאַרבט אַף אייזנקאָליר. דער פאַרבער זאָגט. „ווער אייזן — דו האָלץ!" דאָס ענגאַאיסטישע האָלץ לאָזט זיך איינרעדן און ווערט... אייזן.

דאָס דאָזיקע אייזן וואָס קאָן נאָר אָפּנאַרן דאָס אויג, קאָן אָבער נישט אָפּנאַרן דאָס פייער.

:: :: ::

דאָס צאַדיקל אין פעלץ, אַ. רייזען, איז געגליכן צו דער „שאַטל־טרעין" (פאַרבינד־באַן) צווישן דער צווייטער און דריטער עוועניו על, בײַ דער 42טער גאַס.

לויפט, פייפט, טשאַדעט, מיינט מי־יעדייע וויפיל מיילן עס מאַכט. אָבער מער ווי צווישן אַ קורצן, נודנעם, שטויביקן אהער־און־אהין באַוועגט זיך עס נישט.

טעאַטערײ

איך האָב מיר אַ שטיקל סימען ווי אַזוי צו דערקענען אַ גרויסן שוישפּילער פון אַ מיטלמעסיקן:

דער גרויסער (לעבעדיקער) שוישפּילער וואָס לעבגער ער שפּילט אַ ראָלע, אַלץ שוואַכער שפּילט ער זי. דאָס איז אַ פּאַשעטער פּראָצעס פון אויסברענען זיך.

דער מיטלמעסיקער (מעכאַנישער) אַקטיאָר, וואָס לענגער ער שפּילט אַ ראָלע, אַלץ בעסער שפּילט ער זי. ער איז ווי אַ שטיין, וואָס אַז מען (דער רעזשיסאָר) גיט אים נאָר אַ שטופּ באַרג אַראָפּ, קייקלט ער זיך און ווערט וואָס אַ מינוט שווערער, וויכטיקער.

:: :: ::

זיטאַ יאָהאַן אין דער פּיעסע „מעקינאַל" (מאַשינאַל), איר האָט נאָך אַזאַ אַקטריסע נישט געזען.

אַזאַ מוזיקאַלישן קערפּער! אַזאַ רייכן וואָקאַבולאַר פון שווייגן!

איר פּאָנים פּאַרמאָגט העכער אַ מיליאָן ווערטער און איז רייכער ווי וועבסטערס נישט־געקירצטער ווערטערבוך.

איך האָב שוין לאַנג געזאָגט, אַז די שוישפּיל־קונסט האָט דריי מאַדרייגעס: 1) רעדן; 2) הערן; 3) שווייגן. זיטאַ יאָהאַן (אין דער סצענע ווען איר „באָביט" לייענט ס'בלאַט צייטונג) שווייגט העכער דריי מינוטן.

אַזוי הערלעך שווייגן האָב איך נאָך אויף קיין שום בינע נישט געהערט.

:: :: ::

אין אַ געוויסער פּיעסע אין אַ אידישן טעאַטער איז דאָ אַ סצענע, וואו די העלדיכע דאַרף נוצן אַ נאָדל־פּאָדים אויף צו פאַרנייען אַ קנעפּל. וואָס, מיינט איר, טוט זי? אַ גרויסע אַקטריסע וואָלט, פאַרשטייט זיך, גאָר קיין נאָדל־פּאָדים נישט גענוצט. אַ קלוגע אַקטריסע וואָלט גענוצט זייער אַ דינע נאָדל מיט ווייסן פּאָדים, קעדיי אָפּצונאַרן דעם אוילעם, מ'זאָל מיינען, אַז זי נייט מיט די הוילע הענט. אָבער אונדזער שוישפּילערין האָט גענוצט אַ גראָבע נאָדל, מיט שוואַרצן פּאָדים!

:: :: ::

. . . דערמאָנט זיך:

מיט יאָרן קריק האָב איך אין א אידיש טעאטער געזען ווי דער „ליבהאָבער” גייט ארום אף דער סצענע מיט א ווייס־פּאַרוויקלטן פינגער.

דאָס האָט מיך אזוי נערוועאיש געמאַכט, אז איך האָב געמוזט ארויסגיין הינטער די קוליסן און אויסמוסערן דעם אקטיאָר.

„אָבער וואָס זאָל איך טוען”, האָט ער געזאָגט, „אז איך האָב פּאָרט א קראַנקן פינגער?”

„בעהיימעניק”, האָב איך אים געענטפערט, „ווער זאָגט דען, אז דו טאָרסט נישט האָבן קיין קראנקן פינגער? נאָר וואָדען, אף דער בינע איז דער פינגער נישט דיינער. ער קער צו דעם העלד וואָס דו שפּילסט ער קער צו דער פּיעסע. אפילע האָמלעט מעג האָבן א זאַניטיצע. נישט מער: ער איז מעכויעוו אונדז צו זאָגן פונוואַנעט זיין קראנקער פינגער האָט זיך צו אים גענומען. אז דו וועסט קריק ארויפגיין אף דער בינע זאָלסטו טאקע באַמערקן, אז דו האָסט דיר פאַרשטאָכן א פינגער. דאָס וועט זיך אריינפּאַסן אין יעדן טייל פונם טעקסט פון דער פּיעסע און דיין פינגער וועט אויפהערן צו באַאומרואיקן”.

:: :: ::

מאָרים שוואַרץ שרייבט שוין אויך אין „פאָרווערטס”. ער שרייבט פון „זיין” אידישן יאָם אין קוני־איילאַנד, וועגן קליינע קינדער, וואָס ער האָט אזוי ליב... וועגן זיין „ערשטער קלאָס” רייזע, וועגן די „אידן זיינע” אין ארגענטינע, וואָס האָבן אָנגעגרייט פאַר אים א באַרג מיט לאָקשן־קוגלען.

יאָ, נאָכדעם ווי מאָרים שוואַרצ׳ס „סטאַקס” האָבן אָפּגעקראַכט אף דער קינסטלערישער בערזשע פון בראָדווי, האָט ער זיך דערמאָנט, אז ער קאָן אָן אידיש טעאטער נישט לעבן...

:: :: ::

דאָס דערמאָנט אונדז, אז באָרים טאָמאַשעווסקי האָט אין די שמאָלע יאָרן פון זיין לעבן אויך געשריבן אין „פאָרווערטס”, אויך געשפּילט אין וואָדעוויל; אויך געפאָרן קיין אויסלאַנד, און איצט הערן מיר, אז... מ׳האָט שוין א לאַנגע צייט נישט געהערט פון אים, פון טאָמאַשעווסקי׳ן.

:: :: ::

אין אונדזער אייגענער „מארגן־פרייהייט" האָבן מיר פאַראַכטאָגן שאַבעס געליינט אַ „צעבלעבץ" איבער אַ בסילע, נעלי קעסמאַן. דער צעבלעבץ, אין געשטאַלט פון אַ רעקלאַמע, האָט אין זיך געטראָגן די „הייליקע אונטערשריפטן" פון אַסאַך וואַרשעווער אידישע שרייבער. די־יעניקע שרייבער, וואָס זענען זייער מפורצעם ביי אידן, לאָזן וויסן דער וועלט, אַז האשה מרת נעלי „דערמאָנט אָן די פּלאַסטישע לייסטונגען"... פון — — . דער ליטעראַט מלך ראַוויטש וויל אַפילע האָבן, אַז עס וואָלט געווען אַ גרויסער קאָווער פאַר דער אידישער ליטעראַטור, ווען די „הינטער־קוליסן" פון (נעלי'ס) טעאַטער זאָלן זיך אַביסל מער פאַראינטערעסירן מיט דער אידישע ליטעראַטור... און אַזוי ווייטער און ווייטער און ווייטער.

:: :: ::

ששט! אידישע אַקטריצעס, בויגט־צו אַן אויער; מיר וועלן אייך אויסזאָגן אַ סאָד:

אויב עס קאָנווינירט אייך נישט אויסצוגעבן די נויטיקע פאַר דאָלאַרן אַף צו איבערצייגן די איסט־בראָדוויייער קריטיקער, אַז איר זענט פּלאַסטיש און אַזוי ווייטער, טאָ פאָרט אַוועק קיין וואַרשע. דאָרט מאַכט מען עס אַסאַך ביליקער און שנעלער.

קונסט לשם קונסט!... איר וואָלט באַדאַרפט זען, ווי די וואַרשעווער ליטעראַטן רעדן בלויז מיט „גאָט", און איידער זיי שרייבן־אָן אַ לידל, שלינגן זיי איין אַ ריין האַנטוך און שלעפּן עס אַרויס דורך דער אַנדערער זייט, קעדיי צו רייניקן די אינגעווייד. איר וואָלט באַדאַרפט זען, וואָס סיטיצאַך אַביסל, אַז פּלוני בן פּלוני ווערט „באַפּרוכטעט" מיט אַן אידייע... ווי מ'פּאַטשט די פרישגעבוירענע „גייסטיקע קינדערלעך" אין די טעכיסלעך, ווי אין אַ פּויק אַריין, אַז אַלע זאָלן זיך צענויפלויפן. און פאַרקערט־זשע, ווידער, האָט איר באַדאַרפט זען, ווי מ'עפנט־אויף אַ לאַנג, שמאָל, פאַרדאַרט טייסטערל, מיט אַ פאַרזשאַווערט קנאַק־שלעסל, און ווי מ'וואַרפט אַריין צוויי קאָשערע, מאָגערע, ציטערדיקע פינגער און מ'שלעפּט פון דאָרטן אַרויס אַ גראָשנדל און מ'האַלט עס לעבן אויג און מ'לייגט צו ס'טויסטערל צום אויער און מ'גיט אַ קנאַק מיט די שלעסלעך. איר וואָלט באַדאַרפט זען, ווי פילסודסקי'ס אידישע ליטעראַטן באַפּאַלן אַ שטיקל ראָסלפלייש, — די ערגסטע פליגן סאָף־זומער זענען נאָך קיינמאָל אַזוי נישט באַפאַלן אַן אַפּטריט!

:: :: ::

איך האָב געהערט אין אַ אידיש טעאַטער ווי איינער האָט געזאָגט צום אַנדערן:

„סאַ נודנע שטיק — אַ כאַלאַשעס. אויב די קריטיק וועט כאָטש זאָגן, אַז ס'איז אָלרייט — איז אָלרייט, אויב נישט — וועלן זיי מיר שוין זען דאָ אין טעאַטער, ווי זיי זעען די אויערן!

:: :: ::

לודוויג זאַץ.

איך האָב נישט קיין מוירע געהאַט צו זאָגן מיט יאָרן קריק, ווען קיינער האָט נאָך זיין נאָמען נישט געהערט, אַז ער איז אַ גרעסערער קאָמיקער פון מאָגולעסקאָן.

און איך האָב נישט קיין מוירע צו זאָגן היינט, אַז ער איז אַן ערגערער קאָמעדיאַנט פון...

הומאָר מוז באַלייכטערט ווערן דורך עפּעס, קעדיי צו זיין דורכ־זעכטיק, קרישטאָליק.

ווייזן מענטשלעכע וואונדן איז אַ גרויסע זאַך, ווען דאָס ווערט געטאָן מיט דער קאַוואָנע צו היילן!

הומאָריסטן, וואָס האָבן ניט קיין כוש פאַר דעם טרויער פון אונדזער לעבן, האָבן אָבער אַמאָל פערזענלעכן צאַר און טרויער — דאָס קויפט זיי אויס.

לודוויג זאַץ, אַ קראַנקער, מעלאַנכאָלישער מענטש, וואָס שפּילט „זיידאַלעך" אין הירשביינס פּיעסן, איז געווען אַ גרויסער טאַלאַנט.

דער זאַטער, באַרימערישער, פּוסטער — לודוויג זאַץ איז אַ ... ביליקער, שלעכטער, קאָמעדיאַנט.

:: :: ::

די „ניו־פּלעירייטס"? דאָס איז דער לינקער פליגל אַף ענגליש.

פּאַראַיאָרן האָט איר געזען דאָרטן אזא פיינעם שפּיל ווי „בעלט" (אַביסל פּאַרקלעקט אין לעצטן אַקט), היינטיקס יאָר האָבן זיי אָנגעהויבן מיט אַפּטאָן סינקלעירס „סינגינג דזשייל־בוירדס" (פּריי־לעכע בריגידניקעס" וואָלט מען עס פאַרטייטשט אין לעמבערג).

צוליב דעם, וואָס די בינע פון „פּראָווינסטאַון פּלייערס" אין מאַקדוגאַל סטריט איז אַזוי קליין, זענען די מאַסנסצענעס געבליבן ווי אַ שיינע, נאָר צענויפגעוויקלטע פאָן.

:: :: ::

אַ לעזער וויל וויסן: צי איז דער מערצאָל פון „קאַרק" — קערק.

אזוי ווי אין בארג (בערג), און צי איז דער לאָשן־יאָכיד פון „קנאָבן״ — קנאָך.

איך ווייס נישט וואָס צו ענטפערן, כ׳לעבן. „אין קישן באַהאַלט איך מיין פּאָנים״ פון — בושע.

:: :: ::

„מאָמיר״ געהערט א. גלאַנץ׳ן אַף דעם „טאָגס״ „אידישע שטונדע״. ער האָט געדאַבערט וועגן אידישן טע־יאַה־טער. מיט אזא פעט באַלעקעניש איבער דעם טע־יאַהטער, אז איך האָב שיר באַקומען די יאַם־קראַנקהייט —.

צישן „בראַנפמאַנס וואורשט״ און „אַקיידעס־איציק״ האָט דער איידעלער, בלאָנדער „יונגערמאַן״ („יעזוסל קוואַלוואַסער״) גערעדט וועגן אידישן גייסט, אידישער קונסט און אידיש טע־יאַהטער.

מיר זענען געשטאַנען (אין „קעמפּ ניטגעדרייגעט״) אַרום דעם ראַדיאָ־מאַשינדל, זיך איינגעהערט, ווי ער קלינגט מיט זיין גלאַט צינגל אין . . . באַד אַריין, אין טע־יאַהטער אַריין, און מיר האָבן זיך דערמאָנט אָן יעקב גאָרדינס ווערטל, אז א מענטש קען זיצן אַף 100 דאָלאַר א וואָך, אָבער 100 דאָלאַר א וואָך קענען נישט —״ וכ״ו.

:: :: ::

אין זיין פירוואָרט צו „מאַדמואַזעל דע מאָפּין״ רעדט טעאָפילע גאַטיע וועגן קריטיקער, וואָס זייערע פענשפּיצן זענען „ווי שנאָבלען פון שוואַרצע קראָען״, וואָס פּיקן אין לעבעדיקע הערצער. — ער זאָגט:

דאָס ווידער־געפיל פונם קריטיקער צום שרייבער איז זייער נאַטירלעך. עס איז דאָס געפיל פון דעם וואָס באַשאַפט עפּעס צו דעם וואָס באַשאַפט גאָרנישט; פון דעם זשומער צו דער בין...

א קריטיקער (זאָגט גאַטיע) איז ווי א „הייליקער, קריסטלעכער טאַטע״, וואָס פאַרפירט אייער פרוי, און אליין האָט ער קיין פרוי נישט איר זאָלט זי קענען פאַרפירן.

עס איז (זאָגט ווייטער גאַטיע) מאַיסע־כּויזעק צו טראַכטן, אז איינער, וואָס באַשרייבט בלויז ערלעכע און קאָשערע מענטשן איז אליין א צאַדיק־אין־פּעלץ, און אז דער וואָס באַשרייבט מענטשלעכע פאַרדאָרבנקייט איז אליין א פאַרדאָרבערנער מענטש.

:: :: ::

איך האָב אייך שוין אמאָל דערציילט דעם אנעקדאָט וועגן דעם

יונגנמאַן, וואָס האָט זיך געלערנט פון שילדקרויטן „שפּילן טעאַטער", און גאָר צום ערשטן האָט ער געפּרופט נאָכמאַכן זיין הייזעריקייט.

די צאָרע מיט אונדזער אידישער פּראָלעטקונסט דאָ־הי איז, וואָס מיר טוען נאָך סאָוועט־רוסלאַנד אין אַלדינגס, אַפילו אין די פּראַטים, וואָס ווערן דאָרט באַטראַכט ווי אַ כּיסאָרן.

דער איבערגאַנג פון אַ פרייער, אומאַקאַדעמישער שפּראַך צו אַ קאָרעקטער מעלוכע־שפּראַך, וואָס מוז גענוצט ווערן אין קאַנצע־לייען, אין אַזאַ, וואָס נעמט אָפּט אָפּ דעם כיין פון דער „שיפכע",— עס איז אַ מין סאָרט דערהויבונג פון אידיש, וואָס שטעלט אַוועק אונדזער שפּראַך צו דער מאַדרייגע פון אַ... לאַשנקוידעש. דער „לעגאַליזירטער מאַמזער" איז ס'ראָוו אין געפאַר צו פאַרלירן זיין מאַמזערישן קאָפּ, זיין מאַמזערישן שויבער. מ'דאַרף די „דינסט" נישט באַהענגען מיט צופיל טאָפּלפּונקטן און גלעקלעך. מי דאַרף זי (אַ שטיק צייט, כאָטש ביזוואַנען זי וועט זיך צוגעוואוינען) נישט אָנטון אין קראָכמאַלעטע שירצן, און נישט פאַרקעמען אירע האָר אַזוי גלאַט אָפּ לינקס און אָפּ רעכטס, אַז עס זאָל אויסזען, ווי צוויי פאַלשע אַטלאַסענע העלפטן.

מיר דאַרפן זיך נישט לערנען רעדן מיט אַ הייזעריק קאָל! און קעגן דעם, כּ'בעט אייך זייער, וואָס די זשיטלאָווסקיאַנער זאָגן „ערנסט" — ווייסיך נישט וואָס איר מיינט אַזוינס דאַמיט.

איך האָב אַנומעלטן אומיסנע איבערגעקוקט אַ בוך מיט בילדער פון קרימינאַלניקעס און עס איז מיר אויפגעפאַלן־געוואָרן, וואָס קיינער פון זיי טראָגט נישט קיין שמייכל אָפּן פּאָנים. אַלע האָבן „ערנסטע אויסדרוקן", אַלע זענען גוואַלדאָוונע סעריעז...

זאָלן מיר זאָגן, אַז אין דער ליטעראַטור איז פּונקט פאַרקערט? אַז נאָר קרימינאַלניקעס שמייכלען? איז וואָס־זשע ווען מיר טוען מיט אונדזער אייגענעם שלום־עליכמ'ען, מיט מענדעלען, מיט פּרצ'ן, מיט אַש'ן, מיט איציק פעפער'ן, מיט איציק קיפּניס'ן, מיט אַלבער־טאָנ'ען?

:: :: ::

איך האָב מיך שוין לאַנג אויפגעהערט צו כידעשן איבער דער נאַרישקייט פון די מענטשן, וואָס האַנדלען מיט אידיש טעאַטער, אָבער פון זייער אַריפמעטיקע קאָן איך מיך נאָך אַלץ נישט אָפּ־בידעשן.

אַז אַ שלעכט טעאַטער שטעלט אַ שלעכטע פּיעסע און זי „ציט נישט", שטעלט מען אַן אַנדערע, נאָך אַן ערגערע. פיין! לאָגיש!

אָבער לויט אָט־דער פאָרמעל וואָלט דאָך אויסגעקומען, אַז אויב אַ בע־סער טעאַטער שטעלט אַ בעסערע פּיעסע און זי „ציט נישט", דאַרף מען שטעלן נאָך אַ . . . בעסערע? איאָ? אַזוי איז דאָך דער פּאַשעטער סייכל מעכאַיעוו! וואָס לאָזט זיך אויס? עס לאָזט זיך אויס, אַז אויב אַ שלעכטע פּיעסע ברענגט נישט קיין געלט, נעמט מען זי אַראָפּ און מען שטעלט אַן . . . ערגערע. און אויב אַ גוטע פּיעסע „ציט נישט קיין פולע הייזער", כאַפּט מען זי אַראָפּ און מ'שטעלט אויך... אַן ערגערע!

:: :: ::

אידיש טעאַטער: עס קומט אַרויף אַף דער בינע דער אַקטיאָר ס. ער איז אַן אויסגעדינטער אַפּערעטן־קיניג. איצט איז ער אַלט און הייזעריק, „מאַכט דזשאָבס" אַף דער פּראָווינץ.

— וואו איז דער מענעדזשער?

— אָט!

— וואו טו איך מיך אָן?

— אויבן, אַפן צווייטן שטאָק.

ער שלעפּט זיך אַרויף, אין אַ צוגעדישעט געמיט, הוסט, טוט זיך אָן, שמינקט זיך, קלעפּט זיך צו אַ באָרד מיט וואָנטשעס, פּלעטשעט זיי צו צום פּאָנים, קוקט זיך אַף דער ווייסער צונג, שפּיגלט זיך, זיפצט. ער איז שוין פאַרטיק.

אַז ער קריכט אַראָפּ אונטן טרעפט ער ווידער דעם דירעקטאָר. יענער הענגט מיטן קרומען מויל אַף אַ ברעג פון אַ ציגאַר. מיטן „צעפּטער" אין דער האַנט ווישט זיך דער אַקטיאָר אָפּ דעם שוויים הינטער דער קרוין, און גיט אַ פרעג מיט אַ צוגעדישעט קאָל: „איז וואָס פאַר אַ פּיעסע שפּיל איך היינט?" (אַז ער שפּילט פאַר אַ קעניג — דאָס איז באַ אים קיין סאָפעק נישט. ווייל וואָס דען וועט ער שפּילן אויב נישט קיין קיניג?)

:: :: ::

מיר האַלטן, אַז דער טעקסט פון „דזשים קופּערקאָפּ„ איז אַן אומיסטענדיקער פּלאַקאַט, וואָס איז אַרויסגעהאַנגען געוואָרן נאָסער־הייד און די פאַרבן האָבן זיך צעשמירט.

:: :: ::

אין אונדזער „אַרטעף" האָט זיך דער סטאַר־סיסטעם איבערגע־

טראָגן פון די אַקטיאָרן אַפּן — רעזשיסאָר, און דער עיקער: אַפּן קונסט־ראַט.

ווי מיר הערן, האָט פּראָלעטפּען אויסגעקליבן אַ נייעם קונסט־ראַט פון אירע מיטגלידער. דאָס איז אַ שריט צום גוטן. די „אָפּנאַ־רערישקייט" פון טעאַטער האָט אָפּט אַ שלעכטע ווירקונג אַף זיינע אָנפירער. דער בינעגלאַנץ פאַרדרייט דעם קאָפּ. עס איז אַ פראַגע: זאָל מען שטעלן פּיעסן וואָס געפעלן דעם רעזשיסאָר, ווייל ער קען דאָרטן ווייזן זיין קענטעניש; זאָלן מיר שטעלן בלישטשענדיקע פּיעסן אויף אַריבערצובלישטשען די בורזשואַזע טעאַטערס; אָדער זאָלן מיר שטעלן פּיעסן באַוואָפנטע, פאַרניכטענדיקע, רעוואָלוציאָנערע — נישט אין זין פון נייע קונסטפאָרמען, נאָר אין דעם זין, וואָס זיי גיבן דעם צייט־קאָליר פון אונדזערע קאַמפן, פון אונדזער פאַר־ניכטנדיקן געלעכטער, פון אונדזער צאָרן און פרייד?

מיר זענען אויך נישט איינשטימיג מיט באַוווער ג., אַז אַ פּיעסע וואָס מיר שטעלן, איז שוין מעמיילע די בעסטע פּיעסע אין דער וועלט. אַזאַ צוגאַנג צום „אַרטעף" איז נישט ווייניקער שעדלעך, ווי אַן ענלעכער אַמאָליקער צוגאַנג צו אונדזער ליטעראַטור־ליניע. אויב דאָס זאָל זיין אַ מיטל אַף „איינצוגעבן כיישעק" צו גיין זען אונדזערע פאָרשטעלונגען, זענען מיר גאָרנישט אַזוי זיכער, אַז מ'דאַרף עס. אַ דיסקוסיע אין אונדזער רעוואָלוציאָנערער פּרעסע, וועגן דער גערעכטנקייט פון דער אָדער יענער אויפפירונג, קען אַרויס־רופן פונקט אַזוי פיל אינטערעס און נאָך מער.

:: :: ::

„בריליאַנטן" זענען אַרויסגעקומען אַסאַך בעסער ווי מיר האָבן דערוואַרט.

די קאָמעדיע איז פול מיט גרינגן, אויפרייסנדיקן כויזעק־מאַטע־ריאַל. צישן די טעקסט־שפּעלטלעך לייכט־דורך דער נייער (שוין היינט אַביסל־פאַרעלטערטער) שטייגער פון די סאָוועטן באַלד נאָכן בירגער־קריג.

די שפּיל איז הויך קאָמעדיאַנטיש, אַביסל איינגעשטילט און פאַרפיינערט דורך געלאַסענער רעזשי. די בינע איז פּראַקטיש גע־בויט, עקאָנאָמיש אויסגענוצט. די „טענץ" האָבן די מאָלע, וואָס מ'ווייסט נישט אַקוראַט וואו זיי געפינען זיך. עס איז, ווי אָרן קורץ'ם גראַמען. ערגעץ געפינען זיי זיך יאָ, אינם ליד, נאָר גיי געפין זיי!

שוישפּילעריש איז „בריליאַנטן" נאָך פון אַ פיקסערער קוואַ־

ליטעט ווי „קופערקאָפּ״. אונדזער טעאַטער־קאָלעקטיוו וואַקסט און צעשפּאַרט אונטער די אָרעמס סיי די טעקסט־קליידלעך, סיי אַפּילע די רעזשי.

עס זענען פאַראַן פּיעסן, וואָס הויבן זיך ערשט אָן דערמאָלט ווען דער פאָרהאַנג פאַלט אַראָפּ. דאָס זענען די טיפע, ווייט־נאָכ־קלינגענדיקע פּיעסן, וואָס לאָזן אַ רוישעם, וואָס צעווייגן זיך אינעם לייבונלעבן פון צושויער ערשט נאָכדעם ווי ער פאַרלאָזט דאָס טעאַטער, דאָס זענען פּיעסן פון ריזיקן פאַרנעם („ריטשי קיטאַי״, „רעוויזאָר״, „אַ כאַסענע אין־ קאַסרילעווקע״).

„בריליאַנטן״ איז פון יענע מעסיקע גוטע קאָמעדיעס, וואָס אַזוי לאַנג ווי מען זיצט אין טעאַטער האָט איר אַסאַך פרייד, איר ווערט מיטגענומען, דער טומעל האָט אָפּקלאַנג אין אייך, נאָר אַז די פּיעסע ענדיקט זיך, ענדיקט זיך אַלצדינג — עס איז מער נישטאָ, ווי די עטלעכע גאַנץ־געראָטענע אַקטן. אויף דער אַנדערער זייט פּיעסע איז— הימל און ערד...

:: :: ::

ווענן דעם קריטיקער עקס רעצענזיעס גייט־אַרום דערזעלבער וויץ (לעהאַוודיל) ווי ווענן עמיל לודוויגס ביאָגראַפיעס פון גרויסע מענטשן. צומערשטן שרייבט לודוויג אָן זייער אַ שיינע ביאָגראַפיע, דערנאָך קומען זיך צענויף די פאַרלעגער־שוטפים און באַשליסן וועמעס ביאָגראַפיע דאָס זאָל זיין...

:: :: ::

„דער אייזל קען דעם זשלויב פון זיין באַלעבאָס״. דער געשטאָרבענער רודאָלף שילדקרויט האָט זייער גוט געקענט די האַנט, וואָס האָט אים דערלאַנגט עסן.

אַן אַקטיאָר פון יענעם מין אַקטיאָרן וואָס עס איז קימאַט אַ באַליידיגונג צו זיצן אין טעאַטער בעאיים זיי שפּילן, מאַכמעס וואָס דאַרף מען זיי היטן? וואָס זענען זיי? — קאַטשעלאַבעס? הינ־קענדיקע שניידערס? מען קען זיך אויף זיי פאַרלאָזן, אַז זיי וועלן אָפּאַרבעטן דאָס שטיקל אַרבעט ריכטיק. מען דאַרף זיי נישט קוקן אין די הענט אַריין.

שילדקרויט האָט געשפּילט אַלדינג וואָס מ׳האָט אים אונטער־געטראָגן. „אייקעלע מאַזיק״, „קעטנגלידער״ און ענלעכע שמאַטעס. צום אידישן טעאַטער איז ער געקומען נאָכדעם ווי דער דייטשער טעאַטער איז (אין די מילכאָמע־יאָרן) געגאַנגען קאַפּוט. רודאָלף איז

געוואָרן אַ פּראָפעסיאָנעלער איד. נאָר אַז די „יוהדן" האָבן אים געגעבן אַביסל צו ווייניק ראָסל־פלייש איז ער אוועק קיין האָליוואוד און געשפּילט „קינג־אָוו־קינג" — אַ פילם־שטיק, וואָס איז גע־נוצט געוואָרן פאַר אַנטיסעמיטישער פּראָפּאַגאַנדע. שילדקרויט'ס טאַנע: „וואָס האָבן צו מיר דיזע יוהדן? צומערשטן שטופּן זיי מיך אוועק פון זיך, (ער מיינט, אַז מ'גיט אים נישט גענוג ראָסל־פלייש) און דערנאָך ווילן זיי, אַז איך זאָל זיי זיין געטריי". צום סאָף שטאַרבט רודאָלף שילדקרויט מיט דער „התקוה" אויף די ליפּן, און אַלעם איז אויסגעצייכנט.

:: :: ::

„עס איז קיין אונטערשייד
ווי מען זינגט
אַבי עס קלינגט
דאָס יודיש ליד."

וועמענס פערז זאָל דאָס זיין? וועלכער שמעגעגע האָט גע־קענט אָנשרייבן אַזוינע סלאָנימישע ווערטער, אַז ווישיסקאָ־יערדנאָ גאַנצעגאָל. „אַבי עס קלינגט, אַבי מען זינגט" — אויב נישט דאָס מערדבען, וואָס דרייט זיך אַרום ווי אַ... פּאָרוועררטס אין ראָסל? (אָדער אין ראָסלפלייש).

... און היינט פרץ הירשביין!

דער גרויסער „וועלט־רייזנדער" פון אונדזער ליטעראַטור, פרץ הירשביין, פּעדלט מיט „קאָמוניזם", ווי א „סידליין". געוויינלעך רייזט ער אין די אינטערעסן פון... מענטשלעכקייט, קונסט, יוישער, אומשטערבלעכקייט, גאָלדענע רייד. די אַלע מוסטערן טראָגט ער אין גרויסן רענצל. אין קליינעם רענצעלע אָבער, וואָס עס פירט מיט זיך — אין דעם „נעסעסעיר", וואו עס ליגן האַרבערשטלעך, קעמעלעך, בריטווע־קלינגלעך, יאָד, און אַזוי ווייטער, פירט ער אויך אַביסל קאָמוניזם.

דאָס גרויסע רענצל איז — פאַר פּאַרנאָסע. דאָס קליינע רענצעלע איז גלאַט אַזוי פאַר זיך אַליין. מי פאָרט אַמאָל אויפן וועג, סי ווערט נישט גוט. מי פאַרביינקט זיך, דאָס האַרץ גיט אַ לעכץ.

פון דעם קליינעם רענצעלע קען מען, פאַרשטייט זיך, קיין לעבן נישט מאַכן. אָבער — אַ שפּיל־טוען זיך דאַמיט, זיך שיין־מאַכן דאַ־מיט ס'פּאָנים, — פאַרוואָס נישט?

רויטע ליפּנפּאָמאַדע, ברודער הירשביין, אויף— „רויטע ליפּן", איז דאָך אַוואַדע קיין סייכל נישט.

פאָלג מיך און — נו, וואָס קאָן איך דיך ראַטן, ברודערל פרץ הירשביין, דו וואָס האָסט שוין אַ שמעק געטאָן אונטערן עק פון אַלע קולטורן און איזמען און דו קענסט דיר נישט צו־קלייבן? דו, וועלט רייזענדער מיט אַ רענצל נומער איינס און אַ רענצל נומער צוויי?

:: :: ::

אז דו לייענסט דעם שרייבער עקס האָסטו ס'געפיל, אַז ער שרייבט אָן אַן אונטערשלאַג. לויטער אויבערשטע און גלאַנציקע סכוירע, אָבער סע האָט קיין האַפּט נישט, און באַם ערשטן ריס וועסטו אַרויסזען די — לופט.

:: :: ::

באַ מאַרסעל פּרוסט'ס שרייבערייען, האָט מען דאָס געפיל ווי מי וואָלט מיט אים געטיילט זיין קינסטליך־קינסטלעריש קראַנקצימער, — דאָס צימער, וואו ער האָט געלאָזט אויסקלעבן די ווענט מיט שווערע געוואַנדן, פאַרהאַנגען אַלע פענצטער מיט סאַמעט־שטאָף און נישט אַריינגעלאָזט פון דרויסן קיין שיין, קיין זערנע ליכט.

אין פּרוסט'ס שריפטן כאַפּט זיך קיינמאָל נישט אריין קיין קלאַנג פון דרויסן, קיין אָפּשיין פון עפּעס אנדערש אכוץ פון זיין אייגן קראַנק, קאַפּריזנע, טערפּקע געמיט, וואָס שמעקט ווי יאָמקיפּער באַרלעך אַף א בוידעם.

פּרוסט איז א קראַנקער, איבערטריבן־שאַרפער מאַזאָכיסט. ער האָט האַנאָע פון יסורים, פון ביטערע טראַכטעניש, פון טויטנגע־דאַנקען, פון קראַנק־זיין.

פּרוסט — די פיינסטע לעצטע פרוכט פון דעם פוילן בוים, וואָס הייסט בורזשואזנע דעקאַדענץ, דער קולט פון שפּילנזיך מיטן אייגע־נעם קנופּ און האָבן די מענטשהייט אַרום זיך ווי א פּאַרגאַפּטער אוילעם פון ליידיגגייער, וואָס האָט נישט מער וואָס צו טאָן, ווי צו שטייען און קוקן ווי פּרוסט לויזט די האָרוואָרצלטיפּעניש פון זיין נעשאָמע און — אַפּלאַדירן.

פּרוסט טראָגט א מאַסקע, וואָס איז אַקוראַט ווי זיין אייגן פּאָנים.

דאָס איז די — „ריכטונג".

„נעם אראָפּ די הויט פון דיין פּאָנים", זאָגט די בורזש־קונסט, „און מאַך דיר דאַפון א מאַסקע" — אַלדינג נאָר נישט דאָס אייגענע פּאָנים, אָדער דאָס אייגענע פּאָנים הינטער שלייערן.

:: :: ::

מאַרסעל פּרוסט האַלט זיך אַליין אַף דער שוים און... בענקט נאָר זיך.

„וואו בין איך?" פרעגט פּרוסט מיט פּלוצימדיקער שרעק, בעאיים ער האַלט זיך אַליין אַרומגענומען מיטביידע הענט. „אָט בין איך!", ענטפערט ער בארואיקט און ער קריכט אראָפּ אין קעלער אריין, און קריכט אַרויף פון קעלער, און באַשרייבט זיין אראָפּקריכן און באַשרייבט זיין ארויפקריכן, און באַשרייבט זיין באַשרייבן.

:: :: ::

די מאָנומענטן פאַר די „אומשטערבלעכע קינסטלער" זענען גע־מאַכט פון בלאָזן אייז. און דער גרעסטער „קינסטלער" איז יענער־יעניקער, וואָס קאָן פון אייז אויסהאַקן דינעמלעכע „אייביקע מאַ־ציייוועס".

:: :: ::

פלאַסטיק:

מיט א פּלאַסטישן באַוועג פון איר גוף, האָט זיך די פּלאַסטישע

אידישיסטקע פון די בראָנקס אוועקגעזעצט בא א פּלאַסטישן מאָלצייט פון ראָסלפּלייש, וואָס איר מאַן האָט „פּאַרדינט" פון די פּלאַסטישע באַוועגונגען פון הונדערט מענטשן, וואָס ברעכן זיך בא מאַשינען. מיט א פּלאַסטישער מינע האָט זי אָנגעזידלט איר דינסטמיידל פאַר באַוועגן זיך צו פּאַוואָלי, ד. ה. צו פּלאַסטיש, און מיט דעם פּלאַס־טישן ברוינעם שוים־הינטל אַף די הענט איז זי אַרונטער די טרעפּ, וואו עס האָט אַף איר געוואַרט א פּלאַסטישער אָטאָמאָביל, מיט א פּלאַסטישן מאַנצביל, מיט וועלכן זי איז געפאָרן פאַרברענגען א „פּלאַסטישע" נאַכט.

:: :: ::

א בירגלעכער האָטעל אין עלענוויל. א אידישיסט מיט זיין אידישיסטיכע. זיי האָבן א שיין קינד, א מיידעלע פון א יאָר פינפט־האַלבן.

פאָטער: (צום קינד) זאָג דעם מאַן, ווי דו הייסט. ווי איז דיין נאָמען? וואו וואוינסטו? זאָג, נעשאָמע־מיינס, זאָג, קרוין!

קינד: (מיט שיינע לעקעלעך און שטומפּיק־שיינע אייגעלעך, רעדלט־אָפּ אַף גיך ווי א שווערע לאַסט, וואָס מען וויל פאָטער ווערן, קוקט בעשאַס מאַיסע אַף קיינעם ניט) מיין נאָמען איז זעלדע ראַסקין, איך וואוין אין נומער 66 יענע־ און יענע גאַס, אין די בראָנקס. מיינע איניציאַלן זענען ז. ר. מיין טאַטע הייסט מיסטער ראַסקין. מיין מאַמע הייסט . . .

פּענונביקסלער: (גלעט ס'קינד איבער די שיינע לעקעלעך). נו, נענוג, גענוג, קינד.

פאָטער: (ווי א קליעשטש צום קינד) זאָג דעם מאַן, ווען דו ביזט געבוירן געוואָרן, און ווי אַזוי דו לייגסט אוים דיין נאָמען.

פּענונביקסלער: כ'לעבן, מי דאַרף נישט.

פאָטער: זאָג, זאָג, קרוין מיינס, זאָג!

קינד: (זאָגט, ווי עפּעס א בלינדן שפּרוך, וואָס מיינט גאָר־נישט).

פאָטער (צום פּענונביקסלער): זי קען דעקלאַמירן אויך. (צום קינד — נאָך איידער איך האָב צייט צו זאָגן, אַז מי דאַרף נישט.) דעקלאַמיר, גאָלד מיינס, דאָס ליד... דו ווייסט שוין וועלכעס.

קינד: (טאַמעוואַטע, מיט אויסגעצוואָגענע אייגלעך) וועלכעס?

פאָטער: דאָס ליד פון שש...

קינד: דאָס ליד פון שניי?

פּאָטער: יאָ, גאָלד מיינס. יאָ, זעלדעלע, נו, זאָג: „אַף די פּעל־דער איז געגאַנגען —" נו, דו ווייסט שוין!

קינד (פּרופט דעקלאַמירן אויטאָמאַטיש און קאַלט, ווי די לינקע זייט פון א בלעכן לעפעלע, נאָר זי פאַרפּלאָנטערט זיך).

פּאָטער: (שטרענג) אזוי האָב איך דיך געלערנט, האָ? זי האָט זיך אביסל צעטומלט. זי'ט זיך דערמאָנען. (צום קינד) נו, זעלדעלע! נו, קרוין מיינס. „קאמאהן"־ נו! נו!! נ־ו?? נו?!!!

דאָס קינד האָט געמאַכט פון די ליפּעלעך א ווינשל. האָט זיך געוואָלט צעוויינען. האָט דער זלידנער אידישיסטישער טאַטע א געשריי געטאָן „ניין". האָט זיך דאָס קינד נעבעך נאָך מער דערשראָקן און ארויסגעפּלאַצט אין א געוויין. האָט דער טאַטע שוין לענגער נישט געקענט אויסהאַלטן און געגעבן דעם פּיפּטהאַלבן־יעריגן מיידעלע א פּאַטש.

„די צאָרע מיט דער אידישער ליטעראַטור איז . . . "

די צאָרע מיט דער אידישער ליטעראַטור איז":

טאָנען מיט קאַווע ווערן אויסגעטרונקען בא די־אָ רייד. טוצן מיט גאַיוועס ווערן אויפגעבלאָזן, ווי פּיש־פּענכערס, בא די־אָ ווערטער...

ווילדפרעמדע דיאַגנאָסטיקער פון „שרייבערשע קרענק" טאַפּן אונדז בא די דויפּעקס, לייגן ארויף די האַרטע, שטעכנדיקע געלערנטע בערד אף אונדזערע קאַלטע פּליצעס.

מיך קיצלען זיי — די בערד פון די דיאַגנאָסטיקער, צעלאַך איך מיך און ווער קריק אנשלאָפן...

אנדערע ווערן מי יוידייע ווי ערנסט דאַביי: ס'דיר אַ קליייניקייט, אַ דאָקטאָר טאַפּט דיך!...

אף קרענק קרענקען מיר טאַקע — דאָס איז עמעס.

פון אַ צוויי וויים איך אליין: „ליטעראַרישע צוקערקראַנקייט" און „ליטעראַרישע גאַלשטיינער".

די „צוקערקראַנקע" — די זיסע, די גוטע, האָבן פּעטע געמיטן, לויבן יעדן איינעם, שמייכלען מיט לאַקריץ, האָבן אויוועך־באָטלדיק ליב אַלעמען.

דער אַנדערער ליידט פון אַ צעברייטערטע גאַל — זענען אַלע זיינע שריפטן ביטער און פאַרסאַמט...

פּרעטענציעס:

— דערלאַנגט ס'טעלערל פונם הימל!...

— דעם רעגנבויגן — זייט אַזוי גוט!...

אַביסל גאַל שאַדט נישט, ווי אַביסל „צוקער" שאַדט קיינעם נישט, נאָר צופיל איז אומגעזונט...

בא די „אַקום" מישט מען גרינגער, געראָטענער.

דער „ביטערער" באַקומט פאַר זיין קינסטלערישער „גאַל" אַ שיינע מאַטבייע, קען ער זיך קויפן צוקערלעך און זיך זיס מאַכן ס'מויל.

דער „זיסער" האָט אַן אָפּזאַץ פאַר זיין זיסקייט, ליגט עס נישט אין זיין „לעבער", און סי יעירט נישט.

בא אונדז — איז נישט מיין ביטערקייט, ניט דיין זיסקייט האָט עפּעס אַ ווערט.

מיר דאַרפן עס אַליין אראָפּשלינגען און זיך פאַרסאַמען דאַמיט.

איז טאָקע אונדזער וויינגאָרטן פול מיט די זיסע טרויבן, וואָס זענען פעטיק, קלעפּן זיך צו די הענט, און מיט די גרינע זויערע טרויבן, וואָס מ׳קריגט פון זיי בויכווייטיק.

די „טערפּקע״ און האַלב־זיסע ווייַנטרויבן זענען קימאַט אין אונדזער גאָרטן נישטאָ.

(סיידן איר ווילט אָריינרעכענען די ש. ניגער׳שע „צמוקים״ — אָבער זיי זענען דאָך „געטריקנטע און געקוועטשטע״.)

:: :: ::

. . . אז מען שרייבט אסאך, שרייבט מען סאָף־קאָל־סאָף אַמאָל אָן אַ קלוגע זאַך אויך. דאָס איז עמעס אַפילע וועגן קאָנפוציוסן, וועלכער זאָגט ערגעץ:

„ . . . אויף דריי אויפאַנים קאָן דער מענטש קומען צו כאָכמע: דורך נאָכטראַכטן, וואָס דאָס איז דאָס נאָבעלסטע; דורך אימיטאַציע, וואָס דאָס איז דאָס גרינגסטע; דורך דערפאַרונג, וואָס דאָס איז דאָס ביטערסטע!״

:: :: ::

איז קונסט אויף צו פאַרשלעפערן? אָדער אויף אויפצעוועקן?

די פלישטים האָבן פון אייביק־אָן גענוצט קונסט, ווי „שווערע שלאָפגעטראַנקען״, אויף צו באַרואיקן און פאַרטשאַדען, ווייל זיי האָבן געהאַלטן, אז בעסער מאַכן דאָס לעבן קען מען נישט, מען קען נאָר רייבער מאַכן דעם כאַלעם.

מיר גלויבן, אז דאָס לעבן קאָן נאָך אַ היפּש ביסל אויסגעבעסערט ווערן: אסאך נויטן, קראַנקהייטן, נעשאָמע־פּיין קאָנען דערלייכטערט ווערן — אויב נישט אינגאַנצן געהיילט ווערן.

דאַרפן מיר אַ קונסט אַ ליכטיקע, אַ קלאָרע, זי זאָל די אויגן מונטערן, דאָס האַרץ אויפוועקן.

און קאָן אונדזער קונסט נישט ענטפערן, מוז זי כאָטש פרעגן: וואָרין אַ פאַרשוויגן רעטעניש איז אַ טאָפּל רעטעניש.

אַ סאָד אין אַ פינצטערן וואַלד איז אסאך מער סאָד ווי אין אַ זוניקן סטעפּ.

:: :: ::

. . . וואו זענען אונדזערע פייאיקע צייטונג־לייט, אונדזערע רעפּאָרטאָרן?

פאַרוואָס לערנען זיך נישט אונדזערע „יונגע" אָנשרייבן א גוט שטיקל נײַס?

פאַרוואָס איבן זיי זיך נישט, ווי די אַמעריקאַנישע שרייבער, אַף רעפּאָרטאַזש, אַף גוטער מעלאָכעשאַפט, איידער זיי גייען איבער צו דער העכערער מאַלעריי?

איך זוך אין אידישן בלאַט א שטיקל נײַס, וואָס זאָל האָבן אַן אייגן פּאָנים, אַן אייגענעם דעך, — נישטאָ אַזוינס!

מיר זענען אַזוי אָרים, אַז מיר שעמען זיך אַרויסצונעמען פון קעשענע ווייניקער ווי א . . . רענדל.

:: :: ::

דער כילעק פון „קונסט" ביז נישט־קונסט איז א . . . רעגע!

דער „קינסטלער" הערט־אויף 1 רעגע איידער ער הערט־אויף צו קענען; דער נישט־קינסטלער הערט אויף 1 רעגע נאָכדעם ווי ער הערט־אויף צו קענען...

אין דער איינער רעגע איז עס געווענדט.

:: :: ::

אַז איכ'ל אַמאָל האָבן צייט, וועל איך מיך אַנידערזעצן אָנשרייבן אַן עסיי איבער שריפטשטעלער און די נעמען פון זייערע העלדן.

זייער אָפט גיבן די נעמען פון די העלדן אַרויס דעם סאָד פון זייער באַשאַפער.

בא שלום עליכם זענען די נעמען צו די העלדן צוגעוואַקסן.

בא מענדעלין זענען זיי אַריינגענייט אין גוף אַריין.

בא פּרצ'ן זענען זיי שטענדיק מיט דעמזעלבן שטאָף איבערגעצויגן, — ווי זייערע קאַפּאָטעס.

בא אָפּאַטאָשון קען דער „העלד" פּונקט אַזוי גוט הייסן דזשעק ווי באָרוך!

ס'איז קיין כילעק נישט.

רייזען היט זיך מיט די נעמען; ער האַלט זיינע נעמען שטענדיק אין גרוי, — „גאָלדמאַן", „לעווין" א. א. וו.

שווער צו זען בא רייזענען ווי אַזוי די העלדן הייסן.

בא מיר אַליין הייסן די מענטשן „קאַסטעלשפּענער", „באַנטשעלאָ", „מעלאַכרינאָ" — א סימען אַפּאָנים, אַז דאָס איז בא מיר אומיסנע.

אָפּט, אַז איך האָב קיין צייט נשט צו לעזן א גאַנץ בוך, גיב איך א בליק־איבער די נעמען פון די העלדן, קען איך דאַפון וויסן מיט וואָס דאָס בוך שמעקט.

אין „קונסט" ווי אין לעבן פאַרראַטן אָפּט קליינינקייטן, זשעסטן אומגעריכטע, מינעם נישט אויסגערעכנטע.

:: :: ::

ס'איז נישט צו פאַרשטיין:

אַ שרייבער שרייבט 25 יאָר. אויפן 26טן יאָר פאַרבעט מען אים אין שטעט און שטעטלעך, ער זאָל קומען האַלטן רדאָשעס און דער־קלערן, וואָס האָט ער געמיינט מיט זיינע 25 יאָר שרייבן.

ווי קאָמיש דאָס איז!

יעדן טאָג פון 25 יאָר (אָדער צו מינדסטן יעדע וואָך!) האָט דער שרייבער געשריבן, דאָס הייסט דערקלערט, וואָס ער טראַכט, וואָס ער מיינט... אָבער דאָס איז אפּאָנים נישט געווען גענוג קלאָר. פאַרבעט מען אים דערפאַר אויפן 26טן יאָר, ער זאָל אין אַ שאָ־צוויי קלאָר־מאַכן דאָס, וואָס ער האָט נישט געקענט קלאָר מאַכן אין 25 יאָר!

:: :: ::

מען רעדט שטענדיק וועגן דעם, אַז דער לעזער דאַרף קענען אַריינטראַכטן אינעם שרייבער אַריין דאָס, וואָס (דער לעזער) וויל.

איז דאָס טאַקע אַזוי?

איז די ליטעראַטור בלויז אַ ליידיק גלאָז? צי עפּשער איז די ליטעראַטור אַ פול גלאָז מיט וויין, אָדער מיט וואַסער — איר קענט דאָס באַלויכטן ווי איר ווילט, אָבער אַראָפּנעמען און צוליגן קענט איר נישט?

איז ליטעראַטור דער בלומענטאָפּ אָדער... די בלום אַליין?
דאַרף קונסט האָבן בלויז אַ פּאָנים, אָדער אַ טאַם אויך?
זאָלן די ליטעראַטור־בלעטלער ענטפערן דאַרויף.
זיי האָבן גענוג צייט.

:: :: ::

פאַרוואָס זענען מיר, „גאַליצישע מענטשן", מעכויעוו צו וויסן וואָס איז „סקאָוואָראָדע" און „מאַכשאָוועסן" און „זאַראַזע" און „אונטערגיין צום ראָוו" און „צעדרומשקעט" און „כניעקן", בעאיים די ליטוואַקעס ווילן ניט וויסן פון אונדזערע „רונעטן" און „געשרי־בענע פאַסאָליעס" און „גראַנשל" און „ווייקשעפל" און „טראַיגל" און „קראַכער" און „האָצאַדראַלאַ" און „באַרגידקיניג" און „אַ האוואַדיע

הינט", און „סי פערעט די גאַל"? און „סי פליט א קאַניע"? און „וואָס האָסטו פיר מיט אים"?

איך מיין, אַז די נישט־גאַליציאַנישע שרייבער מעגן זיך אַביסל באַמיען צו פאַרשטיין די מעכאַניעדיקע גאַליציזמען, זיי גיבן גלייכע רעכט אין דער מישפּאָכע פון אונדזערע אידישע דיאַלעקטן, און נישט קרויגען קיינעם פון זיי ווי די „הויך־שפּראַך"!

דער פּלאַט־אידיש פון די ליטוואַקעס איז מיר (גלויבט מיר, בענעמאָנעס!) פּונקט אַזוי שווער אָנגעקומען, ווי דער מיטל־הויך־אידיש פון מיינע לאַנדסלייט קומט אָן איזי באַריקן.

פונדעסטוועגן וואָלט איך מיך געשעמט צו זאָגן, אַז איך ווייס נישט, אַז „קיטקע" איז אַ „קוילישט", בעאיים איזי באַריק שעמט זיך ניט צו זאָגן בעפּאַרעסיאַ, אַז ער ווייסט נישט, אַז „פּיאָרן" הייסט אַ מעשוגאָים־הויז!

עס איז שוין צייט, כ'לעבן, אַז עמיצער זאָל פּאַר אונדז (נישט אַף כוויזעק, נאָר אין ערנסט) אַנטפּלעקן דעם רומענישן און אונגאַרישן אידיש, ווי אויך די ציטערדיקע ווייבלעכקייט פון דעם אידיש, וואָס ווערט גערעדט אין יענע פּוילישע קאַנטן, וואו אַ לעפּעלע איז אַ „לעפּלעכען" און אַ „שטערנטיכל" — אַ "שטערנטיכעליי"!...

:: :: ::

עס זענען פאַראַן שרייבער, וואָס באַגייען זיך מיט זייערע „העלדן", ווי שיך־פּוצערס באַגייען זיך מיט — שיך: צום ערשטן שפּייען זיי אַף זיי אַרויף, דערנאָך פּוצן זיי זיי אַרום, זיי זאָלן גלאַנצן.

:: :: ::

דער נאַר טראַכט קימאַט דאָסזעלבע וואָס דער קלוגער, נאָר דער קלוגער טראַכט דאָס מיט אַ פּאָר יאָר פריער.

דער אַנטלאָפענער אברהם רייזען

ווען דו האָסט ווי אַ ביליגער טעאַטער־העלד אַ קלאַפּ געטאָן מיט דער טיר פון דער פרייהייט־רעדאַקציע, און זיך געזעגנט מיטן אַרבע־טער־קלאַס, האָסטו אָנגעגעבן פאַר אַ סיבע דאָס, וואָס די „פרייהייט" האָט געשריבן עפּעס אַזוינס מיט וועלכן דו האָסט נישט מאַסקים געווען. עמעס? דאַמיט האָסטו, הייסט עס, געזאָגט, אַז דער שרייבער אידענטיפיצירט זיך אידייאיש מיט זיין צייטונג. ריכטיק? און אַז יעדער איינציקער מיטאַרבעטער פון אַ בלאַטצייטונג טראָגט אַף זיך די אַכראַיעס נישט נאָר פאַר דעם אייגענעם נאָמען, נאָר אויך פאַר אַלצדינג וואָס זיין צייטונג שרייבט. איז׳ס וואָר?

נו, גוט, מיר האַלטן דיך באַ דיין וואָרט, אברהם רייזען, און מיר פרעגן דיך, צי ביזטו איינשטימיג מיט דיין צייטונג, דער „פאָר־ווערטס", וועלכער שרייבט אַף דער ערשטער זייט, דעם 26טן טאָג אין יוני־כוידעש, 1930:

„. . . . ווי באַוואוסט, האָבן זיך צישן די פּאַפּירן וואָס דער געוועזענער ניו־יאָרקער פּאָליס־קאָמישיאָנער וועהילען האָט פאַרעפנטלעכט, געפונען עטלעכע דאָקומענטן וועגן דער פאַר־בינדונג צישן דעם „אַמטאָרג" און דער פּראָפּאַגאַנדע פון די קאָמוניסטן אין אַמעריקע."

דיר איז אודאי באַוואוסט, אברהם רייזען, ווי אַזוי די־אָ „דאָ־קומענטן" זענען מיאוס־געפעלשט געוואָרן. דער סקאַנדאַל פון דער פעלשונג איז געווען אַזוי גרויס, אַז דער ניו־יאָרקער דרוקער, וואו די „דאָקומענטן" האָבן זיך געדרוקט, האָט אַרויסגעגעבן אַלע באַווייזן פון דער פעלשונג פאַר דער „דיילי ניוס". קימאַט אַלע קאַפּיטאַליסטישע צייטונגען האָבן נאָך אָט־דער אויפדעקונג אַראָפּגעלאָזט די נעז און... אָדער געכאַפּט אַ שוויַיג, אָדער געזידלט דעם פּאָליס־קאָמישיאָנער פאַר זיין נישט־געראָטענעם אַקט.

איז דאָס דיר באַקאַנט, מר. רייזען, צי נישט?

סיי־ווי־סיי: מיט דעם: וואָס דו האָסט נישט אַרויסגעפאָדערט דיין צייטונג זי זאָל אָפּלייקענען אָט־די שענדלעכע מסירע אַף די אַרבעטער, האָסטו צוגעגעבן, אַז — דו ביזט מאַסקים מיטן פאָר־ווערטס, אַז „ס׳איז באַוואוסט, און אַזוי ווייטער". הייסט דאָס, אַז דו ביסט מאַסקים מיט בעסעדאָווסקין! הייסט דאָס, אַז דו ביזט — וואָס דו ביזט?..

:: :: ::

א פּאַנסיאָן אין די קעטסקילבערג.

דער פּענונביקסלער לאָזט זיך אַראָפּגיין די זייער הויכע טרעפּ פונם הויז. פּאַרטשעפּעט ער זיך אָן עפּעס און פאַלט שיר.

ער קוקט זיך אַרום, זעט ער לעבן אים שטייט אַ דיקער פּליכע־וואַטער מאַן מיט אַ גרויסער דימענט־שפּילקע אין קראַוואַט און — טאַפּט זיך קלוימערשט דעם העמד־קאָלנער ווי ער וואָלט אים גע־קוועטשט.

מיינט דער פּענונביקסלער אַז דאָס איז אַ כוליגאַן וואָס שטייט קאַלטבלוטיק און קוקט צו ווי יענער ברעכט שיר האַלדזונאַקן.

דער פּענונביקסלער לאָזט זיך אַוועקגיין. טרעפט אים אָן אַ כאַווער און זאָגט:

— איר ווייסט ווער דער מאַן איז, וואָס האָט אייך דאָ פּריער אונטערגעשטעלט אַ פוס? דאָס איז אַ רייכער האַלץ־סויכער פון ניו־דזשורזי, אַ גראָבער נעפּעש... דאָס איז אברהם רייזענס אַ ברודער.

:: :: ::

דער פּענונביקסלער באַשולדיקט כאָלילע נישט דאָס „מעדכען״, אַז ער האָט אייגנס אונטערגעשיקט דעם ברודער ער זאָל אונטער־שטעלן אַ פוס. ווי ווייט דער פּענונביקסלער געדענקט פלעגט אברהם זיך אָפט באַקלאָגן, אַז ער האָט אַ רייכן ברודער איז ער אַ ראָשע מערושע און אַ גרויסער כאַזיר... און טאָמער דאַרף ער (אברהם) אַמאָל אַ צענערל אויף צו טרינקן וויין בא מאָשקאָוויטשן גיט ער נישט דער שווין... בעעמעס אַ פערד, אַ בורזשוי... אַ גראָבער פּליגל.

פונדעסטוועגן איז נישט אָפּצולייקענען אַז „בלוט איז בלוט״. דאָס אונטערשטעלן אַ פוס אין דער פינצטער, בעאיים יענער לאָזט זיך אַראָפּ פון דער העכסטער טרעפּ — איז אַזוי כאַראַקטעריסטיש רייזען׳יש! ווי זיין ברודער, דער האַלץ־סויכער, האָט אויך אברהם אונטערגעשטעלט אַ פוס אין דער פינצטער, בעאיים ער האָט געמיינט, אַז מיר לאָזן זיך אַראָפּ פון די טרעפּ.

ווי זיין ברודער, דער האַלץ־סויכער, האָט ער אויך געמאַכט זיך טאַמעוואַטע, און זיך פאַריכט דעם קראַוואַט, און געקוקט צום קולטור־הימל, בעאיים כוליגאַנעס האָבן געריסן די טירן פון אונדזער רע־דאַקציע.

אָבער פאַני ש. ניגער!

מיין פעטער איציק פלעגט זאָגן: „קיין זאַך איז נישט אזוי ליגן, ווי דאָס וואָס איז נעכטן געווען עמעס!"

:: :: ::

אין „טאָג"־אַרטיקל וועגן „שרייבער וואָס שרייבן נישט" כּי־דעשט זיך ש. ניגער לעמאַי דער און יענער שרייבער האָט אויפגע־הערט שרייבן (ווי, לעמאָשל, זיין גוטער פריינט דר. א. גינזבורג, צו־ליב וועמען דאָס גאַנצע אַרטיקל איז נעבעך געבוירן געוואָרן, וואָרין גלאַט אזוי אַרויסקומען און דערמאָנען א. גינזבורגן קען מען דאָך נישט, און דר. גינזבורג איז דאָך אַ דאָקטער און נישט קיין אָרעמער איד, און אַן אייגענער מענטש. אַן דעם קראַנקן און אהינגעקומענעם ערלעכן דיכטער אפּראַנעל דערמאָנט ער זיך כּאָלילע נישט. פון וואַנען זאָל ער זיך דערמאָנען ?!)

איך קען אייך, ליבע לייטע, זאָגן דעם גאַנצן עמעס, אַז מיר רינט נישט אַריין דורכן דאַך, אַז אַ שרייבער הערט אויף צו שרייבן. סאָף־קאָל־סאָף האָט דאָך אפילו באַלזאַק אויך אויפגעהערט צו שרייבן.

אויב מיר זאָלן אפילו וועלן גיין אין דעם בעהיימע־שליאַך פון דער פּראַזע, אַז אויב אַ „שאַפנדער מענטש" הערט־אויף צו „שאַפן" איז ליהיי ח"ו ווי ער וואָלט זיך באַגראָבן לעבעדיקערהייט, קען מען אויך צו קיין מענטשן קיין טאַנע נישט האָבן פאַרוואָס ער איז יונג געשטאָרבן.

אויב איר, ש. ניגער, זענט זיך שוין יאָ אזוי מעצאַיער וועגן יענע וואָס זענען אזוי יונג־אַוועקגעגאַנגען פון אונדזער ליטעראַרישער וועלט, וויל איך איר זאָלט זיך דערמאָנען, אַז ווען איר זענט געווען מיט־רעדאַקטאָר פון דעם זשורנאַל „דאָס נייע לעבן" האָט איר גענו־מען אזוי גרויס ווי 75 דאָלאַר אַ וואָך. צו אייך איז געווען נאָך אַ רעדאַקטאָר — אויך פאַר 75 דאָלאַרן אַ וואָך. איז דאָס אינאיינעם אַרום 600 דאָלאַרן אַ כוידעש פאַר צונויפשטעלן אַ דינטשיק ביכל. און אַז איך האָלט שוין אין דערמאָנען, דערמאָן איך זיך אין איין וועג אויך די מאַיסע מיט אַ געוויסן אידישן שרייבער, וואָס האָט יאָרן־לאַנג

נישט פאַרדינט בא שרייבערײ קיין צעבראָכענע פעני. האָט ער אייך פאַר אייער „נייעם לעבן" צוגעשיקט אַ פּאָעמע אַף 8 אָדער 10 דרוק־זייטן (ער האָט אַף איר געאַרבעט 5 כאַדאָשעם), האָט איר אים דערפאַר מער ווי אַ דאַנק־בריוול נישט געשיקט, כאָטש איר אַליין האָט אַכוץ די 75 דאָל. אַ וואָך פונם זשורנאַל אויך געהאַט אַ גאַנץ פעטע שטעלע אין אַ רעדאַקציע פון אַ טאָג־צייטונג.

וואָס־זשע הייסט דאָס, אַ שטייגער? דאָס הייסט, אַ שטייגער, אַז איר, פּאַני ש. ניגער, מיט אייערע פרומע ריידאַלעך, האָט אויפגעגעסן אַ... זשורנאַל, וואָס איז אויפגעבויט געוואָרן פון פרעמדע גראָשנס. וואָלט איר פון אייערע 300 אַ כוידעש געוועזן אָפּגעשפּאָרט אַ העלפט פאַר מיטאַרבעטער, וואָלטן עטלעכע זייער וואוילע שרייבער געקענט לעבן דערויף. און וואָלטן נישט באַדאַרפט אַף צו לאָכעס זיך לאָזן אויסשניידן די „קינסטלערישע געבער־מוטער", פאַרשטייט איר מיך?

:: :: ::

און דאָס וואָס איר טיילט־אויס „קניפּעלעך הינטערן טיש", האָט טאַקע אויך געהאָלפן ביטער מאַכן נישט איין שרייבעריש האַרץ.

איך קען, לעמאָשל, אַ שרייבער וועגן וועמען איר זאָגט, אין דעם סייפער א. פון אייערע איינגעזאַמלטע שריפטן, דאַף 75, אַז ער איז „אונדזער סענטימענטאַלער לירי‍קער, וואָס מען וויל אים מאַכן מיט געוואַלד פאַר אַ הומאָריסט", און אַף אַנ'אַנדער אָרט (אין זעלבן בוך), זאָגט איר, אַז ער פּאַסט בעסער צו מאַכן קאָזשעלקעס, ווי צו מאַכן קידעש . . . איז דאָך די קאַשע: ווי איז דאָס געמאָלט, אַז אונדזער סענטימענטאַלן לירי‍קער" זאָל גאָר פּאַסן צו „מאַכן קאָזשעלקעס"? מיילע, אַף אַ הומאָריסט קען מען נאָך אַמאָל אָנמעסטן אַזאַ נאַריש וואָרט־היטל ווי „קאָזשעלקעס", אָבער אַף אַ סענטימענטאַלן לירי‍קער?

היינט ווייסט איר שוין, ש. ניגער, ווער ס'איז שולדיק אין דעם, וואָס אַ טייל שרייבער ווערן אָפּהענטיק, און שפּייען קלעק אַף דעם וויינגאָרטן, פון וועלכן איר זענט דער היטער!

:: :: ::

ש. ניגער איז אַ מענטש וואָס שטעלט שטענדיק די אידישע ליטעראַטור העכער פון זיך אַליין, — אויב אים אַליין קען נאָר עפּעס אַרויסקומען דאַפון . . .

:: :: ::

זאָגט מיר, איר זאָלט מיר זיין געזונט, פאַני ניגער, וויפיל ערשט־קלאַסיקע טאַלאַנטן, אַ שטייגער, זענען דאָס אויפגעוואַקסן באַ אייך אין אַמעריקע אין די לעצטע 12־13 יאָר? עפּעס קאָן איך מיך נישט דערמאָנען קיין איין נאָמען! בעאיים אין ס"פ זענען אויפגעוואַקסן אזוינע שרייבער, ווי פעפער, כאַריק, אַליעווסקי, קיפּניס, דאַניעל, קושנירוב, גאָדינער, אַבטשוק, פעלדמאַן, לוריא, פינענבערג, כאַשטשעוואַצקי, חאַלקין און אַ האַלב טוץ אַנדערע.

איר רעדט פון „אָפּשפּיגלען די צייט"? ווער שפּיגלט זי באַ אייך דאָ־הי? אייערע אַלע שרייבער, וואָס האָבן אַ באַטייט שרייבן פון... נויאַכם טייווע, פון צאַרישן רוסלאַנד פון פראַנציאָזעפ'ס גאַליציע, פונם קאָצקער רעבן! דער גרעסטער פּראָצענט פון אייער ליטעראַטור איז פול מיט בייַנקעניש אַהיים צום שטעטל, צו טאַטע־מאַמעניו, צו „די גוטע אַלטע צייטן"!

ווער שפּיגלט דאָ־הי יאָ אָפּ ס'רווישענדיקע, נאָך־נישט־פאַרקילטע לעבן? ווער לעבט דאָ איבערהויפּט אין דער ליטעראַטור, און שלעפּט זיך נישט ווי אַ פייגער נאָך אַ טרונע? אונדזערע, פון פּראָלעטפּען, די אַרבקאָרן אפילע, וואָס באַשרייבן די פּאָליטישע אויפבּרוכן, עקאָנאָמישע ערדציטערנישן, דעמאָנסטראַציעס, נויט, הונגער, קאַמפן, דעם טאָג, די שאָ. און נישט די שאָ אינם ליטעראַרישן קאַפיי, נאָר די שאָ אין שאַפּ, אין פאַבריק, אין שאַכט, אין — בויטענדיקן דרויסן.

:: :: ::

אין ס"פ נעמט די מעלוכע אָן באַ דער האַנט יעדן שרייבער, יעדן וואָס ווייזט אַרויס אַ פונק טאַלאַנט; באַמיט זיך דעם פונק לעבעדיק צו האַלטן, אים אַנטוויקלען. ס'איז נישט באַקאַנט קיין איין פּייאיקער שרייבער אין ס"פ, וואָס זאָל זיך אַרומטראָגן מיט פולע קעשענעס מאַנוסקריפּטן און נישט האָבן ווער עס זאָל זיי אַרויסגעבן. די מעלוכע־פאַרלאַגן וואַרטן אַף יעדן גוט־אָנגעשריבן בלעטל־פּאַפּיר. כאַוויירים פרייען זיך מיט דעם נאָך איידער די טינט איז אָפּגעטרוקנט. קריטיקירן שטעלן אָן פּראָזשעקטאָרן; באַלויכטן עס, געפינען די שוואַכע פּעדים, לערנען ווי אויסצובעסערן, וויזן־אָן, דערנענטערן.

אין ס"פ וואַכט די מעלוכע איבער אַלע מענטשלעכע ווערטן,— אַריינגערעכנט ליטעראַטור. יעדער שטיקל פּאַפּיר, וואָס איז נאָר דרוק־פייאיק, ווערט אָפּגעדרוקט. אַ טייל שרייבער שיקט מען אין

שולעס זיך לערנען. אנדערע לערנען זיך אליין, אלע קאָנטאַקטירן זיך שטענדיק מיטן רוישנדיקן לעבן.

פאַרשטייט זיך, אַז עמיצן מוז דאָך אַנגעטרויט־ווערן די אַרבעט פון באַשטימען וועלכע שריפטן עס זענען דרוק־פּייאיק. אין ס"פ אורטיילט איבער דעם: ליטוואַקאָוו, שכנא עפּשטיין, כּאַשין, אָרשאַנסקי, שטיף, אויסלענדער, מאַקס עריק א. אַ. וו.; אין אייער אַמעריקע, פאַני ניגער, ווער אורטיילט איבערן לעבן און טויט פון אַ שרייבערס קאָפּווערק? ווער באַשטימט צו דאָס בוך איז ווערט געדרוקט צו ווערן, צי נישט? עפּעס אַ פּעדלערל: יאַנקאָוויטש! אָדער קאַרלין, אָדער איטשע ליבמאַן, אָדער כּאָנע מיניקעס!

אַז אייערס אַ שרייבער גייט דורך דעם „אידישן אוניווערזיטעט" — דאָס ליטעראַרישע קאַוועהויז, וואָס לערנט ער דאָרט אַזוינס וואָס זאָל אים שטעלן העכער פון אָליעווסקין, פון דניאל'ן, פון פעפּער'ן? ער לערנט זיך שפּילן קאָרטן, מונקלען רעבילעס, טראָגן אַ שטעקעלע, זיך האַלטן גרויס, אָפּזיצן טעג־און־נעכט ליידיק, נישט אַריינקוקן אין קיין ביכל.

אָ, מיר קענען אייערע „אוניווערזיטעטן", פאַני ניגער, מיר קענען אייערע „אַרויסגעבער"! מיר קלערן, אַז ווען איר וואָלט געהאַט אין זיך אַ פּונק בושה, וואָלט איך זיך נישט פאַרהאַלעט אייער ליטעראַרישע פּאַרטוך אַזוי הויך, און נישט באַרימט זיך אין אָנגעזיכט פון דער סאָוועטישער ליטעראַטור. פאַרקערט, איר ווי אַ דאָלקריט (דאָלאַר־קריטיקער) האָט באַדאַרפט זיצן שטיל ווי אַ קעצעלע, מיטן היטל אַראָפּגערוקט איבער די אויגן, און זיך שעמען אין אייער ווייטן האַלז אַריין מיט אייערע „ליטעראַרישע אַנשטאַלטן", מיט אייערע יאַנקאָוויטשעס, מיט אייערע מאָרגעניורינאַלס, מיט אייערע וויסטע „טעג", און פינצטערע פאָרווערטסן...

בענעמאָנעס!

אַביסל פּינסקי, אַ טראַפּעלע אַש

דוד פּינסקי שמועסט זיך אַביסל דורך אין „טאָג" מיט אַב. קאַהאַנען, מיקויעך — ערע. 20 יאָר האָט קאַהאַן גערויבט פּינסקי'ס אויסגעצייכנטע ערע. איצט האָט אַ. ק. זיך קום דערמאָנט, אַז פּינסקי איז געווען אַ טאַלאַנט. אַהאַ, אויב שוין יאָ אַזוי, אויב מיר האָבן דיך שוין יאָ געבאַפּט ביי דער האַנט, ווי דו זאָגסט, אַז מיר זענען אַ טאַלאַנט, ווילן מיר דיר טאַקע פרעגן, וואו האָסטו איינגעטון אונדזער... ערע? דרייסיק לאַנגע יאָהרע האָבן מיר געשאַפן פון די סאַמע בעסטע זאַכן וואָס גיבן קאָן, מיר האָבן נישט געזשאַלעוועט אונדזער טאַלאַנט, געזעסן באַם ברייטן מאַהאַגאַני שרייבטיש, אין דעם שיינעם דירעלע, און מיט מאַנוקירטע הענט געשריבן: „אייזיק שעפּטל", „גאַברי און די נשים". „שלמה'ס ווייבער" און ענלעכע ווערק. ס'איז געווען אַ געוואַלט. די וועלט האָט זיך געוויגט מיט אונדזערע שאַפונגען, און איר, אַלטער מערדער וואָס איר זענט, וואו זענט איר געווען, בעאַיים די „גאַנצע יידישע וועלט" האָט מיר געבראַכט בינטלעך ליליעס און מיר געשפּילט אַפן אָרגל? צי ווייסט איר, אַלטער מערדער, וואָס איר האָלט שוין נענטער ווי ווייטער, צי ווייסט איר הויכוואוילגעבוירענער זשוליק, פאַני קאַהאַן, אַז איך האָב אין מיין באַפראַקטן, ציכטיקן, ווירדיקן, וואוילגעבוירענעם לעבן אָנגעשריבן אַקוראַט 888 איין־אַקטערס, 777 מער־אַקטערס, אַכוץ גלאַט אַזוי מייסטערווערק? צי ווייסט איר, צי האָט איר איבערגעציילט אַלע שורעס פון אַלע מיינע מער־אַקטערס באַטרעפן ב"ה אַקוראַט 816,6355 שורעס? . . . און וויפיל ווערטער עס האָבן אַלע מיינע געזאַמלטע ווערק אינאיינעם ווייסט איר? ניין? — שווינדלער, באַנדיט, קאַליע־מאַכער, בוההההה! . . . (נוסאַך פּינסקי).

:: :: ::

דוד פּינסקי'ן — דעם זשענטלמאַן אין פראַק, וואָס טונקט זיין פּען אין רויטן איינגעמאַכטס, מ'זאָל מיינען, אַז ס'איז בלוט — דעם דוד פּינסקי'ן פאַרדריסט ביזן ביין לעמאַי האָט דער אַלטער בהמה אים נישט אָפּגעגעבן דאָס נויטיקע צעבערל קאָוועד... ווייטער אַרט אים נישט, כאַלילע! דאָס וואָס קאַהאַן איז אַ פינצטערער קויעך אין דער אַרבעטער־באַוועגונג, אַ פאַררעטער, אַ ווויסטער־סוינע פון דער סאָוועטנמאַכט, אַ כוליגאַן, דאָס איז נישט פּינסקי'ס זאַך. דוד פּינסקי זאָגט נישט: „דו עקלהאַפטע קאַנאַליע! דו בעסעדאָווסקי־אויסבאַהאַלטער! דו קאָנטר־רעוואָלוציאָנערער דזשינגיס כאַן... דו קרימי־

נעלער עגאָאיסט, פעלשער פון דאָקומענטן, דו ,פּראָלעטארישקער' אָנזוּ־צער, דו שאָוועשעקערניק!" ער זאָגט בלויז: ווישט זיך אָפּ די ליטעראַרישע נאָז, זייטשע מוחל, איר קאַניבאַל! און אַז איר עסט מענטשנפליש — פּאַרשפּרייט כאָטש אַ קלאָר סערוועטל אויף די קני־עס... און דער איקער, פאַרגעסט נישט, אַז איך האָב אָנגעשריבן געגוויע 880 איין־אַקטערס און 77 מער־אַקטערס... לויטער „פּערל שבפּערל. האַלוואַי בין איך אַזוי געזונט...

אַ געשריי פון אַ וואָלף? אַ ברום פון אַ בער? אַ ריטשע פון אַ טיגער? אַ קוויטש פון אַ געשלאָגענעם הונט? —

אָך ניין. אַז מיר הערן זיך צו צו דער דיסקוסיע פון די צוויי ליטעראַטן — אַב. קאַהאַן און (לעהאַוודיל אַ קאַפּעטשקע) דוד פּינ־סקי, איז פּונקט ווי מ'וואָלטן געהערט פליי 14!

:: :: ::

צו שלום אַש'ן: הער זיך איין, פון וואַנען ביזט דו עס געוואָרן אַזאַ פּרומאַק, און דו כאַפּסט גאָט בא די בניימאַיעם? מיר געדיינקען נאָך די צייט, ווען דו האָסט געגעסן כאַזער־סענדוויטשעס (און דאַווקע די פעטסטע!) געריטשעט קעגן מילע און דעסגלייכן.

איז איצט, אַז עס פּאַסט דיר צו דיינע „ברייטע געשעפטן", בא־האַלטסטו דיך הינטער דעם פּאַרטוך פון אַן אויסגעדינטן „גאָט", וואָס דו האָסט שוין לאַנג דעקלאַסירט און אַנידערגעזעצט שיילן קאַר־טאָפּליעס בא זיך אין קעך.

מיילע, אַז דו פּוצסט דעם מאַרשאַליק פּילסודסקי'ס פּעדערלעך פונם לאַץ, צוליב אַ מעדאַלכל, איז — כאַפּט דיך דער שוואַרץ יאָר, נאָר אַז דו נעמסטיך אָן פאַר דער קריסטלעכער „רעליגיע", וואָס האָט אויסגעקוילעט „דיינע אידן" אין די טויזנטער און אַז דו זאָגסט נאָך, אַז באָלשעוויזם איז אַ „שטראָף פון גאָט", איז... וואָס קאָן מען דיך אָנרופן אַנדערש, ווי... שלום אַש?

:: :: ::

באַמערקט די „זינד", פאַר וועלכער שאָלעמל'ס „גאָט" „בא־שטראָפט די וועלט", איז... אַרויסגערופן געוואָרן פון „גאָטבכו" אַליין (לויט אַש'ן), ד. ה. „גאָט" האָט אומיסנע „געהאָלפן" די באָל־שעוויקעס, כדי זיי זאָלן קענען „לעסטערן" אין אים, און ער זאָל מיט זיי קענען „באַשטראָפן" די „אומשולדיקע" וועלט...

אָט־אַזאַ באַגריף האָט שלום אַש פון זיין „גאָט", וואָס זיצט ערגעץ אין הימלישן פּאַריז, פּרעסט געדעמפּעכץ און אַמוזירט זיך מיט אַלערליי ווילדע אינטריגעס.

און היינט אָפּאַטאָשו

איך קען אָפּאַטאָשוס גרויסקייט נישט פאַרשטיין. זיין זון איז מיר צו שאַרף. איך קען אַזוי הויך נישט קוקן.

נישט באַשערט מיינע אויגן.

די „פּוילישע וועלדער", ווען י. ל. פּרץ וואָלט זיי איבערגעשריבן, וואָלטן זיי געווען מייסטערווערקן.

אַזוי ווי עס איז, איז עס אויסגעצייכנטער פאָלקלאָרישער מאַטעריאַל נישט ערגער ווי — די קוואַלן פונוואַנען דער שטאָף איז גענומען.

פאַר זיינע קליינע זאַכן אין „טאָג" זאָל מיך גאָט נישט שטראָפן!

און דאָס איז מיר טאַקע דאָס רעטעניש:

צי איז מעגלעך, ברידער, אַז אַ לאָקאָמאָטיף זאָל קענען „פליען" פון ניו־יאָרק קיין קאַליפאָרניע, און פון ניו־יאָרק — קיין פילאַדעלפיע זאָל ער קיין קויעך נישט האָבן צו גיין?

און אויך די אייגענע מאַינסע: מעגלעך, אַז אַ שרייבער זאָל קענען אָנשרייבן גוואַלטיקע ביכער, און קיין בריוול צום טאַטן זאָל ער נישט קענען אָנשרייבן?

און דאָס וואָס קאָלעגע ב. צ. גאָלדבערג פון „טאָג" האַלט, אַז י. אָפּאַטאָשו איז קומאַט דער איינציקער (באַם פאָלק פון אברהם־יצחק־ויעקב) וואָס איז ראָע צו זיצן אָף דער ליטעראַרישער קיסע־האַראַבאָנעס, אַרט מיך אויך נישט. לאָז ער זיצן! לאָז מען אים אָנטוען אַ געשטיקטע יאַרמיקע און לאָז ער זיצן און זאָגן טוירע, און לייענען קוויטלעך, און זיך בייזערן אָף די נעוויאים, און טון „אָנבריימן זיין גנאַד" אָף יענע, וואָס זענען זויבע...

י. אָפּאַטאָשו האָט געדולד אַסאַך, קען אַרבעטן, צונויפזאַמלען מאַטעריאַלן, אָבער פון דעם רוישטאָף מאַכן עפּעס אַזוינס, וואָס זאָל האָבן אין זיך אַ לעבעדיקן טאַם, דאָס גיט זיך אים נישט איין.

קריטיקער האָבן אַפילע אָפּט איבערגעמאָלעגיירעט די שטרויענע באַכמע, אַז אָפּאַטאָשוס זאַכן „שמעקן מיט ערד". איך האָב געפּרופט פאַרזוכן פון אָפּאַטאָשוס „פּיירעס" — פונם „פערד גאַנעוו" ביז זיינע טויט־מאָגערע עסקיצן אין „טאָג" און איך האָב טאַקע געהאַט דעם טאַם פון ערד אין . . . מויל.

:: :: ::

דער שרייבער עקס זאָגט מיר, אַז נאָכדעם ווי ער האָט 4 יאָר

געארבעט אף זיין נייעם בוך, וואָס גיט־איבער (ווי ער זאָגט) דעם „באָלשעוויסטישן אָנצינד אף די גאַליצישע קאַנטן", מוז ער איצט. מיט 4 יאָר שפּעטער, די ערשטע קאַפּיטלען איבערשרייבן, ווייל זיי געפעלן אים נישט און ווייל זיין טאַלאַנט איז היינט מיט פיר יאָר עלטער און צייטיקער געוואָרן.

ער דערקלערט מיר אויך, אַז דאָס איבערשרייבן פון אַ בוך געדויערט אים עפשער דריי מאָל אַזויפיל ווי דאָס שרייבן.

פאַר אַ „מענטש מיט אַ קאַראַנדאַשל", ווי מ'זאָגט אין קיעוו, איז דאָס אַן אינטערעסאַנטע מאַטעמאַטישע אויפגאַבע.

באַם שרייבער עקס געדויערט דאָס איבערשרייבן דריי מאָל אַזויפיל ווי דאָס שרייבן. און אַזוי ווי יעדע פיר יאָר ווערט אַ בוך פאַרעלטערט און מע מוז די ערשטע קאַפּיטלען (לאָמיר זאָגן כאָטש אַ העלפט פון דעם גאַנצן בוך) איבערשרייבן, און דאָס איבערשרייבן דאַרף נעמען אַ 6 יאָר, און אין זעקס יאָר אַרום וועט ער מוזן איבער־שרייבן מער ווי אַ העלפט, וואָס דאָס וועט געדויערן אַ מינימום פון 9 יאָר, און אַזוי ווייטער און ווייטער, היינט אויב אַזוי, ווי לאַנג דאַרף בא אים נעמען צו ענדיקן אַ בוך?

זאָלן די ליטעראַרישע לייזערעליעס זיך אַ נעם־טון צו די שרייב־פענדלעך!

:: :: ::

פון די זאַכן, וואָס מיינע לערערס האָבן מיך געלערנט, האָב איך קימאַט אַלע פאַרגעסן, אַכוץ די פּענימער פון מיינע לערערס.

זאָלן מיר דאַפון צומאָל נישט לערנען קיין מאָראַל, אַז איבער אַלע ביכער, איבער אַלע לערערס — איז דער מענטש?

בערגעלסאָן, רייזען, גלאַזמאַן

ביי איין שרייבער טומלען זיך זיינע מענטשן אַף אַזאַ גרויס שטיק ערד, אַז ער האָט אַף זיי קיין פּלאַץ נישט אין די געאָגראַפישע לענדער, — פירט ער זיי אַריבער ווייטער, אין אומבאַקאַנטע לענדער; גיט זיי אומבאַשטימטע נאַציאָנאַל־כאַראַקטעריסטיקן, מיט דער קאַוואָנע זיי צו שטעלן העכער פון פאָלק, לאַנד, צייט. מאָלט ער זיי נאָנדעסקריפּט.

אַן אַנדער שרייבער טוט דאָס אייגענע. נאָר וואָדען? באַ אים איז די קאַוואָנע צו פאַרשטעלן דאַמיט זיין נישט־געניטשאַפט אין מענטשלעכע רייד, אין מענטשלעכע מאַיסים. אַף דער לעוואָנע ווייסט דאָך קיינער נישט ווי מען רעדט. מ׳דאַרף נאָר רייטן אַף הויכער איוורע, זיך האַלטן באַם האַרץ און דעקלאַמירן: „אָה!" ווערט דאָס אָנגענומען פאַר שטאַרקן טאָן...

מיר וואָרענען דעריבער אונדזערע מיליאָנען לעזער, אויב זיי האָבן נישט קיין בילכערס צו טאָן, זאָלן זיי זיך אויסלערנען אָפּשיידן דעם שרייבער, וואָס זיינע פּיעסן קומען פאַר אין ערגעצנישט, דאַפאַר ווייל די וועלט איז פאַר זיי צו קליין, פון דעם שרייבער וואָס זיינע מאַיסעס פאַרלויפן זיך אין ערגעץ נישט, בלויז דאַפאַר, וואָס זיי פאַרלויפן זיך טאַקע אין ערגעצנישט!

:: :: ::

אַז איך טראַכט פון דוד בערגעלסאָן קומט מיר אָפּט אַפן געדאַנק, אַז פאַר דעם יונגן טאַלאַנט זענען בלויז אָפן צוויי וועגן: ער קאָן ענטוועדער דירעקט אַרבעטן צו מאַכן זיך אַ גרויסן נאָמען, אָדער ער קאָן אַרבעטן אַף אַזוינע ווערק, וואָס זאָל אים מאַכן אַ גרויסן נאָמען!

די „קלענערע פישלעך" באַנוצן זיך מיט דעם ערשטן מיטל. ס׳איז גרינגער.

די אַנדערע באַנוצן זיך מיט „מיטל נומער צוויי".

דאָס איז אַ שווערער, פּאַוואָליעדיקער וועג.

:: :: ::

בערגעלסאָן איז צופיל פאַרנומען מיט זיין אַרבעט צו קענען טאָן עפּעס אַנדערש.

דאָס הייסט נישט כאָלילע, אַז ער איז אַזאַ „צאַדיק אין פעלץ",

און אז דער רייעך פון א בלומען־בעזימל איז נישט זים צו זיינע נאזלעכער! נישט מער די ארבעט אליין איז בא אים בילכער!

עס האט געלעבט אמאל אן אקטיאר דוד קעסלער (נישט אין אונדזער מאס גערעדט!), וואס פאר א גראשן, וואלט ער געווען... כ׳ווים־אליין־נישט־וואס. פונדעסטוועגן, אז א פיעסע איז אים נישט געפעלן, האט ער געקענט מאכן א קאזשעליק אין מיטן פון א „טרא־גישער סצענע„ דערהארגענען דעם דערפאלג פון דער געמלעכער פיעסע, און אליין פארלירן דערביי טויזנטער.

קענן בערגעלסאנען איז דאס א מאשל, בלויז אף אזויפיל, ווי ער איז אויך נישט בא זיך אין די הענט. ער שרייבט נישט וואס ער וויל, נאר דאס וואס ער מוז!

:: :: ::

בערגעלסאן איז אונדזער גרעסטער שפראך־עקאנאם. ער שרייבט בלויז יעדעם דריטע אדער פערטע ווארט.

די ערשטע דריי־פיר ווערטער שרייבט ער איגאנצן נישט.

בערגעלסאנס סטייפע, שפארעוודיקייט מערקט זיך נישט נאר אין זיין מעפונעקשן קלויבן פון די ווערטער (יעדער ווארט ווערט בא אים דורכגעטאפט אף צונג־און־אויער עטלעכע מאל, דערנאך ווערט עס באקוקט מיט א שפאקטיף פון א זייגער־מאכער!), נאר אויך אין ווערטערצונויפבינד.

בערגעלסאן שרייבט: „בא זונזעצנזיך", „ריזנקוימענס", „דארפסקלייטלאך", „פעלדוויינט".

בערגעלסאן איז דער גרעסטער „אנטיסעמיט" פון ווערטער. עס דאכט זיך, ער טוט אפ אונדזער מאמע־לאשן א שפיצל, ווארפט וואס־אמאל ארוים מער שורעס פון זיין שרייבן, ביז סאף־קאל־סאף וועט ער זיך באגיין איגאנצן אן ווערטער!

בא בערגעלסאנען זענען לויטער ציישן־שורעס. די געדרוקטע שורעס זענען בלויז דא, קעדיי מען זאל קענען לייענען די ווייסע שטרייפלעך אינמיטן.

:: :: ::

ברוך גלאזמאן באשרייבט א מענטשן און — ווארפט אים ארוים.

אברהם רייזען באשרייבט א מענטשן און — גיט אים א סטי־פענדיע אף אייביק!

ער קאן זיך שוין מיט אים נישט צעשיידן.

נישט מיט אים, נישט מיט זיינע קינדער, נישט מיט זיינע קינדסקינדער.

רייזענס העלדן טרייבן ארויס רייזענען פון . . . זיך אליין.

צוליב זיי האָט ער נישט וואו צו וואוינען, און ער מוז אָפּזיצן טעג אין קאפיי.

באַ גלאזמאַנען איז דער באַוועג־מאָטיוו : רישעס. באַ רייזענען: גוטברודערשאַפט. באַ בערגעלסאָנען : נייגיר.

בערגעלסאָן באַשרייבט אַ מענטשן, גיט אים אַ קניפּ אין בעקל (אָדער ערגעצאַנדערש) און . . . פאָרט ווייטער.

זיינע שטאָפּן זענען לויטער קווינטעסענץ. זענען בעמישע מענטשפילן, וואס האָבן דעם וואונדערלעכן טאַם פון לעבעדיקע מענטשן!

:: :: ::

אַ גרינגער, שיידימדיקער שמייכל איז אַף בערגעלסאָנס ליפּן.

ווען אידיש וואָלט פאַרמאָגט אַזאַ וואָרט ווי eery אָדער uncanny, וואָלטן מיר זיך נישט געשעמט און מיר וואָלטן די צוויי ווערטער גענוצט בענעגייע בערגעלסאָנען.

אוי, קאָן ער דיר אָפּטוען אַ זביטקע, דער בערגעלסאָן!

אַ פאַרבלענדזער, אַ פאַרבלענדזער, וואס שפּילט מיט אונדז פאַרבלענדעניש, ציט באַ אונדז סטענגעס פון דער נאָז, לייגט אונדז אייער אין די קעשענעס...

צום גאָפּן איז דאַביי, וואס די סטענגעס בלייבן טאַקע באַ אייך, ווי עמעסע סטענגעס, און פון די אייער וואס ער האָט אייך אריינגעקישעפט אין קעשענע אריין, קענט איר מאַכן אַן אייערקוכן!

מער אָרער ווייניקער

דער שלעכטער שרייבער שרייבט שטענדיק דאָס וואָס ער וויל, דער גוטער שרייבער שרייבט דאָס וואָס ער קען.

נאָר דער ערלעכער שרייבער קען שטענדיק שרייבן דאָס וואָס ער וויל, ווייל דאָס וואָס ער וויל איז שטענדיק אין די גרעניצן פון זיין קענען!

:: :: ::

עס איז דאָ מענטשן וואָס טראָגן־צו אַ גלעזל וואַסער מיט אַזאַ אָנשטרענגונג, אַז זיי שוויצן אַזש דערביי.

מיט דעמזעלבן שווערן זשעסט (סטיל־גרימאַסן) דערלאַנגען אייך אַ טייל „בעקאַוועדיקע שרייבער" זייער גלעזל וואַסער — מי וואָלט געקענט מיינען, אַז דאָס דערלאַנגען זיי דעם לעזער מי־יודע וואָסערע „פעסער מיט וויין"!

:: :: ::

מיר סאַלוטירן דעם סאָוועטישן פּלאַן צו מאַכן אַ צענויפשלוס צישן די פּראָלעטישע שרייבער מיט די אַרבעטער פון די פאַבריקן.

מיר ווייסן, אַז די קולטור־שמעגעגעס וועלן שרייען געוואַלט, מ׳קוילעט זיי די ליטעראַרישע קאַפּאָטעס!! און סטייטש, קונסט זאָל זיך גאָר אַראָפּלאָזן צו אַרבעטער! און סטייטש, די „האַרענטע" (קונסט) זאָל זיך גאָר לאָזן דיקטירן פון דער „שפחה" (אַרבעט)!...

מיר ווייסן, אַז די ראָסלפּלייש־בריגאַדע, וואָס לעבט פון פען־פּראָסטיטוציע, האָט ליב צו קראַקן וועגן ערע, וועגן הייליגקייט, און נאָך אַזוינע זאַכן. מיר ווייסן אויך, אַז וואָס „הייליקער" די פען־פּראָסטיטוטקע איז, אַלץ העכער איז איר פּרייז... נו, זאָלן זיי קראַקן, די וואָראָנעס, אויף זייער וועג צוםווינטער.

מיר, די פּראָלעטפּעניקעס, נעמען־אָן מיט פרייד דעם צענויפשלוס פון פען מיט נאָדל, פון פען מיט האַמער, פון פען מיט סערפּ, פון פען מיט קאָנווייער. מיר גלויבן, אַז קעדיי צו קענען ערלעך אַרויס־ברילן פון זיך די נויט, און אַרויסזינגען פון זיך די פרייד פון אַרבעט, איז נויטיק אַ לעבעדיקער קאָנטאַקט מיט שאַפּ, פאַבריק און פעלד. מיר גלויבן, אַז די פען האָט נישט קיין „הייליקערע מיסיע" ווי צו מאַכן דאָס לעבן שענער, לעבנווערדיקער. מיר גלויבן, אַז די „מיסיע" פון דער קונסט איז צו לעשן וואונדן, טריקענען זומפּן, העלפן בויען הייזער, באַקן ברויט. מיר גלויבן נישט, אַז די „קונסט" איז אַ מעלו־

כע פּאַר זיך. מיר גלויבן נישט, אַז דער „זיסער ציטער" פון קונסט קען זיך פאַרגלייכן מיט דער ביטערער פּיין פון רעאַליטעט. מיר גלויבן נישט, אַז דער קינסטלער איז באַשאַפן געוואָרן אויף גרויס־צו־מאַכן דעם קינסטלער. דער ציל פון דער קונסט איז גרויס־צו־מאַכן די וועלט, דאָס לעבן, דעם לעבעדיקן מענטש.

לאַנג לעבן זאָל אונדזער ענגערער צענויפשלוס, כאַוויירים פון די פאַבריקן! מיר שטייען גרייט מיט אונדזערע פּענעס צו דינען — נישט דעם נאַרישן אָפּגאָט „קונסט", וואָס קיינער ווייסט נישט אַקוראַט וואָס דאָס איז — נאָר דעם אַלוועלטלעכן פּראָלעטאַריאַט.

:: :: ::

דער פּענונביקסלער פּאַרצייכנט (פּאַר ח' שטיפ'ן און אַנדערע שפּראַך־פאָרשערס), אַז דאָס אידישע וואָרט „אַווירן" („ער אַווירעט זי ווי דעם קייסער") נעמט זיך פון דעם אַלט־דייטש־וואָרט: „האָפירן" „מאַכן דעם הויף", אוכאַזשעווען.

:: :: ::

זיי האָבן אַ טעווע — די קאַנאַליעס, אַז דאָס וואָס זיי קענען נישט צעשטערן, פאַרכוויזעקן זיי מיט פּאַראָדיעס.

דער פּאַראָדיסט איפּסילאָן, וועלכער וואוינט אין אַ „פּענט הויז", איז אָנגעשטאָפּט מיט גאָלד, וואָס ער קריגט פּאַר זיינע שיטערע בלאָע כאָכמעלעך — איז אים נישט גענוג, וואָס ער לאַכט אין די הויפּנס פון סטרייקס און פּיקעטליינס, נאָר ער דאַרף נאָך רעזשיסירן און — טאַקע אַליין אָפּשפּילן די הויפּט־ראָלע, אין אַ ביליגער פּאַראָדיע אויף אַ פּיקעט, קעדיי אַריינצוברענגען דעם עלעמענט פון פּלאַכן בורלעסק, אין דער קלאַסישער אַרבעטער־טראַגעדיע פון סטרייק און פּיקעטליין.

:: :: ::

ווי פאַרשידענע מענטשן זעען: איינער פאָרט אין ס"פ, זעט ווי מ'רייסט פון זיך אָפּ ס'לעצטע שטיקל ברויט צו קויפן מאַשינען אויף צו בויען מאַשינען אויף צו באַשאַפן ברויט, און ער קומט קריק און זאָגט:

— זעט, 160 מיליאָן מענטשן מאַטערן זיך אין גרויס העלדישקייט, צו באַשאַפן אַ בעסערע וועלט, לאָמיר צעברעכן די וואַנט פון קלאַסן־סינע, וואָס איז אַרום זיי, לאָמיר זיי אויסשטרעקן אַ האַנט, לאָמיר זיי העלפן קומען צו זיך פון דער יערושע וואָס דער צאַר און די מילכאָמע און דער בירגער־קריג האָבן זיי געלאָזן.

דער אַנדערער (דר. עלסבערג, אַשטייגער) פאָרט און זעט ווי

אַנגעשטרענגט יעדער איינער איז, ווי מען צאַפּלט זיך אין דעם נייעם טעמפּ פון בויען, ווי מ'שיקט אַרויס די נויטיקסטע פּראָדוקטן פון לאַנד, קעדיי צו קריגן מאַשינען און טעכניקער און ער זאָגט:

— זעט ווי די מענטשן מוטשן זיך נעבעך. לאָמיר אַרויפשטעלן אַף זיי אַ פּוס און זיי דערשטיקן . . .

:: :: ::

— איז דער לעזער פון דער „מ.־פרייהייט" טאַקע אַף אַזויפיל העכער פון די אַנדערע לעזער, אַז ער פאַרשטייט יעדעס וואָרט וואָס מ'רעדט צו אים?

— ניין. דער לעזער פון „מ.־פרייהייט" איז נישט אַזאַ פּערפעקט־געבילדעטער מענטש, אַז ער פאַרשטייט אַלדינגס. נישט מער: אונדזער לעזער שעמט זיך נישט צו זאָגן, אַז ער ווייסט נישט. בעאַיים זייער „בעסערער" לעזער שעמט זיך צו פרעגן דאָרט וואו ער ווייסט נישט.

אונדזער לעזער איז דאָרשטיק נאָך וויסן. ער וויל טאַקע אַליין וויסן, נישט אַז אַנדערע זאָלן וויסן, אַז ער ווייסט.

באַם קאָמוניסטישן לעזער איז דאָס וויסן נישט קיין פּאַווע־פּע־דער אין היטל, נאָר די שאַרף פון אַ שווערד. וואָס שאַרפער זיין וויסן, אַלץ פלינקער קען ער זיך פאַרטיידיקן קעגן סוינע.

דער קאָמוניסט, דער הונגעריקער באַלעבאָס פון דער וועלט — וויל נישט נאָר אויבערפלעכלעך באַקענען זיך מיט אַלערליי מאַשי־נען, נאָר ער וויל וויסן דעם סאָד פון יעדן מעכאַניזם.

דער קאָמוניסטישער לעזער וויל נישט נאָר לייענען גוטע זאַכן, נאָר ער וויל אויך מ'זאָל אים אויסלערנען די מעכאַניק דאַפון — טאָמער וועט ער מאָרגן אַליין דאַרפן ווערן אַ שרייבער.

אונדזערע כאַוויירים פון פּראָלעטפען דאַרפן דאָס פאַרשטיין, אויפהערן „עסן בעאַיים מי שטייט אַף דער וואָג", אויפהערן נוצן גרויסע ווערטער פון ווערטערביכער אַרויס, אויפהערן שרייבן אַזוי קונציק, אַז קיינער זאָל נישט קענען פאַרשטיין.

לאָמיר זיך באַמיען צו שרייבן אַזוי פּראָסט, לעמאָשל, ווי כ' גאָרקי!

:: :: ::

די טשאָלענט־טאַלאַנטן קענען נישט קאָכן קיין זאַך ביים אָפענעם אויוון, אָן איבלדיק־פעטע זאַפטן, אָן . . . געהיימנישן.

דער „טשאָלענטירטער" שרייבער זעט נישט וואָס ס'טוט זיך

אונטער זיין אייגענער נאָז. דערפאַר אָבער געדענקט ער דעם „נעכטן" אויסגעצייכנט, און ער דישעט אים אָפּ ציבעלעס.

:: :: ::

וואָס פעלט דער אידישער ליטעראַטור? ווען איר זאָלט אפילע זיין מיט טויזנט הערנער וועט איר נישט טרעפן וואָס „אידישע דיכ־טער" טראַכטען אז עס פעלט . . .

עס פעלט — אָרעמקייט.

די וואָרצלען פון „אונדזער" ליטעראַטור שטעקן, הייסט דאָס, אין האַרץ פון דער גרויסער, שרעקלעכער אָרעמקייט פון די מאַסן. שאַפט אָפּ די אָרעמקייט און איר וועט (לויט די „בעסערע ליטע־ראַטן") אונטערגראָבן „אונדזער ליטעראַטור" . . .

שאַ, לאָמיר נאָר פאַרשטייען וואָס דאָ טוט זיך: מיר דאַרפן זען אז די גרויסע פאָלקסמאַסן זאָלן זיך מוטשען אין גרויסע יסורים, ווייל דאָס איז קוואַל פאַר ליטעראַטור . . . מיר דאַרפן זיי אויפשניידן ס'האַרץ, קעדיי פון די טראָפּנס בלוט צו מאַכן פאַטשערקעס פאַר עסטעטן . . .

די ליטעראַטור (ווי אַלע קונסטן) איז, הייסט דאָס, נישט קיין מיטל שענער און בעסער צו מאַכן דאָס לעבן, נאָר... פאַרקערט, וואָס מיאוס'ער און ביטערער אונדזער לעבן איז, אַלץ מער ליטעראַ־טור־מאַטעריאַל איז דאָס. ערגאָ: פאַרלאָזט זיך פאַרעכעס, לייסטנ־ברעך, שווינדזעכט! דערמוטיקט עס! . . . מאַכמעס אָרעמקייט און אידישע ליטעראַטור זענען ווי... אַנדערע צוויי.

:: :: ::

נאָר ר' שאַציקי אַליין און ר' מנחם לעבן — און די אַנדערע אויסגעגלעטע און אויסגעצוואָגענע אידן, ווילן פונדעסטוועגן נישט לעבן אין אָרעמקייט . . . און ראַסלפלייש איז בא זיי ליבערשט ווי א . . . שטיקל בלאָע מילץ און א טעפּעלע קאַוועד, און א ווארעם בורמעסל, און געגלאַנצטע שטיוועלעטן און א ברייט בעט, און הויכע קישנס מיט קלאָרע ציכנס און גוטע לופט — זענען אויך זאַכן פון וועלכע מי זאָגט זיך נישט אָפּ . . .

דעם פאָלק", אָבער, רעקאָמענדירט מען מיט א גרינגן פּופּיק: „אָרעמקייט" — ווי א רעצעפּט פאַר . . . ליטעראַרישע שאַפונגען.

„פליז, מוטשעט זיך, אידן, ווייל מיר דאַרפן דאָס באַשרייבן אין די ביכער".

:: :: ::

די פאראד־רעליגיאניסטן זענען נאך ערגער (און שעדלעכער) ווי די אנדערע כניאקעס. דער קולטור־כניאק גלויבט נישט אין דער באוועמאינסע פון פייסעך, פונדעסן פראוועט ער א סיידער און עסט קניידלעך מיט יויך. ער גלויבט נישט אין שוואועס, אבער — בלינ־טשעס עסט ער . . .

דער קולטוריסט האלט־אויף דעם שלעכטן רייאך פון דער רעלי־גיע, אן דעם קעז... ער באלזאמירט דעם לימבורגער דופט, ווי עפעס א „קולטור־ווערט" אין זיך אליין.

דער נישט־גלויביקער גלויביקער איז ווי א זעעוודיק־געווארענער וואס מאכט זיך אומיסנע בלינד, אוים הוילע סענטימענטן צו זיין אמאליקער בלינדשאפט. אינדערזועלבער צייט אבער, לערנט ער אנדערע, וואס זענען קיינמאל בלינד נישט געווען, אז מ'קען אריבערגיין דאס לעבן מיט פארמאכטע אויגן, בעאיים ער אליין האלט בלויז צוגע־מאכט די אויגן אין זיין מאדערנעם אויטאמאביל, וואו דער שאופער (ציוויליזאציע) האט אפענע אויגן!

:: :: ::

אויב די וועלט־קולטור זאל ווייטער אזוי קוואלן אין הונדערט טויזנט שפראכען באזונדער, וועט אין 10 טויזנט יאר ארום, שטעלן מיר זיך פאר, קיין שום געבילדעטער מענטש נישט קענען מער ווי די קאטאלאגן וואו עס זענען פארצייכנט די ביליאנען ביכער, וואס וועלן האבן אויפגעוואקסן אין די אלע הונדערט טויזנט שפראכן.

וואס וועט מען טוען?

מי וועט גארנישט טוען. די אלוועלטלעכע סאוויעטן וועלן פי־לעווען אלע שפראכן גלייך. פארפלאנצן אפילע נייע שפראכן. אויב א גרויסע צאל מענטשן וועלן דאס פארלאנגען. עס וועלן נישט זיין קיין הויכע שפראכן און קיין נידעריקע שפראכן. אלע שפראכן וועלן וואקסן נישט אין א גלאז־גארטן, נאר אין דרויסן. נישט מער טאמער וועט זיך א שפראך איינשפארן און וועלן שטארבן, וועט מען זי לאזן. מי וועט זי נישט מוטשן מיט געוואלט, אז זי זאל לעבן. מי וועט נישט שטיין בא איר טויטן־בעט און איר שרייען אין אויער אריין: „מוזט לעבן, שפראכעניו! אז דו האסט שוין געלעבט 110 יאר, זיידע־לעבן, מוזטו שוין לעבן ווייטער אויך! מוזטו שוין לעבן „אייביק"!

דער נאטירלעכער, אומגעצוואונגענער אפקלויב פון שפראך, וועט פירן דאצו, אז אין א וועלט וואס איז היינט (צוליב

די נייע באַוועג־מיטלען) געוואָרן נישט גרעסער ווי אַמאָל איז געווען איין לאַנד, זאָל מען זיך נישט פּלאָנטערן אין הונדערט־טויזנט לע־שוינעס, זאָל מען נישט טרייבן קיין קולט פון דער צונג אָפּן כעשבען פונם געדאַנק. מיר שטעלן זיך פאָר: אַז אַף איין אוניווערסאַלער שפּראַך וועט אַוואַדע זיין גרינגער צו באַשאַפן קונסט־און־וויסנשאַפט ווערטן ווי אַף טויזנט שפּראַכן.

אַז אַ ביליאָן מענטשן וועלן מיט געדאַנק און צונג נוצן אַ שפּראַך דורך יאָרהונדערטן — שטעלט אייך פאָר ווי אומענדלעך רייך די שפּראַך וועט ווערן.

וועט די נאַטירלעך־אָפּגעקליבענע שפּראַך זיין ענגליש?, פראַנ־צויזיש?, דייטש?, קאַלמיקיש?, אידיש?, רומעניש?, איטאַליעניש? וועט עס זיין אַ סינטעז פון פילע לעבעדיקע שפּראַכן? ווער קען דאָס וויסן פאָראויס? איין זאַך איז קלאָר: אַ וועלט־סאָוויעט וועט פון אַלע טויטע שפּראַך־בוימער דעם זאַפט און טאַם און רייעך ארויסציען, און דעם וואונדערלעכן קולטור־עקסטראַקט באַהאַלטן אין פאַרזיגלטע פלעשער אַף אַלע דוירעס און מיט דעם־אַ קווינטעסענצירטן שפּראַך־שטאָף באַשמעקן די לעצט־אָפּגעקליבענע שפּראַך. עס זאָל זיין ווי דער לעגענדאַרישער „מן" — יעדער זאָל אין דעם קענען פילן וואָס פאַר אַ טאַם ער האָט צום ליבסטן.

אין שאַפּ, אין גאַס, אין קאַפּיי

ס'איז פֿאַראַן אַ רעגל, אַפּאַנים, בײַ די שריפֿטזעצער, אַז אַלע מאַנוסקריפּטן, וואָס מ'גיט צום זעצן, מוזן זײַן געשריבן מיט טינט־און־פֿעדער.

בײַ מיר, ווייסט איר־זשע, איז אָבער זייער אַ שלעכטע, זייער אַ נערוועאישע האַנטשריפֿט. דאָצו בין איך אַ ביטערער פֿען־מעכאַניק. אין די 25 יאָר, וואָס איך מאַך אויסיעס אױף פּאַפּיר, האָב איך מיך נישט אויסגעלערנט די מעלאָכע פֿון אויסוואַשן די „ענגלישע פֿעדער", האַלטן ריין דאָס ביסל גאָלד, וואָס איז אָפּן שפּיץ. דאַפֿאַר שרייב איך צומייסטן מיט אַ בלײַ. אַ שרייב־פּענדל האָט אַ מאַילע, וואָס סי רינט נישט, סי קלעקט נישט, סי פֿאַרשמירט נישט די פֿינגער און סי קאַפּריזעוועט זיך נישט, ווען סי קומט צו גלאַנציקע פּלאַכן.

מײַנע קסאַוויאַדן קומען קימאַט שטענדיק אַרויס בעסער, ווען זיי זענען געשריבן מיט בלײַ. זענען ריינער צו לעזן. די אויסיעס זענען דײַטלעכער און ווען איך דאַרף אויסשטרײַכן עפּעס—מעק איך אויס מיטן מעקער און שרייב אָן אױף ס'נײַ מיט ריינערע און שוואַרצערע אויסיעס. אױף טינט־געשריבענע בלעטלעך קען איך דאָס נישט טאָן. שרייב איך און מעק, שטעל קאַטשערעס מיט לאָפּעטעס איינס אױף ס'אַנדערע און סי קומט אַרויס ווי אַ שוואַרץ־יאָר.

איז דאָך, דאַכט זיך, דער סייכל מיסכאַיעוו, אַז אַדראַבע: לאָז ער שרייבן מיט אַ בלײַפֿעדער. וואָס אַרט עס עמיצן, אַ שטייגער, מיט וואָס איינער שרייבט, אַבי סי קומט אַרויס ריין צום לעזן, און דער כאַווער זעצער דאַרף זיך די אויגן נישט אַרויסנעמען?

גייט זשע פֿרעגט באַם כאַווער „סטאַרשע„ פֿון אונדזער דרוקשאַפּ! אַז ער דערזעט מײַנעם אַ מאַנוסקריפּט, געשריבן מיט אַ בלײַ, איז ער גרייט מיך דווירעס צו זײַן. „ער וועט עס נישט דרוקן". „די זעצער נעמען זיך אַרויס די אויגן". „ער איז נישט כוילע צו שרייבן מיט טינט". „וואו איז עס געהערט געוואָרן".

שרייב איך היינטיקסמאָל מײַן טינט־און־פֿעדער מיט טינט. וועלן די זעצער האָבן מער אַרבעט אַרויסצוקריכן פֿון מײַנע קאַטשערעס־און־לאָפּעטעס, און מיר אַליין וועט אויך זײַן אַסאַך שווערער דאָס שרייבן. נאָר סי מאַכט נישט אויס. אַבי דאָס געזעץ ווערט אָפּגעהיט.

:: :: ::

ווי זאָגט איר: ס'איז שוין לאַנג שטיל געווען! טאַמער האָב איך כאַטש אין דרוקשאַפּ נאָך אַ פּאָר כּאָווירים, מיט וועמען איך בין נישט צעקריגט, דאַרף מיך דער גוטער יאָר אָנטראָגן מיט דעם־אַ פּריערדיקן נאָטיץ!

:: :: ::

. . . געזעסן באַ אַ פּויעלציאָניסט אין צימערל, געטרונקען טיי און געמישט מיט זיין פאַלש-זילבערן לעפעלע.

האָבן מיר זיך צעשמועסט וועגן די „אמאַליקע גוטע יאָרן", ווען איך בין אַליין שיר־שיר געוואָרן אַ פּויעל־ציאָניסט, נאָר דאָס האַרץ איז מיר אַביסל געשטאַנען אין וועג.

היינט זענען אונדזערע וועגן צעשיידט. ער פאָרט אַף אַ גוט־אָנגעזאָטלט פערד קיין מיזרעך. איך גיי צופוס קיין מאַירעוו. ער עסט ברויט באַשמירט (שוואַכלעך) מיט ציאָניסטישער פּוטער. איך עס ברויט מיט זאַלץ, און דאָס זאַלץ איז אָפט זאַמד (מ'בייט עס איבער אין זאַלצמעסטל).

זיצט צישן אונדז צוויי אַ דריטע, אַן אומפּאַרטייאיש און ניש־קאָשעדיק מיידל. וויל זי וויסן: אייגנטלעך וואָס איז דער כּילעק צישן לינקע פּויעלע־ציאָניסטן און קאָמוניסטן?

איך ענטפער איר אַזוי קלאָר ווי מעגלעך. אָבער זי ווערט דאַפון נישט קליגער. קלאָרע רייד זענען אָפט ווי קלאָר וואַסער — מי זעט דורך זיי אַף דער אַנדערער זייט אַריבער.

אַ מאָשל קען אַמאָל העלפן.

צי איך אַרויס פון מיין מעשאָלים־פּעסל אַ מאָשל מיט אַ אידן, וואָס טרינקט זיך באַם ברעג יאַם, אין סי־געיט. איך און ער (דער פּויעל־ציאָניסט) זיצן נישט וויט פון דעם אָרט, וואו דער מענטש טרינקט זיך, און מיר רעדן וועגן . . . ליטעראַטור. מיטאַמאָל דער־הערן מיר אַ געשריי: „געוואַלט, ראַטעוועט אַ אידן!" וואָס פּאַסירט? איך (אָדער דו דער קאָמוניסט) שפּרינג אַריין און פריף ראַטעווען דעם גאַנצן מענטשן. מיין פריינט אָבער, דער „לינקער פּויאַלע־ציאָניסט", גייט פּאַוואָליע אַריין אין וואַסער אַריין, מאַכט צומערשט אַ „שעהאַקל" איבערן יאַם, דערנאָך פריפט ער ראַטעווען בלויז אַ טייל פון דעם טרינקענדיקן.

בעאיים איך מיש די טיי מיט דעם פּויעל־ציאָניסטישן פאַלש־זילבערן לעפעלע, פיר איך אונטער מיין לאַנגן מאָשל אין דער ברייט: קאָמוניסטן גלויבן, אַז מ'קען ראַטעווען דעם גאַנצן מענטשן

אָדער גאַרנישט. אַנדערע (דר. חיים זשיטלאָווסקי, אַשטייגער) גלויבן, אַז מ׳קען ראַטעווען אַ האַלב־דערטרונקענעם צוביסלעכווייז!

:: :: ::

די סאָציאַל־דעמאָקראַטן זענען דעם אַרבעטערס רואיקע, פײַנע קלעזמער. אַז דער אַרבעטער טרינקט זיך אין אַ ים פון עקאָנאָמישער נויט, זיצט אַ קאַפּעליע מיט „רויזע בעקלעך„ באַם ברעג ים, און מ׳שפּילט אויף אַ פרייַלעכס, קעדיי אייך צו פאַרווײַלן די שווערע צייט פון דערטרונקען ווערן.

:: :: ::

מיר אַלע אין רעדאַקציע „פרייהייט” האָבן, אַף דער אייצע פון כאַווער מ. אָלגין, אויפגעהערט זיך אירצן איינס ס׳אַנדערע. וואָס פאַר־אַ אירצן זיך באַ באָלשעוויקעס? וואָס פאַר־אַ צערעמאָניען זיך, בעאיים מי ליגט אין די גריבער און מי וואַרט אַפן סוינע?

זייער פיין פון דיר, מיין פּראַקטיקער כאַווער מ. אָלגין!

נאָר אויב שוין יאָ אַזוי, מאַך איך אַ פאָרשלאָג, אַז אויך די רעדאַקציע זאָל אויפהערן זיך אַליין צו אירצן, זאָל אויפהערן צו שרייבן וועגן זיך בעלאָשן־ראַבים.

דער רעדאַקטאָר זאָל נישט שרייבן „מיר”, ווען ער מיינט „איך”.

נאָך מיין מיינונג, איז אַסאַך באַשיידענער צו זאָגן וועגן זיך אַליין „איך האָב היינט געגעסן וועטשערע”, ווי „מיר האָבן היינט געגעסן וועטשערע”, אָדער „מייַן ווייב איז געלעגן געוואָרן”, אָנשטאָט „אונדזער ווייב איז געלעגן געוואָרן”.

:: :: ::

אַקוראַט 10 יאָר נאָך א. וויַיטערס טויט האָט זיך „ש. יעזוסל ניגער” דערמאָנט, אַז ער (ש. נ.) האָט אים פאַלש אָפּגעשאַצט, און אַז ער איז גאַרנישט געווען אַזאַ שלעכטער שרייבער, ווי ער (יעזוסל) האָט געמיינט.

דאָס טאַינען דאָך אַלע „שלעכטע מענטשן”, אַז די „יאָרצייט־מיינונגען” פון אונדזערע קריטיקער זענען היפּש אַנדערש פון די מיינונגען, וואָס זיי האָבן וועגן אַ מענטשן מיט 10 יאָר איידער ער שטאַרבט!...

:: :: ::

עס זענען דאָ שרייבער, וואָס לעבן בלויז צוליב דער אויפשריפט אַף זייער מאַצייווע.

לעמאָשל אברהם רייזען:

אַז ער גיט דעם קעלנער 5 דאָלאַר טרינקגעלט — דאָס ווייסט

„די געשיכטע". אָבער אַז ער בּאַרגט בּאַ מיר די 5 דאָלאַר און גיט נישט אָפּ — דאָס ווייסט שוין „די געשיכטע" נישט!

אַז ער לויבּט קימאַט אַלע יונגע שרייבּער — דאָס ווייסט „די געשיכטע" און זי פאַרשרייבּט עס אָפּן כּעשבּן פון זיין גוט האַרץ. אַז ער האָט מוירע זיך איינצורייסן מיטן מינדסטן טינט־שמירער, יענער זאָל, כּאַלילע, נישט אָנרירן זיין קרוין — דאָס איז שוין „די געשיכטע" נישט מעכויעוו צו וויסן.

אַז ער לעבּט ווי אַ „בּאָהעם" — דאָס זעט „די געשיכטע", וואָרין ער טרינקט דאָך ווייַן און הוליעט בּיזן ווייסן טאָג אַריין. אָבער אַז ער טראָגט רויט־וואָרעמע זאָקן — דאָס קען שוין „די געשיכטע" נישט זען, וואָרין „די געשיכטע" לויזט נישט קיין זאָקן!...

:: :: ::

אויבּ דער צוועק פון דער לאַטייניזירונג פון דער אידישער שריפט איז צו מאַכן אונדזער „שפּראַך צוגענגלעך צו די נישט־אידן", וואָלט שוין גלייכער געווען מי זאָל אינגאַנצן רעדן אָף . . . נישט־אידיש. אויבּ אַ לאַנגע נאָז איז מיאוסער פון אַ קורצער נאָז, וואָס וועט שוין מ'שטיין געזאָגט העלפן, אַז מי וועט זי אָפּשמירן מיט פּיליטור?

:: :: ::

ציאָניסטישע אידישיסטן

מיר איז אָפּט אַ גרויס כּידעש אָף די „ציאָניסטישע" אידישיסטן, וואָס בּייזערן זיך קעגן „לאָשן־קוידעש".

איך אַליין האַלט, אַז „ס'לאַנד פון די אָוועס„ און „ס'לאָשן פון די אָוועס" קענען נישט צעשיידט ווערן.

עס איז אונדזער ראָמאַנטיק, אונדזערע יונגע יאָרן אין כּיידער: אַ בּיים־האַמיקדעש, אַ מישקן, אַ כּוישן־וועאייפעד, אַ קויהען־גאָדל, לעמער־זאַדיקעס, נירן־פעטס, טייך כּידעקל, אַבּאַשווייִרעש.

— וואָס קען זיין ראָמאַנטישער?

פאַר מיר איז אי דאָס „הייליקע לאָשן" אי דאָס „הייליקע לאַנד" די אָרימע יערושע, וואָס איז פאַרזשאַווערט געוואָרן אָפּן בּוידעם.

שלעפּסטו זי אַמאָל אַרויס פון דעם צעפּאַלענעם קופערט, די „יערושע", און בּאַ דעם לעכט וואָס איז דורכגעזייפּט דורך בּוידעם־שפּינוועבּס, בּאַטראַכסטו דאָס אַלטע בּאַגאַזש און... בּענקסט אַבּיסל.

אָבער פון בּוידעם אַראָפּנעמען דאָס אַלטע רענצל און עס נוצן, דאָס פאַלט מיר נישט איין!

ווי ס'פאַלט מיר נישט איין אַראָפּצונעמען פון בּוידעם מיין

עלטערבאָבעס סאַמעט־שייטל און עס געבן פאַר אַ מאַטאָנע צו מיין זונס קאַלע...

די אָבער וואָס האַלטן פון דער „באַסמאַלקע ציאָן" דאַרפן זיך נישט שטעלן קעגן איר לאָשן...

אויב אַ מעס עסט, דאַרף ער עסן מאַציייוועס.

:: :: ::

איך מאָל מיר אָפּ: אַ איד מיט צוויי לאַנגע געקרייזעלטע פּייעס, — אַז איינע איז גראָ, קען די אַנדערע נישט זיין בלאָנד.

אויב אָפּשערן — איז אָפּשערן ביידע פּייעס, אָדער — גאָרנישט.

„ציאָן" אַליין, אָן העברייאיש, איז ווי אַ מענטש מיט איין פּייע: קאָמיש און נישט שיין פאַרן אויג.

:: :: ::

די קוואַלן פון אידיש? טייטש־כומעש, ברודער, טייטש־כומעש!

דער אָנהויב פון „שלעכטן דייטש" איז דער ריינסטער קוואַל פון ריינעם אידיש.

אַ וואַסער קען זיך לייטערן דורך זאַמד, נאָכדעם ווי עס איז ווייט אַוועק פונעם קוואַל, קען אַפילע זיך באַהעפטן מיט אַ טייך, אָדער מיטן יאַם, אָבער אייגענער ווי ס'איז באַם קוואַלבלעזל, וועט עס קיינמאָל נישט זיין.

:: :: ::

פראַגע:

אויב איך גלויב נישט, אַז ליטעראַטור איז אַ מאַלעכעס־האַקוי־דעש, פאַרוואָס־זשע פאַרנעם איך מיך מיט ליטעראַטור און נישט מיט שניידעריי?

ענטפער:

וויפל שניידער גלויבן דען, אַז זייער אַרבעט איז אַ „הייליקע אַרבעט"? פונדעסן פאַלט אייך נישט איין צוצוגיין צו אַ שניידער וואָס פאַרנעמט זיך מיט שער־און־נאָדל שוין קנאַפּע 25 יאָר, און אים פרעגן „פאַרוואָס ווערסטו נישט קיין... שוסטער?"

אונדזער פאַך איז נישט „הייליק", און נישט אומהייליק. נאָר אַ גוטער באַלמעלאָכע האָט ליב זיין פאַך. האַלט צומאָלעס ערשטן ריין זיינע אַרבעט־געצייגן און זעט אָכוץ דעם, אַז די אַרבעט אַליין זאָל אַרויסקומען אַקוראַט.

אַ טייל שניידער האָבן ליב פוצן מיט טאַשמעס, אַנדערע האָבן ליב פראָסטע אַרבעט. דער איקער אָבער איז, אַז מען זאָל נעמען

א מאַס (מיטן אייגענעם אויג) נישט אַף זיך, נאָר אַף יענעם. וואָרין אויב נישט, וועסטו עס מוזן אַליין טראָגן.

:: :: ::

שניידעריש גערעדט, איז א „ליטעראַט„ געגליכן צו א „באַסאָר־ווערדאַמסקי שניידער".

א טייל מאַכן קליידער מיט קנעפּ, א טייל מיט שנאַלן, א טייל מיט „בלינדע פּיטעלקעס", און א טייל מיט „געהאַקטע", אָבער בלויז „שטעפּאַמאַנען" שטעפּן קליידער און פאַרשטעפּן די אַרבל, מ'זאָל זיי נישט קענען אָנטאָן.

:: :: ::

אין שניידעריי, ווי אין דער ליטעראַטור, איז פאַראַן „אַרבעט" און „קרעאַציעס".

שניידער, וואָס קענען נישט מאַכן קיין גלייכע נעט, גייען אַוועק אַף דער פינפטער עוועניו, עפּענען א שאַפּ מיט... אָנשטעל. און מיט אַסאַך דירע־געלט, און מיט א „ניגער בא דער טיר", און מאַכן . . . „שאַפּונגען".

אַף ענגליש: קריאייטאָנס.

אַף א „שאַפונג" פרעגט מען קיין קאַשעס נישט.

עס איז יעבידיש, פּריציש עקסקלוסיוו!

אַז א „קריאייטאָר" מאַכט אַמאָל א בלינדן טאָעס און פאַרשניידט אַן אַרבל, לאָזט ער אַרויס א „שאַפונג" מיט איין אַרבל. פאַרגלאָצט דערביי די אויגן און זאָגט: „אַדינאַרבעליזם", א נייע ריכטונג אין דער קונסט.

אַז א „שאַפער" האָט נעבעך נישט גענוג סכוירע אַף א גאַנצן בעגעד, מאַכט ער א קלייד ביז צום פּופּיק, און זאָגט, אַז די אַנדערע העלפט מוז דער „קאַסטימער" אַליין צוטראַכטן. דאָס רופט ער אָן: מיסטיק, קאַבאַלע, סאָד...

דער עמעסער סאָד דאַביי איז, אַז סיכאַפּט נישט קיין געוואַנט!

:: :: ::

ניין, קאָלעגע ה. לייוויק, מיר זענען נישט געבוירן געוואָרן צו זיין „קינדער מיט בענקענדיקע הערצלעך".

מיר זענען געבוירן געוואָרן אויסצובענקן דאָס ביסל בענקעניש און... זיך אויסלערנען א מעלאָכע, און זיך זעצן אַרבעטן.

אָן כיטרען, קינדערשן אָנשטעל.

און, אַז מיר קריגן א נידעריקן צייכן פון אונדזערע לערער, דאַרפן מיר נישט ווערן נאָך קינדערשער, און זיך אַוועקזעצן וויינען. נאָר פאַרקערט: מיר דאַרפן זיך א נעם־טון לערנען!

אויסצוג פון א רעדע

(געהאַלטן צו דער געלעגנהייט פון אויטאָרס 50־יאָריקן יובילוי, שבת אָוונט, דעם 9טן מערץ, אין סענט ניקאָלאַס פּאַלאַס, ניו־יאָרק)

:: :: ::

כּאַוויירים:

איך שליס זיך אָן מיט אייך אין דער גרינגער אויפגאַבע פון ארויסבאַגלייטן אין זייער לעצטער רו אַריין משה נאַדיר'ס 50 אָפּגעלעבטע יאָר.

זיך אומקערנדיק פון דער דאָזיקער אומווירקזאַמער דעמאָנסטראַציע קענגן אַלט ווערן, וואָס מ'רופט עס אָף פּאָעטישן לאָשן „יובילוי", און אומקוקנדיק זיך איבערן אַקסל אָף די דערמאָנטע יאָרן, אין וועלכע אַסאַך ליטעראַריש וואַסער און ניט ווינציק קעמפער־בלוט איז אָפּגערונען, שווינדלט אַזש פאַר די אויגן פון דעם גוואַלדיקן שפּאַן וואָס די צייט האָט איבער אונדז געמאַכט.

אויב עס איז דערלויבט אָף דער קאָנווע פון מאַסנקאַמף צו ווייזן אויך דעם יאַכיד, ווייל איך זאָגן אַז פון די „ווילדע רויזן", וואָס האָבן געבליט אין מיין קליינבירגערלעכן „ווילדן ווערטערוואַלד", וואו איך האָב אין ערשטן פּעריאָד פון מיין שריפטשטעלערישער טעטיגקייט ארומגעבלאָנקעט אַן איינזאַמער, אַ מעלאַנכאָלישער, אַ קאַפּריזנער, ביז צו מיין היינטיקער פּאָזיציע פון אָנשפּאַרן זיך אָף פּען און ביקס און שטייען אָפן וואַך־פּאָסטן אין אַ „וועלט מיט ארבעט", איז, אָן סאָפעק, אַ גרויס וואונדער אין מיין לעבן געשען, פאַר וועלכן (וואונדער) איך בין דאַנק־שולדיק אייך ארבעטנדיקע, קעמפנדיקע אין ענטוזיאַזם־גליענדיקע מאַסן, וואָס — באַוועגט דורך אַן אומשטערבלעכער ליבע צו דער מענטשהייט — פלאַמט איר מיט שטערבלעכן האַס אָט קעגן די אַלע וועלכע ברעכן אונדזער נאַקען אינם גאָלדענעם יאָך פון קאַפּיטאַליזם. און כאָטש דער באַרג, צו וועלכן אונדזער אויג קוקט אַרויף, איז שטענדיק העכער ווי דער מענטש אַליין, איז דאָס אָבער פאַר די מוטיקע און ניכטערע קיין סיבע ניט פאַרוואָס זיי זאָלן זיך צו באַרג־קלעטערונג ניט באַשליסן.

בלויז די דיכטער וואָס וויקלען זיך איין אין פּורפּורוואָל פון קלאָמערשטיקער פּיעטעט און פּיעשטשען זיך באַ זייערע נעשאָמעס ווי פאַרליבטע קעץ פאַר די קאָטערס, קאָנען אָפּהענטיק ווערן דערפון, וואָס „דער ציל איז הויך און די פיס זענען קורץ".

דער אָנהויב פון מיין איבערגאַנג פון טאָליקער בירגערלעכער
איינזאַמקייט צו באַרגיגער ציל־באַוואוסטקייט האָט נאָך אין מיר —
פאַר אַ לאַנגער צייט — אַנאַרכיסטישע שפּורן איבערגעלאָזט. דעריבער
האָב איך נאָך אַ געוויסע צייט צו דער לענינשער הויכקייט געקלעטערט
—איינינקער אַליין, אין לירישער איינזאַמקייט, אָפט קאָפּשווינדל באַ־
קומען אַראָפּקוקנדיק אין די אָפּגרונטן, וואו מיינע יונגע יאָרן האָבן
גערוישט אין צעזאָטענע שטראָמען. ביז איך האָב מיך דערמאָנט, אַז
בערג־שטייגער מוזן זיך — ערשטנס: צעגויפריידן איינער מיטן
אַנדערן און — צווייטנס: אַ וועגווייזער האָבן און... אַ קאָמפּאַס.

נאָך יאָרנלאַנגן איבערבראָך פון מיינע אָנשויאונגען איבער וועלט
און מענטש, נאָך דער וואַסערפּראָבע, וואָס איז באַשטאַנען אין מיין
איבערגיין פון אידעאָלאָגישער אומבאַוואָפנטקייט צו דעם שיינעם
זשעסט פון ליטעראַרישן וואַפנטרעגער, ביז דער פייער־פּראָבע באַ דער
ציון־וואַקכאַנאַליע, שטיי איך איצט פאַר אייך, כאַווירים, אָט־אַזוי־אָ
מיט לייב און מיט לעבן צונויפגעבונדן, נאָכגייענדיק אין די טריט
פון אונדזערע גרויסע פירער, לענין און סטאַלין. די אויגן שטענדיק
צום וויסנשאַפטלעכן מאַרקסיסטישן קאָמפּאַס געווענדט, אָבער קיינמאָל
ניט באַזונדער, קיינמאָל ניט אָפּגעבונדן פון די קעמפנדיקע מאַסן.

פון אַ מיטלשטאַנדלעכן שרייבער מיט קאָלערליי פּריווילעגיעס און
גאָר קיין איסכאַיוועס ניט צו קיינעם, בין איך, אַ דאַנק דעם אימפּעט
און אָנרעג פון די פּראָלעטאַרישע קאַמפן, גליקלעך, קאָן איך זאָגן,
אָנגעקומען צו דער שטופע פון אַ שריפטשטעלער מיט אַ פולער פאַר־
פליכטונג צום אַרבעטער־קלאַס און אָן שום דיכטערישע פּריווילעגיעס,
סיידן אויב מען זאָל רעכענען פאַר אַ גרויסער פּריווילעגיע דאָס רעכט
צו טראָגן אַזאַ גרויסאַרטיקע איסכאַיוועס צום קעמפנדיקן פּראָלעטאַ־
ריאַט.

פאַרוואָס זענען מיינע ליטעראַרישע ערשטלינג־פּרוכטן געווען
אַזוי פול מיט טערפּקן טרויער און פאַרלאָרנקייט? עס איז געקומען
דערפון, וואָס דער דעמאָלסדיקער מעטאָד מיינער פון פּראָטעסט קעגן
דער בורזשואַזער וועלט איז געווען — ניט זעלבסט־קריטיק, נאָר
זעלבסט־באַשפּייאונג.

דער שפּיי אַף זיך אַליין, ווי אַ לינדערונג־מיטל פאַר דעם ברע־
נענדיקן און נאָגנדיקן „וועלטשמערץ", איז געקומען, דענק איך, צום
העכסטן אויסדרוק אין מיינע „פון־מענטש־צו־מענטשלעכע" נעשאָ־
מע קראַצערייען. אַף אַ מינוט האָט דאָס באַפרידיקט און די זעלבסט־
ביטערקייט געשטילט. „איך בין אַליין די אָפּגייענדיקע, די מיעסע,

די בורזשואזע וועלט", האָב איך דעקלאַמירט קעגן שפיגל. „איך בין אַליין די אונטערגייענדיקע זון. דער אָפּלויפנדיקער שוים. דער פון ליכט איבערגעשראָקענער שאָטן". אָבער באַלד האָב איך זיך געכאַפּט, אַז שפּייען אַף זיך אַליין איז גאָר קיין אויפטו ניט פאַר אַ מענטשן, וואָס רעכנט נאָך צו לעבן מיט זיך זעלבסט אַ לענגערע צייט. דעמאָלט האָב איך אָנגעהויבן פאַרשטייען, אַז דאָס וואָס וואַסער און ווינט פּאַסן זיך גרינג־צו צו יעדער קיילע איז נאָך ניט קיין באַווייז אַז אַ לעבעדיקער מענטש פון ביין און בלוט, דאַרף גיין אין זייערע גרינגע פּאָעטישע וועגן... און אַז איך האָב מיך און יענעם איבער־גאַנג־פּעריאָד צום צווייטן עקסטרעם אַ וואָרף געטאָן, האָט זיך באַקומען, אַז איך האָב ווי אַ שטיקל העפקער־פּלאַם זיך צו גאָר־ניט צוגעפּאַסט. אַלע ועפעסן וואָס האָבן מיך געוואָלט פּענטן — פאַרברענט אַף אַש.

אויך דאָס גייט אַריין אין שווערן יסורים־צעטל פון אידייאישן איבערבראָך.

דער רייפער פּראָלעטאַרישער שרייבער באַנעמט מיט זיינע כושים ווי מיט זיין קלאַסן־אינטואיציע די וויכטיקייט פון דיסציפּלינירטער צונויפבאַהעפטונג מיט די מאַסן, און איינמאָל האָסטו דיין קלאַסנ־אָנגעהעריגקייט דערקענט, טאָרסטו ניט לויז אַרומוואַרפן־זיך ווי רויער אייזן־גרוד, נאָר רואיק און אַלץ־אויספילנדיק זיך צו די קלאַסן־ווענט צוגיסן. און געדיינקט, איר כאַווירים, וואָס איר לאָזט זיך נאָך אַמאָל באַאיינפלוסן פון דעם „ריין־קינסטלערישן" ראָמאַן אין דער בורשואזער צייטונג אָדער פון דעם געקרייזלטן ליד אין אַ באַלעבאַ־טישן זשורנאַל — געדיינקט, אַז בלינד־מאַכן קאָן מען ניט נאָר דורכ־דעם, וואָס מען האַלט אַ מענטשן צו־לאַנג אין דער פינצטערניש, נאָר אויך מיט דעם וואָס מען שטעלט אָן אַ צו־בליאַסקעדיק ליכט אַף זיין פּאָנים... דער „שיינקייט־גלאַנץ" פון בורזשואזער קונסט איז אָט אַזאַ מין שעדלעכער פאַרבלענדונג־מיטל! אָנגעשטעלט אַף אייער אויג, וואָס איז שטענדיק איבערגעשראָקן און פינטלדיק ווען עס קומט צו „עסטעטישע ווערטן", צילט עס ניט אייער וועג צו באַלויכטן, נאָר אייך צו פאַרבלענדן, אייער געזונטע זע־קראַפט צו אַטראָפירן.

אָט דאָ ניט לאַנג ערשט האָט אַ בורזשואזער פּראָפעסאָר פּראָק־לאַמירט, אַז די אויפגאַבע פון די קאַלעדזשעס איז ניט לערנען „וואָס" צו דיינקען, נאָר „ווי" צו דיינקען. דאָמיט האָט ער געמיינט צו זאָגן, אַז די שיין־דענקעריי איז דער סאַמע איקער, ד. ה.: אַז דער טראָפּ דאַרף געלייגט ווערן אַף דער דיקציע פון גייסט, ניט אַף זיין אינהאַלט,

וואָס דאָס איז, פאַרשטייט זיך, אַ דאָפּלטער ליגן. ערשטנס, לערנען די קאַפּיטאַליסטישע שולעס ניט נאָר דעם אויסערלעכן סטיל, דעם „ווי”, נאָר אויך די אידעאָלאָגיע פון זייער קלאַס, דעם „וואָס”. און צווייטנס, איז פאַר די מאַסן וואָס האָרעווען און בלוטיקן און הונגערן, די פאָרם־שיינקייט גאָרנישט וויכטיק, וואָרים ניט מיט דעם פּוסט־עלאָקוועטן „ווי” פאַרנעמען זיך די קעמפנדיקע מאַכנעס פון דעם פּראָלעטאַריאַט, נאָר מיט דעם באַדייטפולן „וואָס” פון אונדזער קלאַ־רער קאַמף־ליטעראַטור.

און דאָס וואָס די פּענקנעכט וואַרפן אונדז אויף, אַז מיר זענען געבוירענע „האַסערס”, קאָנען מיר דערויף ענטפערן, אַז מיט אונדזער ליבע האָבן מיר, דער פּראָלעטאַריאַט, די וועלט באַפעלקערט און איבערבאַפעלקערט, געגוג־קאָנ־נען־פליש האָבן מיר, אַ דאַנק אונדזער ליבע, צוגעשטעלט דער בורזשואַזיע, גענוג הונגער־שטאַרבער און וואָ־סאַלן און קנעכט און ברידער־מערדער און לאַקייען. איצט הייסט עס: מיט אונדזער קלאַסן-האַס, ווי אַן אויסדרוק פון אונדזער ליבע צו דעם מענטשלעכן געשלעכט, די פּרוכטבאַרע ליבע איינהאַלטן און האַסן, האַסן, האַסן. אַזוי לאַנג ביז די אורסיבע פון דעם האַס צווישן מענטש און מענטש — דער קאַפּיטאַליזם, וועט פולשטענדיק באַזיגט ווערן.

זאָלן די שלום אַשעס און זייערס גאַטונג זיך פאַרנעמען מיט „אַנטלויפונג־ליטעראַטור”, זאָלן די באַלעבאַטישע דיכטער שפּרייטן פון זייער פאַרנאַס בלויען „ווײַרויך” אַף צו פאַרטשאַדען און איינשלעפערן דאָס פאַרמוטשעטע געוויסן פון דער וועלט. מיר, פּראָלעטאַרישע שרייבער, גלויבן, אַז אין פאַל פון אַ גרויסער סרייפע, ווען די פלאַמען לעקן שוין די פענצטער, איז בעסער צו פּויקן טרעוואָגע אַביסל צו הויך, איידער צו זינגען אַ שלאָפּלידל אַביסל צו נידעריק.

דער זשענעווער „שאָלעם־פּראַק”, וואָס די קאַפּיטאַליסטישע בעס־טיע האָט אַרויפגעצויגן איבער איר גרויען זעלנערישן פעלד־מאַנטל וועט שוין היינט קיינעם ניט אָפּנאַרן. מיר ווייסן, אַז דער קאַפּיטאַליסטי־שער זייגער שלאָגט — מילכאָמע! מיר ווייסן אַז אַ כוואַליע פון פאַשיזם און שטאַט־כוליגאַניזם טראָגט זיך אַף די פליגלען פון יעדן נייעם פּאָליטישן ווינטל — סיי דאָס ווינטל קומט פון רעוורענד קאָג־לינ׳ס קלויסטערל, סיי ס׳בלאָזט פון היואי לאָנג׳ס אָדער מר. הוירסט׳ס אונטערערדישן פּאָליטישן קעלער, און סיי דאָס ווינטל קומט פון דעם מעכאַנישן לעצטן צאַפּל פון מר. רוזוועלט׳ס אויסגעשטאָפּטן „בלויען פויגל”. מיר באַגרייפן, אַז מיר שטייען פאַרן גרעסטן קראַפט־פאַרמעסט

אין דער געשיכטע פון דער וועלט. און כאָטש דאָס האַרץ איז אומרו־איק, ציטערן אָבער די הענט ניט, און וויפיל קאָרבאָנעס דאָס זאָל ניט קאָסטן, דער אויסגאַנג איז אַזוי זיכער ווי דער אויפגאַנג פון דער זון נאָך די פייער־דונערן פון דעם שטורעם.

מיר זאָגן אָפן: מיר וואָלטן זיך קיין בעסערס ניט געוואונטשן, ווי צו זיין אימשטאַנד מיט בלויזער טינט־און־פעדער אָנצושרייבן דעם טויט־אורטייל דער בעסטיע, וואָס הייסט אימפּעריאַליסטישע דעראָבע־רונג־מילכאָמע. מיר גלויבן אָבער, אַז אונדזערע וואונשען אין דעם פּראַט וועלן פון די „געטער" ניט אָנגענומען ווערן, סיידן דער פּראָ־לעטאַריאַט וועט אָט־די גוטע וואונטשן אונטערשפּאַרן מיט דער גאַנ־צער גיגאַנטן־קראַפט פון זיין פּאַראייניקטער פויסט.

ניין, גוט־מיינענדיקע „קאַלעגן" פון דער פען! איר וועט די נאַכט ניט אָפּשאַפן דורך דעם, וואָס איר וועט גיין שלאָפן אַלע טאָג פאַר זון־אונטערגאַנג און אויפשטיין נאָך זון־אויפגאַנג! אויך ניט מיט דעם, וואָס איר וועט די אויגן פאַרמאַכן און די פיינשמעקערישע נעז אין די זאַמדן פון קונסט־לעשעם־קונסט פאַרשטעקן...

ס'לעבן צווינגט, קאָלעגן, די אויגן אויפצומאַכן, ווי אומאַנגענעם דאָס זאָל ניט זיין. קוקן די פאַקטן גלייך אין פּאָנים אַריין. און גע־דיינקט, איר אידישע קאָלעגן פון דער פען: דער קלאַסן־באַוואוס־טער פּראָלעטאַריאַט ווייסט גענוי דעם כיליק צווישן דעם עמעסן סימפּאַ־טיקער, וואָס וועבט אַ באַנדאַזש פאַר די וואָס קומען אַרויס פאַר־וואונדעטע פון אונדזערע טעגלעכע שלאַכטן, ביז דעם קלאַמערשטיקן „פריינד", וואָס מאַכנדיק צוערשט אַליין די וואונד, וויל ער עס דער־נאָך פאַרגלעטן מיט אַ „גוט וואָרט" אָדער מיט אַ פלעסטערל...

און נאָך עפּעס: כאָטש מיר ליבן די ביקס ניט, פאַרפולקאָמען מיר זי אָבער קעגן אַלע, וואָס שפּאַרן זייער צוואַנגס הערשאַפט אָן אָפן קאַלטן געווער פון עקספּלואַטאַציע, אַף די פייער־געווערן פון אינטער־ווענץ קעגן אונדזער סאָוועטישן פאָטערלאַנד, און אַף אימפּעריאַליס־טישע פּראָפּיט מילכאָמעס ביכלאַל. מיר ליבן ניט דעם האַס — דער־פאַר שפּייען מיר אים פולשטענדיק אַרויס אַף די אַלע פאַרהאַסטע הענקערס.

אין נאָמען פון אונדזערע פּראָלעטאַרישע העלדן: רוזע, דימיט־ראָוו, ראַקאָשי, הערנדאָן, טעלמאַן, זאָגן מיר איבער דעם פילאָזאָפס ווערטער: „אַלעס וואָס איז מענטשלעך איז אונדז ניט פרעמד!" און וואָס איז נאָך מענטשלעכער ווי אָנשטאָט ווי שקלאַפן, ווי קנעכט, ווי הינט, צו וועלן לעבן ווי מענטשן?

דעריבער ווארפן מיר די בורזשואזע שרייבער אין פארוואשענעם פּנים אריין דעם ליגן, אז קאמוניסטן האבן ליב צו האסן. די געשיכטע פון די פּראלעטארישע קאמפן באווייזט, אז מיר איזדיעקעווען זיך קיינמאל ניט איבער קיין לעבעדיקן מענטשן און געווים טרייבט דער פּראלעטאריאט — ווען זיגרייך — ניט קיין ארגיעס מיט מענטשלעך בלוט. מיר פּארטיידיגן בלויז אונדזער פּאזיציע אלס די איינציקע היסטאריש־בארעכטיקטע אנפירער מיט דעם לעבן פון דער נייער קלאסנלאזער געזעלשאפט, וואס וועט געבויט ווערן אף די רואינעם פון דעם אלטן — שוין היינט האלב־כּארעוון, פּראפיט־סיסטעם, ווערליג דעם הערלעכן מוסטער פון דעם סאציאליסטישן אויפבוי אין לאנד פון דער פּראלעטארישער דיקטאטור, און פארטיידיגנדיק זיך האבן מיר אין זינען, אז דאס פארטיידיגן מיר ניט נאר אונדזערע אייגענע אינדיווידואליסטישע הויטן, נאר די גאנצע אנגעזאמלטע מענטשלעכע ציוויליזאציע קעגן די בארבארן פון פאשיזם אין אלע זיינע העסלעכע מענטשן־פרעסערישע פארמען.

ניין, מיר האבן ניט ליב צו האסן. מיר האבן אבער אומענדלעך פיינט דעם פארהאסטן קאפּיטאליזם, וועלכער ברענגט דער מענטשהייט אזוי פיל אומגליק און פּלאגן.

און צו די קלאגן, וועלכע ווארפן מיר אויף: סטייטש, ווי קאן מען אזוי ביטער ווי טאן מענטשן וואס מען איז ערשט ניט לאנג מיט זיי בא איין טיש געזעסן און געשריבן? ענטפער איך: ווייל עס טוט מיר אזוי וויי, דערפאר טו איך אזוי וויי.

און וואס אנבאלאנגט דאס אפשאפן פון פריוואט־איינגנטום, מיט וועלכן די באלעבעסלדיקע שרייבער סטראשן נאך אלץ די געגנט, איז וועלכן ארבעטער, וועלכן קליינבירגער אפילע קאן דאס היינט דערשרעקן בא א צושטאנד ווען קימאט א פינפטל פון דער גאנצער באפעלקערונג אונדזערער איז אפן רעליף־רייסטער! וואס פאר א פריוואט־איינגנטום האט איצט דער ארבעטער, דער ארימער פויער, דער מיטלשטאנד?

בא דער קעסיידער וואקסנדיקער ארבעטלאזיגקייט און קאפּיטאליסטישער אויסוועגס־לאזיגקייט וועט איניגיכן דאס גאנצע פריוואט־איינגנטום פון דעם פאלק — מיט דער אויסנאם פון א הייפעלע באנקירן און מאנאפּאליסטן — באשטיין פון א העמד אפן לייב און אמאל דאס אויך ניט!

פעדערשטריכן

בא די אַמעריקאַנער איז אַ מאָדע, אַז מען דאַרף געבן אַ שאַרף וואָרט" אָדער אַ גראָבן אויסדרוק. גיט מען דאָס אַף לאַטייִן, אַזוי, אַז בלויז געלערנטע, דערוואַקסענע מענטשן זאָלן עס פאַרשטיין, און יונגע אינגלעך און מיידלעך זאָלן נישט פאַרדאָרבן ווערן.

מיר קאָנען אַנשטאָט לאַטיין נוצן — רש"י־קסאַוו!

זייער ווייניק יונגע מענטשן פאַרשטייען די רש"י־דרוקשריפט, וועלן זיי עס איבערהיפּן.

:: :: ::

אין אַן ענגלישן זשורנאַל ווערט איצט אַנקעטיזירט די פראַגע: ווער איז מער סעקסועל? — דער פּרימיטיווער, צי דער גייסטיק־הויכער מענטש?

איך האַלט, אַז „גייסטיקע מענטשן" זענען בעטעווע מער „ליידנ־שאַפטלעך" ווי די אַנדערע.

וואָס פיינער דער גייסט פון אַ מענטשן, אַלץ מער טרייבט אים די נאַטור צו רעפּראָדוצירן, צו רעפּראָדוצירן דעם העכסטן ווערט פון גייסט!

די נאַטור, ווי אַ גוטע באַלעבאָסטע, האַלט אַן אויג אַף די ווערטפולע שטאָפן, מער ווי אַף די אַנדערע.

וואָס שענער דאָס „זונזעצנזיך", אַלץ מער איז דער פאָטאָגראַפיר־מייסטער אַ באַלן צו האָבן פון אים אַסאַך קלישייען.

:: :: ::

בא אַ טייל שרייבער איז דאָס שרייבן אַ פּראָצעס פון באַ־פרייען־זיך פון זייער צופיל, בא אַנדערע ווידער איז דאָס אַ פּראָ־צעס אָנצופילן דעם אייגענעם צו־ווייניק.

די ערשטע ווערן פרייער און גרינגער מיט יעדן העלד, וואָס זיי „שאַפן־אַרויס" פון זיך. די אַנדערע — ווערן מיט יעדן ניי־באַשאַ־פענעם „טיפּ" אַזוי פאַרוואָרפן, אַז זייער „אינעווייניק" באַקומט מיט דער צייט דאָס אויסזען פון אַן אַלט מעבל־געשעפט: מ'קען זיך דאָרט נישט אַ ריר טון. טאָמער יאָ — וואַרפט מען דאָרט אום אַלטע לאָמפן און מען קערט־איבער בענקעלעך.

:: :: ::

מ'קאָן אפילע בקירען: צי זאָל דער שרייבער אַריינשרייבן אין זיך אַריין אָדער פון זיך אַרויס?

ווען די „אינזיכיסטן” האָבן סייכל, וואָלטן זיי אַף אָט־דעם־אָ אידייע־קלעצל אָנגעוויקלט די גאַנצע טעאָריע וועגן זייער טוירע, וואָס איז (קענטיק) איבערגעניצעוועט פון איימי לאָועל און גערטרוד שטיין.

:: :: ::

צישן די „טויזנט־און־איין־נאַכטיגאַלן” פון אונדזער ליטעראַטור זענען פאַראַן העכער 900 אַזוינע וואָס זינגען בלויז . . . קראָכמאַל און צוקער.

דאָס איז זייער שעדלעך פאַרן לעזערס געזונט.

מ'וואָלט בידאַרפט איינפירן „ליטעראַרישע קאַלאָריס” פאַר אַ באַלאַנסירטער גייסטיקער דיעטע.

אַנישט וועלן מיר אײַנגיכן אָנהויבן צו לײַדן ענטוועדער פון אויסצערונג, אָדער פון אַ קראַנקלעכן פעט־ווערן.

דער איקער איז אַ מאַנגל אין וויטאַמינען („וויטאַמיינס”) בא די, וואָס שטעלן־צו אונדזער ווייס־ברויט — אונדזער פּאָעזיע...

ביקלאַל איז צופיל ווייסברויט (פּאָעזיע) אומגעזונט.

מיר דאַרפן מער גראָבע דערציילער. קאָרן־ראַזאָווע סקיצלער, שוואַרצברויטיקע ראָמאַנען־שרייבער.

מיר זענען ערשט אַרויס פון אונדזערע זיבן הונגער־יאָר, דאַריבער איז בא אונדז . . . לויטער פּאָעזיע, לויטער ווייסע כאַלע.

:: :: ::

„די צאָרע מיט דער אידישער ליטעראַטור איז — — —”.

אין סאָוועטנפאַרבאַנד איז דער שפּאָגלנייער, קאַנצעליאַרישער בעגעד אַף אונדזער שפּראַך, וואָס איז געוואוינט צו לעבן אָרעם אָבער געראַם.

דאָ הי אין אַמעריקע (און אויך אין פּוילן) די לערערשע־ליטעראַטור — ד. ה. די ליטעראַטור, וואָס ווערט צוגעשטעלט פון אידישע שול־לערער.

אין סאָוועטנפאַרבאַנד לײַדט אונדזער אידיש פון איבערטריבענער, נישט־צוגעוואוינטער קאָרעקטקייט, אַ שפּראַך־אָרענטלעכקייט וואָס איז נישט צו דערטראָגן פאַר אַ „שיפכע”, וואָס איז געוואוינט צו גיין אומעטום אין לויזע קליידער... אַמאָל בלויז אין העמד.

דאָ־הי, ווידער, האָבן מיר אַ באַזונדער מין ליטעראַטור, געשריבן פון אידישע שול־לערערס.

דאָס זענען מענטשן, וואָס קאָנען די געשיכטע פון אידיש, קאָנען אַלצדינג וועגן אידיש. נאָר — שרײַבן אידיש קאָנען זיי נישט.

:: :: ::

ס'איז שוין צייט, אז עמיצער זאָל ארויסגיין און מאכן א גוואַלד וועגן דעם, וואָס מען „אידישט" אזוי אומבעראכמאָנעסדיק די העב־רייאישע ווערטער, אז סי רינט אזש בלוט.

און געטון דאָס קלוימערשט אין נאָמען פון . . . אמכא. אין נאָמען פון די "אוורעיאָנים", וואָס קאָנען קיין „לאָשן־קוידעש" נישט.

דאָס איז — נו, צום ווינציקסטן: א פּאראדאָקס!

נעמט,לעמאָשל, אונדזער מאַסקווער צייטונג דעם „עמעס": מ'דארף זיין אַן עמעסער לאַמדן צו קאָנען פארשטיין די שווערע גמאַרע־ווערטלעך אין כ' ליטוואַקאָווס ארטיקלען. און „אמכאָ"? — מיר אפילע א מענטש וואָס איז אמאָל געגאַנגען אין כיידער אריין, איז אָפּט שווער צו פארשטיין דעם נייעם מער־ווי־לאָשן־קוידעש, וואָס ווערט אויסגעלייגט מיט אידישע אויסיעס.

און נישט נאָר דאָס אַליין: קעדיי צו קאָנען אויסלייגן העברייאישע ווערטער אַף אידיש מוז מען זיין אַן אויסגעצייכנטער לאָשנ־קוידישניק, מוז מען וויסן ווי אויסצורעדן אַקוראט יעדער העברייאיש וואָרט!

וויפל אידישע לעזער, וואָס קאָנען (מיטן אויג) לייענען קימאַט אַלע העברייאישע ווערטער, וואָס ווערן גענוצט אין אונדזער שפּראַך, וואָלטן זיי געקאָנט אַרויסרעדן אָן א גרייז?

:: :: ::

אז וואויל איז צו דעם שרייבער, וואָס האָט זיך ספּעציאַליזירט אַף איין זאַך.

ער צעטומלט נישט דעם לעזער, ער צעמישט נישט דעם קרי.טיקער.

שרייב דיר לידעלעך, אָדער מאַיסעלעך, נעם זיי דיר צענויפעלע אין א ביכעלע־שמיכעלע, שיק עס אַוועק דעם קריטיקער־שמיטיקער וועט ער דיך געבן א קריטיקיר־אָפּ אַף איין פוס, און דו וועסט דער־הויבן ווערן; דיין נאָמען וועט ארומגיין מיט א גלעקל אָפּן האַלדז און פארקלינגען די וועלט...

אָבער אַז ווי איז צו דיר, אויב דו בינדסט צו צו דיין נאָמען אַסאַך גלעקלעך, אַזוי אַז דער „פּאַסטוך" קאָן נישט כאַפּן פונדערווייטן וואו דו ביזט...

אים דאַכט זיך שטענדיק, אז דו ביזט — עפּשער טויזנט מיט־אַמאָל. ער דערשרעקט זיך און לויפט אַהיים עסן וועטשערע...

:: :: ::

אידישע נאַקעטקייט (אין דער ליטעראַטור) און סלאַווישע:

דער איד קאָן זיך העכסטנס אויסטאָן... די יאַרמיקע, אין

זעלטנסטן פאַל, ווען דאָס „גייסטיקע העמד" הויבט־אָן בייסן, קאָן ער פון זיך דאָס העמד אַראָפּוואַרפן.

דער סלאַוו אָבער איז נישט נאַקעט, ביז ער רייסט נישט פון זיך אַרונטער די הויט, און אַפילע דעמאָלט דאַכט זיך אים (דאָסטאָיעווסקין, גאָרקין, יעווסעניִנען), אַז ער איז נאָך נישט אינגאַנצן אויסגעטאָן!

:: :: ::

די אַנגלאָ־זאַקסישע נאַקעטקייט (אין דער ליטעראַטור) באַשטייט אין דעם, וואָס איבער אַלע קליידער טוט מען זיך אָן אַ אָנצוג פון . . . לייב־קאָליר.

זע פרענק העריס, טעאָדאָר דרייזער, סינקלעיר לואיס!

אַז מען וויל, קאָן מען אַריינרעכענען דזשיימס דזשאָיסן, נאָר יענער טראָגט כאָטש ס׳לייב־קאָליר אָפן הוילן לייב.

:: :: ::

מיין פריינט קאַסטעלשפּענער זאָגט:

א גאַניק איז בלויז באַשאַפן געוואָרן קעדיי אָפּצוגיבן קאָוועד צו זיין שטוב, פּונקט־ווי א היטל איז בלויז באַשאַפן געוואָרן אָפּ אָפּצוגעבן קאָוועד דעם . . . אייגענעם קאָפּ.

:: :: ::

מאַיסע שעהאָיע ב׳געווים כּאָווער וועקאָלעגאַ שעלי ה. לייוויק: ב׳האָב אים געזידלט. ער האָט מיך געזידלט. פיין. איך האָב געזאָגט, אַז ער קען נישט שרייבן, ער האָט געזאָגט, אַז איך בין אַ ווייסטע קאַליקע. זייער אַנשטענדיק. איך האָב אים דאַפאַר גאָרנישט פיינטער געקראָגן. פאַרקערט. נאָר ווען ער האָט געזאָגט: „לאָז ער נישט מיינען, דער משה נאַדיר, אַז מיר ווייסן נישט פאַרוואָס ער כאַנפעט־זיך צו דער „פרייהייט" — דאָס קען איך אים נישט מוחל זיין ביז היינט.

דאָס איז אַ מיאוס „קניפּעלע" הינטערן טיש.

ווען איינער, וועמען איר האָט דערטשעפּעט, זאָגט אָף אייך, אַז איר גאַנוועט זייגערלעך, איז דאָס אַן אָפענער פּאַטש וואָס איר קענט אָדער יאָ, אָדער נישט אָפּשלאָגן קריק. אָבער ווען איך קום צוגיין און זאָג: „לאָז ער נישט מיינען, אַז מיר ווייסן נישט פאַרוואָס ער גאַנוועט זייגערלעך", איז דאָס... נו, אַ מעלאַמדיש קניפּעלע, וואָס פּאַסט פאַר ש. ניגערן.

דאָס איז נישט קיין פאַרסאַמטע ביקסנקויל, נאָר אַ... פאַרפּאַסקודעטע!

:: :: ::

פראגע: וואס ווערט א באק נאך 13 יאר?
ענטפער: א פארווערטס-לעזער!

:: :: ::

צי דארף א שרייבער קענען שרייבן?

נישט דער קלאץ פרעגט דאס, נאר א טייל אידישע שרייבער אליין טאקע.

זיי ווילן האבן, אז וואס גרעסער דער שרייבער, אלץ... וויניקער שרייבער איז ער.

דאס איז געפליגלט, נישט וואר?

און ווער שטופט ארויס די־א כאכמע אינדרויסן ארוים? דאווקע יענע, וואס זענען נישט קיין שרייבער און קענען נישט שרייבן!

ס'איז עמעס, אז ס'זענען פאראן שרייבער, וואס שרייבן זייער שווער, האבן שטומפיקע שפראך־געצייג, און זענען גרויסע שרייבער כאטש־אזוי!

דאס הייסט נישט, אז דאסטאיעווסקי (אדער אפילע אונדזער אייגענער טעאדאר דרייזער!) וואלט ניט געווען קיין גרעסערער שרייבער ווען ער וואלט באמייסטערט די שרייב־מעלאכע.

:: :: ::

דער שרייבער פארמאגט נישט מער ווי דאס ווארט, מיט וועלכן ער גיט פונק־סיגנאלן פון די פארווארפענע אינזלען פון זיין „נעשאמע". עס איז זיין געצייג און זיין פראדוקט, זיין פידל און זיין ליד.

קענט איר זיך פארשטעלן א גוטן פידלשפילער, וואס זאל אויסבייטן א סטראדיוואריוס אף אן אמעריקאנישן פידל? אדער א זייגערמאכער, וואס זאל נישט נוצן די פיינסטע צווייננגלעך?

עס איז עמעס, אז עס זענען דא אזוינע געניאלע זייגערמאכערס וואס קענען מיט די הוילע נעגל אריינדליבן א שרייפל, אבער וויפל אומזיסטיקע צייט פארנעמט דאס!

דאס ווארט דארף קלאר מאכן, גראד־שטעלן, אויפפלאנטערן.

דאס לעבן אליין איז גענוג קנויל, גענוג קנופ.

דער פוילער באלמעלאכע נעמט דעם קנופיקן מאטיק ביינוועל אין דער האנט אריין, שניידט איבער מיט א... שער, אדער מיט א מעסער, און סי ווערט א טאכלעס!

דער אנדערער מוטשעט זיך לאנגזאם, ביז די געדולד גייט אויס, ביז די האנט הויבט אן צו ציטערן.

איך זאג נישט, אז דער שרייבער קען טאמיד זיין קלאר.

עס זענען דא אזוינע אפגרונטן אינעם מענטשן, וואס קענען

בלויז געגעבן ווערן דורך קאָלירטע פּינצטערנישן, דורך דעם קליינעם גערויש פונם שטיינדל, וואָס פאַלט אין ברונען אריין. קען מען זיך אַמאָל מעשאַער זיין, ווי טיף דאָרטן איז.

אַז י. ל. פרץ (אָדער דזשיימס דזשאָיס) ציט אַראָפּ די ראָלעטן איבערן פענצטער פון זיין דענקן, איז עס דאַפאַר, ווייל דאָס ליכט בלענדט אַזוי שאַרף אַף זיינע שויבן, אַז ער קען זיין אייגענעם שפּיץ פּען נישט זען. אָבער ווען דער דיכטער שלאָסמעם טוט דאָס אייגענע, איז עס בלויז אַ זשעסט.

:: :: ::

צו שרייבן האַלב־טונקל וועגן גאַנץ טונקעלע זאַכן, איז אַ מאַילע; אָבער צו שרייבן האַלב־קלאָר וועגן גאַנץ קלאָרע שטאָפּלעכע זאַכן, איז . . . אַן אָפּנאַרעריי.

:: :: ::

די בירגערלעכע שרייבער גרייטן זיך אָן נישט נאָר קאָנזערוון אַף צו עסן, נאָר אויך געדאַנקלעכע קאָנזערוון.

דער בירגערלעכער „געדאַנקן־ליפעראַנט" גרייט זיך אָן „געדאַנקען" אַף 15 יאָר פאַראויס, אַזוי, אַז זיינע טראַכטענישן שמעקן שטענדיק מיט בלעך און מיט סאָם.

דער בירגערלעכער „דענקער" גרייט זיך אָן געדאַנקען נישט וועגן לעבן, כאָלילע, נאָר געדאַנקען אַף צוזאַכן פון זיי אַ לעבן.

:: :: ::

— דו זעסט יענעם בלייכן נאַקעטן מאַן מיט די איבערגעקערטע אויגנדעקלעך, וואָס האַלט אַ גאַנצן טאָג די האַנט אַפן אייגענעם דויפּעק, שטייט מיט אַן אַרויסגעשטעלטער צונג קעגן אַ שפּיגל, מיט אַ טערמאָמעטער אין הינטן, און מיט אַ דאָרן־קרענצל אַפן קאָפּ?

— איך זע!

— דו ווייסט ווער דאָס איז?

— ווער?

— ששאַ. ס'איז — ליטוויש.

עמיר קומט . . .

(וועגן בעריש וויינשטיינ׳ס ערשטלינג־בוך „ברוכוואַרג״, פאַרלאַג „חברים־קאָמיטעט״, ניו־יאָרק).

עפּעס אַזוי פון דער העלער הויט אַ קאַל, וואָס איז קימאַט ניי. צי האָבן מיר עס ערגעץ־געהערט פריער?

עס רירט אָן ווי עפּעס אַ טעאַטראַלישער זשעסט. ניט פון יענע טיף־לירישע רירונגען, בּאַ וועלכע איר פאַרגעסט אויפצונעמען אַקוראַט אייער אינערלעכן ענטפער, (פון גרויס דערשיטערטקייט), נאָר עפּעס אַ וויטלעכע זאַך, אַן אָוועקגעשפּיגלטע.

:: :: ::

בעריש וויינשטיין קומט אָן. מיר ווייסן נאָר ניט פון וואַנען. פון אַ לענגערע רייזע אַרום דער וועלט פון קאַמף און נויט און אַנגסטן און האָפענונג, אָדער פון אַ קורצער עקסקורסיע אַרום פראַנסוא וויליאָן, וויליאַם ראָוז בענעי, ריינער מאַריע רילקע, און אַנדערע דיכטער, וועלכע גייען איבער זייערע זינג־שורעס מיט רויטן פלוש אַרומגעוויקלט אַרום די באָרוויסע פיס, אַזוי אַז מען קען מיינען, אַז דאָס בלוטיקט אונטער זיי די ערד...

אָדער קומט בעריש וויינשטיין עפשער פון אַ פיל טויזנט־מאָליקער „הקפה״ אַרום זיך אַליין — און דער קאָפּ האָט זיך אים פאַרדרייט, אַ פונם אַרומדרייען זיך מיט אַן אויסגעטראַכטער „תורה״ אַרום האַלב־אויסגעלײדיקטן „איך״, אַ פון האָבן אַ שמעק געטאָן אַף אַ מינוט צו זיינע אייגענע באַרוישנדיקע געדאַנקען...

:: :: ::

בעריל וויינשטיין הויבט אָן זיין ביכל לידער מיט אַן אַפּצאַל צום גאָט פון ריינער קונסט״, צו „בעטהאָווענ׳ס ביוסט״. גייט איבער אַף זעלטנהאַפטע קאָלירטע עטשינגס (ראַדירונגען), ער בלעטערט דורך — אין זיקאָרן — דעם רייסטער פון ענגלישער העראַלדיק, נעמט פון שיף־אויסשטייער־לאַגערס אַזוינע זאַכן ווי קוילן־גריז, שטריק, לאַמטערנס... מאַכט פון קרעבס (קראַבן) „שנעקעס (?) וועלכע „קריכן לייכט״, באַזאָרגט זיין שיפסהעד־בעי מיט די נויטיקע האַלב־געררבעך, האַלב־קלאַנגען, האַלב־ליכטער אַף צו שאַפן צויבער פון אַ גופל. דעם פייף פון די שיפן ברענגט ער אויך אַהער. און אויך אַנדרע קליינע ביי־פּראָדוקטן פון וואָרלעכן לעבן, די שויבן, אַ שטייגער, וואָס „ווערן אָונטיק שווער״, דעם „קילן רייעך פון אויסלענדישער סכוירע,, די

מאטראָסען־יונגעו (דער גרעסטער קאָמפּלימענט, וואָס „בעריש דער אַמעריקאַנער" קען געבן זיינע מאַטראָזן, איז אַז זיי זענען ענלעך צו זיינע „יונגעו פון דער וואָליע...), אַסאַך דעקאָלטעס (וואַרעמע און קאַלטע), אַסאַך ראַנדעוואוען, אַסאַך „צעשפּריטע פּיס" (אַ ירושה פון זישא לאַנדוי, אים צו געווידמעטע יאָר ו), בלוט, יאַטקעס, טויט, „בריסטיקע שרינט" — אַלע אומגליקן און נויטן און פּאַטאָלאָגיזמען אויסגעצערטלט מיט רויטער און בלאָער טינט, — עפּעס ווי מיט אים קער זיך דאָס ניט אָן, און מיט אייך אויך ניט.

:: :: ::

בעריש וויינשטיין איז ניט קיין אָנהויבער. ער האָט ניט אָנגע־הויבן פון אָנהויב, נאָר ערגעץ פון אינדערמיטן. געלייענט, געלייענט, געהערט, געהערט, געזאַמלט, געזאַמלט, געשריבן און געמעקט (אין גע־דאַנק, ווייל מילכאָמע־צייט האָט געמאַנגלט אין פּאַפּיר) — אַ פולער קאָפּ, אַ פול האַרץ מיט הונדערט־מאָל איבערגעשריבענע מאַנו־סקריפּטן, — קומען זיי צו דער פּעדער זענען זיי שוין אַלט, איבער־צייטיק. עפּעס אַ טראָפּישער, איילנדיקער סמאַליע פון זון איז אָף זיי...

בעריש וויינשטיין איז אַ מענטש וואָס מישט זיך ניט. ער איז פּיקס און מזומן אָפּצוגעבן אַ לויב לעגינ'ען, אַז ער איז „הייליקער פון גאָט" און — אַז מען באַטראַכט ווידער די אייגענע זאַך קריק — זענען „נאָנעס" אויך זייער פיינע מענטשן, „זיי פירן אַ יתומ'ל באָם הענטל" און „זיי טראָגן פאַנאַנדער מאַרגנטוי פון פרישן קלויסטער־גראָז" און „מענטשן בענטשען די שוועסטער, וואָס פירן אין גאָט'ס וועגן".

אַ מעכטיקער שאָטן איז זיין ליד „הענקערס". עפּעס גרויזיק־קאַלטס, איבער (אָדער אונטער) מענטשלעכע קילקייט און באַטראַכט־קייט אין אָנגעזיכט פון העק, וואָס קילן און בלוטיקן. „ס'בלוט ציט אָפּ שנעל און היים פון קילן שטאָל" — וועט איר לאַנג ניט פאַרגעסן. אַ מיוראַל געצייכנט מיט אַזאַ סאַקאַנעסדיקער קאַלטער שאַרפקייט, אַז דיך הויבט אָן צו שרעקן פאַר דעם קינסטלער. אויך אין „האַקנ־קרייץ", וואו וויינשטיין זאָגט, אַז:

„די מיט אויסגעבראַנדיקטן האַקענקרייץ אָף הוילן לייב,
ציען צו ווינטן צו פאַרבלאָזן דעם ברי פון וואונד", —

האָט אין זיך עפּעס אַזוינס ווי אַ פאַרקוועטשטער פינגער אין אַ טיר —איר ניט אַ געשריי־אַף. אַזוי איז אויך זיין גרויז־געמעל פון אידן וואָס „ליגן אָפּן קלויז־דיל מיט צעשפּאָלטענע ליפּן און קענען ניט שטאַרבן" — ס'איז ווי אַן אָפּקלאַנג פון ביאַליק'ן. נאָר דס האַרץ פון דיכטער

שלאָגט ניט, עס שלאָגט בלויז זיין אויג. עס קוקט זיך צו אַזוי נאָענט ווי מעגלעך און גיטאָפּילע קיין פּינטל ניט...

ניין, בעריש וויינשטיין מישט זיך ניט. ער איז גלאַט־אַזוי אַ מענטש מיט אויסערגעוויינטלעך־שאַרפער נייגעריקייט פאַר אָנשייַנ־לעכקייט פון זאַכן. ניט אין זייער טיפעניש, ניט אין זייער אינער־לעכקייט, ניט אין דעם פאַרוואָס און פאַרוועען באַברעט ער זיך, נאָר אין באַשטעטיקן אַז „דער מאַן, וועלכער איז געשטאָרבן 14 מינוט נאָך 3 דעם זייגער, האָט באַם לעצטן אָטעם־צוג פאַרהויכט אַ שפּיגעלע אַקוראַט אויף 5 צענטימעטער די ווייט, וועלכע (פאַרהויכונג) האָט אָפּ־געלאָזט אין צימער פון 80 גראַד פאַרענהייט געגוי אין אַ מינוט מיט 18 סעקונדעס שפּעטער".

:: :: ::

אַ נאָך־מילכאָמע־קינד ? אַ היימלאָזער, בא וועלכן די מילכאָמע האָט יעדן מיטגעפיל אַרויסגעריסן, ווי אַ נערוו פון אַ קאַליע צאָן ? דורכגעטריבענער עפּשער, וועלכער מאַכט זיך טאַמעוואַטע, ווייל ער פאַרשטייט, אַז אויב מע באַוועגט זיך צישן צוויי מאַכנעס און אָקור־פאַנטן קומען און גייען, זינגן און פאַרלירן נאָך דער ריי, איז די גרינג־סטע (און קלוגעטשקעסטע זאַך) אָנצורוקן ס'טויבע היטל און זיך מאַכן, אַז מ'הערט ניט, מ'זעט ניט, מ'ווייסט ניט אין וואָס גייט דאָ אייגנטלעך און וועגן וואָס קריגט'ן זיך . . .

בעריש וויינשטיין זוכט אַן אויסוועג, אַ באַהעלטעניש פון דער קלעמענדיקערווירקלעכקייט. ער וויל געפינען „כאַווייריס־גאַנאָווים, איך זאָל קענען גאַנווענען, אויסברעכן אַ שויב". ער וואויל־יונגערט זיך מיטן גע־שעלט פון אַ גאַסן־פרוי, וואָס וואַקלט זיך פון שיקרעס אויפן ראָג און שעלט אַ פיאַקער־פערד, „ווייל ס'האָט זיך פון איר אַ לאָז געטאָן ס'כוידעשלעכע בלוטונג". מיט דעם איינעם ליד איז נאָך אָבער דער בעטלער־גאַנעוו־כאַלעם ניט אויסגעשעפּט. מיט עטלעכע פּאַפּירענע שוועלן ווייטער סימולירט ער: „כ'ווייס אַזאַ לאַנד, וואו כ'וועל קאָנען שטיין און בעטלען", ער איז אָבער ניט „זיכער אין זיין זיכערקייט". ער מאַכט זיך נאָר הארץ:

„כ'וועל האָבן אַסאַך קויעך, כ'זאָל קענען האַלטן אויסגעשטרעקט די האַנט".

:: :: ::

בעריש וויינשטיין שפּעקולירט אין גרונט אויף טרעפן אַ געוויסן נואַנס — דורך מישן אַן אַ שיר די פאַרב, פּרואווען און אויספּרואוון און איבערפּרואוון. זיין „טריק" איז צו רעדן אַזוי שטיל, אַזוי היי־זעריק־אומגעוויינטלעך, אַז עס זאָל צויבערן מיט עפּעס נעפּל־טריפּנ־

דיקס און צו דערזעלבער צייט ארויסרופן א געפיל פון ראַכמאָנעס צו זיין באַמיאונג צו רעדן. אויב איר וועלט איז דאָס אייגנאַרט. בע־ריש וויינשטיין מאַניפולירט אָפּט אַזוי געשייט, אַז איר קאָנט אים בא דער האַנט ניט כאַפּן. אַזוינע אויסדרוקן ווי „מענדשן־סטריטער יונ־גען זענען צו קלוג צו שטרענגע מאַניערן" אָדער „קילע שטעך" אָדער „גרינלעכע רייד" זענען ניט מער ווי „אומשטענדלעכע באַוויז". אין וויינשטיינ׳ס לידער וועט איר געפינען סיי די הייסע, סיי די קאַלטע גליאונג, סיי די קוואַליטעט פון בלוט, סיי די קוואַליטעט פון רובין, סיי דער נאָכקלינגענדיקער ציטער־אומפעט, סיי די פאַרצעלייענע פאַר־טאַיעטקייט וואָס מ׳האָט אָנגענומען ביי ביידע אויערן און אויפגע־וועקט. דער דאָמינירענדער טאָן איז דאָס טיפע פילן און דאָס אויבנ־אויפיקע דענקן — ביידע מושטירט און פאַרגעלאַסנט...

א זין פאַר דער שוימעוודיקייט פון אַלע זאַכן, וועלכע רינען אַוועק. אונגעזעענע פונים אויג. א וואָג־געפיל (אין דער פען) פאַר אַלע שווערע סובטאַנצן, אַן אָפּענע ניט־פאַרלייגטע נאָז (דאַווקע מיר, די לאַנגנעזיקע, ליידן אין דער ליטעראַטור קימאַט שטענדיק פון א קאַטער) גריבלערישע אויגן פאַר פלאַסטיק און רעפלעקס און קוים עפּעס א שטיקל אויער א וואָרט, א שורע אויסצוטאַפּן, איבערצוקליג־גען אַף ביידע זייטן, קיינמאָל ניט א שעפּ צו טאָן טיף, קיינמאָל ניט קיין גרויסע אויפאָטעמונג, קיינמאָל ניט קיין פראַל מיט וועלכער עס אין טיר.

לינטש, פּאָגראָם, מילכאָמע, קלאַסן־קאַמף, הונגער, זנות, מאָראַ־לישע אטראָפירטקייט — בעריש וויינשטיין איז צו דעם אַלעמען אומ־פּאַרטייאיש. ער מישט זיך ניט. ארויסגעשלאָגן זיך ס׳ליד פון אויג, עס אויסגעהעמערט לויט די מוסטערן פון אַלטע און נייע כאַפּיזן, בלאָזט ער דעם עכאָ אַוועק, ווי א שטיקל הערבסט־פּאַוויטיניע און... ער מישט זיך שוין ווייטער ניט.

א קאָלירט פילם־בילד, ניט וויכטיק וואָס דאָרטן קומט פאָר. דער איקער: זאַכן קומען דאָרטן פאָר אונטער אַזעלכע הערלעכע קאָלירן. ערד־ציטערניש אין רובין־פלאַמען, א פּאָגראָם אונטער רייזיבלאָקייט, א לינטשעריי אונטער בורשטיין־מיט־ראָז, — וואָס קען דען זיין נאָך שענער?

:: :: ::

וועלן וויינשטיינ׳ס „גראָבע פונקען" אַמאָל אָנהויבן טראַכטן, אַז זיי קערן זיך אָן מיט די שוואַרצע לאַקאָמאָטיוון, מיט די סאַפּענדיקע „גויעשע" הייצערס, וועלכע „זענען געוואוינט" צו האַלטן דאָס פּאָנים נאָענט באַם פייער?

א מוזיקאַליש געקלאַנג פון גילדענע טעלער־לעפל (איבערגעשמעל־צטע); אָנגעטראָגענע פּאַרמעגנס פון וועלכע מען האָט מיט גרויס מי די שטאַמפּן אָפּגעבליאַקעט, א ניט־געמאָסטענע שורע, וועלכע שלעפּט אייך מיט, דורך עפּעס א מעסוקענעם, אונפאַרשטענדלעכן אונ־טערשטראָם, וואָס איר קענט ניט דעפינירן; אַן אָנקומען פון טריט, וואָס איר קענט ניט באַשטימען פון וועלכער ריכטונג, איר קענט ניט טרעפן דעם ווייטער־וועג, איר קענט ניט אַקוראַט וויסן צי ער איז שווער, צי גרינג, צי ער קלאַפּט מיט א שטעקן, ווייל ער איז „מיט בלינד־זעעל געשלאָגן", אָדער ווייל ער פּריפּט־אוים די נייע, פיל־פאַרשפּרעכנדיקע פאָדעשוועס.

צום קאָנגרעס פון אַמעריקאַנישע שרייבער

(פון א רעדע געליוענט אפן ערשטן „אַמעריקען רייטערס קאָנגרעס"
דעם 29טן אַפּריל, 1935)

דער ערשטער „קאָנגרעס פון אַמעריקאַנישע שרייבער" קומט זיך צענויף אין דער צייט פון אַ קאַטאַסטראָפאַלן פאַנאַנדערוואוקס פון פאַשיזם און שטאַטס-כוליגאַניזם אין אַמעריקע, פון לינטשערייען אף נעגערס, בלוטיקע אַטאַקעס אף קאָמוניסטן און סטרייקערס, העצעס קעגן „פרעמדע", אַ פאַנאַנדערבלאָזן פון די נידעריגסטע אינסטינקטן אין די מאַסן — ווי בא דעם האופטמאַן-פּראָצעס, און ענלעכע פאַלן.

איצט זעט שוין אַפילע די געוויינלעך אַפּאָליטישע אַמעריקאַנישע אינטעליגענץ, אַז די ציוויליזאַציע גופע און אירע אַלע גייסטיקע אויצרעס שטייען אין געפאַר — אויב דער פאַשיזם זאָל ווייטער דורכברעכן זיין וועג צו פעלקער-באַהערשונג.

אַז דער בלוט-געווייקטער וועג פון פאַשיזם — פירט טיפער אין אַ קאַפּיטאַליסטישער אויסגאַנג-לאָזיגקייט, דאָס קענען שוין היינט בלינדע זען, און אַז אף דעם וועג וועט יעדער שפור פון גייסטיקער קולטור פאַרלוירן גיין, — דאָס איז שוין אויך קלאָר פאַר אַ גרויסער צאָל אינטעליגענטן, קליינבירגער, שוין ניט צו רעדן פון די קלאַסנבאַוואוסטע אַרבעטער.

אין דער שמאָלער, ווינקלדיקער וועלט, וואָס הייסט בורזשואזע ליטעראַטור, הערט מען אַלערליי כאַיעשע שטימען, נאָר די שטים פון דעם מענטש הערט מען קוים-קוים!

קלינגט ד'אַנונציאָ מיט זיינע שונד-מעדאַלן, טומלט האַנס הייניץ עווערס מיט זיין האָרסט-וועסל-גראַגער. ציטערט דער קליינער „מאַן", הירזשען די אַלטע קעניגלעכע פערד—קיפּלינג און טשעסטערטאָן, ביינדעלט און גוידערט זיך ט. ס. עליאָט און עס בלאָזט זיך עזרא פאונד — אַלע אין דער אָנגענעמער פילאָזאָפישער אַטמאָספער פון שטירנער, מאַקס איסטמאַן, סידני הוק, קייזערלינג.

באַם טייך אַרבעטער-בלוט, וואָס דער פאַשיזם האָט שוין ביז היינט פאַרגאָסן, שטייען די ציוויליזירטע קינסטלער און בינדן זיך איידל די קראַוואַטן...

נאָר די רעוואָלוציאָנערע אַרבעטערשאַפט, וועלכע איז אַליין דער היסטאָרישער יוירעש פון דעם גייסטיקן פעלקער-פאַרמעגן פון די אומ-

שטערבלעכע שריפטשטעלער און קינסטלער, וועט ניט דערלאָזן צו דער אויסלעשונג פון אָט־דעם מיט אַזוי פיל מי אָנגעצונדענעם ליכט.

דער פאַשיסטישער שטורעם איז אַוואַדע גרויס, דאָס ליכט איז פּאַרטאַיעט אין דער פּאַרציטערטער פּויסט פונם פּראָלעטאַריאַט, אָבער אַזוי לאַנג ווי דער פּראָלעטאַרישער פויסט וועט לעבן — וועלן לעבן און געדייען אַלע גרויסע קויכעס, אַלע שיינע און פעלזנפעסטע גייסטער פונם שווערן יאָרהונדערט דעם צוואַנציקסטן — פון גאָרקין ביז אַנדרע זשידן, ביז ראָמען ראָלאַנ'ען, ביז אַנרי באַרבויסן, ביז נעקסאָן, ביז לאַנגסטאָן היוזן, ביז אַרטשיבאַלד מאַקלישן, ביז וויליאַם קאַרלאָס וויליאַמסאָן, — אַלע וואָס טראָגן דעם פונק מענטש אינם מענטשלעכן האַרץ.

דער קאָנגרעס פון די אַמעריקאַנער שרייבער האָט פאַר זיך די גרויסע אויפגאַבע צו דערמוטיקן, אָרגאַניזירן און באַפאַנצערן די יונגע רעוואָלוציאָנערע טאַלאַנטן, זיי לערנען ווי אָנגיין אינם קאַמף פאַר ענד־גילטיקער באַפרייאונג פונם אַרבעטער־קלאַס; פאַרצעמענטעווען פעס־טער די קאַדרען פון אַלע פּראָלעטישע שרייבער, צו האַלטן אַפן ברו־דערלעכן אויג די מיטלויפער, וואָס ווערן אָפט פאַרכאַפּט פון דער מעכ־טיגקייט פון אונדזערע ערשטע מאַי דעמאָנסטראַציעס, און לאָזן אַראָפּ די פליגל, אַזוי גיך ווי זיי דערזעען אַז דער קאַמף האָט אויך זיין טעגלעכע, רוטינע וואָכעדיגקייט . . .

:: :: ::

די צעטומלקייט אין די פראַגן פון קונסט — פאָרם, טעמאַטיק און וועלט־אַנשויאונג — דאָס אַלץ דאַרף בא די זיצונגען פונם קאָנגרעס גענוי דורכגעטראַכט ווערן.

אַפן טאָג־אָרדנונג פונם אַמעריקאַנישן שרייבער־קאָנגרעס שטייען אויך די פראַגן פון אַן איינהייט־פראָנט מיט אַנדערע סאָציאַליסטישע און טרעיד־יוניאָן גרופּעס.

עס שטייט פאַר די פראַגע פון אָפּשלאָגן די דעמאַגאָגיע פון דער געלער פרעסע און די פראַגע מיט וועלכע מיטלען דאָס צו דערגרייכן.

עס שטייט די פראַגע ווי אַזוי צו מאַכן אונדזער ליטעראַטור, אונדזער פּרעסע, מער צוגעגנגלעך צו די ברייטסטע מאַסן, ווי אַזוי אויסצומיידן דעם שטאַמפּ אין אַרטיקלען, וואָס דאַרפן פּאָפּולאַריזירן אונדזער וועלט־אַנשויאונג.

עס שטייט די פראַגע פון קאָאָרדינירן אונדזערע פּעריאָדישע אויסגאַבעס, קאָנטאַקטירן די מינדערהייט־שפּראַכן מיטן ענגליש־רעדנ־

דיקן צענטער; ווי אזוי אויפצעקלייבן און אויפבאוואָרן די ליטעראַריש־פּראָלעטארישע שאפונגען פון אויסלענדישע פּראָלעטשרייבער, זיי פאָרשטעלן פאר אונדזערע לעזער, ווי אזוי איבערצוקרייצן אַלע אינטערנאציאָנאַלע שאפונג-פעדים אונדזערע און זיי פארפעסטיקן אין איין מעכטיקן, איינהייטלעכן געוועב.

עס שטייט די פראגע וועגן אויסמיידן די געפאר פון אָפּנויגן, וועלכע ווערט אַלץ שארפער, אין דער מאָס וואָס דער היסטאָרישער צוג גייט שנעלער, קראַפּטפולער.

די אַלע פראגן און אסאך מער, וועלן מוזן אויסגעדראָשן ווערן בא די זיצונגען פון אמעריקאנישן שרייבער קאָנגרעס.

עס האנדלט זיך ניט נאָר וועגן ליטעראטור, ווי א פאך, — עס האנדלט זיך וועגן ליטעראטור ווי א וואָפן אין די הענט פונם רעוואָלוציאָנערן פּראָלעטאריאט.

איז דעריבער: דעם קאָנגרעס פון אמעריקאנישע שרייבער — א פלאמיקן סאלוט!

דער „טערפקע" שכנא עפשטיין

שכנא עפשטיין.

א הויכער און פּאַראויסיקער, האָט ער דער רעוו־באַוועגונג זיין לעבן אָפּגעגעבן, נישט ווי מ'גיט א מאַטאַנע. אָדער א נעדאָווע, נאָר ווי א קליינעם כוויו.

ס'האָט קיין באַטרעף נישט — ס'אייגענע שטיקל לעבן דאָרטן אוועקגעבן פאַר דעם וואָס דאָס האַרץ האָט ליב.

„קאַרמי שעלי..."

דער גאָרטן, וואו די רויטע מאַנען וואַקסן — דאָרט שטייט ער מיטן ביקס אָדער מיט דער פען, גרייט די אומפליוט צו פאַרטרייבן. דאָס ווערים־וועב פון די צווייגן אַרונטערצוברענען...

„מיט דער פען און מיט דער ביקס".

די פען אליין — אויך א ביקס — אינווייניק דאָס רואיקע בליי, וואָס קען הייס ווערן, ווען מ'דאַרף... אָפּן שפּיץ דער באַיאָנעט, דער גלאַנצנדיקער שטאָך, אַף דער אַנדערער זייט — דאָס פּראָסטע, ברייטע, שווערע האָלץ — אַף צו דערלאַנגען איבערן קאָפּ, דאָרט וואו די קויל פעלט־אויס, אָדער ס'לוינט ניט א שאָס צו פאַרשווענדן.

פּובליציסט און קריטישער אָפּשאַצער, טראָגט שכנא עפשטיין נישט קיין גאָלדוואָגל אין דער האַנט „צו וועגן די פּערל". ער שאַצט מיטן אויג, מיטן אויער, מיטן האַרץ...

א שפּיר־נאָז — פון דער ווייטן א ניי גרעזל אַרויסצושמעקן, פון א באַרג פּאַפּיר־בלעטלעך — די קלענסטע פּרוכט אַרויסצוזוכן.

שכנא שטייט אַף דער וואַך, גלויבט מיר, פון אונדזער וויינגאָרטן, היט אים מיט גרוים אייפער, ציילט די וויינטרויבן, טרייבט די היישעריקן אוועק.

אַמאָל נעמט ער אַפילע א ניי ווייַן־צווייגל פון דריערד אַרויס, ווישט עס אַרום מיטן אַרבל — עס זאָל בעסער וואַקסן...

:: :: ::

שכנא עפשטיין גלויבט אין „קונסט". פאַרשטייט זיך נישט אין „לשעם" אָבער ער גלויבט אין דעם פייערגלאַנץ פון דער ליטעראַטור, ווי אין א גרויסן פייער דעם וועג צו באַלויכטן.

אין פּראָסטן נאַפט ווערט דער שטורקאַץ געטונקען, אָבער שכנא פילט מיט זיין נאָז נישט דעם נאַפט, נאָר דאָס פייער, דאָס ליכט

וואָס מאַכט לעבער אין דער לופט, פאַרברענט די פינסטערניש.

נאַכטיגאַלן? אויכעט. פאַרוואָס נישט? לאָזן זיי נאָר זינגען אהין וואו מיר דאַרפן...

נישטאָ קיין באַנאַלע ווענן אין דער קונסט, עס זענען נאָר דאָ שלעכטע קאַוואָנעס.

מיט דער „ביקס און מיט דער פען" — די פען שטענדיק, ווי אַ שרייבנדיקע ביקס. די ביקס קיינמאָל נישט אַזוי בלינד און אומזיכער ווי אַ פען...

:: :: ::

איך געדיינק מיט העכער זעקס יאָר קריק:

אַ בינעזיש רעסטאָראַנדל. ביטערע טיי אין קליינע שעלעכלעך. שכנה, משה לייב און איך. מיר זיצן און רעדן וועגן דער באָלשעוויסטישער צייטונג וואָס פּלאַנעוועט זיך אַרויסגיין: „פרייהייט".

שכנאַ'ס אויגן זענען פון דער טיי־פאַרע ווי מיט טוי באַנעצט. וויניקע אויגן, גלויביקע...

משע לייב און איך קוקן אים אָן. מיר די „2 לעצטע נאָבעל־לייט פון גאַליציע" וואָס קענען אַזוי קיילעכדיק רעדן און שרייבן. מיר גיבן זיך אונטער צו זיין פּראַקטקייט, צו זיין גלייבקייט.

אַ זעלנער רעדט — צו „קאַוואַליערן".

באַ אים: שוצגראַבנס, דראָט־פעסטונגען, סאַנים. מיר זענען פאַראינטערעסירט, צי די טראַנשייען זענען סימעטריש אויסגעלייגט.

עס קען אונדז, כּאַלילע, צעפּאַטערן די עסטעטיק . . .

שכנאַ איבערצייגט אונדז.

באַ די קליינע שעלעכלעך טיי ווערט עס אָפּגעמאַכט:

— מיר זענען באָלשעוויקעס, און דעם אויווערבאָטלדיקן פּלישטי דאַרף מען דערוויל שיסן בעבלעך אין אויער אריין.

שפּעטער וועלן מיר זען ווייטער.

דער „זעלנער" איז שכנאַ עפּשטיין. איך און האַלפּערן זענען דערוויל די „אידעלע יונגעלייט" וואָס מישן זיך נישט אין אַזוינע זאַכן. נישט מער — קיין געלט האָט די צייטונג „פרייהייט" נישט, איז אַ סימען, אַז אַרום איר וועלן זיך גרופּירן בלויז ערלעכע מענטשן און דאָס איז פאַר אונדז גענוג!

:: :: ::

איך בין זיך מיסוואַדע, אַז אין שווערע מינוטן ווען דאָס „אַל־

צו־מענטשלעכע" אין דער פירונג פון געוויסע פארטייער, האט מיך די „פליגלען געפענטעט",בין איך געקומען צו שכנא'ן נאך טרייסט.

אין זיינע אויגן האב איך גלויבן אנגעשעפט...

און מוט.

שכנא עפשטיין האט עפעס א מין זעלטענעם „ספאסיב" אף „אוועקצושמייכלען וואונדן", זיי אפשפרעכן א גוט אויג: „זיי נישט קיין בעהיימע . . . אין מילכאמע צייט שפילט מען נישט אין קנעפלעך".

דאס פאפיראסל איז צישן די פארויכערטע ציין. איבערן גרויסן, געזונטן פאנים איז עפעס א קינדערשער נאכעס, — וואס מ'איז שוין א דערוואקסענער מענטש און מ'קען זיך בייזערן...

דערטאפט ער ארויס ס'קעמעלע פון דער וועסטל־קעשענע, גיט זיך א קעם־ארויף די האר און זאגט:

לאמיר ארונטערגיין טרינקען א קאווע!

:: :: ::

אן אנדערש מאל:

מיר פארן פון באסטאן, עפעס א קערמישל געוועזן דארטן.

שכנא האט דארט געהאלטן א גוטע רעדע, נישט קיין קיילעכ־דיקע, נאר א גלייכע, אן אנגעשפאנטע, ווי א סטרונע.

איך האב מיך געמאכט צום נאר און גערעדט... פיקציע, זיג־זאגן...

איך האב געבליצט, געדונערט. אבער די לופט איז דערפון נישט קלארער געווארן.

איך האב גערעדט — צום אויג, צום אויער. שכנא האט גע־רעדט צום הארץ. דאס מענטשלעך הארץ איז א קינד, ניט זייער קלוג... אבער אפנארן עס איז שווער.

אין אונדזער האטל־צימער האט מיך שכנא געמוסערט פארוואס איך פארשווענד מיך אף לוקסוס, ווען די ארבעטער דארפן מיך ווי א נויטיגקייט...

און ער האט ארויסגעשלעפט פון סאק־וואיאזשל א פלעשל בראנפן, און מיר האבן גענומען זינגען פאר זיך. און אויסגעטרונקען אף דעם, אז... עס זאל א רואך אין דער וועלטס טאטן אריין!

אז דער בראנפן האט זיך ארויסגעקליבן פונם פלעשל, און האט זיך „געעקט" צישן אונדז ביידן, האט שכנא עפשטיין זיך גענומען קושן, און מיר פארזיכערט, אז... פרץ איז איינער פון די גרעסטע שרייבער בא אונדז.

...און אז די רעוואָלוציע וועט קומען, וועלן מיר אַנשטעלן די ביקסן אַט־אַזוי...

ער האָט פאַרמאַכט אַן אויג, צוגעשטעלט זיין ריזיקע שרייב־פעדער צום אַקסל, און — געוויזן ווי אַזוי מיר וועלן שיסן...

און ער האָט דעקלאַמירט אַף אויסווייניק עפּשער 40 לידער — פון רוסישע דיכטער.

:: :: ::

אַז איך טראַכט פון שכנא עפּשטיין, האָב איך דעם טאַם פון בראָנפן.

שטאַרק און פּראָסט און 90 די פּראָבע, און אַנו פּרופט!... דער שטאַרקער און בראַנפנדיקער שכנא!

נישט קיין „צמוקים" אָדער שוימענדיק ביער, אָדער לעבלעכער טיש־וויין נאָר עפּעס וואָס איז טערפּקע, אַליק אַף די ציין ווי טער־ניסליוועס נאָכן ערשטן פּראָסט.

פאַרזוכט מען זיין קוואַליטעט, סיי אַלס פּאָליטישער טוער, סיי אַלס שרייבער און רעדנער דערפילט מען צום ערשטן אַ ביטער־לעכן טאַם, פון וועלכן ס'ווערט אַביסל שפּעטער זיס און פריש אַפן גומען.

שכנא האָט קיינעם נישט פיינט — פּערזענלעך. אָבער די וואָס ער האָט ליב האָט ער ליב — ס'לעבן מיט דער נעשאָמע.

:: :: ::

דו קומסט אַריין אין רעדאַקציע נאָכמיטאָג, טרעפסטו שכנא'ן לעבן זיין שרייבטיש — ער רויכערט און שרייבט, צילעט־אויף אַף קליינע ביינעלעך פּאַפּיר, גלייכע אויסיעס, שטעלט זיי אויס אין גלייכע שורעס, ווי רויטאַרמייער אין קריג־פאָרמאַציע.

„שטימונג"? נו־יאָ, ס'איז זייער גוט, אַז מ'האָט דאָס, אָבער דאָס לייט־אַרטיקל וויל נישט וואַרטן. צו דעם יאָרצייט פון דעם אָדער יענעם שרייבער, מוז מען שטעלן אַ ליכט היינט, נישט מאָרגן...

מ'מוז זיך אויסלערנען באַפעלן דעם אייגענעם טאַלענט, — ער זאָל נישט מאַכן קיין פּריצישע שטיק.

דערהערסט אַ פייף — קום און שטעל דיך צו דער אַרבעט, ברודער טאַלענט...

ס'איז מילכאָמע!

עמעס: דערווייל שמייכלען מיר, דערווייל טרינקען מיר קאַווע

און בראנפן, שפילן מיר זיך מיטן קייטל פונם זייגערל, גייען מיר ארום מיט לאנגע, אראפגעלאזטע הענט איבער דער רעדאקציע, אבער לאז נאר דער טרומייט א שאל טאן! — ווען מיר לאזן פרויען און שנאפס און לידער, און זיך נעמען צו דער ביקס־פען.

:: :: ::

...און דאס ליבענדיגסטע וועגן שכנא עפשטיינען האב איך נאך אלץ ניט געשריבן.

מיר איז שווער צו שרייבן וועגן אים.

ער איז אזוי נאנט...

עס איז ווי שרייבן וועגן זיך אליין —זיך לויבן...

אויך אין קאמוניזם איז פאראן אלערליי גראדן פון אויפנעמען: א טייל נעמען־אויף דעם קאמוניזם מיט א געמיש פון ווייבערשן סענ־טימענט. אנדערע נעמען אים אויף ווי קינדער. ער נעמט אים אויף ווי א מאנצביל.

שכנא איז א מאנלעכער קאמוניסט.

ווי בין איך דיך מעקאנע, שכנא, וואס דיין לעבן האט אין זיך אזוי פיל וואג, אזוי פיל מעטאל, אין פארגלייך מיט מיין אומזיכער, פלאטערדיק לעבן...

נישט דורך זיך זעלבסט (דו ביסט נישט ווי איך פון געשליפן גלאז געמאכט) נאר מיט זיך...

איז פאר דיר דיין וועג אזוי גלייך ווי א סטרונע און אזוי אנגע־שפאנט.

„מיט דער ביקס אדער מיט דער פען".

צישן אונדז ביידע, טייערער שכנא, ביזטו קימאט דער איינצי־קער, פאר וועמען די וועלט ליגט, ווי א גלייכער שאסעי, פול מיט צוקונפט און מיט וואונדער...

אפריל, 1918.

ביל גראָפּער

גראָפּער איז דאָ קריק.

ער אז אביסל אָפּגעברענט. דאַכט זיך, פון דער לעוואָנע, צו־געטונקלט מיט יאָם־שטאָרעם, א טאַטעדיקע ערנסקייט האָט זיך באַזעצט אין די געצעלטן פון זיין שמייכל.

ביל גראָפּער איז קריק־געקומען ווי א שיף, מיט אַ קאַרגאָ פון עקזאָטישע פּיירעס. פּאַוואָלי געאַנקערט באַם האַפן, שווער געאַנקערט באַ די אַמעריקאַנער ווענט.

ביל איז געוואָרן — אַן אייראָפּייער
וויניקער הו־האַ, מער מענטש, מער מאַנצביל.

די פראַנצויזישע הויזן שטרייכן דאָס אונטער. ווי אַלע פראַנ־צויזישע (ברוין־וואָלענע) הויזן האָבן זיי א טייוועל, אז זיי ציען זיך, אזוי צו זאָגן, צו דער זון, — גרייכן קימאַט ביז צום האַלז.

גראָפּער האָט טאַקע זייער וואויל געזאָגט, ווען ער האָט געזאָגט, אז דער כילעק צישן אַמעריקע און אייראָפּע איז: וואָס אין אַמעריקע אז מען קען מאַכן א בענקל מיט 1 פוס — מאַכט מען עס! אין איי־ראָפּע ווידער ווען מען קען מאַכן א בענקל מיט 5 פיס, וואָלט מען זיך מעכאַיע געווען.

:: :: ::

איר זאָגט פּראָלעטאַר? דאָס איז דאָך ביל גראָפּער! געבוירן מיט א בליישטיפט אין האַנט און א צייכן־בילד אין אויג, האָט ער גלייך זיך צעקריגט מיט גאָט, מיט דער וועלט.

ווי זיין יוגנט־כאַווער מייק גאָלד, איז ער אָנגעפּייערט מיט א גריינטלעכער סינע צו די פּלישטים. מייקס סינע איז—האַסטיקער, הייסער; בילס — טיפער, טאַיוועדיקער.

קוק איך אָף אים, דעם „גרויסן, קינדערשן ליבהאָבער", איז מיר א וואונדער פונוואַנעט האָט זיך גענומען צו אים די האַרטע אַקשאָ־נעס, דער קויעך, שוין באַלד אין די פריעסטע יאָרן ווען זיין „גליק־שטערן" האָט א בלישטשע געטאָן, אָפּצוזאָגן זיך פון רום, רייכקייט, קינסטלער־איכעס און בלייבן אונטערן מאַזל־צייכן פון זיין קלאַס?

פּראָלעטן־קינסטלער וועמען דער פּאַל האָט אריבערגעשטופּט אינם „כאַשעווערן קלאַס" אריין, האָבן זעלטן דעם איבערמענטשלעכן קויעך, צו בלייבן פעסט אָף זייער געביר־פּאָזיציע. ביפראַט אין א לאַנד, וואו דער אַרבעטער קוקט נאָר אָף זיך אַליין, ווי אָף א נידעריקערן מענטשן...

גרינגער איז שוין די זאַך פאַר אַן אינטעליגענט, וואָס איז גע־בוירן באַ רייכע טאַטע־מאַמע, און וואָס אים איז דער „בעסערער קלאַס" קיין לעגענדע נישט, נאָר אַ וואָכעדיקייט. — אַזאַ איינעם איז גאָרנישט שווער צו דערפילן די לאַנגווייל, פוסטקייט און מיסקייט פון דעם בורזשואַזנעם קלאַס, און אַף אים אַ שפּיי צו טון!

:: :: ::

דער ערשטער „האַרעיודו" פון גראַפּער איז געקומען דורכן טע־לעפאָן — אַף אידיש.

יאָ, גראַפּער האָט זיך אין סאָוועטנפאַרבאַנד אויסגעלערנט אי־דיש־רעדן.

צישן די גויים אין „גריניטש ווילעדזש" איז ער היינט אַן „אָר־טשאָני יעווריי". ער רעדט וועגן די אידן אין די קאָלאָניעס, אידיש טעאַטער, אידישע פרעסע. אביסל רעכילעסלעך וועגן מאָסקווער „עמעס". וועגן כאַווער ליטוואַקאָוון זאָגט ער בעפּייריש, אַז ער איז „אַ, באַי!"

אים געפעלן זייער די כעווערע פונם כאַרקאָווער „רויטן שטערן" — רירעוודיקע, זאָגט ער, יאַטן, וואוילע זאָגט ער, כאַווירים. נישט קיין שפּעטנע, מאַכט ער, שרייבער.

— פונוואַנען ווייסטו דאָס גראַפּער?

— איך פלעג לעזן דעם „רויטן שטערן".

פאַר אַ וואָר־צייכן, אַז ער האָט זיך נאָענט־באַקענט מיט די מיט־אַרבעטער פונם כאַרקאָווער „רויטן שטערן", דערציילט ער מיר אַפילע, אַז אין דער רעדאַקציע פון „שטערן" איז איינגעפירט אַ מינעג, אויב עמיצער פון די מיטאַרבעטער דערטאַפּט ערגעץ אין אַ צייטונג, זשור־נאַל אָדער בוך, אַ נישט־פויגלדיקע שורע, אָדער אַ וואָרט, שניידט מען אויס דאָס שטיקל געדרוקטע פּאַפּיר, מען קלעפּט עס אויף אַף דער וואַנט, הינטער דער אויפשריפט: „אוי שרייבט ער!"

גראַפּער רעדט פון „פּרימוסלעך", וואָס שטייען אַף די טרעפּ פון די כאַרקאָווער און מאָסקווער דירעס און זאָגט אַז ס'איז גאָרניטאָ קיין שענערס אַף דער וועלט, ווי צו זען אין אַ טונקלער קאַלטער שטוב אַ שורע מיט שפּירט־פּרימוסן. אַף יעדער טרעפּ אַ הודיעדיק ליכט! און קיין שענערס און בעסערס ווי צווייי שורעס פּרימוסן אַף אַ טרעפּ מיט אַ דורכגאַנג אינדערמיטן, איז גאָר נישטאָ (מיינט ער) אַף דער גאַנצער וועלט!

היינט — סוכום, און טיפּלים! די אידישע קאָלאָניעס באַם אַזאָווישן יאַם!

... גראַפּער איז אַריינגעפאַלן אין אַ „שאַבעסדיקער קאָלאָניע", וואו

די אַלטעלייט האָבן נאָך צו ביסלעך אָפּגעהיט אידישקייט. אָנגעדראַ־ ווענט — מאַכט ער, גאָט אַ פול היטל, געאַקערט האָבן זיי אַביסל שוואַכלעך — מאַכמעס אין יענע טעג האָט זיך אַרומגעטראָגן אַ קלאַנג, אַז „דער אידישער מיליאָנער פון שיקאַגאָ, מיסטער ראָזענ־וואַלד" האָט באַוויליגט צו גיבן 4 מיליאָן דאָלאַרן פאַר דער אידישער קאָלאָניזאַציע אין סאָוועטנפאַרבאַנד.

האָבן זיך גראַפּערס קאָלאָניסטן אַ ווײַלע אָפּגערוט פון די פעל־ דער, זיך פאַרנומען מיט דער אַרבעט פון אויסרעכענען אַקוראַט וויפיל עס וועט אָנקומען אויף יעדן.

דערווייל האָט גראַפּער געמאָלט מענטשעלעך און אַלע האָבן אים אַריבערגעקוקט איבער די פּלייצעס.

שפּעטער אין זומער האָט מען זיך געכאַפּט אַז מ'איז הינטער־ שטעליג אין אַרבעט, האָט מען גערודערן דעם דייטשן שאַכן, דעם גע־ וועזענעם פּאַריץ, ער זאָל קומען אַרבעטן אויפן פעלד. האָט ער געאַר־ בעט אויפן פעלד, און שטילערהייט עפּעס אונטערגעברומט אויף דייטש. גראַפּער וואָלט געשוואוירן, אַז דאָס איז געווען נישט קיין בראָכע!

— ווי גייט אָן די בויאונג אין סאָוועטנפאַרבאַנד?

— מען סטראָיעט — מאַכט ער, און מען סטראָיעט. דאָנבאַס, דאָנאַוגאַל, דאָניא איסאַקאָוויטש—.

ער האָט צעמישט די דאָנס—.

ביכלאַל אָבער ווייסט ער, אַז די „לעקטרישע באַרן" זענען זיך שוין קימאַט אומעטום אין סאָוועטנפאַרבאַנד. אין די פּאַרוואָרפנסטע ווינקלען פון קרים און קאווקאז ציט מען דראָטן. ליכטיקע בסורעס קומען אויף עלעקטרישע גלעזלעך. הייזער בויען זיך. (מאָזל־טאָוו אונדז, די מאָסקווער פּאָסט־געביידע איז שוין פאַרטיק!) אַקערבוי בעסערט זיך. מילן צעשפּרייטן די פליגל, אינדוסטריעס הויבן אויף די קעפּ!

גראַפּער זאָגט די־אַ ווערטער מיט פּאַנען אין די אויגן!

איך צעפרעג מיך בײַ גראַפּערן אויף אונדזערס אַ באַקאַנטן, וואָס האָט אין מײַן צייט געוואוינט אין מאָסקווע.

— אָה, יענער? — מאַכט ער — יענער וואוינט איצט אין באָרקאָוו. אַלע האָבן אויף אים ראַכמאָנעס נעבעך, ווייל — ער מאַכט אַ לעבן, גייט אָנגעטאָן אין אַ נישקאָשעדיק פוטער. מען באַציט זיך צו אים, ווי צו איינעם וואָס איז נישט־געזונט.

— נו, און די רויטע אַרמיי?

— אָה באַי!...

גראַפּערס בלאָ־וואַסערדיקע אויגן זענען געוואָרן טיף ווי שפּי־

נעלעך!

— ...שינעלען און לאנגע שווערדן. קיין סעמעטשקעס קייעט מען נישט. ביכלעך אין האנט טראָגט מען. די „קאזארמעס" זענען אוניווערסיטעטן. דער רויטער אַרמייער איז היינט דער געבילדער־סטער מאַסנמענטש אין גאַנץ אייראָפּע. און נישט נאָר זענען זיי „גראַמאָטנע" אין פּאָליטיק, און אין סאָציאַל־עקאָנאָמישע פּראָגעס, נאָר אויך אין שיסן — דער רויטער אַרמייער שיסט זעלטן־מיט אַ גרייז...

:: :: ::

גראָפער האָט העכער אַ האַלב יאָר פאַרבראַכט אין סאָוועטנ־פאַרבאַנד. געטראָפן קימאַט אַלע גרויסע טוערס, קינסטלער, וויסנ־שאַפטלער.

קיין נעמען געדיינקט ער נישט (אין דעם פּראָט איז ער געגליכן צו — משה נאַדירן). אָבער ער ווייסט, אַז ער האָט געטראָפן קי־מאַט... וועמען איר ווילט!

פון אַלע מאָסקווער טעאַטערס געפעלט אים צום בעסטן דאָס טעאַטער „סעמפּעראַנטאַ", וואו מ'שפּילט עקספּראָמפּט. די שפּילער רעדן זיך צונויף וועגן אַן אינהאַלט, דערנאָך — רעדט יעדער ווי ער פאַרשטייט. אַמאָל פאַרפּלאָנטערט מען זיך, מען קען ווייטער נישט גייען, אָדער מען לאָזט יענעם נישט גייען ווייטער. עס שאַפן זיך עחטסע טראַגעדיעס, לאַנגעם שווערע, ביטערע — מ'מוז דורכברעכן מיטן אייגענעם סייכל, אַז נישט איז מען אָפּ צאָרעס.

אַז אַקטיאָר אָדער אַקטריצע וואָס האָט נישט קיין פלינקן סייכל, קאָן פון די אַנדערע אריינגעשלעפּט ווערן אין אַזאַ לאַגע, זי זאָל דאַרפן קריק־קומען אָפּ דער בינע און נישט קענען, ווייל די אַנדערע לאָזן נישט אריין. אין אַזאַ פאַל דאַרף מען קריכן דורך אַ פענצטער, אָדער זיך אריינגאַרן דורך פאַלשע פּרעטענציעס.

די אַקטיאָרן זענען אָנגעשטרענגט, דער עולם איז אָנגע־שטרענגט. ס'איז קאַמף, ס'איז פּאַטאַליטעט, ס'איז לעבן!

...עס ווירקט ווי אַ בוים וואָס מאָלט זיך אַליין אָפּ אַ לייווענט, אין אַלע אָריגינעלע פאַרבן, און דאַצו הערט מען נאָך אָפן לייווענט ווי דער בוים וואַקסט, אָדער וויאַנעט.

(הערט נאָר, כ'בעט אייך, ווי קלוג ער רעדט, אונדזער גראָפער!)

— די נייע ליטעראַטור?

— אין אַ לאַנד פון אַזוינע פאַרביקע באַזאַרן, פון אַזוינע גרויסע געשעענישן, קען די ליטעראַטור נישט זיין וויכטיקער ווי דער עמעס. דער שפּיגל גיט נישט קריק קיין העלפט פון דעם, וואָס מ'גיט אים.

נאָר קליינע זאַכן ווערן אין שפּיגל גרעסער!
— ווי ליטעראַריש דו רעדסט, גראַפּער!
איך רעדט דאָס דען? דו רעדסט עס דאָך אַליין, נאַדיר.
— זיי נישט קיין נאַר, גראַפּער, מע'ט לאַכן פון דיר. וואָס הייסט איך רעדט? ס'איז דאָך דיינע געדאַנקען.
— אָה באַי!

:: :: ::

גראַפּער האָט געזען טראָצקין אָפּפאָרן פון מאָסקווער וואָקזאַל. ער איז אַפילו געווען אַ באַלן איבערצוציילן טראָצקיס רייזע־קאַסטנס: 17 קופּערטס. אַכוץ עטלעכע שיינע, גרויסע הינט. די מעלוכע האָט אים געגעבן אַ ספּעציעלן צוג.
אַזוי פאַרשיקט צו ווערן, מאַכט גראַפּער, איז גאָרניט שלעכט—.
— וואָס איז די נייעסטע לאַזונג אין סאָוועטנפאַרבאַנד, גראַפּער?
— די נייעסטע לאַזונג, מאַכט ער, ווייס איך נישט. כ'ווייס נאָר, אַז טאָמער זאָגט עמיצער אַז אָן אים קען זיך די מעלוכע נישט באַגיין, ענטפערט מען אים: „כאַפּט זיך נאָר נישט אַזוי, ר' כאַווער! אַז מ'קאָן זיך באַגיין אָן טראָצקין, וועט מען זיך אָן אייך אויך באַגיין".
...די שטימונג איז אומעטום אַ גרינגע, די לעבנסמאָס ווערט וואָס אַ טאָג גרעסער. מ'וויל אָניאָגן די זיבן מאָגערע יאָר און ווי פּעט די נייע „זיבן יאָר" זאָלן נישט זיין, איז פאָרט שווער צו דער־יאָגן די יאָרן — פון בירגערקריג, פון צאַרישער צעפוילטקייט.
— רייזענען באַגעגנט אין פּאַריז?
— באַגעגנט.
— וואָס מאַכט ער?
— וואָס זאָל ער מאַכן? ער גייט אַרום אין די גאַסן און טוט נישט מער, נאָר ער האָט ליב מענטשן!

:: :: ::

גראַפּער איז אויסגעווען אַ וועלט: טערקיי, גריכנלאַנד, בולגאַריע.
אין בולגאַריע האָט אים נאָכגעיאָגט אַן ערד־ציטערניש — ער האָט עס קוים אויסגעמיטן.
קאָמוניסטן, מאַכט ער, זענען שנעלער ווי ערד־ציטערנישן...
אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל האָבן די טערקישע גרעניץ־באַאַמטן בא גראַפּערן צוגענומען זיינע ביכער, מאַפּעס, סקיצן. איז ער אוועק צום אַמעריקאַנישן קאָנסול און זיך ניט געקאָנט דערשלאָגן צום „אָדן". עס איז געווען אַ גרויסער „אַטשערעד". האָט אים דאָס סעקרעטאַרל, וואָס זיצט באַם אַריינגאַנג אָנגעשלאָגן צו גיבן אַ „פּראָפּוסק" אַף

מאָרגן. האָט ער גענומען דעם „פּראָפּוסק", וואָס איז געשריבן און געזיגלט אַף ענגליש, אַוועק צו די טערקן און געזאָגט: „גיט אַהער מיינע זאַכן! אָט איז אַ באַפעל פון אַמעריקאַנישן קאָנסול".

דער הויפּט־טערק האָט אָנגעטון די ברילן, איבערגעלייענט דעם „דאָקומענט" און געזאָגט אַף טערקיש „אָלרייט" און אים אָפּגעגעבן די זאַכן.

:: :: ::

גראַפּער האָט אַסאַך נייע אַרבעטן געבראַכט.

אינם פראַנצויזישן „פאַרלאַג טריאַנגל" דרוקט זיך איצט אַ בוך פון זיינע שוואַרצווייסן. דאָס פאָרוואָרט האָט געשריבן אַנרי באַר־בים.

גראַפּער האָט זיך „באַנייט און באַקליידט".

דאָס וואָרט „באַנייט", מאַכט ער, דאַרף געלייענט ווערן אי „באַ־נייט", פון שוירעש נייען, און באַנייעט, פונם שוירעש „ניי".

:: :: ::

איך האָב דורכגעקוקט גראַפּערס נייעם בוך (די פּריף־בויגנס) און ס'איז מיר איינגעפאַלן אַ פאַרגלייך צישן וויליאַם גראַפּער און... אפרים משה ליליען.

ביידע וואונדערקינדער, ביידע די צירונג פון זייערע פּאַרטייען. ביידע דער אויסדרוק פון זייער צייט.

ליליענס געפּאַטשקעטע טשאַטשקעס, דראַטענע שפּינוועבס. גראַ־פּערס ווילדע צעפּאָרענקייט — וואָס האָט צו זיך אַ גלייכן בלויז אין דעם דייטשן בלייפעדער־מייסטער אַנרי קליי.

גראַפּער — שנעל ווי דער טייוול. זיינע פיגורן רייסן זיך פונם פּאַפּיר אַראָפּ. ער קאָן זיי קוים איינהאַלטן.

ליליען — אַ צירלעכער וואונדן־פּאַרדעקער.

גראַפּער — אַן אויפדעקער פון וואונדען.

ליליען — איז ציוניזם.

גראַפּער — איז קאָמוניזם.

בא אפרים משה'ן ווי בא אַלע בורזשואַזנע קינסטלער, איז די קונסט געווען אַ היסטאָרישער גראָד, בא ביל'ן איז עס אַן — אוס.

ליליען וועט זיך גאָר נישט מאַכן דאַרויס וואָס דו האָסט אַ בייל אַפן שטערן, פאַרקערט: ער וועט דיר צומאַכן נאָך אַ בייל — עס זאָל באַלאַנסירן.

ליליען זוכט סימעטרי: צוויי קאַנען אַף צוויי אַקסלען פון אַ

וואסערטרעגער — עס זאָל זיך האַלטן גלייך. עס זאָל נישט אריבער־וואַזשן.

בא גראָפּערן איז איין קאָן אויך נענוג. א קאָלאָניסט האַלט פּיר־פינגער פעדים היי אף א ווילקע — עס באַלאַנסירט!

אז א האָלצהעקער הויבט־אויף די האַק, און דער קנופּיקער קלאַפּט צו נאָענט צום האָלצהעקערס פּיס, טראַכט איר נישט: „גראָפּער קען נישט קיין קאָמפּאָזיציע”, נאָר איר טראַכט: דער האָלצהעקער קאָן נישט האַקן קיין האָלץ.

קאַפּיטלעך צום לעבן
פון יאָסל קאָטלער

יאָסל קאָטלער, דיכטער־הומאָריסט, מאָלער, מאַריאָ־
נעטנמייסטער און שפּילער. טראַגיש אומגעקומען
אין עלטער פון 39 יאָר, אַף אַ טור פאַר דער
„מאָרגן־פרייהייט“ מיט זיין ליאַלקע־טעאַטער, דעם
עלפטן יוני, 1935.

קאַפּיטלעך צום לעבן פון יאָסל קאַטלער

עס האָט געקערט זיין אַרום אָנהויב זומער 1919.

מיר האָבן דעמאָלט געהאַט אַ באָרדינג־פאַרם אין לאָק שעלדריק, אין די קעטסקילס.

איך געדענק ניט דורך וואָסער פאַרבינדונג, צי עפּשער גלאַט אַזוי זיך פון נייגעריקייט, ווייל ער האָט געהערט אַז בא אונדז גאַסט־שען־זיך שרייבער, מאַלער און יונגע קינסטלער האָט עס אים—ווי ער האָט שפּעטער אַמאָל געזאָגט — פון דער העלער־הויט אַ שלעפּ געטון צו מיר „ווייל ער האָט מיך ס'גאַנצע לעבן זיינס נאָך ניט געהאַט גע־קענט און „ס'איז שוין", לויט זיינע אייגענע ווערטער אַביסל אַ צו „לאַנגע צייט".

דאָס אַלץ האָט מיר יאָסל קאַטלער אויף זיין שעמעוודיקן אופן פּאַרטרויט שפּעטער.

אין דעם טאָג אָבער וואָס ער האָט זיך באַוויזן אַף דער טיר פון אונדזער פאַרם אין יענעם פּרעכטיקן באַרג־געגנט פון די קעטס־קילס, איז ער געווען ווי אַ יונג, הייס לאַשיקל אַף דער לאָנקע, וואָס אַז דו דערנענטערסט זיך דערצו טרעט ער אַלץ מער אָפּ קאַריק.

נאָר די אויגן זיינע, די קאַצענע אויגן, אונטער גרויסע מיידלשע וויעס האָבן זיך באַלד דורכגעגלעט אַ וועג צו מיין באַוואָפנט האַרץ.

איך געדענק: אַ ביינערדיקער, הויכער באָכער (מיין הויך אומגע־פער) מיט אַזוינע גרינגע קנאַכשלעסער אַז יעדע באַוועגונג בא אים איז געווען ווי דער ריטם פון אַ טאַנץ.

ער איז געקומען אַזוי נאַטירלעך־פּריש, אַזוי האַנאָעדיק־פּראָסט און דערביי אַזוי מוזיקאַליש, מיט אַזאַ אינערלעך געפיל פאַר מאָס און וואָג, ווי ער האָט דאָס שפּעטער פון זיין אינערלעך לעבן אַרויס איבערגעגעבן דעם ליד, דעם מאַריאָנעט, דער שפּראַך־זשעסטור.

גרינג: ווי ער וואָלט געווען אינגאַנצן געמאַכט פון ווינט און פון ביינער און פון שטיל טריפנדיקער פלאַם־דעקאָראַטור.

ער איז געגאַנגען אין הוילן קאָפּ. זיינע געגרייזלטע האָר זענען געלעגן ווי געשווירענע הויפנס שעפסן־וואָל און ווי־עס־איז צוגעקלעפּט צו אַן עטוואָס־משופּעדיקן שטערן אַף וועלכן עס האָט זיך גלייך איבער דער נאָז געוויזן אַ צענויפקום פון סאַטיר־אַרטיקע ברעמען.

(מיט די־אָ ברעמען, ווען שטיפעריש פאַרצויגן און די ברייטלעכע

ניט צו לאנגע נאז קונציק פארקאטשעט האט ער געקאנט מאכן גרי־מאסן, אינגליש־קאמישע, אדער איבערראשנדיק גראטעסקע).

אין דער האנט, געדענק איך, האט ער געהאלטן א פלאך הילצערן רענצעלע, אזוינס ווי רייזנדע מעקלערס טראגן.

געקומען איז ער ניט אליין, נאר מיט א כאווער זיינעם — א קאמערציעלער ארטיסט און שילדן־מאלער, ווי ער אליין איז דעמאלט געווען.

— איך בין נאדיר, האב איך זיך פאר אים פארגעשטעלט, אויפ־הויבנדיק זיך פון דער רונדער באנק, ארום ריזיקן אייכנבוים, וואס איז געוואקסן ביים אריינגאנג צו אונדזער פארם.

— און איך בין גלאט אזוי יאסל, דער געוויסער יאסל פון וועמען קיינער האט נאך ניט געהערט — האט ער געענטפערט, אראפ־נעמענדיק פון זיך ס׳פארשוויצטע העמד, אויסגעטאן די דארע, שטויב־אנגעזאפטע שיך, געגעבן זיך א דריי ארום ארומן הויז, צוריקגעקומען און געזאגט:

— א „כאפ" טון איך אן עמערל וואסער?

און טאקע באלד א „כאפ" געטאן אן עמערל וואסער פון דער ברונע. מיר האבן אלע דריי געטרונקען. זיך צערעדט וועגן צייטלעכע קליינינקייטן. דערנאך האט זיך קאטלער אנגערופן:

— עפשער דארפט איר א סיינדל (שילדל) פאר אייער פארם, וועלן מיר באלד א מאך טון.

און גענומען און געמאכט.

זיין כאווער (בערלין האט ער געהייסן. ער איז שפעטער גע־שטארבן פון א בלוט־שטורץ נאך א קליינער האלדז־אפעראציע) איז געשטאנען מיט די פויסטן אין די קעשענעס, געדרויכערט א ציגארל און געשמייכלט.

עס האט בידארפט הייסן: אויך מיר א באלמעלאכע. ווען ער גיט עס מיר . .

יאסל האט געמאלן בוכשטאבן אין דער פארם פון ברעזע־שטעקנס איבערגעלייגטע — פריש מיט דער קארע. ער האט געשיל־דערט" דעם קארע־געדרוך. די לופט ארום דער קארע. צום סאמען סאף פון די עטלעכע בוקוועס: „נאדירס פארם" האט ער די „מ" גע־מאכט פון דער קארע׳ס נאסער, לינקער זייט.

אנשטאט אן אונטערשריפט האט ער אוועקגעשטעלט אונטערן שילד א פיצל קעצעלע.

אויף קעצל־שפראך, — האט ער אנגעוויזן מיטן פינזל, וועלכעס

ער האָט געווישט מיט אַ שטיקל געוואַנט, פלינק מאַכנדיק אַ טעצל פון פאַפּיר אויף אַריינצוגיסן שווענק־טערפּענטין :—

— אַף קעצלשפּראַך מאַכט עס „יאַסל קאַטלער מיט אַ פּינטעלע״ און אַז איר ווילט וועל איך בלייבן באַ אייך אָפּן פּאַרם. אַרבעט וועל איך שוין געפינען.

אין וואָסערע צען מינוט אַרום איז ער שוין געקומען פון דער קיך מיט אַ שטיק פּוטער־ברויט אין האַנט, אַ ריסקאַל און ברעך־אייזן אונטערן אָרעם און אַזוי עסנדיק איז ער געגאַנגען צופּעסטיקן די שילד צו דר'ערד, אַף אַ סטויפּטשיק.

:: :: ::

קאַטלער איז באַ אונדז געבליבן אַ גאַנצן זומער. ער האָט גע־האָלפן דערלאַנגען צום טיש, נאָר קיין טיפּס האָט ער ניט געוואָלט נעמען.

אַז ער איז געוואָרן פּאַרענגט אין געלט, האָט ער אַף די צוויי קעשענע־לעצלעך פון זיין העמד אָנגעשריבן אַף איינעם:

No (קיין).

און אָפּן אַנדערן

Tips. (טרינקגעלט).

אַזוי לאַנג ווי די געסט וואָס ער האָט באַדינט זענען געווען אומ־פּאַרמעגלעכע מענטשן האָט ער געהאַלטן ביידע לאַצן אין דרויסן. אַזוי גיך ווי אַ פּאַרמעגלעכער מענטש האָט זיך באַוויזן באַ זיין טיש פלעגט ער ביים סוף פון זיין מאָלצייט אַריינמאַכן אין קעשענע אַריין דאָס לעפל מיטן אויפשריפט: „נאָ״ און אַוועקדרייענדיק זיך אַזוי אַז עס זאָל הייסן אַז ער זעט ניט, פלעגט ער אָנווייזן אַף שטומלאָשן אָפּן „לעפל״ פון דער אַנדערער העמד־קעשענע.

דורכן זומער איז ער באַ יעדער געלעגנהייט געגאַנגען באָרוויס, נאַקעט.

כ'האָב קיינמאָל ניט געזען אַ מענטשן אַזוי שיקער ווערן פון זון ווי יאַסל קאַטלער. און פּונקט ווי אין די זעלטענע מאָמענטן פון זיין רעאַלער אָנגעשיקערטקייט אַזוי איז ער קינסטלעריש געווען באַ־רוישט אַקוראַט ביז יענעם פּיינעם פּונקט ווען אָט־אָט און מען פּאַר־לירט דאָס גליקלעכע באַוואוסטזיין, אַז מ'איז באַטרונקען.

פאַר דער וועלט איז יאַסל קאַטלער געווען דער „גרינגער לונג־לעבער״, דער מענטש וועלכער קען אַלע פּרויען אַזוי קינדעריש ליב האָבן, אַז קיין מאַן און ליבהאָבער זאָל אַף אים ניט אייפערזיכטיק זיין. פאַר דער וועלט איז יאַסל קאַטלער געווען דער וועלכן מען שיקט שטענדיק אַ גאַנג, וועלכער קען פּאַרריכטן אַלצדינג (ווי ער

וואָלט געזאָגט) אַפילו אַזוינס וואָס וועט ערשט מאָרגן צעבראָכן ווערן, אַן אייביק דינסט-גרייטער האָרעפּאָשניק, וועלכער קאָן טון די שווערסטע אַרבעט מיט אַזאַ גרינגשאַפט גלייך ווי עס וואָלט געווען אַ ריינער צייט-פאַרטרייב. איינער וועלכער ווישט זיך קיינמאָל ניט אָפּ קיין שווייס וואָס רינט פון שטערן. און אַז סע קומט צו צום מויל מאַכט ער „האָם. גאַנץ גוט!" און אַרבעט ווייטער. איינער וואָס קאָן אַוועקלייגן אַ לייוונט אינמיטן דער אַרבעט, גיין אַביסל אַ טאַנץ, דערנאָך זיך אַוועקלייגן מיטן פּאָנים צו דער ערד און שרייבן וואונ-דערלעכע „גרינגשאַפטן", וועלכע ער האָט צענדליק מאָל איבערגעשריבן און איבער-איבערגעשריבן און אָפּט פאַרלוירן, צעשאָטן פאַרגעסן... און — שטענדיק עפּעס ווי צופעליק — געפונען צווישן זיין קוויטיקער וועש, אָדער צווישן די מאָל-מאַטעריאַלן. דערנאָך שפּילן קאָרטן מיט אַזאַ „גרינגשאַפט" אַז ער האָט זיך ניט געקאָנט אָפּרייסן, דערנאָך העלפן פאַררייכטן די פּלאָמבינג (וואַסערלייטונג), פלינק ווי אַ קאַץ אַרויפקריכן אויפן דאַך און לייגן אַ שינדל, דערנאָך שפּילן אויף וואָסער אינסטרומענט איר וועט אים געבן.

פאַר דער וועלט איז יאָסל קאָטלער געווען דאָס זאָרגלאָזע קינד. פאַר מיר אָבער (מיט דעם גערדאַנק האָפּאָנים צו טרייסטן מיך, אין אַ מאָמענט ווען איך בין אַריין אין אַ מאָרעשכוירע) האָט ער זיך פאַר-טרויט, אַז ניט לאַנג, איידער ער איז געקומען צו אונדז איז ער געווען קראַנק אין אַן אַנשטאַלט. דאָס איבערפלאַנצן-זיך פון טראַיאַנעווער שטויב-דרויסנס און אָפּענע יאַטקעס אין אַ קעלער פון אַ סאַון-פּעינ-טער ערגעץ אויף ריווינגטאָן סטריט איז אים ניט גוט באַקומען. נוד-אָטע און איינזאַמקייט האָט אים געגעסן. זיין גערדאַנק-ראַד אָנגעלאָדן מיט פּאָטענצן האָט זיך געדרייט אויף אַ מיל אָן קערנער. צוועקלאָ-זיקייט. זינלאָזיקייט. דער געשפּענסט פון מעשוגאַס האָט אַרומגע-שטאָקט אַרום זיין טיר . . .

איינמאָל צווישן טאָג און נאַכט, אין אַ סאָף זומער, ווען פּעטע בלאָע פליגן האָבן זיך געוואָרפן מיט די קעפּ צו די פּענצטער, וועמענס שויבן קאָטלער האָט אויף מיין באַקאָשע אויסגעפאַרבט אַזוי, אַז זיי זאָלן אויסזען ווי קלויסטער-ווייטרינעס און ווען אויף די צוויי גרויסע היל-צערנע שיסלען וועלכע ער האָט באַמאָלן מיט זיינע טאַנצנדיקע אידעלעך, האָט אַ לעצטער טאָג-שימער געשלוקערט, האָט מיר יאָסל קאָטלער פאַרטרויט, ליגנדיק צעלייגט אויף דער פּיאַנאָ און שפּילנדיק מיט איין פינגער עפּעס אַ גרינגס:

— איר ווייסט, משה, איך האָב מיך קונציק אַרויסגעדרייט פון מעשוגע-ווערן. ס'איז מיר איינמאָל באַפאַלן עפּעס אַזאַ גראַבלדיקע

שרעק, אַז איך בין אַרונטער אונטערן בעט און מיך צענויפגעקנוידערט. און געקריצט מיט די ציין, אַז מען האָט מיך אַפּירגעשלעפּט, האָב איך מיך געשעמט צו זאָגן וואָס מיט מיר איז, האָב איך געזאָגט עפּעס אַ וויץ, האָבן אַלע געלאַכט. ווערליק אַזוי ווייט ווי איך געדענק איז דאָס געווען דער אָנהויב פון מיין הומאָר־קאַריערע.

קאַטלער האָט זיך געהיילט מיט הומאָר, מיט קינדערשער דעקאָראַטור, מיט פּאַרוואַנדלען דעם טיפּסטן וועלט־זין אין שפּיל, אין איבערשטעלן דעם טראַפּעראַט „אונטערגאַנג״ אַזוי אַז ער זאָל זיך לערנען „מוטערגאַנג״.

„ניט קעדאַי קיינעם צופיל פּיינט צו האָבן״, פּלעגט ער פילאָזאָפירן—וואָרען אַז מען האָט צו שטאַרק פּיינט דעם בער און מ'שטרענגט זיך אָן צו שטאַרק אים צו שיסן טרעפט מען ערשט ניט״.

שרייבנדיק די ווערטער, טראַכט איך: ווי קומט עס, וואָס יאָסל קאַטלער איז געווען ציישן די איינציקע מענטשן וואָס איך האָב שטענדיק געאַירצט און וועלכן איך האָב קיינמאָל קימאַט באַם ערשטן נאָמען ניט גערופן. דערקלערן זיך דאָס אַקוראַט קען איך ניט, סיידן עפּשער דערמיט וואָס מיין אירצן אים (דעם יונגערן פון מיר) איז געווען אַן אינערלעכער פּראָטעסט קעגן דער גראָבער פאַניבראַטישקייט מיט וועלכער אַ טייל מענטשן האָבן רעאַגירט אַף זיין קינדערישער גוטסקייט און פּאַשטעס.

קאַטלער דער פּילזייטיקער, אַף אַלע געביטן אָריגינעלער, אָפּט גענישלער טאַלאַנט, האָט קיינמאָל ניט געליטן פון דעם פּלאָג פון וועלכער אַסאַך בירגערלעכע קינסטלער ליידן: דאָס וועלן מאַכן מיטן פינגער אַ קנייטש־דרוק אין דעם אייזערנעם קיילעך וואָס איז וועלט, אָדער אין דעם לופט־קיילעך וואָס איז אייביקייט.

קאַטלערס לעבן איז געווען אַזוי אויסגעפילט מיט טאַט און קאַמף און לוסט און אַרבעט, אַז ער האָט קיינמאָל אין די לעצטע יאָרן פון זיין באַקער צום קאָמוניזם ניט געהאַט קיין איבעריקע מינוט צייט אָפּצושפּאָרן אַף אַזאַ „נויטיקער זאַך ווי זיך צו ערגערן אָדער זיך צעוויינען אַמאָל״.

אין זיין ליבשאַפט צו וועלט און לעבן זע איך אים שטענדיק ליגנדיק האָריזאָנטאַל, ווי אָנגעשפּאַרט אָן וועלכער ניט איז פרויען־ברוסט, זאָגנדיק ווי אַ קינד: — גיב ס'ציצעלע, וועלט!

ציישן פּילע פון זיינע גענישלע איינפאַלן איז געווען דער גענישלער געדאַנק אויפצומאָלן אַף אַ „באָילער״ (מעטאַל־צילינדער פאַר הייסן וואַסער צוגעבויט צום אויוון) דאָס בילד פון אַ איד אין אַ טאַלעס־קאָטן, וועלכער שטייט און וואַרעמט זיך די פּלייצע אין אַ „באָילער״.

ווענן ליטעראַטור האָט ער אַמאָל געזאָגט:

— אַז איך זעץ מיך שרייבן פיל איך מיך ווי אַ קינד אין וואַנאַ־מעיקערס „טאָי" (שפּילצייג) דעפּאַרטמענט", וועלכן מען זאָגט: „נעם וואָס דו ווילסט". פון הונדערטער טויזנטער ווערטער קאָן איך אַ געוויסן מאָמענט נעמען בלויז איינס. וועלכס פון די אַלע ווערטער צו געבן דעם פּריוועלעדזש איבער אַלע—איז אַ גוואַלדאַוונע פראַגע".

אַז כ'האָב מיך באַקלאָגט פאַר קאַטלערן, אַז עפּעס גייט מיר ניט לעצטנס אין דער אַרבעט, האָט ער באַמערקט:

— מ'דאַרף זיך ניט ערגערן: אַז אַ זאַך שפּאַרט זיך איין אַז זי וויל געשריבן ווערן, וועט זי שוין אימיצער שרייבן. אַז ניט איר איז אַן אַנדערער. מ'דאַרף זיך ניט נעמען צום האַרץ.

:: :: ::

ס'לעצטע מאָל ווען איך האָב אים געזען האָט ער זיך געהאַט אַלע ציין אַרויסגענומען און געוואַרט אויף די קינסטלעכע ציין. רע־דנדיק קימאַט מיט אַ פאַרמאַכט מויל האָט ער מיר אָנגעוויזן אַפן פּאַנים און געזאָגט שמייכלדיק:

— אַן אויג האָט זיך בא מיר פּלוצים צעוויינט עפּעס . . .

אַן אויג — ביידע אויגן — האָבן טאַקע געוויינט . . .

אַז איך טראַכט היינט פון יענער סצענע, פרעג איך זיך צי איז ניט עמעם דער (זעלבסט־געמאַכטער) אַפאָריזם אַז:

„בלויז דער וואָס וועט מאָרגן שטאַרבן, קאָן אויפריכטיק וויינען".

נאָך ענדיקן אויף אַ טרויעריקן טאָן, האָט יאָסל קאַטלער גע־לערנט זיין לערער, טאָר מען קיינמאָל ניט, ווייל זאַכן זענען שוין אין זיך אַליין טרויעריק. אַלע יאָדרעס — זאָגט יאָסל קאַטלער מיט זיין גרינגן שמייכל — זענען פינצטער און אַז גאָט העלפט, אַז מען קנאַקט זיי אויף זיינען זיי ערשט נאַקעט . . .

דעריבער וועל איך ענדיקן, לויט בלעטל 67 פון זיין „מונטער־גאַנג", וואו ער שילדערט אַ נאַכט, וואָס „פינסטערט אין געדיכטער בלינדזעקייט" און „אַ לאַנגזאַמער אוקראַינער ניגון, ווי געצויגן פון אַ לירע פעדימט דורך די בלינדע לופט און וועקט אויף די זאַפטן פון דער ערד". דאָרט זאָגט יאָסל קאַטלער:

ס'האָט זיך אויסגעוויזן,
אַז ווען ניט דאָס זיסע פעלד־געזאַנג,
וואָלטן טראַיאַנאָווער קינדערלעך
קיינמאָל ניט געגאַנגען שלאָפן...

אַפן וועג צו דיין רו, יאָסל קאָטלער

ליִיענסט וועגן אַן אומגליקפאַל אין דער צייטונג און דו פֿרעגסט קיינמאָל ניט: פון מיליאָנען מענטשן פאַרוואָס האָט עס גראָד גע־טראָפן דעם?

נאָר ווען עס טרעפט דיך, דיינע נאָענטע, בלייבסטו געפּלעפט: פון אַלע מענטשן אויף דער וועלט זאָל עס גראָד טרעפן איִם? — יאָסל קאָטלערן דעם גרויסאַרטיקן זאָל דער טויט כאָטש אַביסעלע אויסן וועג ניט גיין?

:: :: ::

אין אָנהייב גייט דער גרויזאַמער פאַקט פון קאָטלערס טויט אויף אין דיר, ווי אַן אייזערנער שפּאָן אין אַ גוף. ער פּייניקט און ער פּייניקט. איבערגעשלאָפן מיט דער שרעקלעכער בשורה אַ נאַכט און נאָך אַ נאַכט און דו הויבסט אָן שטיל און רעזיגנירט אויפצוגיין אינעם פאַקט. שוין איז עס געוואָרן אַ טייל פון דיין באַוואוסטזיין, אַז דער אָפּגעשניטענער האַנט דיינער טוט מער נישט וויי. דעם אייגענעם ווייטיק ווידער צעקלינגען אין די גאַסן, אין אַן ענגאַ־לוקסוס וואָס אונדזער־איינער קאָן זיך נישט פאַרגינען.

:: :: ::

די ביטערסטע זאַך איז איבערלעבן יענעמס טויט — ווען יענער איז קימאַט דו אַליין.

נאָר דו לעבסט איבער. דאָס לעבן שלעפּט דיך ווייטער — ערגעץ איז נאָך דאָ אַ ווייטער, כאָטש אַזוי.

דער פונק, וואָס האָט אַ בליץ געטאָן פונעם פּיצל צינדהעלצל און זיך אויסגעלאָשן, איז ניט פאַרפאַלן געגאַנגען, ווען דער אָנגע־צינדענער פלאַם הודזשעט אַרום דיר. אינעם קעמפערישן קרייז פון האַרטער ביטערקייט, באַלשעוויסטישער ערנסטקייט, איז דיין מונטער־טריט געבליבן, יאָסל קאָטלער, — דער באַזונדערער מונטערגאַנג פון דיין פוס, וואָס האָט אַפן וועג צו די באַריקאַדן — געטאַנצט.

דו ביזט ניט פאַרלוירן געגאַנגען, יאָסל קאָטלער. אונדזערע הערצער — די הערצער פונעם רעוואָלוציאָנערן פּראָלעטאַריאַט וועלן דיך טראָגן אַזוי ווייט אינעם ליכטיקן מאָרגן אַריין, ווי מענטשן קענען דאָס טון.

:: :: ::

צו האָבן געלעבט! וואָס פאַר אַ גיגאַנטישע דערפאַרונג דאָס איז! און ווי גרויזאַם דאָס איז וואָס מ'קען דאַפון אַליין קיין שום שלום ניט ציען.

:: :: ::

זאָל מען אויסזאָגן? עס איז דיין לעבן גאָרניט געווען אזוי גרינג, ווי די וועלט האָט געמיינט, יאָסל קאַטלער! דיר האָט דאָס לעבן די אויגן אזוי ברייט אויפגעריסן — צו אַלע האָריזאָנטן־צו. אין דעם קינדישן געפּלאַטער פון דיין וואָרט האָבן אָפט ערד־ציטער־נישן וויברירט. אין דיינע גאָלדענע זייפשוימען האָט ניט זעלטן גע־ציטערט א פּאָדים בלוט. אויך דיר איז די קאַפּיטאַליסטישע וועלט געווען ווי א וואונד! אין זינדיקער אָפּנייגערישקייט האָט דיין סאַ־טיר־פּאָנים געלויכטן, ווען דו האָסט געזאָגט, אין דעם טאָג וואָס דו ביזט געקומען פונעם דענטיסט, מיט א פּלוצים ליידיק־געוואָרן מויל: „א פּלעזשור, אז א צאָן הערט אויף וויי־טון. אז ס׳גאַנצע לעבן הערט אויף־וויי־טון דאַרף זיין נאָך מער פּלעזשור. א שאָד נאָר, וואָס מ׳איז טויט דעמאָלט און מ׳קען דאָפון ניט געניסן . . .”

איצט טוט דיר גאָרניט וויי, יאָסל קאַטלער. נאָר מיר, דיינע באַוויירים, יאָסל, ווייסן ניט וואָס צו טון אָן דיר. אזא ארויסרייס איז אין אונדזער רעדאַקציע, אז ניט מיט קאָפּעגדיקע טרערן, ניט מיט טרייסטווערטער קאָן מען עס פּאַרדעקן.

ווער ביזטו געווען, יאָסל קאַטלער?

מיט וועלכן חוש מי זאָל ניט טראַכטן וועגן דיר, ס׳ערשטע וואָס קומט ארויף אויפן זין איז, אז דו ביזט געווען גרינג.

און האָסטו דיך פּאָליטיש אביסל פּאַנאַנדערגעקליבן און זיך אפּן קעמפנדיקן ארבעטער־קלאַס אָנגעשפּאַרט, האָט קיינעם קיינמאָל דיין באַריר ניט באַלעסטיקט, האָסטו שטענדיק דיין איינערלעך גע־וויכט אויפגעלייזט אין אויסשטראַלונג.

גרינג ווי א ווינט, גרינג ווי א לעגענדע.

ווי א פאָלקס־לעגענדע, האָסטו זיך באַוויזן, מי ווייסט ניט פון וואַנעט, יאָסל קאַטלער, און ווי א לעגענדע וועסטו זיך אין אונדזערע הערצער אָנהאַלטן, בלענדיקער ווערן פון טאָג צו טאָג. מיט דיינע קעציש־גרויע שליץ־אויגן, מיט דיין אימפּ־שטערן, מיט דיינע פלינק־פליסיקע הענט, צישן וועלכע דו ביזט ארומגעגאַנגען מיט א מינע קימאַט פון א לידיק־גייער, כאָטש די הענט האָבן געאַרבעט, געאַרבעט, באַגלייט פונעם שפּינדל פון דיין געדאַנק, וואָס האָט אזוי בין־מעסיק געזשומעט, געזשומעט.

:: :: ::

אין די ערשטע יאָרן פון אונדזער באַקאַנטשאַפט, יאָסל קאַטלער, פלעג איך דיך באַטראַכטן פון אונטן, פון דער פּלייצע — ווען דו פלעגסט ליגן אונטער א בוים מיטן פּאָנים אראָפּ און שרייבן מיט א

בלייפעדער אַף אַלערליי קויטיקע שטיקלעך פּאַפּיר. דיין האַלב־קוטשעראַווער קאָפּ פלעגט זיך שטענדיק ענדיקן באַ דער קאָרע פונעם בוים, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז די האָר זענען דער קאָרעס און אַז דו ביזט אַ לאַנגער וואָרצל פון דעמזעלבן שטיל־בליענדיקן, פיל־רערדיקן גרינעם לייכטער, וועמעס אומזעבאַרער פלאַם ציטערט דער בלאָקייט אַנטקעגן.

שפּעטער, ווי נאָענטע פריינט, האָב איך דיך געזען פּאָנים על פּאָנים — שפּינענדיק דעם מאָטיק ליכט פון אויג צו אויג, פון האַרץ צו האַרץ. די לעצטע יאָרן אָבער זענען מיר געגאַנגען איינס לעבן ס'אַנדערע אין שפּאַן, אַזוי נאָענט, אַז כ'האָב דיך מער ניט געזען. כ'האָב בלויז שטענדיק געפילט דיין וואַרעמע נאָנטקייט, די אייניקייט פון אונדזער ציל, דעם טאָפּלטן קלאַפּ פון אונדזערע פיס, צום טאַקט פון דער אידייע וואָס פירט אונדז.

איצט איז מען אויף אַ מינוט אַליין. אַליין . . .

:: :: ::

דו האָסט געזאָגט:

„קיין דעוואַקסענער קאָמוניסט בין איך נאָך ניט, צו קיין קאָמיוגיסט בין איך נאָך ניט דערלערנט, נאָר אַ פּיאָנער בין איך אַ גוטער. איינער פון די עלטסטע צישן די יונגע פּיאָנערן. און איך'ל מיך נאָך לערנען און איך'ל זיין סורפּרייזד אויב קאַרל מאַרקס וועט ניט דענקען קימאַט דאָסזעלבע וואָס איך".

מיר זענען באָלשעוויקעס, קאָטלער, און מיר טאָרן ניט וויינען.

נאָר דיינע שאַפונגען, דיינע וואונדערלעכע מאַריאָנעטן — זיי וויינען נאָך דיר!

דער „קאָנפראַנסע", וועמען דו האָסט דעם שטערן אויפגעהויבן, די ברעמען באַוועגט; די נעגערלעך, וועלכע דו האָסט מיט אַזאַ ליבשאַפט אויסגעלערנט טאַנצן ד „געוואַלדיקסטע" טענץ, אַלע — אַלע ליגן איצט אין דיין שוואַרצן רענצל און יאָמערן ווי יעסוימים נאָך אַ טאַטן.

שרעקלעך איז דאָס געוויין פון אַזוינע פּאַפּירענע מענטשעלעך. זיי פעלט דיין אָטעם אויס, יאָסל קאָטלער!

:: :: ::

וואָס פאַר אַ מאַטאָנע זאָלן מיר דיר ברענגען צום יאָנטעוו פון טויט, יאָסל קאָטלער? וועלן מיר דיר ברענגען אונדזער צער, וועסטו מיט אים גאָרניט קענען טון. ווי דיינע בלימלעך — פאַרוויאַנעט דאָך דאָס. איז וועלן מיר דיר ברענגען אונדזערע באָלשעוויסטישע טאַטן.

וועט ווייטער אין דער וועלט מיט ארבעט זינגען דאָס שפּינדל וואָס איז פון דיין האַנט, פון דיין געדאַנק ארויסגעפאַלן.

די קונסט פון מאַכן־זיך סאַנעם איז דיר געווען פרעמד, יאָסל קאַטלער. ביי אַנדערע רעוואָלוציאָנערע קינסטלער וואָלט דאָס אוואדע געדעכנט געוואָרן פאַר אַ כעסאַרן. דיין פּייאיקייט אָבער צו מאַכן זיך פריינט, דיין אריינשפּאַנען אין יעדן ארבעטערס לעבן, ווי אַ שטראַל אין אַ געעפנטער טיר — וועגט שווין אַלעס איבער.

:: :: ::

אינם פלוצימדיקן „אוי" פון דער געטראָפענער רעוואָלוציאָנערער ארבעטערשאַפט איז דיין נאָמען הענגען געבליבן: קאַטלער!

אַ מאַריאָנעט פאַרבלוטיקט אין דיין בלוט, איז אונדז געבליבן צום לעצטן אָנגעדענק פון דיר און ווי אַ סימבאָל, אַז די מאַריאָנעטן־קונסט אַף אידיש, וואָס דו האָסט צו אַזאַ קינסטלערישע מאַדרייגע דערבראַכט, ליגט איצט פאַרוואונדעט און כאַרעוו.

ווען איך וואָלט מיך ניט געשעמט מיין הארץ נאַקעט אויסצוטאָן, זאָלט איך געזאָגט, אַז דאָס, וואָס מירביידע האָבן זיך פארגונען אזוי שטאַרק צו לאַכן פון אונדזערע „אומשטערבלעכקייטן", האָט געהאַט זיין גרונט אין דעם געפיל, אַז אזוי לאַנג ווי איינער פון אונדז לעבט, איז דער אַנדערער אומשטערבלעך. עס וועט בלויז גרינגער ווערן דערמיט, וואָס דו ווייסט אליין ניט דארפן זיך פייניקן מיט לעבן און דער אַנדערער וועט עס שווין ווי־עס־איז טאָן פאַר דיר.

מיט דיין אַפּגיין פון דער וועלט איז מיין „אומשטערבלעכקייט" געשטאָרבן, יאָסל קאַטלער, אָבער ניט דיינע.

ווי באַם לעבן, אזוי אויך אין טויט אריין, ביזטו מיט שטילע, שטרויענע לאַטשן אוועק.

און גרינג — קיינעם ניט מעצאַער צו זיין, האָסטו ערגעץ אין דער פרעמד דאָס לעצטע ביסל קאַלטע וואַסער אויסגעטרונקען.

קוק אַף אונדז, יאָסל קאַטלער: אַזויפיל דערוואַקסענע מענטשן, אין קאַמף הארט־געוואָרענע, איינגעביטערטע, שטייען איצט ארום דיר און וויינען, ווי קינדער. נו, איז דאָס ניט קאָמיש?

איך הויב אונטער מיט מיין לינקער האַנט דיין קאָפּ, גלעט מיט דער רעכטער די לעצטע אַנגסט־טראָפּנס פון דיין שטיל־געוואָרענעם שטערן און כ'זאָג פאַר דיר, יאָסל קאַטלער, אין דיין גייסט, מיט דער אומענדלעכער גוטסקייט דיינער, ווי איך אינגאַנצן וואָלט דיינע ליפּן געווען, זאָג איך פאַר דיר:

זיי געזונט, קאָמפּנדיקער פּראָלעטאַריאַט! זיי געזונט וועלט! זיי געזונט מענטשהייט!

דאָרטן — אין לאָנג איילאַנד . . .

(אומקערענדיק זיך פון יאָסל קאָטלערס לעוואַיע)

איך בין געלעגן אַף דער ערד וואו דו ליגסט, כאַוועך
און איך וועל עפּשער ליגן אַף דער ערד וואו דו ליגסט,
כאַוועך.

דער אָרט: אַ גראָזיקער קוואַדראַט
מיט עטלעכע ביימלעך פּאָר וועכטער
און באַשיידן פון בלאַט צו בלאַט
גייען די רעגנס די גערעכטע.

דורך אַזוי פיל טויט־שטעט, צו דיר
ביז דיין רויטפאַנענדיק צעקאַפּנס;
דורך צענדליג בייסאוילאָמס — האָט אָנגערירט
מיין האַרץ דעם אַשיקן טראָפּן.

און וויפיל פריינט! און שטילשווייג און געוויין
עס שטעלט אַן אַקסל אונטער צו דיין טויט;
עס קניעט מיין זעל, ווי אַ געבראָכן ליכט
וואָס קאַפּעט פלאַם צו טונקעלער זייט פון קנויט.

צוויי רידלען איבערן קייווער — אין דער ברייט:
אַ גרויזאַמער, קאָטלערשער וויניעט
און אייביקייטן — אוהו, גאַנצע בערג
איבער דיין שטילן, איבער דיין לעצטן בעט.

פאַלט ערד איבער דיר? צי שטערן פאַלן?
אַ גרויסער שטויב פון פלאַמענדע שטערן!
מיר שטייען אַלע — ווי אַ געהויבענע האַנט
און מיר שווערן!

מיר האָבן צוגעריקט די זון איבער דיר
נאָר ניט דיר גלייך אין די אויגן;
עס האָט דעם ווייטן, דעם ווייכן גלאַנץ
דיין זאַמדיקע הויט איינגעזויגן.

האָבן מיר איבערגעלאָזט איבער דיר, צעקאָפּנס
דעם פאַרנאַכט, דעם מאָרגן און דעם טאָמיד
און אַף אַ קלעווע מיט קלעפּעדיקער זאַפּט
האָט אַ האָניק־בין געזשומעט.

אינהאַלט

משה לייב האַלפּערן 8
סענטימענטוואַרג 17
ווי אַזוי איך שרייב 23
קאָליאַ טעפּער 29
אַרום דר. חיים זשיטלאָווסקי 34
היינריך היינע 43
דער אָנשטעל איז גרויס 45
מיר און די אידישע שפּראַך 48
אונדזער ליטעראַריש וועלטפּאַרמעגן 54
די קענאָן סטריטער ליטעראַטור־גרופּע 59
ליטעראַרישע כאַלוימעס 65
בריוו פון מאַקס וואַקס 69
פון אַ ניו־יאָרקער בריוו צו מאַקס וואַקס 118
די „פאָרווערטס"־געביידע 125
בריוועלעך און ענטפערס 128
מענטשנקינדער און וואונדערקינדער 131
אַ רעגע מיט ב. קאָוונער'ן 133
מיט ה. ד. נאָמבערג'ן 134
וועגן דריבנע זאַכן 137
ס'האָט זיך פאַרלאָפן 141
זיך אַראָפּגערעדט פון האַרץ 145
כ'מיין 154
. . . און וועגן באָריישע'ן אויך 158
טעאַטעריי 163
און היינט פּרץ הירשביין! 173
„די צאָרע מיט דער אידישער ליטעראַטור איז" 177
דער אַנטלאָפענער אברהם רייזען 182
אָבער פאַני ש. ניגער! 184
אַביסעלע פינסקי, אַ טראָפּעלע אַש 188
און היינט אָפּאַטאָשו 190
בערגעלסאָן, רייזען, גלאָזמאַן 192
מער אָדער ווייניקער 195
אין שאַפּ, אין גאַס, אין קאַפּיי 201
אויסצוג פון אַ רעדע 207
פּעדערשטריכן 213
עמיץ קומט 219
צום קאָנגרעס פון אַמעריקאַנישע שרייבער 224
דער טערפּקע שבנא עפּשטיין 227
ביל גראָפּער 232
קאַפּיטלעך צום לעבן פון יאָסל קאָטלער 242

אנדערע ביכער פונזעלבן מעכאבער:

ווילדע רויזן ליטעראַרישער פאַרלאַג, ניו יאָרק.

פון מענטש צו־מענטש, פאַרלאַג „ווערבע", ניו יאָרק.

אויף געלעכטער,   "   "   "

מעשהילאַך מיט אַ מאָראַל, "   "   "

קום שפּאַצירן, געליבטע!   "   "   "

מיינע הענט האָבן פאַרגאָסן דאָסדאָזיקע בלוט, "

(צווייטע אויפלאַגע פון דיזעלבע לעצטע זעקס ביכער, פאַרלאַג מויזל, נ. י.)
Peh-el-Peh,
Pagan Publishing Co., New York

פון נעכטן ביז מאָרגן, פאַרלאַג ב. קלעצקין, וואַרשע.

דער פאַרזונקענער גלאָק (איבערגעדיכטעט) "

פון־מענטש־צו־מענטש (נייע פאַרבעסערטע אויפלאַגע), פאַרלאַג ב. קלעצקין, וואַרשע.

אַ לאָמפּ אַפן פענצטער, (לידער), פאַרלאַג נאַראַיעוו, נ. י.

דערלאַנג אַהער די וועלט, בורזשוי, פאַרלאַג „פרייהייט", נ. י.

אונטער דער זון פאַרלאַג „פרייהייט", נ. י.

פון מיר צו דיר, פאַרלאַג „קולטור־ליגע", קיעוו.

געקליבענע ווערק (רעווידירטע אויפלאַגע פון די גאָר ערשטע ביכער.
אין 5 בענד, צווישן וועלכע עס געפינט זיך דאָס שפּעטערע און
נייע בוך „פון נעכטן ביז מאָרגן"), פאַרלאַג ב. קלעצקין, וואַרשע.

ריווינגטאָן סטריט, (פּאָעמע), פאַרלאַג „מאָרגן־פרייהייט", נ. י.

טעג פון מיינע טעג,   "   "   "

פּאָלעמיק, אידביוראָ פאַרלאַג, ניו־יאָרק

טינט און פעדער,   "   "

קינד און קייט, פאַרלאַג אינטערנאַציאָנאַלער אַרבעטער אָרדן, נ. י.